

VO
SJI
SLAV
SE
LJ

KAKO SE
BRANILO
DOSTOJANSTVO

BRANILCI

Vojislav Sekelj

Kako se branilo dostojanstvo

zkvh.org.rs

Nakladnik:

Hrvatsko akademsko društvo

Priredio:

Tomislav Žigmanov

Lektura:

Ljiljana Dulić Mészáros

Likovna oprema:

Drago Poljaković

ISBN 978-86-85103-18-6

Vojislav Sekelj

Kako se branilo dostojanstvo

Subotica, 2011.

zkvh.org.rs

Antigona
Ne zbog Mržnje
Već zbog Ljubavi
Rođen

Unucima

zkvh.org.rs

Umjesto predgovora – borba protiv mržnje

Bez mržnje

„Kao što nema univerzalnog ključa, niti načina za razlikovanje jestivih i otrovnih gljiva, tako ni sama trovanja nisu jedinstvena. Uzroci i ishodi su brojni i različiti, pa prema tome i putovi liječenja. Prije svega, postoji tzv. pravo i nepravo trovanje gljivama.

Najteži oblik trovanja je najčešće sa smrtnim ishodom. Izazivaju ga zelena pupavka u svim njenim varijantama (*Amanita phalloides* Fr.): bijela (proljezna) pupavka (*Amanita verna* Fr.) i koničasta mušica (*Amanita viros* Fr.). One daju sliku tzv. faloidnog sindroma.

Ovu skupinu pupavki treba dobro upoznati. Jer, ništa nas neće upozoriti da su otrovne: ni izgled, ni okus, ni miris, ni činjenica da ih jedu puževi i neke druge životinje, ni ona, na žalost, jako raširena predrasuda da otrovne gljive pozeleno srebro ako se ono stavi u njihov sok. Pupavke to nikada neće učiniti.

Ta činjenica trovaču pruža izvrstan, moglo bi se reći jedinstven, alibi. U srednjem vijeku naši su se carevići i njihova rodbina često služili pupavkom da bi došli do prijestola. Kad se radi o ubojstvu, naši ljudi su se uvijek pokazali ingeniozniji, lukaviji i od starih Rimljana koji su koristili klasične otrove i time otvoreno pokazivali svoje namjere.“

S nužnim izmjenama angažirano novinarstvo može dobiti jednu ovakvu ezopovsku formu. Možda će se netko upitati: pa dobro, kome je takvo „kritičko“ novinarstvo potrebno. Jedan od mogućih odgovora mogao bi biti svima onima koji demokraciju smatraju kao puku izmišljotinu trulog Zapada, a slobodu određuju iz kuta osobne moći. Dodamo li ovome poglavito političke, onda se narod ni ne pita što želi. Jer oni znaju da pučanstvo želi samo ono što im oni nude.

Da bi razlikovali otrovne gljive od jestivih moramo imati moć kritičkog prosuđivanja. Jer, bez demokracije, slobode i kritičkog javnog mnijenja moćnici niču kao gljive poslije kiše.

Žig, broj 34, 21. listopada 1995.

Unatoč svemu, svjedočenje normalnosti

zkvh.org.rs

Osjećaj mučnine postojanja

Svijet u kojemu danas živimo – za ogromnu većinu – pretvorio se u kolektivnu muku, i nemoć pojedinca, da se pa svojoj savjesti odredi prema njoj. Na različite načine podnosimo taj osjećaj mučnine, tu sve veću udaljenost između ljudi. Ali ono što istinski razara mozak, što obeshrabruje njegovu intelektualnu angažiranost u kreiranju jedne moguće ljudske civilizacije, jest činjenica, da svijet na koncu XX. stoljeća ne može doći do onih univerzalija, koje čovjeka čine čovjekom, bez rata, ili bar bez neposredne prisutne ratne opasnosti!

Oružje je progovorilo, zveckala se njime opasno na sve strane, da li u ime nekog novog mira, ili još razarajućeg rata, teško je reći. A naša svijest „uzgajana“ pretežno na klasnoj podlozi, postala je preuska za čovjeka – pojedinca, za njegovo Ja! Ona funkcionira tek u širokim potezima kolektivnog, u kojem moje ja, kao po nekom teledirigiranom pravilu isključuje neko određeno ti. Ona je kod „kuće“ samo kada je u opasnosti kolektivno, a ako je to ti, dio istog kolektivnog, ona gubi kritičku moć rasuđivanja, da bi istinski bila ja. U jednom tako suženom i zagađenom polju djelovanja, jasno je da i mnogi temeljni pojmovi zajedništva, kao što su: demokracija, sloboda, država, politika, nacionalno i sl. gube pravo značenje, u smislu istinske veze između pojedinačnog (ja) i kolektivnog (nacija, država).

Na žalost, Jugoslavija, kao vječiti eksperimentalni poligon, poslije prvih višestranačkih i demokratskih izbora, nije učinila još ozbiljniji napor da iskorači iz zone opasnosti, a pogotovu ne na relaciji kolektiv – ja, koji bi je zbilja učinio demokratskom državom. Nacionalni sukobi dobivaju sve neželjeniju formu ideologizacije za neke politikantske svrhe pojedinih stranačkih lidera. Tako je prvi vidni rezultat višestranačkih izbora bujanje (ne buđenje) nacionalne svijesti. A s obzirom da je ta naša realnost, a činjenica je i ta, da nacionalna frustriranost, onemogućava puninu i bogatstvo ličnosti, onda u zor naših dijaloga, nacija i rješavanje nacionalnih pitanja mora biti u prvom planu. Ali, tek samo kao faza kroz koju moramo proći da bi čovjek demokraciju doživljavao osobno, a ne kolektivno, odnosno svoju slobodu osjećao kao jedan složeniji i humaniji oblik postojanja kolektivnog, kao patriotizam.

Stoga brojne stranke, koje u svojem nazivu imaju nacionalnu odrednicu, jasno i ne samo one, imaju punu odgovornost. A nekritički pristup njima, izrazito negativnim kvalifikatom, da su one nacionalističke, u stvari je temeljno nerazumijevanje i nepoznavanje naše situacije, kao i povijesnog razvoja Europe, kojoj tako zdušno težimo. Sve stranke nužno moraju imati početni zajednički minimum prema tom pitanju, a svako nadnacionalno postavljanje, ili određivanje, jeste neodgovorna nojevska politika prema budućnosti Jugoslavije.

Problem u ovome trenutku jeste, kako stvoriti i angažirati „kritičku masu“ intelektualnog naboja na razini Jugoslavije, koja će za svoj moto imati: kritika vlastitog nacionalizma jeste uvjet kritike svega ostalog.

A Jugoslavija jeste muka, ali muka koja je vrijedna i patnje i truda, jer obećava i daje nadu.

A ta muka ima dva rješenja, dopustite da ilustracije radi parafraziram poznati aforizam.

Prvo rješenje proizlazi iz: zbunjen sam, pokažite mi ulaz, hoću sam izaći.

Drugo rješenje: otrijeznio sam se, pokažite mi izlaz, hoću ući, ostati!

Glas ravnice, broj 5, siječnja 1991.

Nemoralni kriteriji

Zahtjev DSHV-a o zakonskom uređenju kulturne autonomije Hrvata u Republici Srbiji, u brojnim napisima, dočekan je i primljen s negativnim nabojem, uglavnom kao i mnoge druge inicijative koje su potekle od njih.

Nije mi namjera polemizirati s autorima pojedinih tekstova, niti a priori govoriti o opravdanosti ili neopravdanosti uvođenja kulturne ili bilo koje druge autonomije, međutim, želja mi je da u jednom kraćem prikazu ukazem na nemoralan odnos prema realnosti, u vezi s pitanjem položaja Hrvata u Vojvodini, i konačno osjećam osobni dug prema imenima koja su svoje kulturno pregalaštvo platili višegodišnjim zabranama objavljivanja svojih radova.

Dolaskom pluralizma i višestranačkog sustava na političku scenu, mnogi su se ponadali da će se u jednom demokratskom i tolerantnom duhu govoriti i o kulturnim potrebama vojvođanskih Hrvata, i da će konačno moći sustavno regulirati i artikulirati svoje kolektivne i pojedinačne potrebe i interese. No, opstrukcija od strane vladajuće partije, poglavito u Subotici, već od samoga početka i spomena imena „hrvatsko“ bila je na djelu.

Iako je Republika Srbija nominalno određena kao država njenih građana, u suštini i u praksi ona se sve više pokazuje kao nacionalna država, a od strane vladajuće stranke izrazito je negativno određena prema drugim narodima i narodnostima, a što je imalo i odgovarajuće reperkusije na ponašanje stranaka koje u svom naslovu imaju nacionalnu odrednicu.

Kada govorim o nemoralnom odnosu prema realnosti, tada imam na umu dvojni kriterij prema istim činjenicama, kriterij koji se najčešće određuje prema potrebi vladajuće partije. Tako je recimo inicijativa da se KUD-u „Bunjevačko kolo“ vrati izvorni pridjev u naziv, pod kojim je društvo i osnovano, dočekan u tisku, da se u pozadini prijedloga nalaze nacionalisti, šovinisti, da su to prsti HDZ-ovaca, da se u tom slučaju u društvu neće igrati „Brankovo kolo“ i slične stupidije. Vraćanje izvornog naziva KUD „Matija Gubec“ u Tavankutu, također je naišlo na sličan prijem, uznemirio se čak i Savez boraca. Pojava Mercedesa zagrebačke registracije u dvorištu „Bunjevačkog kola“ dovedeno je odmah u vezu s HDZ-om, naloženo je bilo da se slučaj i posebno ispita. Treba prelistati „Subotičke novine“ i preslušati „Radio Suboticu“ unatrag dvije godine, pa će se dobiti prava slika kako su

Hrvati bili tretirani u ovome gradu. I sada, kada je zatražena kulturna autonomija od strane DSHV-a, odjednom ispada da Hrvati u Vojvodini imaju sve. Znači, kada treba, onda su to nacionalistička društva, a kad ne, onda su to kulturno umjetnička, kako bi se svijetu pokazala demokračičnost vladajuće stranke. Ide se toliko daleko pa se i ovo glasilo navodi kao mogućnost njihovog kulturnog izjašnjavanja. „Glas ravnice“ je glasilo stranke, i ne može i ne treba zadovoljavati kulturne i umjetničke potrebe Hrvata u Vojvodini, a konačno, ono se samofinancira, bez ijednog iole ičim nagrađenog suradnika. Bilo bi također interesantno napraviti malu promenadu pa vidjeti kako su i kadrovski zastupljeni. A što se tiče ne tako davne prošlosti, cijeli njihov stvaralački i intelektualni potencijal bio je zbrisan. Godinama mnogi nisu mogli objaviti ni retka, pa čak ni prevedena djela nisu smjeli potpisati, tako da raspoložemo unikumom, da je knjiga prevedena bez prevoditelja, prevela samu sebe. A evo i imena pisaca koji su godinama, a neki čak i danas na crnoj listi: Matija Poljaković, Balint Vujkov, Jakov Kopilović, dr. Ante Sekulić, Geza Kikić, Lazar Merković, Ivan Prčić, Ivan Pančić, Petko Vojnić Purčar, Milivoj Prčić, Bela Gabrić i dr. Mnogim su slikarima onemogućene izložbe, brisani su iz kataloga, a dodajmo ovdje i skupinu intelektualaca, navedimo samo imena dr. Vinka Perčića i Nace Zelića. A evo i zabranjenih knjiga, odnosno nepoćudnih za kulturu Bunjevaca, niti za njihovu duhovnu hranu, jer su završili u vlažnim podrumima Gradske kuće. Naslovi sami po sebi govore dovoljno, tako da je svaki komentar izlišan: „Bunjevačke narodne pisme“, „Hrvatske narodne pripovitke iz Vojvodine“, „Antologija proze Bunjevaca-Hrvata“, „Antologija poezije Bunjevaca-Hrvata“, „Zbirka pripovjedaka i pjesama“. Sve je to završilo u socijalističkoj drobilici, i nitko se nije pretjerano uzbuđivao, a i što bi, u pitanju su tek Hrvati Bunjevci. Istih godina, ukinut je pridjev „hrvatsko“ iz naziva Društva, ukinuto „Veliko prelo“, zabranjena proslava 300. obljetnice doseljenja Bunjevaca u ove krajeve. Možda usporedbe radi, vrijedno bi bilo vidjeti reprint „Bunjevačkih novina“ iz 1940. godine koju je YU Blok u jeku izborne kampanje tiskao kao običan pamflet, okrenut protiv Hrvata, što tamo o 250. obljetnici piše. Zatim, pitanje kazališta je posebno pitanje. Dobro bi bilo čuti kada su Bunjevci posljednji put gledali „Č’a Boninu razgalu“. To je bilo malograđansko kazalište, ali je imalo neku aromu, sada imamo provincijalno, istina, bez boje, mirisa i okusa, ali avangardno, to Subotičani vole!

Taj dvostruki moral, taj dupli kriterij, tu metodu s tristo grama sirovih činjenica upoznala je i moja malenkost. Možda slučaj nije reprezentativan, ali je indikativan, jer govori i o sadašnjem stanju fakata. Naime, jednoga

dana u holu ondašnjeg gradskog komiteta, tadašnji glavni i odgovorni urednik „Radio Subotice“ pozvao me na suradnju, koju sam prihvatio. Uskoro sam ponudio i prilog, a čovjek mi se ubrzo potom, ni kriv ni dužan, morao ispričavati, rekavši: „J... ga Vojo, da se ti i ja ne bismo igrali malog Đokice, meni su u komitetu rekli da se nalaziš na crnoj listi (na kojoj sam vjerojatno ostao još i danas) i tebe ne mogu objavljivati.“ Razlog zabrane slučajno sam saznao kasnije, ali za njih razlog i nije bio bitan, mogli su izmišljati dano-noćno. Zabrana me nije iznenadila, ali sam tim više bio zbunjen, zbunjen tim ljudima, tim dvostrukim kriterijima i tim amoralnim odnosom prema činjenicama, s obzirom da me isti taj komitet postavio za vršitelja dužnosti direktora jedne srednje škole. Jedno mogu, drugo ne mogu, no čini mi se bila su to ipak druga i toplija vremena, ako nisam mogao objavljivati u Subotici mogao sam u Novom Sadu. I tada je razlika između Beograda i Zagreba bila samo 400 kilometara, i nije se mjerila jedinicom izdaje.

No, takvi dvostruki kriteriji govore o nezrelosti jednog društva da se stvar zahvati i rješava iznutra, to nas vodi u primitivizam. O kulturnoj autonomiji treba argumentirano i smireno razmisliti, jer nas paušalne ocjene vode u nove podjele. A vojvođanskim Hrvatima, vojvođanskim Mađarima i drugim Vojvođanima jasno je da žive u Srbiji, ne treba ih na to stalno podsjećati. Međutim, u biti, problem je u ovome trenutku složeniji, jer mnogima u Srbiji nije jasno da u njoj žive i drugi narodi i narodnosti, a mjerilo demokracije upravo je u tom odnosu, putem kojega oni poštuju živo tkivo jedinstvene Srbije.

Glas ravnice, broj 11, srpnja 1991.

Rat nije negdje drugdje

Kada izgovorena ili napisana riječ izgubi svoju težinu, to je prvi znak da se jedan svijet ideja i ideala urušava, da se sustav raspada iznutra. Kada se riječi zloupotrebljavaju na takav način i u tolikim količinama, nepovjerenje među ljudima raste geometrijskom progresijom, prostor moguće ljudske komunikacije se sužava, tolerancija nestaje, realnost izmiče, a čovjek postaje tek broj, čija je osnova strah, a perspektiva popis. Trebamo se istinski stidjeti toga straha, jer je natopljen mržnjom prema drugima. Teturamo između, za većinu nas, kako se pokazuje, nejasnih pojmova: sloboda, jedinstvo, demokracija, nacija, pravda, povijest, federacija, konfederacija, Europa, a ipak nepogrješivo, matematičkom preciznošću, usmjeravani k stanju koje nije mutan pojam, nego gorka zbilja. Od „jogurt revolucije“, Kosova, Hrvatske, Slovenije, pošli smo na „putovanje“ – koje se ne zove rat, nego je pravi surovi Rat. Pale su nevine žrtve, krv teče, meci fijuču, a odgovorni „mašu ramenima“, čekaju da podjela među narodima, među susjedima bude totalna, da nam budućnost bude prošlost. Ako već ne možemo živjeti po receptu bratstva i jedinstva, možemo bar pokušati ljudski živjeti u kolektivitetu jedinstva razlika.

Uhvatili smo se u imaginarnu zamku trijade pojmova: nacija-prošlost-tlo. Vezali naciju na koncu dvadesetog stoljeća za zemlju, prošlost mitologizirali, pravdajući sve to nebuloznom sintagmom „pravna država“. Neospor-no u tom trokutu leže sadržajno mnogi naši problemi, ali ne dopustimo da vezivno tkivo pojmova bude krv. Budimo subjekt nesporazuma, a ne objekt i topovska hrana. Učinimo da Jugoslavija bude plod dijaloga, uzajamnog povjerenja, rada i razlika, kulturna tvorevina. Budimo odgovorni i pokušajmo iz zajedničke prošlosti i povijesti nešto naučiti, odužimo se na taj način nevino palim žrtvama. Učinimo napor da nas riječi vežu, a ne meci razdvoje.

Jer, Rat nije negdje drugdje, on je ovdje i kako pogledati u oči majci čije je dijete...

Glas ravnice, broj 11, srpnja 1991.

Era straha

Kada kažem da i ove godine, po tko zna koji puta u povijesti društva, dolazi proljeće, ćutim da vam ne otkrivam ništa nova, ali tim prije uznakovljujem da je jesen već tu. Nažalost, ne jesen našeg zrelog nezadovoljstva, a što se tiče moje generacije, ni jesen pune muževnosti, već jesen bolesne nemoći i bolnog prijezira spram nje. Nemoć, koja se u ovom hipu, iz perspektive subjekta kojem je stalo do proljeća (pa makar i kao jednoj od četiri godišnje dobi), jedino artikulira munkovskim krikom. Je li sadržaj krika očaj, užas, strah, izgubljenost, osamljenost, ili sve to skupa – nije važno, ali znam da taj krik jest govor tišine koja sve rječitije govori da smo ljudi bez budućnosti. Čovjek na ovim prostorima na surov način lišen je prava na osjećaj za budućnost (u povoljnijem su položaju vjernici, jer oni znaju da je život prolazna stanica). I da paradoks bude veći: lišen je govorom osjećanja, biologije, srca. Kada smo progovorili jezikom srca napisali smo sabrana djela u nebrojeno tomova (čitaj: grobova) čiji je nadnaslov mržnja, a ne strah.

I, mržnja je još jedino negativna odrednica stanja ljudskog duha koja tjera da se ponovno okrenemo govoru, da ne zarastemo u šutnju i na koncu postanemo živina. Govoriti ili šutjeti, nije dilema već pitanje duhovnog opstanka. I, ako se u današnje vrijeme čovjek opredijeli za govor, on je već pristao na šutnju, ali to opredjeljenje, za razliku od izbora na šutnju, obvezuje, ne samo da se nešto kaže, nego možda izbori i pozicija s koje bi se zid kojom nam je zazidana i od nas odijeljena budućnost – razbio.

Sad je izvjesno, konac XX. stoljeća jeste u znaku straha. U naravi je čovjeka da se boji. No, za razliku od straha XX. stoljeća, u ranijim epohama strah je ljude tjerao da se ujedine, da iza njih svoje postojanje osmisle i oplemene; strah je bio vezivno tkivo koje ih je spašavalo od kaosa i nemoći pred drugim silama. Ovodobni strah razjedinjuje, nagriza čovjeka iznutra poput kiseline i nameće mu imaginarne zadatke bez cilja, ali sa svrhom da mrzi, jer ga samo na taj način može svesti na osjećaj pripadnosti kolektivu, čoporu, u kojem njemu kao individui nema mjesta.

Ovo stoljeće vjerojatno nije bilo spremno za čovjeka. Nakon očajničkog otkrića da je Bog mrtav, čovjek ne samo da je izgubio busolu duhovne orijentacije, nego se nije mogao niti pripremiti za ljudsku misao koja bi u njemu pomirila nastalu duhovnu prazninu i kozmičku dubinu: nije bio spreman za osjećaj univerzalnog zajedništva temeljen na pravdi, moralu i savjesti.

U tom bespuću, Istok se izgubio u apstraktnom internacionalizmu podređujući pitanje nacije klasi. Zapad se zaglibio u praznom humanizmu, uspravljajući se samozadovoljno potrošnjom. Ravnoteža se dugi niz godina uspostavljala strahom koji je diktirala blokovska podjela svijeta. Nestankom blokovske podjele, svijet, građen na sili, a bez Boga, urušio se, i ogolio svu duhovnu bijedu čovjeka. Na površinu su isplivali problemi koji su na razne načine bili potiskivani i prikrivani. Nije nevolja što su se stari problemi vratili, nego je nevolja i tragedija što su s njima na površinu isplivali mali ljudi, ljudi bez misli, savjesti, duha ili stava, riječju, neki stari odliveni ljudi koji su temeljno, dugi niz godina bili pripremani i školovani za ne-djela. Počelo se nekritički baratati pojmovima koji za konkretna čovjeka, čovjeka od krvi i mesa, u tom momentu nisu značili ništa: demokracija, samoopredjeljenje naroda (komunistička izmišljotina), novi svjetski poredak (kapitalistička nemoć), suverenost, sloboda, pravda, istina, patriotizam, dostojanstvo, ponos, ugroženost itd. No, iako ti pojmovi za njega u biti nisu značili ništa, odjednom je čovjek s njima srastao, ontološki se odredio i postao pravi „ekspert“ za njih. I trajalo je to, u sredstvima informiranja bilo njegovano, a onda je puklo.

Nacija je dobila na značaju, ali nije bila stavljena u duhovnu ravan oplemenjivanja postojanja ljudskog bića, nego je instrumentalizirana za potrebe dnevne države, a samim tim i politike i ideologije. Postali smo „jednodnevni“ ljudi. Nacija se vezala za tlo, ne za duh i sav njen pozitivan pokretački naboje pretvorio se u primitivno narodnjaštvo, a posljedica toga jest stradanje i sumrak gradova i susjeda. A sudbina čovjeka jest grad. S druge strane, sudbina gradova je tragična i tužna. Razlogom je tomu i to što čovjek u grad nije ugradio nacionalni duh, nego one narodnjačke elemente koji u sebi nose isključivo tradicionalne sadržaje, ali ne i univerzalne kulturne obrasce i obveze, kao ni duhovne sponse. Iz toga kuta svaki čovjek, vjerujem, postavlja si svakodnevno pitanje „zašto je tako moralo biti?“. Stoga ću u kraćim crtama promisliti duhovni horizont grada Subotice, a inspiriran tribinom subotičke „Agore“, na kojoj se nedavno raspravljalo o njenu duhovnu ambijentu.

Dojam koji mi se nametnuo nakon pročitano teksta u „Borbi“ od 23. II. o. g. jest razočaranje. Ali razočaranje nije posljedica što je govor o gradu od ljudi koji bi morali reći više, bio prazan, uopćen, već što se osjetilo da govor nije iskren, da je pun čekanja, kalkuliranja, a tako se ne može otvarati prostor za dijalog. Recimo: deset teza gospodina Mikovića moglo bi se svesti na jednu: „svaka vlada – dobra vlada. A ova je najbolja.“ A gospodin Duranci nam objašnjava, otprilike, da proljeće, usprkos svemu, i ove godine

stiže 21. ožujka, a što to još netko ne osjeća, ili ne zna, nema nikakve veze s okretanjem Zemlje, a još manje s cijenom cigareta. Gospodin Kovačević odjednom uviđa da se čak i vrijednosna matrica društva raspada. Tko bi rekao?! A samo do pred nekoliko godina zalagao se je za komunističko kazalište u Subotici i kumovao dolasku gospodina Ristića na čelo kazališta. I to je bila surova pobjeda primitivizma nad duhom. Upropastio je kazalište u Subotici gospodin Ristić za sva vremena, a kruna, pa i najava što će se na ovim prostorima bivše Jugoslavije događati jest u duhovnom skrnavljenju Sinagoge.

Sve bi to na neki način na „Agori“ trebalo reći. Možda bi trebalo reći da Subotica već desetljećima gubi imidž europskog grada. Ukinuli smo tramvaj, nepovratno upropastili Strossmayerovu ulicu, unakazili Drapšinovu, unakažen je središnji trg i to upravo po nacionalnom šavu. U tom arhitektonskom sklopu i kontekstu, fontana takva kakva jest čist je promašaj, a spomenik caru Jovanu Nenadu „Crnom“ strši u žardinijeri i jedino pokazuje nečiji inat (i razinu dostignutog stupnja kulture) i pravi odnos političke snage i moći odlučivanja u gradu. Tako sad Mađari imaju „zsolnai“ keramiku na trgu, Srbi cara, a Hrvati (Bunjevci), pa Bože moj, da su vuci siti i koze na broju, i oni su u nekom budžaku, dobili bistu prečasnog gospodina (za njih „popa“) Rajića. Možda bih se s razmišljanjem gospodina Krstića načelno i mogao složiti, no kako mi nije u naravi da se slažem, onda bih rekao da njegove dileme stoje, odnosno, otvoreno je pitanje je li Subotica u Europi ili na Balkanu? Ali isto tako stoji i činjenica da je Subotica početkom stoljeća bila u Europi, kada su gradovi diljem Jugoslavije bili palanke – i duhovne i urbane. Tako Subotica sredinom dvadesetih godina ovog stoljeća ima četiri bolnice, dva dnevna lista, osam tjednika, jedan dvotjednik, tri mjesečnika, dvanaest tiskara, osam knjižara i papirnica, osamnaest teniskih igrališta, četiri hotela, sedam željezničkih pravaca s izravnim vezama za Istanbul, Bukurešt, München, Berlin, Bruxelles, Pariz...; tri tramvajske linije, autobusni promet, tridesetak taksija, osamdeset i jedan fijaker, Pravni fakultet, jedanaest srednjih škola, četrnaest osnovnih (pedeset i sedam u okolici), deset vrtića, trinaest ljekarni, pet auto-garaža, razvijenu gradsku i međugradsku telefonsku i telegrafsku mrežu, dvanaest nogometnih klubova („Bačka“ je osnovana još 1901.)... Treba li još?

Danas doista postoji dilema gdje smo i što smo to mi. I mnogo manji gradovi kukali su da su bili opljačkani. Jedino na to pravo nemaju, izgleda, Subotica i njeni stanovnici (koji se toga još sjećaju), jer je grad koji je upravo u sve tri Jugoslavije stagnirao i izgubio. O tomu ne smijemo, ne želimo ili ne

možemo pričati. Možda s pravom čekamo da se sve ovo istutnji, pa da onda ponovno pametujemo. Možda sam nepravedan, ali ovi ljudi (govorim sebi) su preko dvadeset i više godina, na ovaj ili onaj način, neposredno vezani za duhovni i kulturni razvitak grada. Morali su nešto više reći, nešto što bi ih obvezivalo. A danas jedini duhovni reprezent grada jest tjednik „najboljih namera“, a neki ga znaju pod imenom „Dani“. Ta biološka potreba za mržnjom, određena nekom vrijednosnom matricom koja se raspada, i ta količina primitivizma i militantne obojenosti, te netolerancije i neznanja koja je zastupljena u njemu zaslužuje punu pozornost. Nadam se da će se jednom pisati povijest grada i o ovom vremenu, a dotle razmislimo da uredniku Miroslavu S. Vučiniću i njegovim satelitima podignemo trajni spomenik koji bi šutio o njihovu govoru. Mi o tome i sada šutimo, kao što šutimo i o drugim duhovnim i kulturnim problemima. Nojevski.

U očekivanju proljeća pada mi na pamet potreba da pročitam „Gavrana“ E. A. Poa. Tražim knjigu i nemoćan počinjem čitati, čitam na preskok, jer više nemam snage čitati na miru kao nekad. Sve se promijenilo:

Ponoći sam jedne tužne proučavao, slab i snužden,

Neobične drevne knjige što prastari nauk skriše,

Gotovo sam u san pao kad je netko zakucao.

O, Gavrane, mrka lica, što sa Noćnog žala stiže

Kako zovu te na žalu Hadske noći, otkud stiže?

Reče Gavran: „Nikad više.“

I dok često odsutan i duhom i tijelom za šankom stojim, gavran jedan crni ponavlja mi tiho, ponavlja mi tiše

„Eto, to je, ništa više.“

Glas ravnice, broj 27, ožujka 1993.

Zemlja u korovu

Ovih dana u znoju lica svojega kopam kukuruze: „zubače“, sudanske trave, ostalog korova i korijenja mnogo. Pokušavam preko motike uspostaviti dijalog s precima koji su se isto ovako saginjali; prizivam davna vremena kada je života na ovim, sad već napuštenim i porušenim salašima, bilo u izobilju. Mada ovdje, uostalom kao i posvuda, života nema u izobilju, i mada znam da to ne odgovara činjenici, čini mi se, a i osjećam, da to u ovim oskudnim vremenima bar lijepo zvuči. A to na trenutak nostalgично razgaljuje i čini Bačku još pitomijom. Ali dijaloga nema, ne teče. Nema ni kiše. Žito i kukuruz pate, ali korov ne. On raste i živi u svom iracionalnom svijetu, zadovoljno na grbači drugoga. I dok neprecizno, nevješto udaram motikom po suhoj zemlji, odsijecam stabljiku. Gazda onako uzgred, prijeko ili kroz motiku, kaže:

– Ako oćeš što god i za čardak, moraš se pokadgod i sagnit. Korov se tako najbolje iskoreni, a neće ti ništa ni falit.

– A ponos, a dostojanstvo? – uzvraćam, i toga momenta shvaćam da sam uhvaćen u kolotečinu svakodnevice. Da sam u raljama politike. Od nje se više ni u kukuruze ne može pobjeći. Politika je starija od čovjeka, od životinje, od zraka – sve je politika, pa i ovo kopanje po papiru, po izmučenoj utrobi svijesti.

Navečer, umoran čitam Eliota, Krležu, Miljkovića: „Očajnu pesmu“

Misao koja ne ume da misli

Zavlada svetom. I sada je kasno

Bilo šta reći što bi bilo jasno.

Šutim, ostavljam knjigu, uzimam novine: smjena Dobrice Ćosića. Ta me spoznaja ostavlja ravnodušnim. Tek njegova izjava, pročitana ovih dana u novinama me istinski uznemiruje. Jer, on na upit novinara je li primijetio djevojke i mladiće koji skupljaju potpise za oslobađanje Vuka, odgovara „ne“.

– A da ste primetili, da li biste i Vi potpisali takvu peticiju?

Gospodin Ćosić odgovara:

– Ne, neću ja više ništa da potpisujem.

Eto, čovjek se vratio pisanju, i on s ovim što se oko nas i u nama događa nema nikakve veze. Pojeo vuk magarca – i što. Po prvi puta osjećam strah, ali ne i mržnju. De Gaule (De Gol) se daleke '68. sagnuo zbog Jean-Paula Sartra (Žan-Pol Sartra). Nije dopustio da ga uhite. Gospodin Čosić, pisac, ne primjećuje mladiće i djevojke koji ne prikupljaju potpise samo za Vuka, jer Vuk u ovom trenutku simbolizira oslobođenje, znak nade za jednu buduću demokraciju. Pogodila me ova lakonska izjava pisca, a vratio se svom poslu – pisanju. Hoće li njegove buduće knjige ostati nepotpisane, nije bitno, ali njegov potpis na peticiji bi imao veliku težinu. Čitam Fernanda Arrabala (Fernanda Arabela), njegovo pismo generalissimusu počinje ovako: „Ekse-lencijo, pišem Vam ovo pismo s ljubavlju. Bez i najmanje sjene mržnje ili ozlojeđenosti, primoran sam kazati Vam da ste Vi čovjek koji mi je nanio najviše zla. Počinjući Vam pisati, užasno me je strah.“ Ne čitam dalje. I po prvi puta i sam osjećam strah od pisanja, od misli, razmišljanja. Ne mrzim, ali na žalost, više ni ne volim. Ja se jednostavno bojim, bojim se jer me je strah. Možda je to obična igra riječima, tautologija, no osjećaj straha je u meni prisutan. Ali ga se ne stidim. I stoga pišem i potpisujem, jer znam da je pisanje mukotrpno kopanje i dostojanstveno saginjanje. A više i nemam kome pismo adresirati, mada se čežnja za nekim javlja; tko bi bio dobar „naš, bliz, intiman, drug i kome bismo mogli pisati pismo. Ispovjedili bismo mu sve što leži na nama. Pisali bismo mu pisma, a njega nema.“ Nema! I ne samo da nema onoga komu bismo mogli pisati pisma već i ovaj grad u srcu Bačke, naša Subotica, postaje mi nekako čudna, tuđa i daleka. Nisu u pitanju samo novi ljudi i drugi običaji, nego mnogo je onih koji odlaze, napuštaju toranj. Bježe li iz straha, ili od novoga, nadolazećega, primitivizma. Ne znam. U primisli mi je ponovno Vuk, i ona velika istinita misao izgovorena ni sam ne znam više kojim povodom „niko ne sme da bije ovaj narod“. Kako to gordo zvuči – niko! I baš nitko. I da vremena nisu ovako tužna našlo bi se u njoj osim ironije i pokoje zrnce istine. Ali, u tužnim i teškim vremenima politika je obično daleko važnija od istine i susjeda. I biva mi sad jasno zašto rušenje bilo koje dogme završava u kontinuitetu mržnje, jer je dogmatskoj svijesti uništena racionalnost, a to omogućuje da sumanuti pojedinci do blesavosti krivotvore činjenice i da sve to skupa običnom svijetu, to ordinirano krivotvorenje svega i svačega prikazuju kao nacionalnu veličinu i državničku vještinu. Jasne, očigledne činjenice se ne mogu prihvatiti. Dogma se urušava, a svijest bez trunke savjesti funkcionira na mazivu mržnje. Ono što je jasno, jednostavno postaje nerazumljivo. Počinje bujati provincijalizam, neznanje, agresivnost... Dolazi do stalne zamjene teza. Na našim prostorima, nažalost, to se izrazilo u najgrubljoj i najbrutalnijoj for-

mi. Umjesto istinske brige za nacionalno biće, naciju, javlja se posesivnost za nacionalnom državom. Državom, koja stavlja politiku ispred istine, iznad morala i takovoj politici u biti nije stalo ni do vlastita naciona. Za nju postoji samo slatka aroma vlasti s okusom moći i njen prvi postulat, ako ga se još sjećate, jer ovaj narod više „niko nema pravo da bije“.

A kako to rušenje dogme prerasta u mržnju na razini ljudi koji su udaljeni od centra vlasti, ali su njeni vjerni trabanti može se pokazati ako se s okopavanja kukuruza prijeđe na okopavanje graška. Kao što je poznato, grašak ne samo da je sitniji od kukuruza, nego mu nije ni nalik. A osim toga, grašak obično završava u konzervama, a kukuruz u oborima. I ta svijest, raspolučena između oduzete dogme i novonastalog stanja iz najboljih namjera prije podne mrzi cijeli svijet, a poslije podne sebe, ostatak svijeta i susjede. Ovih dana imao sam prigodu čitati priopćenje predsjednika OO SK – PJ gospodina Miklósa Olajosa Nagya (Mikloša Olajoša Nađa) sročeno na razini običnog boljševičkog ričeta, gdje će, ne trepnuvši, poput novog augura za „Dužijancu“ reći, a u stilu: teza, antiteza, sinteza da je „Dužijanca prvenstveno turistička atrakcija i svečanost radnika, seljaka i inženjera“. Tako se gospodin Olajos poziva danas na radnike koji ne rade, na seljake kojima nije ni do čega, a najmanje da budu nečija turistička atrakcija. A što se inženjera tiče, to je vjerojatno onaj čuveni ostatak u stilu „inženjera duša“. Mada u cijeloj toj novokomponiranoj tradiciji po gospodinu Olajosu čudi i zabrinjava što nije našao mjesto za političare, švercere i ostale „are“ i „ere“. Gospodine Olajos, zna se da je „Dužijanca“ svetkovina bačkih bunjevačkih Hrvata koja ne isključuje, uostalom kao ni svaka druga svetkovina, ni druge narode ni nacije. Jer, bez njih bi svetkovina bila siromašnija i ne bi bila svečana. Ali Vama je stalo do istine, tradicije, povijesti i kulture kao i grašku do motike. A divna je i Vaša teza o zajedništvu koja je rađena i gajena na predškolskom marksizmu, a na principu da negacija negacije može biti ponovno negacija. Pa pišete: „Država, mora obezbediti svakoj nacionalnosti negovanje i čuvanje svoje kulture, tradicije i običaja“. Pobogu, pa DSHV se za to zalaže i to samo i traži. Ali Vaše zdravo tijelo bez duha u slalomu dodaje: „Ako živimo zajedno i radimo zajedno – zašto se podvajati u kulturi?“ Još jednom „pobogu“ gospodine Olajos, kada ćete shvatiti, inače po sebi jasne stvari, da različite tradicije, običaji, kultura, te njihovo poznavanje, njegovanje i uzajamno prožimanje nije podvajanje nego jedinstvo i pravo zajedništva? Ali to i takovo zajedništvo koje svoje poštuje, a tuđe cijeni, Vašoj svijesti je tuđe i strano i stoga građane i omladinu Subotice pozivate na bojkot „Dužijance“. Nisam ništa pročitao da ste se oglasili povodom uhićenja Danice i Vuka Draškovića. Mnogo ste glasniji bili u vrijeme „jogurt-revolucije“. Otprilike

tako se svijest na prijelazu iz dogme u nove uvjete želi pokazati u svojoj minornosti široka: demokratska i humana, a u biti je nekritična i nikakva. Ovdje ni motika ne pomaže. To treba iživjeti.

A, egzemplarno je i „saopštenje“ mjesnog odbora SPS-a iz Bajmoka izdanog povodom tragične pogibije mladih ljudi u šabačkoj vojarni koje potpisuje tajnik tog odbora gospodin Dušan Stipančević, za vrijeme vladavine u Subotici „Dr.“ Božovića, vatrenog zastupnika njegove „suncokret ideologije“ (poznatije kao „laktašenje“) kojoj je, istini za volju, ostao vjeran do kraja. Povodom toga tragičnoga događaja u „saopštenju“ on optužuje i svu krivnju baca na gg. Ágostona i Tonkovića. Oni, iz SPS-a, već po starom dobrom receptu i prokuženoj formuli, znaju da su za sve nedaće i sunovrate u ovome društvu krivci političke stranke na čijem su čelu spomenuta gospoda. SPS u tome ne vidi, niti nalazi svoju krivnju. SPS je nevin, da neviniji ne može biti, poput žene na trećem porođaju. Inače, s nestrpljenjem očekujem novo priopćenje nekog „mesnog odbora“ SPS-a koji će svu demokratsku oporbu Srbije optužiti što je Vukovar „oslobođen“, i što Dubrovnik nije sagrađen starijim no što je bio, prije pojave SPS-a na ovim našim prostorima.

Čudna su vremena. Vraćam se matici, povremeno čitam Arrabala, jer ni smrt nije više kao što je nekoć bila. Žao mi Subotice.

Glas ravnice, broj 30, lipnja 1993.

Od Azema do Vuka

Ovih dana navršila se stogodišnjica rođenja Miroslava Krleže. Tim povodom nešto učestalije i kritičnije iščitavam Krležu. Vraćam se u svom bljutavom nemiru i odvratnoj nemoći Krleži kao onoj duhovnoj konstanti našeg bitisanja (živinarenja) koji je poput preciznog seizmografa dijagnosticirao ovaj prostor frazom pijane balkanske krčme. Dugi niz godina sentencu o balkanskoj krčmi doživljavao sam tek na razini literature, na razini obične fraze. Pogrešno! Tragično pogrešno. Danas shvaćam, mada mi je to daleko teže reći, napisati što zapravo shvaćam i osjećam, ali znam da to nije bila fraza nego njegovo gorko i sadržajno osjećanje našega bila, naše zbilje. Krleži danas iz ove besperspektive možemo oponirati i doviknuti: niste u pravu, jer u svakoj krčmi, pa zvala se ona i balkanska ima nekog reda, nekog zakona i osjećanja dostojanstva, postoji neki pijani smisao istine, šašav, glup i lud, ali ipak smislen. A ovo ovdje je bez reda, nema ovdje ni prirodne ni ljudske gluposti. Postoji samo idiotsko osjećanje nemoći, sveobuhvatna mržnja i gadost, duhovna i intelektualna, pa i fizička atrofiranost. Zakržljaloš koja poput karcinoma sve što je zdravo guta, ždere i melje čovjeka u moralnu nakazu.

Tako danas doživljam sebe kao čovjeka punog čireva ispunjenog gnojnicama trule i zaspale savjesti. Savjesti koja hrče i spava poput šuplje stijene. I ne znam čitam li to njegov „Banket u Blitvi“, ili sam i sâm sudionik na ovom krvavom balu vampira. Je li to san ili java? A bez lažne skromnosti mogu napisati da sam bio jedan od malobrojnih Subotičana koji se s Krležom dopisivao. Da sam imao čast i zadovoljstvo posjetiti ga u njegovom „Jugoslavenskom leksikografskom zavodu“. Radovao sam se svakom pismu koje sam od njega dobio. Sad ništa – rezignacija. Određujem se između tog i ovog vremena – bezuspješno.

Sve je sivo i gadljivo ljepljivo. Prevladava tek osjećaj da smo poslije dugog krvavog i mučnog ratovanja stigli na početak puta i da će kartu za to besmisleno putovanje ponovno i tko zna po koji puta u povijesti platiti mali, običan čovjek. Platiti, čime i kako? Čovjek od krvi i mesa koji je u ovom momentu spreman odreći se imena, vjere, nacije, ponosa i dostojanstva samo da bi našao mir, mir u sobi, u ulici, u gradu. Ali mira nema. Jer, na potezu od prve javne najave hapšenja Azema Vlasija do dobrih želja gospođi Mitte-

rand, uz preporuku da pozdravi muža, krug se krvavo zatvorio. Kvadraturu kruga naše svakidašnjice ne možemo riješiti ni na razini korice kruha jer na tisuće običnih slugana režima preko moćnih masmedija naći će uvijek, ako ne ni dovoljan ni nužni razlog, a ono u svakom slučaju za njih valjan razlog da vas uvjere ako nacrtate krug, da je to što je za cijeli svijet krug u stvari za njih kvadrat. I tu ne samo da prestaje razum, nego i zamire svaki *dijalog*. A da bi uvidjeli da su oni na koncu konca u pravu potrebno je postati i biti član režimske partije. I tako ispada, po njima, da je ipak problem u nama, u našem pogrešnom političkom, moralnom, ideološkom i svakom drugom opredjeljenju. I tako danas još samo budale i notorni alkoholičari vjeruju u činjenice; još jedino oni pokušavaju sačuvati dignitet zdrave pameti. A pismo Vuka Draškovića da će štrajkati glađu do smrti udara u glavu poput majla. Imamo li onda pravo na šutnju ili na riječ, pitanje je ljudskog ponosa?

Opredjeljujem se za pisanje iz banalnog razloga da bi neka buduća generacija eventualno mogla sadržajnije i ponosnije šutjeti o nama. Pročitavši želju gospođe Mirjane Marković da želi pobjeći među Eskime, postalo mi je jasno da ja, običan mali smrtnik, s građanskim pravom na gladovanje nemam potrebu ni volju da bilo gdje bježim, ali, istine radi, ni neku *obašku* želju da ostanem. Nije u pitanju savjest, nadam se ni kod mene, ni kod gospođe, nego objektivna procjena svoga mjesta i uloge u ovoj pravnoj državi. A također mi nije jasno da spomenuta gospođa u slučaju konačnog opredjeljenja neće pobjeći na Sjeverni pol, nego će elegantno i ljudski *otpelati* u neke ljepše i toplije krajeve gdje će na miru pisati svoje dnevnike, ostavivši nas živjeti ovdje bez svijesti i savjesti, podijeljene na proste činioce. Konačno, to je postalo jasno i *vaskolikom* populusu. Svijet se opredijelio za totalnu izolaciju, staviti će nas pod zvono i na taj način prepustiti laganom vegetiranju i tihoj oksidaciji. Neće nam dopustiti ni umrijeti kao ljudi. Uskoro će organizirati turističke grupe da u blindiranim air-condition autobusima obilaze ove krajeve gdje ćemo biti izlagani kao rijetke zvijeri. Neće ovo biti balkanska pijana krčma, nego balkanski zoo-vrt gdje će iz humanitarnih razloga organizirati lov na jelene. Davno smo taj film gledali, ali da ćemo ga doživjeti nismo ni sanjali. Jedna takva epp-poruka u obliku priopćenja od strane jedne stranke, za koju načelnik ovdašnjeg MUP-a kaže da je humanitarna organizacija, upućena je javnosti u kojoj se traži smrt za gospodina Ágostona i gospodina Tonkovića, a najavljuje se i odstrjel, iz čisto ekoloških razloga, i ostalih režimu nepoćudnih spodoba.

Uz roman Miroslava Krležę „Banket u Blitvi“ čitam ovih dana i priopćenje nekog ministarstva za ljudska prava i manjine, izdano povodom posjeta

izaslanstva DSHV-a predsjedniku Hrvatske. Iz tog pamfletski sročnog pripćenja na razini žutog tiska, jedino što je razumu dokučivo jest da smo svi mi volovi, te da nam pamet radi na pogon SPS gasa NH 3. Počeo sam s Krležom. Osjećam da je tekst napisan u ispovjednom tonu, no tu pomoći nema, te za utjehu prisjećam se prvog susreta i prvih njegovih rečenica, daleke 1973. koje glase: „Uostalom, neka Vas to, mladi Sekelju, ne straši. Svi Subotičani su kod mene dolazili obezglavljeni.“ U tom trenutku to mi se činilo duhovitim, danas razmišljam o Vuku Draškoviću, o načinu kako razmišljati kada nas je ova država sve obezglavila. Uostalom, Krleža nije bio u pravu, dovikujem sebi više iz očajja, nego iz uvjerenja, jer ako je glupost svjetska sila i pojava, nije svjetska neman. Ona je ravnodušna na ljudsku glupost, a mržnja je posvud oko nas. Mi više ni mržnju mrziti ne možemo, nas danas uče, iz dana u dan, iz sata u sat, kako se ona gaji, njeguje i razmnožava, a sve to radi toga da bi netko imao želju pobjeći daleko od nas, od sebe.

Glas ravnice, broj 31, srpnja 1993.

Zbunite zavjese – spustio sam se!

Molim Vas, zatvorite izlaz. Hoću ući. Ili: želim izaći. Čini mi se da bi se ovakvom ispraznom igrom riječi mogla suštinski odrediti politička situacija oporbe. Ali, i nažalost, tu nema niti vozača niti konduktera koji bi s platforme uzviknuo: „Sredina, molim naprijed.“ Jednostavno, autobusa koji vozi na relaciji: demokracija – kruh – grijanje, nema. Zaustavio se nakon siječanjskog zasjedanja republičkog parlamenta kada je ondašnji predsjednik Skupštine Srbije g. Zoran Lilić, lakonski, i ne sa skrivenom dozom cinizma, oporbenim zastupnicima koji su napustili dvoranu doviknuo: „Zatvorite vrata“.

Iza zatvorenih vrata u autobusu ostala je socijalističko-radikalna većina, a autobus se zaustavio tek da bi gospodin Lilić avanzirao za predsjednika države. Ugodno putovanje udvoje se nastavilo sve dok netko od socijalista nije uzviknuo: „Karte na pregled!“ Ispostavilo se tad da kartu za vožnju, bar kada je narod u pitanju, nije imao nitko. Ne želim reći da se socijalističko-radikalna većina na toj polubračnoj relaciji švercovala. Nije. Oni, jednostavno, nisu imali kartu. Tu formalnost da se karta kupuje velikodušno su prepustili oporbi, kojoj je dobačeno „zatvorite vrata“, a netko možda i dodao: „Što će vam autobus, kad imate karte?! Idite pješice.“ I od tog momenta oporbi je praktično dodijeljena pozicija Buridanovog magarca. Sada kada je očito ono što je i ranije, od samog početka bilo očito svima, i kada je osovina socijalisti-radikali pukla, oporba je ostala na brisanom prostoru, s obzirom da ni sama za ovo vrijeme nije profilirala svoju političku misao, niti zacrtala zajednički relevantan program. Ali, za razliku od socijalista i radikala, njena pozicija je u ovome momentu komično teška. Jer, i socijalisti i radikali, ako se već nemaju za čega izboriti, i za što boriti, oni se velikodušno, a sve u ime naroda, mogu odreći istog tog naroda. A kada su u pitanju oni, šanse im nisu male. Dapače. Jer narod koji ne jede, koji se ne grije, koji ne radi, koji se ne vozi, a doveden je u red i nije neki narod. U ovome trenu treba netko narodu doviknuti „zatvorite vrata“.

A dok su Lilićeva vrata bila zatvorena proteklo je vrijeme, pa je predsjednikov najomiljeniji oporbeni lider „avanzovao“ u ratnog zločinca. A za gospodinom Draškovićem vrata su se zbilja zatvorila. I sada kada je nekome većina za nadglasavanje potrebna, vrata se pokušavaju raznim političkim

kramповима stidljivo otvoriti. No, malom čovjeku, čovjeku više ne iz naroda, nego iz mase, ili iz nekog reda, nameće se dilema: kako dalje s onima kojima je trebalo toliko vremena da shvate ideje i namjere gospodina Šešelja, i da se pokrivaju devizom bez pokrića da to tako treba?

S druge-strane, i izbor između socijalista i radikala i nije neki izbor koji bi sobom donio snagu da se žrtvuje pojedinac, a u ime duhovnog spasa naroda. Jer, i jedni drugi daleko su spremniji žrtvovati narod kako bi pojedinac uživao. Ulogu „zbunite zavjese – spustio sam se“ dobro su svladali i jedni drugi. Tu pardona nema. Postoji samo generalna nemoć moćnih da u ovom momentu narodu doviknu: „Predstava je gotova. Zatvorite vrata, dolazi zima“. Zima našeg nezadovoljstva nažalost već je iza nas. U budućnosti, bar u doglednoj, lišeni smo moralnog prava i na nezadovoljstvo. Naša budućnost pripada nečem drugom, a za što još niti riječi nemamo, ali i neimenovana ona sablasno dolazi.

Što se oporbe tiče, nakon razvoda socijalista i radikala, pozicija Buridanovog magarca više ne odgovara nikome, a najmanje ostatku oporbe. Primjedba da se ona politički nije profilirala uzrok može imati u tome da ovdje iz objektivnih razloga nije posijano demokratsko zrno, niti zrela politička misao koja bi ponudila političku zbilju iz koje bi se iznjedrila civilizirana situacija s moralnom dimenzijom pojedinca, sposobnog da poštuje razlike, a da se pritom ne dopusti da posebnost postane sama sebi cilj. Posebnosti su postale na taj način vrlina bez vrijednosti. Vlastite vrline su se crpile iz kolektivne ugroženosti gdje je kritički odnos pojedinca prema zbilji atrofirao do moralne nakaznosti.

Dok je Europa XX. stoljeća iz svoje filozofske misli gradila političku misao, socijalističke zemlje su iz političke zbilje gradile filozofsku misao po receptu dresure. Danas se ona karikaturalno može iskazati na način: „imam jake argumente da je $x+y=z$, ali to ničim ne mogu dokazati“, s tim da se onom jadnom „z“ ne pruža ljudska šansa da kaže „joj“, „boli“, a napose ne da u toj relaciji dokaže da „z“ nije „z“. Na taj način se dolazi do proizvođenja raznih etiketa, a laž je postala alfa i omega naše političke zbilje koju smo srozali do takvih moralnih, duhovnih, radnih i egzistencijalnih razina koje nas moraju zabrinuti i zastrašiti.

U početku formiranja stranaka kod nas, sve su one u biti nosile latentnu klicu nacionalnog, ali bez pravog odnosa prema nacionalnom biću. Do minacija folklornog zagušila je razlike. Folklor je sam sebi postao ciljem, dignut na razinu državnog interesa. Istina, mnoge stranke s nacionalnim

predznakom su evoluirale k demokratskoj opciji, ali je cijena visoko plaćena. Izgubile su utjecaj, a mnoge su dobile etiketu nacionalnog izdajnika. U takvoj političkoj zbilji njihov glas je bio sve slabiji i nemoćniji. Možda zvuči paradoksalno, ali upravo ta nemoć može se pretvoriti u moralni i duhovni kredibilitet koji će ne samo očuvati nacionalni integritet, nego i omogućiti jedan razvojni trend k ozdravljenju već, i inače, duboko erodiranog društva u svim sferama i strukturama. Kao početni minus demokratski usmjerenim i opredijeljenim strankama Srbije može se upisati i pomanjkanje sluha za manje nacionalne, a demokratski opredijeljene stranke. One također, po recepturi „dokaza nemam, ali su mi tvrdnje tim jače“, prihvataju da su sve manjinske stranke nacionalističke. To se kod nacionalnih manjina odrazilo određenim nemirom i strahom. Same manjinske stranke počele su plivati leđno, okrenule su se svijetu, jer ignorantski stav većinske stranke oduzeo je prostor za učinkovitiji dijalog. Tako je šansa za jedan konstruktivan dijalog na liniji: posebnost u razlikama dovodi do stvarno civiliziranog jedinstva – ispuštena. Jedna od posljedica toga je da ni same manjinske nacionalne stranke, a u odnosu na svoj program i spram svojega naroda, nisu donijele bogzna što kvalitetno nova. Dok se taj minus prema nacionalnim manjinama ne anulira, ne treba živjeti u iluzijama. Europa, ni svijet neće progutati našu deklarativno iskazanu volju za demokracijom. Smatram da se mora napraviti jedinstven državni nacionalni program iz kojeg će se granati pojedinačni nacionalni interesi. Nijedna oporbena stranka s takvim programom, a sa srpskim nacionalnim predznakom u Srbiji nije se pojavila. To je rezultiralo da se ukupna politička realnost Srbije prepusti socijalistima i radikalima, a same su ostale bez ozbiljnijeg utjecaja na članstvo i mase, te se njihovo ponašanje manje-više može odrediti liderskim odnosom. Raskid veze između ovih dviju stranaka otvara novu stranicu stranačkog djelovanja i pruža šansu za civiliziraniji dijalog. Mislim da se u tom kontekstu demokratska oporba Srbije mora odgovornije i ozbiljnije postaviti. U protivnom, uvijek će se naći neki kondukter ili vratar koji će doviknuti „zatvorite vrata“.

Glas ravnice, broj 34, listopada 1993.

Već odigrano

Nevolja predstojećih izbora sadržana je u tomu što od njih unaprijed nitko ništa ne očekuje. Pa čak i mogućni državni udar ne bi donio ništa nova, niti drugoga. Apatija, pesimizam, ovladao je našim tijelom i duhom i poput dosadne vlažne magle, to stanje caruje organizmom crpeći iz njega posljednje atome zdrave snage. Dok, istodobno neki pritajen, prigušen glas iz dubine uznemirenog i uplašenog primozga izgladnjelim ljudima, dovedenim u red podmuklo prijeteci dovikuje: „Pazite! Bez nas može biti i gore.“

I upravo slogan „može biti gore“ nameće se kao odlučujući faktor da izbore ovoga puta dobiju oni koji su davno izgubili bitku s vremenom, realnošću, moralom i poviješću.

Ovi treći, „demokratski“ izbori na sreću neće biti utrka u dvojce između socijalista i udružene oporbe. Bit će to jedna manje-više rutinska i istrčana utrka između vladajuće partije i razjedinjene oporbe. Kažemo, na sreću, jer oporba u ovome trenu nije spremna niti na pobjedu, niti na poraz. Ujedinjena oporba možda bi izbore dobila neznatnom većinom, no ona bi u biti pobijedila samo socijaliste, ali izborna pobjeda ne daje izgleda za poziciju koja bi nešto bitno promijenila. U slučaju da izbore izgubi s nepovoljnim odnosom glasova bio bi to šok koji bi ostavio dublji trag, a oporavak bi bio dugačak i neizvjestan koji vodi u nove podjele. Ovako je mudro sačuvana mogućnost budućeg ujedinjenja.

U isto vrijeme „vrlina“ socijalista, tj. njihova urođena sposobnost da sve upropaste, i da sve svedu na siromaštvo je ipak prolazna. I ne treba ih zaustaviti na pola puta, tim prije što se veći dio oporbe još po pitanju zacrtanih ciljeva bitno ne razlikuje od vladajuće garniture. Otvoreno je i pitanje sredstava kojima žele doći do cilja. Njihovo predizborno angažiranje više govori o političkim ambicijama pojedinih stranaka nego o stvarnim akcijama koje bi pridonijele životnom boljitku čovjeka. S druge strane, ogromna prednost socijalista je što su svijest obična čovjeka uspjeli inficirati do stupnja nesposobnosti kritičke prosudbe vlastite zbilje. Njihove opće otrcane ideje o građanskoj opciji, profesionalnom internacionalizmu, siromaštvu, još imaju prođu, s obzirom da se do besvijesti pozivaju na istinu o sebi samima. Pri tomu, za kriterij istine ne uzimaju bijedu do koje su nas doveli, nego povijest koju sami pišu i iracionalnu zavjeru *vaskolikog* svjetskog poretka.

Diktatura osrednjosti koju je zavela vladajuća partija sprečava da se čuje istinski glas naroda, niti dopušta da progovori savjest pojedinca. Osrednjost po načinu svoje manifestacije, a napose pri upravljanju državom, ne poznaje probleme konkretna čovjeka. U tim uvjetima pri evidentno informativnoj blokadi i neukusnom manipuliranju, biračko pravo pojedinca nije potvrda demokratičnosti društva, nego politička negacija čovjeka. Logički se onda postavlja pitanje treba li na izbore uopće izaći? Sa stajališta logike odgovor bi mogao biti negativan. No, kako ovdje već odavno mnogo toga nema veze s logikom i da se pitanje sudbine razvoja društva rješava u njegovoj empiriji odgovor je nužno potvrđan, na izbore se mora izaći. Moramo glasovati danas, kako bi sutra mogli govoriti „eto, bar smo pokušali“. Sam rezultat izbora ne treba gledati kao prost matematički odnos brojeva, s obzirom da se problem demokracije ne može postaviti kvantitativno i izolirano, nego se povezuje s općim stanjem duha i kulture. A tu matematička većina izražena kroz glasački stroj ne daje pravoga uvida. Ovim izborima u biti će biti naznačena ona buduća snaga društva koja će biti spremna priznati istinu o nama – a istina je da smo siromašni, da je to siromaštvo naše; da pristajemo na siromaštvo, ali da ne pristajemo na bijedu i na poniženje do kojega nas je dovela vladajuća partija na čelu sa svojim neukusno nesposobnim persona- ma. Pobijedi li oporba na ovim izborima, ili dobije razmjerno visok postotak glasova izbornoga tijela, a što je povoljniji slučaj, neće to biti rezultat neke njene smišljene akcije, nego glas naroda, a što je nova kvaliteta. Bit će to šapat vladajućoj partiji da pristajemo na siromaštvo kao prolazno stanje, ali ne na siromaštvo kao sudbinu na što nas socijalisti iz svojih udobnih i toplih vila, brzih kola i uz bogatu trpezu upućuju. Konačno, bit će to i opomena oporbi da se mora uozbiljiti i da se ubuduće daleko odgovornije postavi prema biračkom tijelu. Time i tijesna razlika u broju glasova bit će pobjeda oporbe i prvi znak da se zalažemo za vladu koja će uvesti red koji ponajprije počiva na pravu savjesti i odgovornosti, a ne na apstraktnoj slobodi. Iz tih razloga na izbore treba izaći; na izborima ovim nije prioritet samo biranje, nego glasovanje za stanje promjene. Odnos broja glasova bit će indikator volje naroda, a ne puko političko opredjeljenje. Teško je predmnijevati da je volja naroda na strani onih koji su nas doveli na rub očaja. Slogan da bez njih može biti i gore nije rezultat svjesne prosudbe, nego posljedica straha. U krajnjem slučaju, bez vladavine socijalista može nam i biti gore, ali to „gore“ s oporbom ima svoj kraj. A svaki kraj prethodi i navješćuje početak. Sa socijalistima smo uvijek na početku, i to njihovom početku, a povijesna je istina da nijednu svoju početnu ideju, zamisao, ili opće proklamiranu akciju nisu doveli do kraja. Iznevjerili su je u korijenu. Jasno da je njima novi ili stari, svejedno već koji svjetski poredak, ne znači ništa. Jednostavno, oni

su nesposobni da se bore za čovjeka. Saživjeli su se sa svojim sebi danim, uzetim, otetim blagostanjem.

Glas ravnice, broj 36, prosinca 1993.

Lokalno kao univerzalno

Na samom početku prvog uvodnog slova subotičkog dvotjednika „Žig“ javljaju se stanovite poteškoće: izložiti koncepciju lista ili pisati o nakanama, odnosno o njegovom duhovnom profiliranju? Problem koji se nameće proizlazi iz toga što nekritička svijest, defektna misao narečenu dilemu rješava po uzročno-posljedičnom receptu zadanog kontinuiteta između koncepcije i nakane (makijavelizam). Nevolja je tim veća što je nekritička svijest logička i racionalna i što u zadani kontinuitet ne sumnja, već uvijek u njemu nalazi ono što joj odgovara, za čim čezne i k čemu je vođena putem vanjskih manipulacija. U razvijenim demokratskim društvima ta medijska manipulacija može biti dodatni izvor informacija zbog slobode i različitosti medija. Kod nas, nažalost, ta potreba za kontinuitetom, odnosno, za uzročno posljedičnim vezama, proizvela je mržnju.

Mogli bismo suditi da je onda osnovna nakana „Žiga“ dokidanje mržnje. No, to je prizeman zaključak, određen pogrešnim iščitavanjem zadanog kontinuiteta. „Žig“ se ne kani boriti protiv mržnje jer mržnja je ljudska potreba, kao i sreća. Naša intencija usmjerena je protiv mržnje kao pogleda na svijet, protiv mržnje kao stava. Nastojat ćemo to postići novim stilom, drugačijim jezikom, kritičkim odnosom prema stvarima i pojavama koje nas neposredno okružuju.

Reći da će dvotjednik zastupati liberalno građansku opciju i uz to nastojati zadržati poziciju neovisnosti je točno, ali samo po sebi ne govori mnogo. Jer, u državi gdje vlada tiranija slobode, i gdje javna riječ nema pravo značenje niti težinu, i gdje se prednost daje moći, a ne pravdi, te odrednice ne upućuju na bit same stvari. Dodamo li ovome da nas je na ovim prostorima zadesila nesreća, te su nam povijest izučavali literati koji su nam je potom politički tumačili, poistovjećujući kontinuitet s identitetom, a što nas je sve odvelo u slijepi nacionalizam, tronirajući provincijalne političke razloge iznad istine. Na taj način kolektivno smo vraćeni u XVI. stoljeće, u svijet mapa i obilježavanja. Tako smo jednu smjelu i naprednu političku ideju iz Shakespeareova „Kralja Leara“ pretvorili u bolnu tragediju i našu duhovnu sramotu.

Kralj Lear kaže:

Sad naš tajniji otkrit ćemo smjer,

*Dajte, mi tu mapu. Podijelili smo,
znajte, na troje kraljevstvo.*

No, tko danas vjeruje i iščitava pjesnike. Kada se danas, sada i ovdje, kažnjavaju i žigošu izgubljena uvjerenja (za tren možeš postati izdajica roda svoga) a ne djela. I umjesto jačanja države putem decentralizacije, a to je osnovna misao u citiranim stihovima, težište smo stavili na narod, na naciju, a prošlost nam je postala važnija od čovjeka. Ovim ne želimo reći da je čovjek anacionalan, već ukazujemo da se u klici ugušio razvoj njegovog nacionalnog bića u pravcu građanske opcije, granično određene jedinstvom duha u razlikama. Danas imamo, nažalost, razlike u granicama s jedinstvom u mržnji. Svjesni da naš život iskazan jezikom kontinuiteta jedinstva u jedinstvu (čitaj bratstvu) u onoj Jugoslaviji možda nije bio lak, i da danas žalimo za njim, ali ne iz kuta jugonostalgije, nego zbog načina na koji je bio prekinut i u ime mnogobrojnih nedužnih žrtava. Nailazimo da je upravo Subotica, kao grad bogate tradicije, kulture, višejezična i multinacionalna sredina širokogrudna i tolerantna a odvajkada u Europi, mogla biti putokaz kako doći do ljudskog razlaza, ako je on već bio nužan.

Mi nemamo moć pokidane vene povezati, ali truditi ćemo se sačuvati kapilarne veze koje život znače, na način što ćemo lokalno uzeti kao univerzalno, a što bi moglo značiti: *Dobro jutro, komšija, di su nam novci?*

Teško je reći koliko ćemo u tome uspjeti, s obzirom da je u novinarstvu razlika između držanja propovijedi, moraliziranja i gluposti mala. A da se ona prijede nije nikakva dodatna građanska hrabrost. Dovoljno je zrnice ljudskosti. Iz kuta prekida kontinuiteta možemo reći da je prirodna pojava da čovjek duhovno oboli, a povijesna činjenica da društva i narode s vremena na vrijeme uhvati ludilo.

Liječenje je dugo, bolno, ali i nužno. Za početak možemo postaviti pitanje – stvaraju li zlikovci ratove ili rat stvara zlikovce? Na njega ćemo uspjeti odgovoriti kada mržnju ukinemo kao stav i sve dovedemo pred Justiciju.

Žig, broj 1, 16. srpnja 1994.

Povijest srama

Nemoguće je danas govoriti o budućnosti. No, da bi govor ipak bio moguć dovoljno je, možda i nužno, zabraniti govor o prošlosti. Ako smo ljudi, a neki vele da jesmo (dok neki tvrde da i nismo, i u tom nismo sadržano je upravo ono što jesmo), prošlost nam nalaže da govorimo protiv onoga što jesmo. Da se pobunimo protiv vlastitog iskustva i tada naš izbor ne može biti šutnja, a to znači da nas on vodi kraju vlastite drame. Naša drama počela je političkim razlozima tumačenja i friziranja povijesti. S duge strane, za ovih nekoliko godina, po objašnjenju naših političara, dogodilo nam se toliko povijesnih datuma, te su šavovi počeli pucati na sve strane. I tako, ne samo da smo bili živi i nijemi svjedoci rađanja povijesnih datuma, nego su nas isti oni koji su povijest „tvorili“ uspješno uspjeli u duboku prapovijest „uvaliti“.

Sada kada se halabuka oko ugroženosti naroda, nacije, patriotizma stišava, i kada se, strpljivo stojeći u redu pred nekim međunarodnim institucijama i uredima, polako vraćamo istinskim državičkim poslovima i konkretnoj brizi za čovjeka koji voli jesti, putovati, veseliti se i stidjeti se... pitamo se tko će nam napisati povijest naše skorašnje povijesti. Možda je pitanje neozbiljno, no, sa stajališta da povijest pišu pobjednici, ono je i nadasve odgovorno. Na ovim balkanskim prostorima valjda je već svima jasno da nema ni poraženog ni pobjednika. Okruženi smo golim gubitnicima. Prijeti li nam to onda opasnost da ostanemo bez povijesti? Nažalost ne, opasnost je daleko veća. Povijest će pisati svi, tako se neće probuditi svijest, očistiti savjest, naučiti se stidjeti, bit će to priprema za jedan novi, budući rat.

Ne optužujemo povijest već pristup, jer nas nisu učili da volimo razlikovati, već izjednačavati, i to po liniji mrtvih. I stoga bi za početak trebalo zamoliti nekog drugog, neutralnog, trezvenog i dalekog da hladne glave pune vrućih činjenica napiše povijest našu o nama, radi nas i djece naše.

A ne bi bilo na odmet za početak da pojedini predsjednici republika promijene svoj narod, naciju i državu. Narodu će biti lakše, a ni „povijesnim“ predsjednicima neće biti teško priznati svoju „eventualnu“ krivicu, jer će priznati drugom narodu u drugoj državi, pa će im povijest to u budućoj prošlosti lakše oprostiti.

Žig, broj 7, 8. listopada 1994.

U se i u svoje kljuse

Dubokim snom mrtvorodenog pravednika Europa po tko zna koji puta u povijesti moralno hrče i opijena vlastitom demokracijom tetura se između jednakosti i slobode. Slijedom toga, ustreba li, spremna je pristati i slobodu svakome dati. Do samouništenja odvijalo se ono i kroz izvikano Wilsonovo načelo (s početka stoljeća) samoopredjeljenja, samo neka se ne zadire u pravo jednakosti, kako pred životom, tako i pred Bogom (kapitalom). Bliža joj sloboda mrtvih nego život jednakih.

Bosna i okruženje Bosne za nju i svijet s idejom novog poretka postoji tek na razini problema koji valja riješiti. Sudbina pojedinca, maloga čovjeka za nju ne postoji (pitanje restrikcije struje, recimo, nju ne dotiče). Običan čovjek ju ne tangira, u najboljem slučaju tek na razini izbjeglice.

A izbjeglice su ljudi bez doma (ognjišta) i bez domovine (otadžbine). I nalazimo da je moralni pad ujedinjene Europe i novog svjetskog poretka, te njihova nemoćna moć, započeo upravo na relaciji dom – domovina. Europa, Amerika s razvijenom demokracijom, nakon raspada blokovske podjele svijeta, štite pravo doma pojedinca, s obzirom da su pitanje države, građanstva, racionalnosti i jednakih prava riješili ranije te ne osjećaju ni stvarni ni mitski strah za državu.

Mali narodi nakon narušene blokovske podjele svijeta kao treća politička komponenta blokovske igre odjednom postaju politički beznačajni čimbenici. Mali narodi imaju masu neriješenih unutarnjih bitnih pitanja. Oni također ne priznaju strah od vlastite minornosti. Kako je politička misao, misao skrivanja o sebi i svom narodu, strah od beznačajnosti onda strateški vješto bacaju na teren ugroženosti i sve to u ime nacionalne države, (upamtiti – ne i nacionalnog bića), a na trošak upotrebljivosti nacionalnih manjina. Nacionalne manjine, nakon istočnjačke galame da je kod njih nacionalno pitanje riješeno, postaju problematične. Većinski narod, prikrivajući vlastitu političku nemoć i nepismenost, postaje odjednom upotrebljiva roba. Domovina postaje sve, dom ništa, odnosno „mit“ koji treba kod drugoga uništiti da bi na taj način i vlastiti bio opustošen.

I tako, nakon probuđene nacionalne svijesti „mirotvorci“ stupaju na scenu, ugroženosti više nema, postoji strah s kojim se u upropaštenoj realnosti treba suočiti.

Domovina je sve, dom u državi koja je tako daleko od prava jednakih nije ništa. Europa i novi svjetski poredak između praznog i šupljeg opredjelila se za igru mačke i miša iz crtića.

Ne jadikujemo, samo želimo reći da tuđa ruka nikada ne češe tamo gdje svrbi.

Žig, broj 11, 3. prosinca 1994.

Brljanje i sloboda

Čovjek i papagaj nemaju mnogo toga istovjetnog. Istina, čovjek živi u društvu, a papagaj u jatuu, a u našim uvjetima ono što je društvu država, jatuu je kavez. I ono što ih razdvaja jedino im je zajednička tekovina. Glede toga, i čovjek i papagaj imaju urođenu manu za slobodom i brljanjem. Što više slobode, veća količina brljanja, i možda se upravo tu potvrđuje dijalektična ugaona teza prelaska kvantiteta u kvalitetu. Ali, u suprotnom smjeru. Što manja kvaliteta veća kvantiteta – a žrtva je uvijek i svugdje pojedinac – je-dinka, pa je tako i u ovom slučaju.

Samo, ovdje je povijesna prednost na strani papagaja. On od brljanja, i pored raskošno šarolikog perja, ne stvara ni mit ni sistem, niti objavljuje sabrana djela. „Svjestan je svog brljanja“ i brljanje je njegov odnos, ne prema prirodi, nego stav prema čovjeku i čovječanstvu. Papagaj od čovjeka tu i tamo može nešto i naučiti, ali obrnuto ne vrijedi. Mada mnogi pokušavaju letjeti.

Ideja da uvodnik posvetim papagaju, a ne čovjeku i njegovom, recimo, djelu, nametnuta je nevoljom jednog pasioniranog odgajivača te ptice.

Ovih dana njegov ljubimac – kakadu – dočepao se slobode, oslobodio je slobodu. Htio je biti slobodan i jednak među jednakima, a ne ravnopravan. A možda se uželio i matice zemlje.

Glumio je čovjek papagaja; kriještao, mlatarao i rukama i ramenima, uvjeravao ga da mu mjesto nije na drvetu, nego u kavezu i da se sve to ne može okrenuti na dobro. Ništa nije pomoglo. Kakadu mu je jednolično odgovarao. Žrtvovao je (papagaj) i svoju sigurnu i toplu osvijetljenu kaveznu autonomiju, i žensku, i udobnu žičanu sigurnost. I onda mu u hipu dosadi jalovo uvjeravanje s čovjekom. Raširi krila i prhnu i poleti, zaputi se k jugu, put daleke domovine mu.

Snuždeno, čovjek uđe u kavez, popravi kvar slobode, otkriješti nešto više ljutito nego nježno usamljenoj ženki otpisavši pernatog buntovnika bez razloga.

Svjestan da do mužjaka kakadua zbog sankcija teško može doći, a i cijena nije mala, požali se, obavijesti ostale odgajivače o njegovoj nevolji i o vjerojatno tužnoj sudbini papagaja. No, žalovanje je jedno, a sloboda papagaja drugo...

Kad drugoga dana telefonom javljaju o ipak sretnom, mada neslavnom, kraju papagajova puta. Šareni buntovnik uhvaćen je na jednom salašu pored Bunarića – među kokama. Među nama kazano, Australija je ipak malo podalje, pa i za jednog kakadua. A možda nije odolio ni kokama. Sa stajališta ptica vjerojatno su i za njih u pitanju nijanse, pa ako se mora birati na dugom putu između slobode i koka, samoopredjeljuje se za koke, a tek da su bile u pitanju ćurke, tko zna što bi sve žrtvovao.

Bać Ranko, u čijem je kokošinjcu bjegunac uhvaćen, papagaja će vratiti, ali to košta 400 maraka, a isto tako mora reći da je njegov ljubimac ostao bez repa. No, ipak glava je sačuvana.

I tako, bjegunac bez repa ponovno se našao u svome kavezu u neizvjesnoj izvjesnosti – pored svoje drage. Iako grđen, ćutio se ponosnim. On je bar eto pokušao, a što je Australija daleko ne tiče se njega, a i rep, nov će u međuvremenu izrasti. Istina, nov i drugi. Ali – njegov!

Za kraj, svi su sretni i zadovoljni. Baćo na salašu čuva kokošja jaja, tko zna, a više ne želi ni zemlju obrađivati. Hvatat će papagaje i prodavati njegove buduće kokošje potomke. Naivnih će uvijek za vijeke vjekova biti. Vlasnik kakadua više pazi njega, nego ženu. Jer, po njemu, uvijek je kriva žena, kaže. Zapisano je to u Odiseji.

Žig, broj 12, 17. prosinca 1994.

Neuslovi

Ušli smo u Novu godinu uzdignute glave, spuštenu pogleda. Budućnost nam se već dogodila. Prošlost, ako nam neće biti ljepša, sigurno će biti uljepšana. Ni povijest ne trpi sadašnjost u tolikim količinama. Što se tiče boljeg života, nema brige. Ima na našoj javnoj i političkoj sceni koji će nam to obećati. Nije skupo, a i ne košta, pogotovu ako držite na uzdi sredstva javnog obmanjivanja.

Nezavisni će i dalje biti naivni i neće postati svjesni da ovisе o vlastitoj savjesti. O moralu će narednih godina biti nemoralno govoriti, mada ćemo se iz patriotizma truditi jedni drugima objasniti kako pojma nemamo što nam radi supruga ili suprug, o djeci da i ne govorimo, jer što znaju djeca što je živjeti u „neuslovima“.

I tako, pored dokinutog subjektivnog obraza objektivne zbilje stigli smo do nove kovanice – živimo u *neuslovima*! Mada, ruku na srce, i to su neki uslovi, samo kako objasniti onima koji vas vode da nepravedno uvedene sankcije nisu krive što živimo u ne *uslovima*. Trebat će nam tisuću godina da shvatimo kako su i *neuslovi uslovi*. I što je više komedije u društvu manje je pojedinačnog smijeha. Ovdje većina pojedinaca i ne živi u društvu već u državi. A oni koji se u ne uslovima dnevno nasmiju više od tri puta, bit će proglašeni ludima. Ulicama će patrolirati policija protiv smijeha. Neće hap-siti, neće privoditi jer kad nam ukinu sankcije možda će sve ovo biti jedna prava ludnica i s *uslovima* i s *neuslovima*.

Žig, broj 14, 14. siječnja 1995.

Ajer

Više u prolazu, nego što ga postavljeno pitanje stvarno dotiče, poznanik me upita: „Kako se kao književnik osjećam sada kada sam nakon raspada Jugoslavije postao nacionalna manjina?“

U hipu nisam znao što odgovoriti, jer nit se ćutim niti se osjećam kao pripadnik nacionalne manjine, ne stoga što to „statutarno“ nisam već jednostavno što je to materija koja pripada zakonima, političarima i nadobudnim nacionalistima, a ne čovjekovoj biti koja ga određuje recimo kao književnika.

Počeo sam izokola: prvo nisam književnik, reko, eventualno pjesnik, pisac možda, nisam književnik iz razloga što je to esnaf – a ja niti sam živio niti ću ikada živjeti od književnog rada. Na našim prostorima tužna je sudbina književnika. Kod nas su književnici uspješni samo ako su političari, kulturni radnici, urednici, nacionalni borci za ni sam ne znam što i koga. Uspjeli su objaviti i urediti na tomome vlastitih knjiga i nužno u vrijeme kada su bili književnici bili su i podobni – upotrebljivi.

Drugo, biti pripadnik nacionalne manjine samo po sebi nije strašno u našim uvjetima. Ima čak i stanovite prednosti, ali može biti i tragično.

Prednost je u tome što su mnoge, recimo, državne službe za njih zatvorene, ne sa zakonske ili ustavne strane, građanski, nego što je to u zbilji tako. No, ta zatvorenost otvara nove prostore i potrebe za osobnom afirmacijom na planu kulture, znanosti, sporta, i sl. u sferi stvaralaštva. I tu se nalaze temelji mosta, približavanja država, te duhovnog prožimanja, povezivanja i bogaćenja različitih nacija. Nacionalne manjine su duhovna svježina i za matičnu naciju i za državu čiji su građani.

S druge strane, sve se može okrenuti na tragediju bude li odnos i pitanje nacionalne manjine i pitanje stanja nacionalnog bića prepušteno samo političarima i profesionalnim nacionalistima. Jer svaka partija, stranka... od umjetnika će tražiti po oprobanoj recepturi političku podobnost stvaraoca. A to za konzekvencu ima izolaciju umjetnika. Stavljajući ga u poziciju disidenta, odnosno izdajnika vlastita naroda. Ni to ne mora biti loše, ali u tom slučaju na površinu isplivavaju mediokriteti, narodnjački duh na sceni će i dalje dominirati – u ovom slučaju književnici, a ne umjetnici.

Po tom, ne mogu se osjećati pripadnikom nacionalne manjine u gradu u kojem sam rođen. Istina, sad je sve to malo pregrijano i pod povišenim tlakom. A protiv povišene temperature se treba boriti, s obzirom da je ona prvi indikator oboljelog organizma.

„Nisam o tome tako razmišljao.“ – odgovori on.

„Ni ja“ – otpovrnuh – „ali se tako ćutim i sve će ovo na koncu završiti drugačijim viđenjem i vođenjem nacionalne politike, svake nacije kojoj je istinski stalo do vrijednosti i humanijeg odnosa među ljudima, gdje će se moći reći i pjevati.“ U zraku se osjeća vazduh, u vazduhu se ćuti zrak, a to neće biti pjesnička slika niti puka tautologija već sadržajna poruka – lakše se diše, ajer je friškiji!

Žig, broj 15, 28. siječnja 1995.

Naša borba

– Diogen je i danas izašao u 5 i 5.

„Ovom rečenicom počinjem novi roman.“ – rekoh poznaniku. „Ne!“ – žučno povika on, kao da sam mu uvrijedio sav njegov intelektualni ponos – „Takvom banalnošću ne može početi ništa.“ „Zašto?“ – upitah bezazleno. „Zato što je to obična, dozlaboga otrcana fraza“ – znalački i s nekom nadmenošću otpovrne. „Ali, Diogen je pas.“ – odgovorim povišenim tonom i sam. „Tim gore. I po roman i po psa.“ – filozofski zaključim poznanik i dezinteresirano odmahne rukom. „Ništa ne razumiješ, a još manje shvaćaš.“ – nastavi u namjeri da ga uvjerim u nešto što ni sam nisam vjerovao. Pa nastavi: „Moj pas Diogen ima ljudsku potrebu svakog dana izaći točno u 5 i 5, i nemam mu pravo to uskratiti. Bar u romanu ne.“ „Briga me za psa.“ – rezolutno uskoči on – „Uostalom, to je stvar dresure, a ne potrebe.“ „Koješta, ljudske potrebe.“ „Ali ne radi se o psu, nego o meni.“ – rekoh. „O tebi?“ – osupnuto upita i ponovi: „Diogen je danas izašao u 5 i 5“. „Kakve veze imate ti, pas i 5 i 5? Još da si rekao kao nekoć u 8 – u redu.“ „Mnogo veze ima!“ – provali iz mene – „Uostalom, sve je dresura. A između ljudske potrebe i animalnog nagona u ovome svijetu kod nas, sada i ovdje, i nema neke bitne razlike. Možda su jedino životinje u nekim situacijama malo humanije. Prva veza je što roman pišem ja, drugo: pas, makar se zvao i Diogen, obična je literarna fikcija. I treće, a najbitnije: ja isto imam ljudsku potrebu svakog dana kupiti i čitati 'Borbu'. A 'Borbe' nema. Nema, i osjećam se bijedno. Nasilno prikraćen od nekog za jednu potrebu.“ „Bijedno.“ – ponovi prijatelj pomirljivijim tonom. „Jadno“ – nastavim – „uskratili su mi pravo na ljudsku potrebu za nečim na što imam pravo.“ „Imaju moć.“ – rezignirano prekloppi on i doda: „Diogen je izašao i danas u 5 i 5. KapiRAM, ali ipak tako ne možeš početi roman.“ „Mogu!“ – usprotivim se – „I ti si kao oni. Samo bi nešto zabranjivao, a 'Naša Borba' izlazi i dalje. To ti je valjda poznato.“ Mada on ne čita novine, ne čita ništa. Ekran je njegovo dodatno neprirodno srašteno čulo, poput benigne ogromne izrasline na glavi koja pritišće vitalne centre – ne razmišljanja već prosuđivanja. I tako, nezgrapnom izraslinom šeće ulicama. Izraslina je ružno velika, ali u masi se ne zamjećuje. Savršeno se utapa u tu sivu poplavu izraslina.

Bio je ovo monolog uvjetovan strahom i istinom, vođen jedne večeri kad Diogen nije izašao u 5 i 5. Čitao sam „Novu Borbu“ s novim povjerenjem u

sebe. A psu u sebi reko: „Stari moj, treba izdržati – sutra je naš dan, a danas i nije vrijeme za šetnju.“

Žig, broj 16, 11. veljače 1995.

Pravedan mir

U ovome trenutku mnogi govore o miru. Uvjeravaju nas da je mir dobra stvar po zdravlje, sreću, veselje i blagostanje, a neki vele da se i nesreća u miru, pogotovu pravednu miru, lakše podnosi. Otkrivaju nam toplu vodu, ili, po Lenjinu, uvjeravaju nas da konj voli zob.

Civilizacija XX. stoljeća obilježena je paradoksima. S jedne strane traže se razni sistemi za dokidanje rata (blokovska podjela svijeta držala je vodu jedno vrijeme), a s druge strane ljudi su u svojoj različitosti toliko nesretni da se uzajamno uništavanje daleko bolje podnosi od produženja života u miru. I tako ovo stoljeće jest stoljeće straha, masovnog uništenja, modernog divljaštva, stoljeće bolesnog bezumlja. Camusevski, mogli bismo zaključiti: Svijet je ono što jest, to znači gotovo ništa.

Pravog povoda da se u ovu toplu srpanjsku večer latim mutnih opservacija na zadanu temu mira i prosudbe konca dvadesetog stoljeća možda i nemam. Uostalom, kome je na ovim prostorima (u ovome svijetu) istinski stalo do mira. Eventualno šačici intelektualnih dešperatora, umišljenih dekadentata i odgovornih demagoga. Međutim, pišem, jer uviđam da je mir nejasan pojam, i da ima više vrsta mira. Nije mi nakana da pojam pojasnim niti da pojedine vrste mira klasificiram. To je izvan moje moći. Moja malenkost tek pokušava svoj nemir, nakon pročitana dva novinarska naslova u „Našoj Borbi“ od 21. VII. 1995. godine na prvoj stranici, dovesti u neki, po mogućnosti logički red. Prvi naslov glasi: „Počela evakuacija Žepe“ s nadnaslovom: „I druga zona pod zaštitom UN prestala da postoji“. Drugi naslov, ispod prvog teksta, slovi: „Srbi moraju da zaštite one koji su slabiji“ s nadnaslovom: „Slobodan Milošević posetio Trepču i Kosovsku Mitrovicu“. Jasno, logičkog reda između ovih dvaju naslova nema, no tim prije postoji uzročna ovisnost između njih. Jer, između ostalog, predsjednik Srbije je u tom tekstu rekao i ocijenio da je svima na Balkanu potreban mir i ponovio da će biti učinjeno „sve da se na prostorima Balkana konačno i trajno uspostavi mir, i to ne bilo kakav, već pravedan mir, jer jedino pravedan mir može biti osnov za uspješan razvoj i sigurna osnova na kojoj više neće biti sukoba“. Ono što iz govora predsjednika Srbije Slobodana Miloševića plaši jest konstatacija da će biti učinjeno sve da do konačnog i trajnog mira dođe. Mišljenja smo da ne treba učiniti sve (sve podrazumijeva i totalni rat i etničko čišćenje i...). Za početak, bilo bi dovoljno da bar na pola sata primi

nesretne rođake nasilno mobiliziranih građana, koji već danima štrajkaju glađu ispred zgrade Predsjedništva Srbije, ili da prizna Bosnu dok se u njoj još ima što priznati. Bio bi to mali ali korektan korak k miru. Mir, ako je i apstraktan pojam, tiče se u biti i odnosi na žive pojedince.

Zabrinjava i sud: da to neće biti bilo kakav mir, već pravedan mir.

Kako definirati i kojim parametrima odrediti pravedan mir, zar on podrazumijeva i odrednice Žepa, Srebrenica...? Na žalost, na ovim prostorima za dugo neće biti pravednog mira (izuzmemo li onaj pod zemljom), niti svijet u globalu teži pravednom miru, jer pravedan mir na koncu dvadesetog stoljeća podrazumijeva, odnosno naše doba za pravedan mir ima recept: „ubijmo sve u ime pravde za sve“.

Na kraju, i bilo kakav mir jest mir. Bio on pravedan ili nepravedan, ipak je mir koji omogućuje da se nepravda pravedno i za sve jednako uredi.

No, događaji na Balkanu daleko nadilaze smušenu svjetsku političku misao, pa govorila ona o ratu, o miru, o novom poretku, o...

Žig, broj 28, 29. srpnja 1995.

Dodatna bol i napor

Sve je to tužno. Riječi bez težine zastaju negdje na sredini puta između glave i srca. Jedino inercijom ruke pokušavam iz njih iscijediti neki smisao, neku dodatnu bol te ih usmjeriti k nekom racionalnom određenju, koji bi ulio nadu i rekao da nade još uvijek ima i da snage dobra moraju pobijediti, jer cijena kojom je ova tragedija plaćena je suviše visoka.

Visoka, jer krivci za sve ove žrtve i razaranja su poznati, a otvoreno je samo pitanje je li odgovornih za nju na ovim balkanskim prostorima ima. Znano je, da će čovječanstvo i svijet putem pravedne pravde pokušati uvjeravati sebe da su oni bili nevini; te kroz pospani i zakašnjeli humanizam dokazivati da im je oduvijek bilo stalo samo do pravde i mira, koji za običnog, malog čovjeka ovdje uskoro možda neće značiti ništa; uostalom kao ni ti njihovi silni pregovori i planovi. Znači, otrežnjenje mora poći od nas, ukoliko nam je stalo do nas. A svjetski moćnici će raspravljati i mučiti sebe pitanjem: ako već sudimo krivcima, zar ne bi bilo uputno o istom trošku osuditi i nedužne kako bi uspostavili kakvu-takvu ravnotežu.

A nedužnih nema. I sve je počelo naivno, nekako bezazleno, kao da se to nas i ne tiče; to je stvar politike, a nas politika ne tangira. Bili smo putem laži i stvaranja organske mržnje prema drugima uvjeravani da smo svi ugroženi, ali ne u pojedinačnim pravcima na jednakost, nego u njihovom iracionalnom određenju pojma kolektiva. Uvjeravali su nas u to oni kojima sama ideja i pojam nacionalnog bića i identiteta nije bila jasna. Vješto i znalački su nas lišavali razuma i osjećanja da je život stvar, pojava, fenomen ili dar Boga, svejedno, bezvrijedan i da sam po sebi bez njihovog određenja žrtvovanja i nema neku cijenu vrijednu civiliziranog življenja.

Došli smo do dna, ako ovaj pakao uopće ima dna. I dok kolone izbjeglica, izgladnjelih, bolesnih i nemoćnih danima lutaju i traže spas, utjehu ili bar ljudsku smrt, u svijesti se rađa i budi zakržljala savjest o pojedinačnoj krivici svijtu koju ćemo moći podnijeti samo ukoliko počnemo sami sebe sažalijevati i prezirati. Jer smo bili nedorasli vremenu i situaciji. Dopustili smo da nas mali, sitni političari i još minorniji intelektualci uzmu pod svoje, da nam odrede svoje kalupe, pravdajući se kasnije kako nisu znali kuda sve to vodi. Počeli su krojiti teritorije, crtati po mapama granice, trovati ljude stvarajući tako svoje privatne fantazmagorične države koje bi, po njima, bile najbolje

uređene, ako bi umjesto domova i ognjišta sve pretvorili u vojarne i kasarne. To bi po njima bila prava jednakost, koja bi omogućila da kolektiv diše kao jedan, a sve bi to opet po njima bilo moguće ako bi uspjeli svijetu pokazati da je za ove prostore stanje rata jedino prirodno i normalno stanje.

Sada, da bi čovjek kao ljudsko biće preživio mora se poniziti, strahovati i stidjeti se od vlastitog pogleda, od vlastitog teksta i od vlastite bespomoćnosti. Dok pišem stidim se i ovoga teksta, a pišem ga iz uvjerenja i razloga što ga ne želim pisati. Kome pisati i čemu govoriti kada je toliko toga napisanog, kazanog i u povijesti toliko toga ponovljenog, ponovljenog do boli, a nismo ništa solidno naučili (osim ubijanja), niti ikakve pozitivne konzekvence iz toga ponavljanja izvukli. Nismo vjerovali povijesti, lagali smo se i oko nje, sve smo željeli to na svojoj koži provjeriti, dokazujući da smo povijest mi.

Pa je li onda uopće ima nade? Je li angažiranje na planu nade ima dodatnu težinu koja obećava? Vjera u nadu mora nam rasti, smisao borbe će se nametnuti sam po sebi. Jer osjećaj stida i srama i krivice raste; postaje zajednička sudbina koja nas okuplja a to potiskuje mržnju. I stoga je sto puta bolje se sramiti nego ikoga mrziti. U osjećanju kolektivnog stida i srama, prelomljenog kroz osobnu savjest i dovedenu do svijesti, krije se snaga koja govori da je borba za mir jedina borba koja zaslužuje dodatni napor i da se kroz tu borbu moramo okrenuti sebi. Hladno, racionalno i politički mudro pokušati za početak sagledati uzroke, suočiti se s posljedicama. Ovoj tragediji dati dimenziju općeg našeg bivanja, ali ne i sudbonosnog mirenja, i pokazati svijetu i nama da smo poslije toliko žrtava i takvih razaranja postali svjesni vrijednosti života svakog pojedinca, bez obzira na vjeru, naciju, rasu, političko uvjerenje ili opredjeljenje.

Pokazati svijetu običnu činjenicu da nam je stalo do života i mira. Znamo da mudrosti, pogotovu političke, na ovim prostorima još nema, ili je nema u dovoljnoj kritičnoj masi, da strasti dominiraju, da mnogi procjenjuju da je život jeftina roba i za pojedince dobro unovčiva. Uostalom, za tu vrstu mudrosti potrebni su neki drugi ljudi, a oni koji su nas doveli do dna neka pokažu bar dobru volju za otvaranje putova, ne bi li se ti novi, drugi ljudi pojavili na političkoj sceni, u našim životima zbog ozdravljenja duša. To je njihova moralna obveza. A glas tih novih ljudi mora pobijediti i omogućiti da narod čuje svoj glas iz vlastite boli. Jer narod nije apstrakcija, kako netko misli, nego pojedinac sa svojom sudbinom, mirom, nesrećom i ljudskim prohtjevom koji je određen samim življenjem života.

Žig, broj 29, 12. kolovoza 1995.

Ekologija svijesti

Počelo je. Počelo je od samog kraja u zračnoj bazi Wright Patterson u Daytonu. Velike sile su odlučile, a male će pokušati nešto riješiti. Svijet je postao umoran od nas, a mi na rubu... I od toga umorenog svijeta očekujemo recept za mir. Svakomu će nešto biti ponuđeno, nešto uskraćeno. Uglavnom, još dugo neće biti isto. U biti, čovječanstvo na koncu XX. stoljeća nema mehanizma prevladati, niti ponuditi trajniju viziju za jednu novu, humanitarniju civilizaciju.

Raspolučeno između kolektiviteta i pojedinca, interesa i dvojne moći, čovječanstvo pluta na truloj dasci iz koje bi trebalo izdijeljati novu Nojevu arku. Hoće li se ravnoteža održavati putem moderne tehnologije s jedne, i sve posvemašnije bijede s druge strane, pitanje je s kojim ćemo ući u novi milenij. Uglavnom, predstojeći mir neće imati oči. Prva je od takvoga mira oslijepila stara Europa.

Ekološka zagađenost svijesti prijeti da čovjeka pretvori u stroj bez osjetila. On će funkcionirati po zakonu osobnog osjećaja za pravicu, čija će snaga biti u nepismenosti.

Subotica je ovih dana proglašena Gradom mira, velikim dijelom zahvaljujući i razboritoj politici lokalne samouprave. Uspjela je sačuvati mir i suživot svojih sugrađana na razini prihvatljive tolerancije. Ali, tolerancija ne smije biti modus mogućnog suživota. S obzirom da uvijek postoji netko treći (ili nešto) što određuje i granice tolerancije same. Tolerancija je stvar dogovora, koji u biti ne poštuje univerzalne norme nego polazi od zadanog. Nevolja zadanog krije se u tomu što je i čovjek zadan i upotrebljiv od same zadaće.

Kada govorimo da se sudbina sadržaja budućeg mira rješava u jednoj vojnoj bazi, da je simbolički započeta na dan Svih svetih, samo po sebi znakovito upućuje da ono što će za ostatak svijeta biti valjano dogovoreni mir na lokalnoj, konkretnoj razini, kada su u pitanju sudbine pojedinaca, neće biti baš mir koji će omogućiti ljudsku slobodnu promenade ulicama ili spokojan san doma. Jer, ponovno i dugo na ovim područjima biti će zadanih pojedinaca koji će ispitivati izdržljivost tolerancije, a u cilju neke njima razumljive, imaginarne napetosti.

Konkretno, prije izvjesnog vremena u Subotici su mnogi Mađari dobili pisma prijetećeg sadržaja. Bačena je eksplozivna naprava na jednu kultur-

nu instituciju; mnogi raniji ekscesi u obliku pisanja raznih grafita do podmetanja bombi ispred sakralnih objekata ni danas nisu rasvijetljeni. Ovih dana pismo iste (prijeteeće i verbalno upozoravajuće) poruke stiže na adrese Hrvata i njihove kulturne institucije. Rukopis nevješt, peru nevičan, veća je prijetnja od samoga sadržaja. Ta neispisana ruka upozorava da nema korijena u glavi nego u mržnji. Piše, ne što ima potrebu nešto priopćiti, nego uplašiti; unijeti nemir i narušiti ono do čega mu i nije stalo. U pismu stoji: „Ustaška bando, gubi se tvom Tuđmanu dok ti se lepo kaže! Živeo Kralj! Sloboda Krajini!“

Ovo niti je lijepo priopćeno niti će ta ruka usrećiti bilo kojeg kralja, a napose ne donijeti slobodu bilo komu, pa samim tim ni Krajini. Niti ta ruka poznaje Suboticu, niti mentalitet ljudi u ovoj sredini. Tko je zadao i opredijelio ovu ruku, ozbiljno je pitanje kojim se moramo baviti u interesu grada. Pitamo se (ne uzgred) jesu li i neki novinari svojim pisanjem o Subotici usmjerili i opredijelili ovu ruku? Mnoga je pitanja, odgovora još više, ali pravoga rješenja, osim straha, za sada nema.

Velika politika napravila je novoga čovjeka, ali ne i nove ljude. Razočarani, gnjevni, uništeni... osveta je njihov jedini rezon, pa i smisao postojanja. Jer nesreća tih ljudi za njih je prihvatljiva u općoj nesreći svijuu. Jedno je jasno, krivnja nije od njih. Veliki i moćni spremaju se za mir. Ali mir, mir u duši pojedinca, dolaziti će polako i mučno, uz razne lomove. Da mir zavlada u čovjeku jest domaća zadaća svijuu. U protivnom, uploviti ćemo u vode privatnog terorizma, a on polako već pokazuje svoje zube.

Ovih dana Suboticu je zadesio još jedan „teroristički akt“ u području ekologije. Kažemo teroristički, jer je ponovno bio ugrožen pojedinac. A tko bi drugi? Naime, 27. listopada oko 16 sati iz Kemijske tvornice „Zorka“, locirane na sjeveru grada (na kapiji dotoka čistog zraka), nekontrolirano je pobjegla veća količina sumpor-dioksida. Koncentracija plina u zraku bila je šest puta veća od dopuštene. Netko je ponovno pomjerio granice tolerancije. Je li u pitanju ljudski faktor ili tehnološki zastario i onemoćao pogon, za dogođeno nije bitno. Odgovorni će uvijek naći neko rješenje i ponuditi za njih prihvatljivo objašnjenje, te odlučiti da se s tim i takvim pogonom može proizvoditi. A što su se toga dana ljudi doslovce gušili i bili trovani to ih ne dotiče, jer ponovno gušili su se samo pojedinci, a proizvodi se u ime društva.

Ono što nas treba zabrinuti nije u pitanju samo prevladana tehnologija, nego sama zagađena svijest koja bez otrova i mržnje ne može funkcionirati. A zagađena svijest od Subotice je napravila sendvič. Na sjeveru grada „Zor-

ka“, zagađivač, na južnoj „Azotara“, zagađivač. Zločin! Naši stari, koji su gradili, voljeli i čuvali ovaj grad, na sjeveru grada zasadili su šumu kao ekološki zastor od pijeska vijavca da spasi u Europi najplodniju ravnicu. Spašavali su zemlju i njegovali pluća grada. Danas na plodnoj zemlji diže se tvornica umjetnog gnojiva! I više se ne zna s kojih će strana otrovna magla doći. I to je jedan akt terorizma, jer vjetrovi ne vode dovoljnu skrb o gradu.

Opasnost prijeti i nakon ukidanja sankcija, jer se lako može dogoditi da budemo glavni kupci zastarjele i nadasve prljave tehnologije koja je u svijetu, dok nam nudi rješenje za mir, nepotrebna.

Ako nam je stalo do mira bez atribucija, moramo se za njega boriti i na ulici, u parku, autobusu, školi, tvornici... I to jedino sa susjedima. U protivnom, okretat ćemo vratove bez glave, očekujući što će nam to moćnici ponuditi i za nas odlučiti.

Žig, broj 35, 4. studenoga 1995.

Mir u tijesnim cipelama

Postali smo prosjaci. U svijetu prosimo mi, na ulici dinar za koricu kruha, u kafiće ne možemo ući a da nas ne gnjave i pod nos poturaju kojekakve ceduljice s neprikrivenom porukom „daj!“. Uglavnom što propusti Milojica dočeka Radojica, po onoj narodnoj. Tako je od pljačke državne imovine do prosjačenja na ulici za golo preživljavanje.

Želimo, prosimo, molimo da nam ničim izazvane i ničim opravdane sankcije ukinu, a u međuvremenu neki sportaši nam po bijelome svijetu ne plaćaju uzeto. Kažem uzeto, jer pojam krađe ovdje više nema značenje. Samo nesposobnjakovići ne krađu i glume neko poštenje. Ne znaju djeca da je tamo u bijelome svijetu plaćanje robe stvar kulture, a ne anakroni običaj trulog potrošačkog društva.

Doma lišavamo nasljednike, oduzimamo im elementarno ljudsko pravo na očevinu i djedovinu i to papirom potpisanim u zrakoplovu možda s pjesničkim pogledom na valove oceana. A u rat smo ušli s velikom istinom da obranimo „ognjišta“ i zaštitimo imovinu. Kako smo je štitili, znaju izbjeglice. One koji su od takvog rata pobjegli kažnjavamo u trenutku kada su nam najpotrebniji. I to je dio našeg morala.

Okrivljujemo cijeli svijet kao da je on krivac što smo za nepunih pet godina proćerdali doslovce sve, istrošili se do daske. A velika vizionarska misao da možemo sa i bez sankcija živjeti tisuću godina, i da nam nitko ništa ne može, svoje simboličko značenje dobiva u paru cipela kupljenih u bijelome svijetu. I to je bila jedina vijest koja je bar za trenutak podigla moral nacije. Jedan kupuje cipele, drugi kravatu, treći pokušava rat prodati za neki mir nekome četvrtom, a istodobno prvi mu nasilno obuva tijesne cipele, a drugi steže kravatu. Jer oni znaju što je onomu trećemu dobro.

O moralu i našim kriminalcima država nema što kazati. Jedina prava utjeha u ovome trenutku jest nada da će zima biti blaga, kratka i naklonjena nama. Valjda ima pravde.

Svi očekujemo da će iz nekog gradića iz države Ohio, a iz vojne baze konačno mir ugledati svjetlost dana i povampirene duhove vratiti uz ispljeni whiskey u bocu. Možda ćemo tako shvatiti: Bože što nam se još treba dogoditi da shvatimo da dan i pored nametnutih sankcija ima dyadeset i četiri sata i da nam to ni svekoliki, a protiv nas okrenuti, svijet ne može uskratiti.

Te da nam cipele nisu tijesne stoga što su kupljene vani, već stoga što smo ostali nesposobni zamisliti da negdje drugdje postoji i bolji i ljepši život. A životarenje i preživljavanje nije naša sudbina nego volja nekolicine. Bijeda nam je postala pogled na život i filozofski stav prema mjesecini. No, i to je – zlobnici bi rekli – za ljude, jer sve što je neljudsko nama više nije ni tuđe ni strano. Tako su nas dresirali.

Nema u ovome ni pesimizma ni optimizma, jednostavno to je stanje kad nedostaju riječi da se naša politička zbilja (čitaj nevolja) opiše.

Ovih dana pitam se klizi li nam to mir ponovno iz ruku, ili je Haag postao bliži, te hoće li nas svijet prepustiti samima sebi s mučnim pitanjem: ako smo ubili krvnika je li potrebno ubiti i tamničara pa da tako u miru narednih tisuću godina uživamo u memoarima i dnevnicima naših političara koji su nas svojedobno uvjerali, a nije tomu davno, u ono što ni sami nisu vjerovali, ali im je uspjelo? Znali su dobro već na samome startu da ništa valjano ne znaju učiniti. Čitam dnevnik Borisava Jovića, bivšeg predsjednika Predsjedništva SFRJ i jedina suvisla misao koja mi prostruji kroz glavu jest pitanje je li čovjek svjestan da je upravo on pisao i većim dijelom realizirao scenarij kako Jugoslaviju treba rasturiti. Izgleda da ćemo na to pitanje pravi odgovor dobiti kada kuharice, briači i kelneri počnu pisati svoje dojmove o svojim državničkim poslovima. Do tada smo osuđeni da istinu saznajemo iz pera trećerazrednih političara koji nisu planirali rat nego planirali vojni puč, naoružavali narod, podučavali pučanstvo kako se postavljaju balvani, organizirali mitinge diljem bivše Jugoslavije i deklamirali kako ovaj narod niko nama pravo biti (da bije!). I zbilja, sve što nam se dogodilo daleko je od običnog mlaćenja naroda. Narod dolazi k sebi, ali oni koji su bili za narod ne mogu zamisliti život ni u ratu ni u miru, a kamoli s narodom koji ima potrebe kupovati cipele i sjediti u toploj sobi.

Mir, naredni mir za narednih nekoliko godina za nas bit će obično prosjačenje diljem svijeta.

Žig, broj 36, 19. studenoga 1995.

Razoružanje nenaoružano pamćenjem

„Naš sledeći cilj je uspešan ekonomski i kulturni razvoj, integracija u Evropi i svetu, ravnopravnost naroda i ljudi u regionu, ravnopravnost i saradnja u interesu svih“. (Iz izjave predsednika Slobodana Miloševića nakon potpisivanja Mirovnog sporazuma u Daytonu).

Odjednom, spustili su nas iz neba, te polako postajemo svjesni postojanja Europe i svijeta. Još samo da postanemo svjesni i sami sebe, problem mira, pravednog ili nepravednog, bio bi skinut s dnevnog reda. Ovako, pitamo se u ime svih nedužnih žrtava da li nam se trebao dogoditi rat u kojem nismo sudjelovali da bi po tu cijenu i nakon svega shvatili da smo dio Europe i da je sudbina ljudi i svih naroda vezana za globalnu organizaciju svijeta, koja može počivati na ideji borbe za mir. Borba za mir je teška, ali putovi su lakši jer su razlozi za tu borbu jasni. Želimo li se iskreno uključiti u svjetski poredak moramo se boriti, a ta borba mora biti pravedna i naoružana pamćenjem. Samo će tako govor mržnje umuknuti i osloboditi mjesta osjećajnosti za novo zajedništvo.

Jezgro moralnosti, koja je prolazna pozicija k željenom cilju, mora početi od imenovanja krivaca za ovaj besmisleni rat, a ne može počivati na poslušnosti i zaboravnosti. Sam rat je bio tim besmisleniji i krvaviji što su ga, u biti, izazvali intelektualci. Pitanje koje se nameće, a vezano je za naš povratak u Evropu i svijet, jest: (zapravo ponavljamo pitanje koji je Albert Camus formulirao i sažeo neke 1951. godine i glasi) „Mogu li intelektualci (kažem jasno intelektualci, ne umjetnici), uništiti zlo koje su nanijeli? Moj je odgovor da, ali pod uvjetom: 1.) da priznaju to zlo i ukažu na njega; 2.) da ne lažu i da znaju priznati ono što ne znaju; 3.) da se odreknu vladanja; 4.) da u svakoj prilici i pod bilo kojim izgovorom odbiju svaki despotizam, pa bio on i privremen. Na tom temelju ujedinite koliko god želite ljudi i kako god se oni zvali ja ću biti s njima“. Uvjeti teški na putu iz ove zagušljive atmosfere patriotskog nadvikivanja nacionalnih parola, uništene racionalnosti i srozane moralnosti, ali držimo da on mora ići tim smjerom.

Jer mir nije pronalazak Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića koji su otišli u Dayton da svoj izum pred zgroženom svjetskom zajednicom patentiraju. Isto tako, ni rat nije izum Napoleona, niti Ratka Mladića... Mir je suštinski opredjeljenje jakih, a rat bolećiva potreba slabih i uplašanih. Rat je uvijek

proizvod straha obučenog u šarenu narodnu nošnju ugroženosti. Ako ništa drugo, to smo od povijesti kao učiteljice života morali naučiti.

Čitam neka stupidna priopćenja stranaka i čestitke podgrijanih patriot-skih pojedinaca sve do prijedloga za nominaciju predsjednika Miloševića za Nobelovu nagradu za mir. Plašim se toga puta, te servilnosti, tog gubljenja pamćenja. To nije misao o kojoj govori Camus. Bez kritičke dimenzije prema dogođenom ostaje nam samo stidjeti se u ime svih poginulih (za ideju bez ideje – za pravedan rat a nepravedan mir – za što u ratu dobijemo u miru gubimo), unakaženih, slomljenih i izgubljenih. Jer kako im pogledati u oči dok pišemo brzojave-čestitke; kako roditeljima čija su djeca ostala na ratištima, kako oprati Vukovar, Dubrovnik, Mostar, Sarajevo... ako ne priznamo učinjeno zlo i ne imenujemo prave krivce. Ne učinimo li to, u biti, mi se ponovno pripremamo za novi rat. Priznanje je teško, ali na to obvezuje upravo mir. Čekajući da i to umjesto nas učini netko drugi u Haagu, ili na nekom drugom mjestu, znak je da za Europu još nismo spremni, a za svijet još nismo zreli. Da nam nije stalo ni do mira, ni do kulture, ni do morala već da imamo ugrađenu imbecilnu potrebu za slavljenjem. Zamislite, slavimo potpisivanje donesene odluke o pravednom miru, kao da je sama odluka već i gotov mir, i da je on potpisan ovdje na prostorima gdje je nepravedni i besmisleni rat i počeo, i to, slobodnom voljom potpisnika, a ne negdje u državi Ohio, u državi SAD, u vojnoj bazi Wright Patterson, gdje su gospodari u to ime popili whiskey, a sirotinji žednoj i gladnoj mira obećali... Bože, što su nam sve obećali.

A ti brzojavi, ako nešto kazuju i upućuju, govore jedino da smo u ratu ipak malo, ali prljavo bili i da smo nepravedno ratovali za pravedan mir.

Žig, broj 37, 2. prosinca 1995.

Beograd se dogodio u Beogradu

Ništa mi drugo ne preostaje, nego u povodu konferencije „Sukobi i pomirenja – trauma i katarza u povijesnom pamćenju Srba“ održane u Beogradu od 8. do 10. prosinca u Hotelu „Metropol“, iznijeti osobni stav. Koristim se lukavstvom, jer mi nedostaje znanja i umijeća da izrečene ideje za ta tri dana umirim, na prostoru uvodnika. O samoj konferenciji potrebno bi bilo napisati studiju, a za to se ćutim još manje sposoban. Drugo, nalazim, i ako nije bitno, a ono je važno, da se tom događaju priđe upravo iz osobnog kuta, s razlogom koji sugerira naslov konferencije s obzirom da i trauma i katarza pripadaju kategoriji osobnog, a na planu kolektiva događaju se kao sukob i pomirenje.

Kada sam dobio poziv od dr. Nebojše Popova, glavnog i odgovornog urednika „Republike“ osjećao sam se počašćenim, držeći da je to malo ali značajno priznanje uredništvu „Žiga“ i njegovim suradnicima. Na dan polaska zdvajam, osjećaj pesimizma se mota negdje u meni, i suludo kruži. U Beogradu nisam bio od vremena čuvenog po rubrici „Odjeci i reagovanja“. Stoga u njegov stizem traumatiziran (dopuštam da ovo ima metaforično značenje) sa stavom *ovdje je sve počelo* i pitanjem, bolje sumnjom: hoće li Beograd imati snage početi, i smoći snagu za veličinu i reći: „Učinjeno je ovo što je učinjeno, krivce treba imenovati, uzroke analizirati; izaći iz ovoga po cijenu da budemo i osuđeni, ali ne i osramoćeni, jer katarza je samo tad moguća. I nećemo, i ne smijemo dopustiti da sumnju zamijenimo teškom izvjesnošću (a s njom traume ostaju i generator su novih budućih sukoba)“.

Sada, s male vremenske distance, i pod intenzivnim dojmom doživljenog sadržaja i tijeka rada konferencije, mogu, moram reći, u Hotelu „Metropol“ dogodio se Beograd da bi Srbija sutra s ponosom mogla govoriti.

Doživio sam katarzu „pročišćenja“. Da ovo ne bi ostalo u ravni retorike i pukog metaforičkog iskaza, trebam se, nažalost, poštupati jakim riječima, u nemogućnosti boljeg određenja i reći: *Čovjek to sam ja*. Jakost iskaza je privid, jer je to za mene bio zaštitni znak koji je duhovno prožimao tijekom ove konferencije i sve njene sesije. Problem nije u definiciji čovjeka, nego kako određujemo *ja*. Prvo, jedan od glavnih krivaca za ovaj rat jest što u našoj tradiciji dominira anti-individualizam. *Ja* u toj odrednici je kolektivno zadano i determinirano komunizmom i nacionalizmom, kako u folklornoj,

tako i u jezičnoj ravni, (primjer: „Odjeci i reagovanja“, studija Aleksandra Nenadovića, „Politika‘ u nacionalnoj oluji“, također i studija dr. Ivana Čolovića, „Fudbal, huligani i rat“), a ne ontološki, jer se osnovne riječi izgovaraju bićem. Osnovne riječi jesu par *Ja – Ti* i *Ja – Ono* (M. Buber „Ja – Ti“). Cijeli ovaj „filozofski“ izlet bio mi je potreban da bih citirao Chamforta: „Ja, sve; ostali ništa: eto despotizma. Ja, to je drugi; drugi, to sam ja: eto demokracije“ iz studije dr. Nebojše Popova: „Traumatologija partijske države“.

S ovog motrišta, i na ovim prostorima, bio je ovo rat prouzročen sudarom pojmovnog određenja civilizacija, s obzirom da se u ovome ratu (ne) razlikuju stavovi divljeg čovjeka od intelektualca. I jedan i drugi su kroz kolektiv (naciju) svoje „ja“ doživljavali kao jedino moguće, samo ako je drugi ništa. Sve to podgrijavano strahom od Zapada. U biti, nije bio na djelu strah od Zapada, već strah od liberalnog i demokratskog dijela Zapada; strah od brže modernizacije, napose nakon pada Berlinskog zida, koji kao da je čuvao „kolektivno ja“.

Bez modernizacije i određenja „ja“ u paru osnovnog iskaza ja-ti nema pomirenja, tim prije što je „ja“, određeno kroz kolektiv, steklo pravo i višak slobode reći svoje, ali ne i obvezu čuti druge, a koje nam je nužno potrebno. Jer, uspostavljanjem međusobne komunikacije, suočit ćemo se s novim problemima, i samo kroz „pročišćenje“, potrebni sud o onome što nam se dogodilo neće izazvati mržnju kod drugih, nego pomirenje, koje nas dovodi do kritičke svijesti o sebi samima. Bez tog odnosa nema stabilne demokracije; bez nje nema ni trajnog pomirenja. Praviti danas paralele i analogije, s pomirenjem zaraćenih strana nakon Drugoga svjetskoga rata praktički je nemoguće, jer ni jedan uvjet koji je doprinio tom izmirenju danas nije ispunjen. Stoga, pomirenje kod nas mora početi od „pročišćenja“ – od pojedinca, i ići u dvije ravni: izmirenje sa samim sobom, s onim što nam se dogodilo i pomirenje s drugima. Bolno je i jedno i drugo, no trećega puta nema.

Svaki pojedinac u dubini sebe morat će se pogledati u svoje duhovno zrcalo, suočiti se sa sobom. (Jer kolektivna katarza je iluzija, san). Svaka sredina, grad, mora sačinuti analizu, tko, kako se opirao ratu, tko je bio lokalni huškač i glasni zagovornik nemogućnosti zajedničkog življenja. Ne treba to činiti suđenja radi i kažnjavanja (to je posao suda), već je to nužnost da započne dijalog, kako se u bliskoj ili daljnjoj budućnosti u čudu ne bismo pitali: kako nam se ovo moglo dogoditi?

Na konferenciji je putem komentatora na svakoj sesiji interpretirano 25 sudaca autorskih istraživača iz skupine „Novi srpski forum“, govorilo se 14

sati, čulo 120 govora. Sve to predstavlja dragocjeni materijal i objavljen u formi knjige bit će to kompendij i nezaobilazno štivo u dijalogu pomirenja i postavljanju temelja demokracije, te u rekonstrukciji sustava vrijednosti i utemeljenju liberalne misli koja nas vraća Europi.

Na kraju, ako sam u Beograd otišao s osjećajem mučnog pesimizma, vratio sam se s neskrivenim optimizmom. Studije koje sam čitao, diskusija koju sam čuo, ohrabruju i traže dodatne napore i nove prostore. Krug se mora proširivati, uvlačiti nove mlade ljude, neopterećene prošlošću, razgovor se ne smije zaustaviti.

Mir je pred nama. Jasno, prvi susreti neće biti doživljaji ispunjeni zadovoljstvom. Ali, ukoliko svatko ne pospremi u vlastitom domu, onda će on biti nemoguć. Odnosno, bit će moguć uz patronat međunarodne zajednice, koja je u naš slučaj upletena, zapletena i zatečena. Ipak, moramo shvatiti da je krivica do nas i da međunarodna zajednica takva kakva je nije kriva što i mi pripadamo njoj.

Beograd je počeo, na redu su ostali!

U narednih nekoliko brojeva „Žig“ će u kraćim crtama prikazati pojedine oglede.

Žig, broj 38, 16. prosinca 1995.

Proljeće, to sam ja

Zima ne samo da je bila duga, dosadna i skupa već je svojom monotonijom iscrpila i rezervne snage duha. Neka ravnodušnost, apatija, pa i depresija uvukla se u nas. Čovjek je stekao dojam da na ovim meridijanima i paralelama zima u kontinuitetu traje godinama. Zarasli smo u brigu, mrzovolju krili u neodređenom izrazu lica. Ni hladno ni toplo, ni tužno ni veselo. Samo bore. Susreti su postali ispunjeni šutnjom. Iako smo osjećali da proljeće dolazi, mada ničim nije bilo službeno najavljivano preko dežurnih TV ekrana. Vjerojatno su i sami znali da proljeće kod nas oklijeva dijelom i zbog njihove krivice. Nalazeći da se državna politika i skrb o nama može držati u tajnosti noćima ničim nisu najavljivali što nas sputava da učinimo korak u novo godišnje doba.

A onda radost, otopljenje... proljeće nas je dotaklo.

SR Jugoslavija priznala Republiku Makedoniju.

Pomislih: krenulo je. Počeli smo se ponašati i misliti europski. Temperatura je rasla, a ljudi postali susretljivi. A onda, po već poznatom receptu „šargarepa – štap“, valjda u želji da se sačuva državno-politički imidž kao naše prepoznavanje u svijetu – atak na Dragoslava Avramovića.

Svojedobno smo i sami bili skeptični i kritizerski raspoloženi kada nas je „deka“ optimistički preko od stida pocrvenjelih ekrana uveseljavao ne osjećajući što on svojim europskim iskustvom i znanjem može. Dužni smo sada reći: „Imali smo krivo. Ispričavamo se gospodinu Avramoviću“. Imao je „deka“ petlju onda, nadamo se da će i sada smoći snage društvu reći: „Proljeće to sam ja“.

Dok pišem, uoči zaključivanja lista, dan je sunčan; odlazim po obećani tekst. Od xy nema ni njega ni teksta. Opac. Šećem korzom u nadi da ću ga pronaći. Korzo pun svijeta, izašli svi ko smrznuti gušteri željni sunca i „deke“ Avramovića, smatrajući da će ga Savezna skupština podržati. A onda opet po formuli „šargarepa – štap“. Čitam da je predsjednik Vijeća građana Radoman Božović za saziv svoje osobne skupštine saznao u zrakoplovu. Čovjek ni na nebu ni na zemlji, već u avionu, u nevolji jadnik ne može se opredijeliti između kazališta i skupštine još uvijek pod dojmom Kine. Proljeće izgleda njega ne dotiče, a ni ne razumije se čovjek u godišnja doba. Tim prije se moramo čuvati jeseni patrijarhata.

Žig, broj 46, 20. travnja 1996.

Simbolika raskrižja

Vrijednost simbola je i u njegovim manama. Možemo ga iščitavati na različite – vrlo osobne – načina. Često, simboli znakovito ukazuju na budućnost događanja, kojima ne pridajemo dovoljno pozornosti. Posljedice toga mogu biti tragične, teške, lijepe, ugodne... Od uzročnika se uobičajeno udaljavamo pričom koja za osnovnu poruku ima nojevu filozofiju.

U usudu neslavnog raspada Jugoslavije bila je prisutna simbolika od njenog postanka: nije bila otporna i nije imala izgrađeni vlastiti obrambeni mehanizam, koji bi joj omogućio trajanje. Živjela je u dvostrukom inkubatoru: unutaršnjem – bratstvo-jedinstvo i vanjskom – nesvrstanost. Puklo je, ali ne po šavovima već po nedužnim ljudskim sudbinama.

Povod za ovaj uvodnik jest susret predstavnika i gradonačelnika gradova asocijacije „United Gamesa“ u Subotici. Od prisutnih, gradonačelnik Osijeka dr. Zlatko Kramarić pobudio je najveću pozornost i različite komentare. Na kratko je posjetio i Uredništvo „Žiga“. Ima li u ovome simbolike? Za nekoga da, a za nekoga ne.

Neki su posjet jednostavno „pročitali“ kao preuranjen, neumjestan, kao kapric Józsefa Kasze s obzirom da se te dvije države još međusobno nisu priznale. Za njih je država tek vlast, a ne živi ljudi s konkretnim potrebama, ne okvirnica složenog načina uređivanja života na osnovi ostvarivanja prava i demokracije običnog čovjeka iz prizme življenja života. Ja u posjetu vidim ne samo simboliku već znak kako uspostavljati i graditi mostove. A mostovi nisu samo transversale, već kapilarne veze koje organizam napajaju životnim sokovima. Jer tim sokovima omogućuje se prirodna cirkulacija između država i ljudi. A oni osnovnu snagu crpe iz kulture. Ne obratimo li dovoljnu pozornost na to, dolazi do politizacije ne samo kulture nego i običnog pogleda na mjesečinu; a tako je i počelo.

Sjećam se osamdesetih. Izlazi knjiga Danila Kiša „Grobница za Borisa Davidoviča“ tiskana u Zagrebu. Povodom knjige i njene nominacije za neku nagradu u Beogradu počinje neukusan i grub napad na Kiša. Dolazi do polemike između Beograda i Zagreba koja završava konstatacijom da su gradovi udaljeni 400 km. Osnovna poruka jest: svatko nek' sprema u svojoj „avliji“. Spremanje je ubrzo počelo. Prvo grobovima, zatim memorandumima, a čitali smo i čuvenu rubriku „Odjeci i reagovanja“. Svima je, nadam se, poznato u kojim novinama.

Uredništvo „Žiga“ nalazi se na stotinjak metara od raskrižja putova punog simbolike. Put Jugoslavenske narodne armije presijeca Zagrebačku i Preradovićevu ulicu. O slavnom putu JNA u minulom ratu i njenoj ulozi u raspadu Jugoslavije ne bih. Ipak vrijedi zabilježiti da su se prije nekoliko tjedana putom JNA vratile kolone tenkova. Nitko ih nije dočekaao cvijećem. *Nota bene!* Subotica nije Beograd. Prošlog tjedna znakoviti pomak. Istim putom, možda nesvjesno, dolazi izaslanstvo Osijeka u Suboticu, iako su ga po protokolu očekivali da dođu iz drugoga smjera. Na samome raskrižju tri žute prometne ploče. Na dvjema, pored ostalih oznaka, na bijeloj podlozi s crnim znakom smjera slovima piše „Centar“. No, na ostalima čitamo: Zagreb 419 km, Sarajevo 365 km, Beograd 180 km, Horgoš 28 km, Wien 413 km, Budapest 153 km, Kelebija 11 km. Na svim trima pločama uočljivom debelom crtom flomastera Zagreb precrtan. Sarajevo na ploči netaknuto. U zbilji razoreno. Službeni Beograd od spomenutih mjesta udaljen za 400 kilometargodina. Jer, naša Vlada nema sluha ni za godine ni kilometre. Tjera kera po svome. Hrvatska Vlada po kilometrima bliža centru, a po godina-ma, bar što se demokracije tiče, rastojanje približno isto.

Zagrebačka i Preradovićeva ulica su podjednako duge. Presijeca ih put JNA. Zagrebačka se „ulijeva“ u kapije Vatrogasnog doma, Preradovićeva se proširuje u Trg Kralja Tomislava, iz kojeg „istječe“ Karađorđev put. Uredništvo „Žiga“ je u Preradovićevoj 4. Slučajno. Simbolika je naknadno izvedena. Hrvati u SR Jugoslaviji (nepriзнati ni kao nacionalne manjine u državi koja ima europske norme za manjine, kako misli ministrica Savović) ostaju razapeti između domicilne i matične države; još uvijek traže čvrst orijentir. Lutaju!

Dužinski, put od vatrogasaca do kralja nije dug. Međutim, nama nisu potrebni ni vatrogasci ni kraljevi već ljubav prema gradovima, pjesnicima i mostovima među ljudima. Subotica, bar tako na spomenutim pločama piše, je centar. Jasno, ne centar svijeta, jer svijet ne poznaje centar bez suživota i stvaralačkih međusobnih odnosa. Tako su se o tome i izrazili gosti našeg grada.

U ovome kontekstu i iz ove simbolike drag nam je i značajan posjet izaslanstva Osijeka na čelu s gradonačelnikom Zlatkom Kramarićem. Na nama je da učinimo mnogo na svim poljima kako mana simbola ne bi ostala tek znak zapisan na prometnoj ploči, nego da bi ušla u pore ljudskog određenja čovjeka i njegovog odnosa prema čovjeku. Sombor, Osijek i Subotica imali su plodnu kulturnu suradnju. Poradimo da ona oživi, da bude plodotvornija. Posao jest težak, jer ljude treba približiti čovjeku, a čovjeka opteretiti

ljudskom dimenzijom trpljenja. Čekamo li da to učini država umjesto nas, imat ćemo novo bratstvo-jedinstvo.

Upravo ovih dana očekuje se otvaranje autoceste duge 400 km između Beograda i Zagreba. Dobro bi bilo ponovno pročitati Kiša. Pitamo se: zašto pupoljak toliko oklijeva, čeka i strepi od vlastitog cvjetanja? Možda zbog toga što su i Osijek i Subotica oporbeni gradovi? Ima valjda i u tome neke simbolike?

Žig, broj 47, 4. svibnja 1996.

Budućnost ponovno ima ljudski lik

Čovjek kada navrší pedesetu polako se stidi nekih svojih ranijih postupaka, što je bolji slučaj. Stid se uvijek kroz grižu savjesti može raznim artificialnim formama izraziti. Tako bar osjećam. Ako stid i možemo u iskaz pretvoriti, ostaje strah, psiholozi bi rekli, kriza godina, možda, ali godine su tu i strah je tu. Postoji samo dok traje. Ne može se izraziti, on je logički izraz puta življenja. Ako nam i pođe za rukom da ga iskažemo, opišemo, opjevamo, naslikamo, onda straha više nema, opasnost je prošla.

Čini mi se da poslije pada berlinskog zida, sve drukčije iščitavam, pa i strah. Da mi se taj malter uvukao pod kožu. Sve je drukčije. Razmišljao sam što će biti kod nas, kako dalje? Podigli smo tolike zidove. Zidove s kojima nam ni Kina više nije tako daleko. Bar jedna njena četvrt. Slučajno nazvana Julj Ska.

Onda studenti.

Dostojanstveni bunt.

Mladost. Srž mladosti.

Pratim ih svakodnevno, uglavnom kroz tisak, zna se koji. Pokušavam se iz rakursa berlinskog maltera prema njima odrediti. Što više napora intelektualna ulažem, bivam nemoćniji, jer su mi bliži. Ta njihova neuhvatljivost, puna plodnog ostatka, nekog plodnog taloga, kao u pjesmi, što je više analizirate biva razumljivija, mada i dalje ništa ne shvaćate. I to je dobro! Shvatiti pjesmu znači ubiti njenu dušu. Profesori koji nisu među studentima to nikada neće shvatiti, oni su izgubljeni. Njihova budućnost se već negdje forumski dogodila. Sa studentima, njihovim „protestom“, lakše se diše. Čutimo da nam se budućnost već i još, ipak, nije dogodila. Mada su se neki mnogo trudili. Mnogo. Zahvaljujući studentima budućnost će nam se dogoditi. Hvala im. Godine mi govore da to bez hipokrizije mogu reći.

I onda pitam sebe, promišljam, što sam recimo ja uradio ili propustio '68, '78, '88, od čega me je bilo strah da se danas moram stidjeti. Onda slučajno, studentski bunt protiv imaginarnog bunta iščitavam. Pomogao mi je slučaj, jer ni bacanje kocke neće ukinuti slučaj, mada oni (zna se koji) i to pokušavaju. Kockaju se još od 1988.

A duhovni ples studenata, uz naznaku, studentima strpljenja, strpljenja, jer svaki atom Vašeg bdijenja urodit će plodom, iščitavam na razini moguće poruke ovako:

Pariz 18. mart 1971.

Don Francisko Franko
Palata El Pardo,
Španija

Ekselencijo,

Pišem vam ovo pismo sa ljubavlju.

Bez i najmanje senke mržnje ili ozlojeđenosti, primoran sam da vam kažem da ste vi čovek koji mi je naneo najviše zla.

Počinjući da vam pišem užasno me je strah: Strepim da ovo skromno pismo (koje potresa svo moje biće) nije isuviše slabo da bi dospelo do vas, da neće dospeti u vaše ruke.

Verujem da vi beskrajno patite

samo jedno biće koje toliko pati može da nametne toliko bola oko sebe;

Bol vlada ne samo vašim životom političara i vojnika, već i vašim zabavama:

vi slikate brodolome i vaša najdraža igra je da ubijate zečeve, golubove i tunjeve.

U vašoj biografiji, samo leševi! U Africi, u Austriji, za vreme građanskog rata i posle...

Sav vaš život prekriven plesan tuge. Zamišljam vas opkoljenog golubicama slomljenih krila, crnim vencima, snovima o krvi i smrti.

Želim da se promenite,

da se spasete,

da budete srećni, najzad

da se odreknete sveta nasilja, mržnje, zatvora,

sveta dobrih i loših

koji vas trenutno okružuje.

Postoji možda jedna daleka nada da ćete me saslušati: kad sam bio dete, prisustvovao sam jednoj vašoj zvaničnoj ceremoniji kojoj ste vi predsedavali.

Prilikom vašeg dolaska, usred ovacija, u prisustvu lokalnih vlast, jedna devojčica, posebno pripremljena za tu priliku, prišla je i predala vam buket cveća.

Zatim je počela da recituje jednu pesmu (hiljadu puta ponovljenu...) Ali, iznenada, ophrvana emocijama, devojčica je počela da plače. Vi ste joj tada rekli, milujući je po obrazu:

– Ne plači, ja sam čovek kao i ostali.

Možda je u vašim rečima bilo i nečeg drugog osim cinizma?

Pismo Fernando Arrabal završava:

– Dokle će Španija morati da ujeda ruku prijatelja da bi mogla da pati u tišini?

Bez ozlojeđenosti. Iskreno.

Arrabal

Žig, broj 63, 1. veljače 1997.

Naš obračun s iluzijama

Postali smo bogatiji za jedno iskustvo, koje neovisno novinarstvo kad-tad „baštini“. Istina, to bogatstvo smo kupili po najvećoj mogućoj cijeni koje jedan list, pa zvaao se on i „Žig“, može platiti. A ta je cijena, duhovno iskazana, prekid u kontinuitetu izlaženja. Lukavstvom, neizlaženje novina pravdali smo: ni manjeg lista, ni duljeg štrajka. No, za razliku od mnogih, koji imaju većeg, dubljeg i ozbiljnijeg razloga da štrajkaju, a nemaju snage, mi smo smogli dosta dobre volje za to. Štrajk za nas nije bio obustava rada; radili smo mnogo, obračunavali smo se s nekim iluzijama. Nije bilo lako, jer je borba s njima uvijek neravnopravna i teška, a ima neke dodatne boli u njoj. Iz borbe nismo izašli kao pobjednici bez ostatka, jer bez opsjena, male doze sadomazohizma neovisnog novinarstva, pa ni na lokalnoj razini, jednostavno nema.

Za ovo razdoblje u kojemu nismo izlazili živjeli smo bogatije, hoćemo reći jeftinije, ali siromašnije. Ravnoteža između duhovnog i materijalnog bogatstva je sumnjiva i vrlo pokvarljiva roba. Napose kada su mnoge osnove i temeljene vrijednosti življenja i postojanja opasno pomjerene. Mnogo siromašnih bogataša je oko nas, i upravo to nas je učvrstilo u uvjerenju da izlazimo dalje.

Nadamo se da smo u proteklom razdoblju pisali i borili se za opciju koja obećava; nastojat ćemo raditi i ubuduće. Da budemo iskreni, neke tekstove sada čitamo s nelagodnom i tugom, ali ih se ne stidimo; ostali smo na tragu zacrtanih pozicija. Bili u žigu pečat vremena. A minula vremena nisu bila laka. Kritizirali smo, bili kritizirani... Možda je ovo trenutak za introspekciju, bar dok ponovno ne povežemo one kapilarne veze koje su uslijed neizlaženja lista oslabile.

Borba za istinu je teška, ali razlozi za nju moraju biti jasni. To trebamo imati na umu. Ostajemo pri uvjerenju, bez obzira na malu nakladu lista, da, dok postoji bar desetak duša koje traže kritičko promatranje i poniranje u zbilju, vrijedi se boriti. Štovani čitatelji „Žiga“, slijedi 69... Nikakva viša sila to ne može izmijeniti.

Teško je u svemu ovome izgubljeno nadoknaditi. Trudit ćemo se ubuduće izlaziti redovito, jer osim drugih tisuću i jednog razloga, redovitost je

jedini smisao izlaženja novina. A sljedeći prekid, ako do njega dođe, neka bude konačan.

Žig, broj 69, 28. lipnja 1997.

Proizvodnja kašika u padu

Drugi i prvi krug izbora za predsjednika državnih jedinica (jedinica ovdje nije ocjena iz vladanja, već opis stanja svijesti) nedvojbeno ukazuje da se *nolens – volens*, nalazimo pred novim kvalitetnim promjenama. One se poslije izbora nameću silom nužde, poput prirodne nepogode, iz prostog razloga što je ovdje i sloboda i demokracija zapala u toliku nevolju da više ne zna što će sa sobom. Iščašeno je i pomjereno sve u tolikoj mjeri da se nalazimo u ozbiljnoj egzistencijalnoj, povijesnoj i kulturnoj nevolji. A samo iz takve nevolje može doći do preobražaja svijesti. Razne krize ovdje ne pomažu, jer i kriza je u krizi. Navikli smo se na njih, pa na krize više i ne reagiramo. Ova nevolja koja nas je zadesila jača je od kriza i zahvaljujući samo postotnom računu, koji se kreće od 104% do 48,99%, toga mi do sada nismo bili svjesni. U međuvremenu totalna jednakost se proširila i prijeto da proguta sve, suzila je slobodu do nepodnošljivog svraba, a to je prvi uvjet da demokratska svijest polagano ali sigurno osvaja nove prostore, kako ljudskog življenja, tako i samog načina djelovanja. Za sada je nevolja još u tome što se mi istinski plašimo slobode, plašimo demokracije, plašimo boljeg života; plašimo se razlika jer one nose suptilniju i sadržajniju formu postojanja, kako pojedinca tako i društva, pa samim tim i države, valjda. Ovdje više nije nevolja živjeti, život je postao zbunjujuće laka briga i opasno neobavezna forma postojanja, što je utjecalo da se mnogi grobari zabrinu, pitanjem: pa dobro, kad bismo mi umrli tko bi nas sahranio? Njima je nedokučivo da u dobro uređenom svijetu i povijesni grobari povremeno umiru, i da se uvijek nađe netko tko će ih dostojanstveno pokopati. Nevolja i ujedno naša prednost u ovome trenutku jest to što imamo više grobara nego glasača, što je neprirodna pojava. I pozicija i opozicija, i velike i male stranke i akcija i reakcija kod nas se razlikuju samo po tome što ne znaju što mogu, ne znaju što žele, a hoće to odmah; potom razlikuju se i po imenima lidera, njihova jednakost i sloga u obećanjima i zaklinjanje na demokraciju, velika i mala ljudska prava, „raduje“ običnog čovjeka, do suza, kojeg oni iz milja zovu glasač. A glasač je zbunjen da više ne umije niti zna maštati, sanjati, a bogme ni raditi. Čutila su mu zadržala, škripe kao škrgut zuba malog frustriranog Đokice. Mržnja, netrpeljivost osjeća se u pokretima, u pogledu, u dodiru, i to je dobro. Stvorila se kritična masa i naboje spram mržnje. Čovjek koji nije samo glasač u trenutku shvati da je počeo u poplavi

mržnje najviše mrziti samoga sebe. Sve to govori da je sloboda u nevolji, a iz nevolje izlaz se nameće sam, prirodnom snagom, jer dolaze neki novi klinici koji vole, koji će znati i moći zaokrenuti svijest, i ostvariti svoju sreću u drugačijem načinu postojanja, po principu suprotstavljanja samoj nemoći, misleći i doživljavajući slobodu i demokraciju kao narodni običaj. Vrijeme, vjerujem, radi za njih, demokratska svijest će demokraciju prihvatiti kao povijesni usud. Jasno, demokracija kao recept sama po sebi ne daje rješenje, ali je jamac slobodi. Slobodi koja će znati misliti sebe i na taj način lišiti nas unutarnjih frustracija i vanjskih sankcija. U toj slobodi pitanje je li stvarnost koju živimo stvarna, bit će postavljano svakodnevno tijekom cijelog dana, i neće se morati čekati 19 sati i 30 minuta da vidimo, čujemo i saznamo što je stvarnost. Sada reći da su minuli izborni rezultati iznenađenje, za mnoge ne drži vodu. Sve je išlo u tom pravcu ali u suprotnom smjeru, u pitanju su bile tek nijanse. Da će Vojislav Šešelj dobiti toliko glasova, i da će ga od predsjedničke fotelje „spasiti“ nekoliko tričavih postotaka, bilo je mnogima jasno, pa i njemu. Postotci, pa bili oni dozirani i zahrđalim kašikama, jednostavno ga neće. Vidjelo se to lijepo u TV „duelu“ sa Zoranom Lilićem, u njihovom programu kojega su cijenjenom auditoriju predstavljali. Razlike su bile u promilima. A postotci su nespojivi s demokracijom i boljim običajima. I zbilja, što je Zoranu Liliću taj TV duel trebao? Možda to još ne zna ni on sam. A *propos* glasova i rezultata izbora, u uvodniku „Žiga“ broj 73 od 30. kolovoza 1997. s naslovom „Glasovat ću za Vojislava Šešelja“ naveo sam niz „argumenata“ glede mogućeg izbornog ishoda, sa zaključkom „Bez njega (Vojislava Šešelja) kao predsjednika ova agonija će trajati dugo, dugo“. I stoga sada nalazim da je ovo početak kraja, on više nema šanse, razumljivo, ako je i poziciji i opoziciji stalo da proizvodnja zahrđalih kašika u SR Jugoslaviji naglo ne poraste.

Žig, broj 76, 11. listopada 1997.

Zaštiti umjetnika i umjetnost!

Volim pisati tekstove o umjetnosti, o kulturi, o... Ničim ne optereću, niti ikoga obvezuju, a inspiracija se otrgne i prijete uvijek nečim novim. Slijedim je bezazleno, naivno, vjerujući da je umjetnost zajedničko dobro ljudi koje je od čovjeka stvorila čovjeka. Umjetnička djela se podjednako intenzivno mogu doživjeti bez obzira na spol, dob, boju kože i odrednice kojoj naciji pripadaš.

Jasno, razlika je samo u tome što neki svoj doživljaj mogu artikulirati u drugom mediju, mada je avantura doživljavanja ista za sve, jer bit doživljenog ostaje neuhvatljiv, s obzirom da uvijek podrazumijeva odnos u odnosu koji se odnosi, s plodnim ostatkom koji oplemenjuje čovjeka. Proširuje njegove duhovne, duševne, čulne i spoznajne horizonte, štiteći društvo od nazeba.

No, povod ovoga teksta nije estetske naravi. U pitanju je sad odnos društva prema umjetniku i prema umjetnosti, a taj odnos je, bez obzira kako ga odredili, zabrinjavajući. Odavno smo izgubili kompas vrijednosti. Ništa novo. Razne naplavine prijete da prekriju sve „zdravo“, da unište vrijeme prošlo, da progutaju vrijeme buduće, da nas liše vremena sadašnjeg, a sve radi nekih pragmatičnih interesa novih moćnika.

Danas umjetnika i umjetnička djela doslovno treba staviti pod zaštitu države. Kao rijetku zvijer. Nastavi li se ovako, drumovi će poželjati umjetnika, a umjetnika biti neće. Poplava bezvrijednih „umjetničkih“ djela nadire, nameću se svojim neukusom i prijete progutati čovjeka do korijena, ostaviti ga bez kritičke moći percepcije, razlikovanja, biranja, vrednovanja i odlučivanja, svodeći ga na puko vegetiranje, upakiranog u nove poslušne konzerve.

Kada mislim i pišem zaštiti umjetnika i umjetnička djela, imam na umu da je umjetnik u ovome svijetu ipak rijetka i vrijedna zvjerka, a umjetničko djelo specifična i osjetljiva roba, koja se od strane društva mora tako i vrednovati. Danas svi razumiju i u sve i ništa. Svi su postali stručnjaci za politiku, pa za predsjednika Republike na predstojećim izborima pretendira 30 kandidata. Ne znam prave li razliku između mjesne zajednice i republike, ili im se to čini, ako ne isto, ono slično. Na beogradskom sajmu knjiga skoro svaki treći posjetitelj izdao je neku knjigu, neko „remek“ djelo. Likovnih izlož-

bi ima kao gljiva poslije kiše. Razne lokalne radio i TV postaje množe se progresijom ameba, sijući otrov u oko i uho koje završava u ruci s napetim slovom „Ž“. Ne ciljам nož. Mada se može i tako iščitati. Krade se, uzima i prepisuje bez pardona. Nitko nikome ne odgovara. Zašto prizivam državu u pomoć? Jasno da s te strane ne očekujem pomoć, nego da se samo prizove u pamet i zaštiti društvo i pojedinac. Na subotičkom Buvljaku legalizirana je i oporezovana trgovina u šverc, što je i u redu. Ali, što ne više reda unijeti i u umjetnost?

I na kraju povod da napišem ovaj tekst jest skoro očajnički vapaj ljudi iz subotičkog Narodnog kazališta – Népszínház da zašтите себе, svoj rad, svoje stvaralaštvo i samo djelo od pirata. Njihov proglas donosimo u cjelini, jer odražava pravo stanje odnosa države prema umjetnosti i kulturi.

„DRAMA NA SRPSKOM JEZIKU NARODNOG POZORIŠTA U SUBOTICI NE MOŽE DA ODBRANI SVOJU PREDSTAVU ŽENIDBA I UDADBA OD PIRATERIJE.

KAKO REGIONALNI TV CENTAR U SUBOTICI PROIZVODI PROGRAM ZA SVOJE POTREBE?

DA LI TV NOVI SAD PRODAJE PIRATSKE KASETE LOKALNIM TELEVIZIJAMA.“

Kontroverzna predstava „Ženidba i udadba“ Narodnog kazališta – Népszínház u Subotici, u režiji Petra Zeca, s maestralnom Kristinom Jakovljević i Jovanom Ristovskim u glavnim ulogama, koja se gleda na kartu više, posebna je meta pirata u Vojvodini. TV Novi Sad napravila je profesionalnu snimku ove predstave, na jednom festivalu, i po ugovoru ima zabranu njenog prikazivanja do 1998. godine. I pored toga, predstava je nekoliko puta najavljivana u dnevnom tisku, pa je direktorica Drame „Tatjana Pavišić morala da reaguje i da je skida sa programa TV Novi Sad. U nedjelju, 16. novembra, predstava je ipak emitovana na TV Subotici, i to sa piratske kasete, za koju u regionalnoj televiziji tvrde da su je dobili od TV Novi Sad. U Drami na srpskom jeziku Narodnog pozorišta u Subotici kažu da su, u najmanju, ruku zaprepašćeni ovakvim ponašanjem TV centra, koji sebe smatraju profesionalnim, i najavljuju tužbu.“

Žig, broj 79, 22. studenoga 1997.

Sruši kuću!

Uredba o mjerama uvođenja financijske discipline Vlade Republike Srbije, konačno „unosí“ red među nekretnine, kao i u promet motornih vozila. Ostaje do daljnjeg nejasno što će biti s mobilnim telefonima. No, i bez toga sve je jasno.

Ranija socijalistička deviza „imaš kuću – vrati stan“ je prevladana. Ova Vlada koja vlada, bolje vlada u ime vlade od one. A nova i spasonosna deviza je: „Imaš kuću – sruši kuću: napravi od nje pokretninu“. Onda od srušene kuće, cigle uredno složi na jednu; crijep na drugu, građu na treću stranu zajedno s rogovima, a plac složi na četvrtu. Kada dobiješ takvu pokretninu, uzmi celofan (ne mora biti iz uvoza) i zapakiraj svaku ciglu posebno. Na taj način izigrao si Vladinu Uredbu o nekretninama, a od onoga što ti je nekada bila kuća sada imaš turistički suvenir. Jer, ako su Nijemci imali petlju i srušili zid, te komadiće običnog maltera upakirane u celofan prodavali bjelosvjetskim turistima, što i mi ne bismo prodavali upakirane cigle i to od vlastite kuće.

E sad, hoće li to netko kupiti, nije bitno. Važno je da se trguje i da se kapital obrće. Pitate, gdje to još u svijetu ima? Pa nigdje, u tome i jeste caka. Treba se na vrijeme dosjetiti.

Kada rasprodaš sve cigle, platiš porez na plac, koji ti još stoji na četvrtoj strani, i taksu za nekretninu, a to je zrak iznad njega, možeš tražiti putovnicu, jer si kao građanin, ispunio svoje građanske obveze prema državi, pardon, prema, društvu koje vlada i onda možeš otići u...

Žig, broj 84, 14. veljače 1998.

Grč

Da, to je prava riječ za život kakav većina (normalnih) ljudi u ovoj zemlji živi od početka ratnih zbivanja na tlu bivše nam države (može se reći i prije toga, zapravo od uzleta agresivnog nacionalizma tadanjih beogradskih komunista). Ta medicinska i psihološka riječ u našem društvenom životu ima različite pojavne oblike: od trenutačne egzistencijalne bijede, preko svakojake nesigurnosti, pa sve do opće besperspektivnosti. Živi se od danas do sutra, bez izvjesnosti planiranog, strahujući od svega i svačega... I doista, ovdje su ljudi zaboravili kako su nekada živjeli, a mlađi jednostavno nisu to ni spoznali.

Prije svega, nekadašnji je život bio znatno materijalno (da uporabimo tu marksističku frazu) sigurniji: po dobivanju plaće većina je puka mogla obići prodavaonice i kupovati razne stvari, potrebne i nepotrebne, za što je samo trebalo dočekati plaću ili mirovinu. A danas... plaća je nedovoljna da bi se zakrpio hladnjak i napunili želuci. Ili dopusti. Većina je ljudi išla na ljetovanja i(li) zimovanja u zemlju ili inozemstvo. Danas je to privilegij odabranih, a za ostale jedino uz izvanredno stezanje kaiša u svakome pogledu, Ili što reći na ulično prodavanje u svrhu preživljavanja, umjesto rada na radnom mjestu. Trampa potiskuje novac. Previše je primjera...

Materijalnu bijedu neminovno slijedi i „duhovna“ bijeda. Erozijske temeljne moralnih vrijednosti je evidentna na svakome koraku: mafijaši kao idoli, licemjerje kao opći simbol politike, korumpiranost na svim razinama, prezreni rad i ustrajnost, ksenofobija, orwellovska država... Opet previše primjera.

Strah za nasilnim prekidom golog života u velikoj mjeri tišti i Subotičane, premda oružanih sukoba tu nije bilo (barem za sada). Mobilizacije, bježanja, skrivanja... Rat u Sloveniji, rat u Hrvatskoj, rat u Bosni, rat na Kosovu, nemiri u Crnoj Gori, tenkovske cijevi u Sandžaku, etničko čišćenje, zvjerstva... Jednostavno, ljudi su na to oguglali i ponašaju se kao da se sve to događa na Mjesecu, a ne u subotičkom susjedstvu. A dva su izbora ponašanja u takvim uvjetima: praviti se kao da se ništa ne događa i na taj način ignorirati stvarnost (rukovodeći se pri tomu pričom o onome Nijemcu koji nije obraćao pozornost kada su nacisti odvodili njegove susjede, sve dok njemu nije zakucano na vrata) ili se na različite civilizacijske načine tomu opirati (jedan

od skromnijih je svakako i pisanje u ovim novinama). A kosovski rat je već počeo odnositi živote Subotičana, koji tamo nisu bili svojevrijedno.

Međutim, u svemu je tome od svega najstrašnije beznađe i besperspektivnost. Nema nade da će se život vratiti u normalne tokove u iole bliskoj budućnosti (što potvrđuju i brojna istraživanja), a ljudi su se pomirili s pukim preživljavanjem. Poput životinja. Izgleda da se naša djeca nemaju čemu nadati.

Erich Fromm, koji je u djelu „Zdravo društvo“ šezdesetih godina uspoređivao život u kapitalističkom i socijalističkom društvu, vjerojatno bi ovdje dobio nove motive za jedno poglavlje knjige koje nosi naslov „Bolesno društvo“!

Žig, broj 94, 18. srpnja 1998.

Novo jučer

Promatrajući svijet kao „globalno selo“, na koncu XX. stoljeća, možemo suditi da je on određen velikim brojkama i brzinom informiranja, a što sve utječe da se čovjek kao jedinka izgubi kao osoba, te ostane sam sa svojim malim „Ja“ čija veličina ovisi o njegovoj ekonomskoj i političkoj moći. Osobno se u kolektivitetu gubi u toj mjeri da ni sam kolektivitet nema više ljudsku težinu koja bi čovjeku mogla ponuditi smisaonost življenja. S druge strane, ni sam kolektivitet ne može organizirati društvo gdje bi sloboda, demokracija i pravo... za svakoga pojedinca bili uvjetom opstanka i razvitka društva.

Negdje se promašilo. Šansa nakon Drugoga svjetskoga rata jednostavno nije iskorištena. U ovom kontekstu proklamirani novi svjetski poredak za sada nema šanse. Raspada se u nemoći da se odredi spram vrednota koje društvo sagledavaju u koheziji lokalnoga i globalnoga, pojedinačnoga i kolektivnoga.

Istok i Zapad i dalje su u suprotnosti, koji se „interesno“ dodiruju; oni su dva ekstrema koji ne doprinose da se uspostavi red već omogućuju i potranjuju nered, a razvitak društva vraćaju na plemensku razinu. Mali čovjek je zbunjen. No, u ovome trenutku nije prijeporna njegova zbunjenost, jer je i čovjek u prvobitnoj zajednici vjerojatno bio pozitivno zbunjen udarom groma. Ah, prema toj prirodnoj pojavi on nije bio ravnodušan. Strah ga je angažirao, iz njega je crpio pouke razvoja. Moderan čovjek danas je malo-dušan. Zatvara se u svoju nemoć, bježi od slobode i pravde. Zapravo, hoće slobodu bez demokracije, demokraciju bez pravde; deklarativno hoće jednako pravo za sve. A u nepravednome svijetu jednako pravo za sve jest nova nepravda, gdje dominira manjina i tu novi svjetski poredak nema šanse na uspjeh.

Što se u uvodniku bavimo velikom temom? Kao prvo, novinarstvo je kao profesija odgovoran i opasan zanat. Time nismo rekli ništa novoga. Međutim, pojam odgovornosti i opasnosti kod nas ima dodatnu dimenziju. Danas ovdje pojam odgovornosti novinara proizlazi iz njegove političke moći što ga lišava moralne dimenzije, te duhovno truje društvo u toj mjeri da stvara opasan privid slobode. Ovdje se boluje od viška slobode, slobode koja nikomu ne treba. Istodobno, u opasnom deficitu s demokracijom. Kod nas

je demokracija sadržajno prazna. S obzirom da se na prirodna i kolektivna prava i slobodu u ovom neredu s „pravom“ jednako pozivaju i Dačić i Šešelj i Drašković i Đinđić i Pešićka... I upravo tu vidim buduću šansu lokalnih novina da razgraniče pojmove, te da iz svog kuta rasuđuju i sude, stvarajući lokalno javno mnijenje koje će imati ozbiljniji i djelotvorniji utjecaj na razvitak društva u cijelosti. To je put k građanskoj opciji za koju se moramo bar pokušati boriti, stvarati kritičku klimu koja je neophodna s obzirom da je čovjek, prije svega, političko biće. Bez obzira gdje i kako živi, pa na njega utječe i sudbina predsjednika SAD-a kao i Rusije. Moramo se boriti za građansku opciju, s obzirom da kod nas mnogi sposobni i čestiti ljudi ne samo da su, iz politike pobjegli, nego ukoliko su se u njoj i zadržali, njihov je utjecaj mali. Sve ovo prijeti da se izgubimo u ravnodušnosti, te da nam ona postane pogled na svijet, a nemoć, moralno opredjeljenje nečinjenja ništa za sebe, ali ni za drugoga, okvir djelovanja. Tako sutra nema perspektivu. Ono je uvijek samo jedno novo jučer.

Ukoliko ne pokušamo u red dovesti ulicu, trg, park, ponašanje u autobusu, parkiranje auta... onda omogućujemo državi da čini to što čini a javno mnijenje zauzima stav „to se mene ne tiče“. Vrijeme je da se takav svjetonazor izmijeni, a tu lokalne novine mogu naći svoju šansu.

Žig, broj 96, 20. rujna 1998.

Izlazit ćemo i izdavati se do 2097., a možda i kraće

Prošli, 97. broj „Žiga“ izašao je na osam praznih stranica, pun optimistične bjeline.

U prvom trenutku, možda ishitreno, rekli smo da je to prosvjed protiv uredbe. Međutim, nakon dodatne mudrosti nalazimo druge motive i dodatne sadržaje bjeline.

Jednostavno, htjeli smo biti originalni, istodobno i svjesni što bjelina govori, mada ništa ne mora značiti, nalazeći pri tomu da originalnost bez odgovornosti i nije neka originalnost vrijedna pozornosti. A, po svemu sudeći, privukli smo ju (pozornost). Kao prvo, uvidjeli smo da nakon pet godina izlaženja dvotjednika dolazi mala zasićenost u koncepciji uređivanja novina; trebalo ih je malo osvježiti, a ruku na srce, i društvena situacija išla nam je na ruku, te smo uoči stotog broja lista bjelinom napravili pokusni rez, kao moguću najavu buduće koncepcije uređivanja „Žiga“.

I u dosadašnjim brojevima bili smo kritički „raspoloženi“ prema raznim pojavama i ne-pojavama, tražili smo ravnotežu između pojedinačnog i kolektivnog, općeg i posebnog, lokalnog i univerzalnog. Bilo je u tom traženju i loših tekstova i nepromišljenih poteza, a i dosta isprika. Ispričavamo se još jednom onima koje smo na bilo koji način povrijedili. No, smatramo kako je na propuste i greške trebalo reagirati putem javnog mnijenja, a ne uredbama i dodatnim zaštitama. Svejedno, pak, i ne bismo mogli reći da nije bilo reagiranja, bilo je, i to raznih. Međutim, osupnula nas je činjenica da je „bjelina“ izazvala toliku pozornost građana. Od sredstava javnog priopćavanja do pojedinačnih; od hvala, pokuda, gnušanja, da ne kažemo do gađenja. Sva reagiranja samo ukazuju da i male lokalne novine imaju svoju težinu pri izgradnji kritičke svijesti i razvoju demokracije.

Razumljivo, pohvale su drage, o njima u nekom intimnom dnevniku više. No, prava ironija sudbine lista jest da smo napisali masu tekstova, a reagiranja je bilo malo. A u bjelini mnogi su iščitali mnogo. Lepeza široka, odjednom mnogo semantičara i rendgenologa. Jedni su nam ukazivali da je to čist politički čin, drugi da smo nepopravljivi pesimisti, treći da smo opasni defetisti, četvrti da smo izdajice, peti da smo obični prodani strani plaćenici, pa do toga da smo dijelom odgovorni za zabranu dnevnih novina. Ako o pohvalama nećemo u uvodniku ništa, dužni smo reda nas, i boljih

običaja, bar na neke primjedbe odgovoriti, i pokušati ih razuvjeriti da smo u pravu i mi i oni. A u društvu gdje smo u pravu i mi i oni, s pravom očito nešto nije u redu, držeći pri tom da u jednom stabilnom demokratski uređenom i slobodnom društvu pravda treba davati sigurnost redu, a ne da red učvršćuje pravdu, kako to neki s pravom smatraju i zamjećuju.

Prvo, pojava broja s bjelinom bio je politički čin, ne iz razloga što je sve politika, nego što mislimo da je i uredba bila i jest čisto politički čin.

Dalje, nismo pesimisti, dokaz za to je da smo se prihvatili teška i odgovorna zadatka. Treba samo „Žig“ pažljivije i više politički čitati pa će se vidjeti da smo neporavljivi optimisti. Naime, u novinama izlazi i izašao je 16. nastavak Jamesovog „Ulysesa“, a zna se da „Ulysses“ ima 987 stranica, preko 2.000 kartica. Uz objavljivanje ovim tempom, kroz malo računice, može se doći do zaključka da nam je za njegovo „kompletiranje“ potrebno bar 99 godina (broj 99 ovdje, jasno, ima i simboličko značenje). Svatko razuman priznat će da je to optimistički projekt i dugoročno planiranje, a sve u cilju mogućih i željenih promjena.

Primjedba da sijemo ili širimo defetizam također ne stoji. Otkako ne izlazi „Naša borba“, osobno svakoga dana kupim četiri (4) do pet (5) „Borbi“, istina crvenih. Što ukazuje da defetizam ukidamo.

Da smo izdajice to je tačno, iz prostog i logičnog razloga što se ni knjige pa jasno ni novine ne mogu pojaviti dok se ne izdaju.

Da smo strani plaćenici, nije tačno! Odnosno, ne odgovara istini. Jednostavno, iz razloga što svijet doživljavamo kao globalno selo; a ovu državu ne kao nečiju privatnu prćiju, već kao državu koju volimo i poštujemo. Nadam se da na to imamo pravo. A je li dio veći od cjeline ili je cjelina veća od dijela, nije pitanje mašte već razumnog prosuđivanja. Ako to netko ne može shvatiti, to je njegova nevolja. A naša zadaća, među ostalim, jest da tu nevolju i manu otklonimo, a ne da u njoj zlurado sudjelujemo.

Međutim, ono što nas je najviše zbunilo, osupnulo, iznenadilo ili već kako vam je drago, i to u svijetu onih gdje se logika i apsurd ne dodiruju nego poklapaju, te zabrane propisuju, jest dio teksta objavljen u „Vremenu“, broj 417 str. 7, gde piše: „Samo neki primeri“ su sledeći: ‘Danasa’ je navodio (sic!, op. a.) vesti iz nemačke štampe (istinitost tih vesti nije sporna), vest iz Avijana o formiranju četiri grupe borbenih aviona NATO-a i što je najzanimljivije – vest iz Subotice da je tamo lokalni list ‘Žig’ izišao sa osam praznih strana u znak protesta protiv radikalske uredbe. Dok se u redakciji ‘Danasa’ vodila inače zanimljiva debata o tome da li je istinita vest štetna ili

korisna za javnost; da li je bolje znati ili ne znati koliko aviona ima mogući neprijatelj; zašto je događaj u Subotici takav da o njemu ne treba izveštavati i, uostalom, zašto nisu zabranili te novine, nego 'Danas' – leteća dvojka Aleksandra Vučića iskrsla je iz mračne i vetrovite beogradske noći i krenula u novu akciju“.

Iskreno, ni nama u uredništvu mnogo toga nije jasno, ali u tome je naša prednost. Jer, ako nam nije jasno, bar znamo da se oni koji donose uredbu daleko više plaše novina – pa bile one tiskane i bjelinom uz masu tiskovnih grešaka – nego neprijateljskih zrakoplova. Znaju oni da njihovu vlast ne ugrožavaju zrakoplovi, nego novine. Nije njih briga za nove žrtve, jer im je samo stalo do vlasti. Ali da smo potencijalno opasni kao zrakoplovi, tu ipak nemamo riječi.

Inače, bilo bi nam drago da su nas zabranili. Bio bi to jedinstven slučaj u svijetu: zabraniti bjelinu! A to je samo korak do zabrane običnog toaletnog papira. Zabraniti bjelinu mogu samo štoci mraka. Je li neka vijest točna ili ne, je li ju dobro znati ili nije, pokušavamo i sami razriješiti. Raspravljali smo: što ako neki neovisan medij u svojoj meteorološkoj rubrici objavi da će sutra vrijeme biti sunčano, a padne snijeg, prvi snijeg? Je li ta vijest istinita ili lažna, i tko je tu odgovoran, ostajemo do daljnjeg u trilemi, mada nas ništa više ne smije iznenaditi. Čak i ukoliko zabrane i vrijeme.

Ovom prigodom ispričavamo se redakciji „Danasa“ što smo im tuđom glupošću nehotice nanijeli štetu.

Na kraju, i ovaj broj „Žiga“ izlazi s neuobičajenom koncepcijom uređivanja. No, to je samo znak da tragamo za novom kontracepcijom.

Pripremamo se za 100. lokalni subotički dvotjednik.

Žig, broj 98, 24. listopada 1998.

Pretplata kao nagrada

Konačno, devedeset i deveti (99.) broj „Žiga“ ugledao je svjetlost dana. Dogodilo nam se najgore što se novinama dogoditi može. Došlo je do male stanke, četiri broja „Žiga“ nisu izašla na vrijeme. Prekid kontinuiteta je problem za sebe, kako premostiti „stid“ i čitateljstvu i suradnicima objasniti zašto je do toga došlo? Obična isprika može (i ne mora) biti uvažavana, i stoga umjesto isprike postavljamo nagradno pitanje koje glasi: „Sjećate li se kada je izašao posljednji broj ‘Žiga’?“ Nagrada je ovoga puta iskazana u obliku molbe: pretplatite se na „Žig“.

Inače, razlog zbog koga list nije izlazio, po starim zakonima dijalektičkog materijalizma, mogao bi se izreći i ovako: subjektivni odraz objektivnih neprilika, ili objektivni izraz subjektivnih prilika. Ovom prigodom iz objektivnih razloga nećemo pisati o subjektivnim slabostima, a na koncu milenija otvoreno pitanje je: vrijede li još zakoni dijalektičkog materijalizma na ovim prostorima, s obzirom da više ne znamo što je lijevo, što desno, gdje je centar, a gdje aut. Što je oporba, što pozicija. Izmiješalo se sve. Jasno, u tomu nema mnogo logike, ali ima nekog sistema i nekog interesa. Riječju, što se politike tiče i društvene opće situacije, netko je loptu šutnuo „u šenflik“. A, s druge strane, ovdje i onako od 104% pismenog ljudstva, novine se malo čitaju. Dok se ostatak društva grčevito pita: kamo to svijet s novim svjetskim poretkom srlja?

A u povodu neizlaženja lista bilo je mnogo špekulacija, od toga da nema para, da smo se umorili, te da smo se u 97. broju, koji je izašao pun bjeline (prazan) ispisali, pa do toga da smo se uplašili Zakona o *(ne)informisanju*. U pravu su i jedni i drugi i treći. U pravu su svi, a što govori da živimo u dobro uređenoj pravnoj državi. Jer, malo je država u svijetu gdje su u pravu svi. U međuvremenu, dogodilo se mnogo toga: Nova godina, dogodio se Vuk, dogodilo se sve dogođeno, a na lokalnoj razini, proradila je na Radio Subotici emisija na hrvatskom jeziku, utemeljeno je Hrvatsko akademsko društvo, osnovana je nova hrvatska stranka (nadamo se da ovdašnji Hrvati neće sada biti dvostruko ugroženi), dogodilo se... Sada u uspostavljanju prekinutog kontinuiteta pitamo treba li pisati o prošlosti ili o budućnosti. Lako i neobavezno bi bilo pisati o onome što nam se nije dogodilo, i što nazalost ne očekujemo, a priželjkujemo da nam se dogodi. No, to su pusta naklapa-

nja, a grešku o dogođenom možemo ispraviti samo na način da unaprijed svima čestitamo Novu 2000. godinu, sretan izlazak iz devetnaestog stoljeća i uspješan novi milenij. Još jednom: sretna Nova 2000. godina.

Trenutačno pripremamo 100. broj „Žiga“ s nadom da do ovakve greške i propusta neće doći. Na kraju, ipak se ispričavamo cijenjenim čitateljima, sponzorima i suradnicima.

Žig, broj 99, 30. siječnja 1999.

Nevolje su naša radost

Bilo je to daleke, ali ne i tako davne 1994. kada se pojavio prvi broj subotičkog dvotjednika. Danas, nakon pet godina izlaženja, jedino što pouzdano možemo ustvrditi jest da smo ostarjeli, što je i prirodno, a jesmo li u osnovnim nakanama uspjeti, reći će drugi. No, nevolja nije u tome što smo ostarjeli, već u tome što se malo toga promijenilo, a društvo gdje su promjene rijetke, osuđeno je na stagnaciju, na zamor. Iako se u međuvremenu mnogo govorilo o slobodi, pravdi, demokraciji, nezavisnosti o... naš zaključak je jedino da su se ti pojmovi izlizali, služe tek za valjanu upotrebu moćnih. Tijekom izlaženja u okviru naših mogućnosti dosta smo mjesta posvetili upravo toj opasnoj zloupotrebi riječi. Od početka smo zauzeli građansko-liberalnu opciju pristupa raznim fenomenima, s koncepcijom malog magazina. Nakana nam je bila da budemo hrvatsko glasilo na ovim prostorima, ali ne isključivi, poštovali smo multietničnost sredine, i to iz građanskog kuta. Posljedica toga je da smo za neke Hrvate bili srpske novine, a za neke Srbe velikohrvatske, a za treće režimske. Mnogi jednostavno ne znaju ili neće, bolje rečeno: čitaju novine unaprijed, traže ono što im za konkretnu upotrebu valja. Koliko smo uspjeti u nastojanju da sačuvamo poziciju *multi*, nadamo se da bibliografija na kraju ovoga broja govori rječitije od bilo kakvog pravdanja. U listu su se pojavljivali: Hrvati, Srbi, Mađari, Ukrajinci, Židovi, Nijemci, Romi, Albanci, Bunjevci: riječju, nismo bili nacionom opterećeni.

Objavili smo priloge 153 suradnika, 90 intervjuva, no okosnicu lista nosilo je dvadesetak stalnih suradnika.

Vrijeme u kojem živimo nismo htjeli žigosati, mada smo ponekad bili oštri. Htjeli smo kritičkim prilazom pokazati koliko su se kod nas politika i moral opasno razišli. Zašto to? Iz razloga što su to dvije osnovne odrednice koje određuju svakodnevicu iz samoga bića. A gdje su moral i politika u raskoraku, trpi i kultura i nacija, i gospodarstvo i duhovno stanje bića gubi se u kolektivnoj magli izgovorenih riječi. Jednostavno, ukazivali smo na devastaciju osnovnih vrijednosti općeg i pojedinačnog bivstvovanja. Deklarirali smo se kao neovisan list, ali nismo i ne možemo biti neovisni od uvjeta. Biti neovisan od uvjeta znači loše shvaćena neovisnost. Naša neovisnost je bila i jest u službi borbe za slobodu, te smo govorili slobodno u ime morala i pisali moralno u ime slobode. Samokritički, grijehili smo ponekad u tome,

ali greške su određene našom slobodom izbora uvjeta, u nadi da razvijamo kritičku svijest i budimo savjest u nužnosti ljepote zajedničkog življenja.

Vrijeme će donijeti sud o tome jesmo li i uspjeli. Mi nismo zadovoljni, ali i nezadovoljstvo ima svojih draži. O nevoljama: bilo ih je, ima ih i bit će ih, a mogli bismo ih odrediti kao tehničke, materijalne, političke i kadrovske prirode. O svakoj posebno mogla bi se napisati mala knjiga, pa bismo mogli izdati sabrana djela nevolja „Žiga“. Uostalom, to je sudbina većine malih novina, koje su se pokazale kao jedina i prava oporba i poziciji i opoziciji, i kiču i šundu i nekulturi i... Iz tog kuta nastojali smo uspostaviti kapilarne veze između pojedinca i kolektiviteta koje su u ovom vremenu pokidane, te se egzistencija većine svela na puko postojanje. Riječju, borili smo se slobodno za jedan kvalitetniji kulturni, politički, duhovni zajednički život u jedinstvu razlika. To je naše pravo, jer nismo htjeli prihvatiti činjenicu da su zli u pravu, mada su i oni u pravu, pogotovu ako su uz to još i moćni. A moćnih je bilo i bit će ih. Stoga su novine možda i potrebne. Ovom prigodom želimo se zahvaliti svima, a posebice čitateljima, suradnicima, te na pruženoj pomoći SO Subotice, Fondu za otvoreno društvo, HKC „Bunjevčko kolo“, Otvorenom sveučilištu, tiskari „Globus“, Asocijaciji „Local Press“ i brojnim pojedincima koji su novine pomogli.

Na kraju, u „Žigu“ je do sada bilo dosta isprika. Ponovno se ispričavamo, a posebice se ispričavamo što iz objektivnih razloga, a subjektivnih slabosti i subjektivnih razloga, a objektivnih slabosti, u posljednje vrijeme nismo izlazili redovito. Sada obećavamo da nam se to ubuduće neće dogoditi, mada nas unutarnji glas savjesti opominje kako je lako u ovome društvu obećati, a napose prigodničarski. No, tješimo se što glas savjesti nije odmah i griza savjesti, pa stoga obećavamo redovitost.

Žig, broj 100, 30. veljače 1999.

Zemlja izoliranih laži

Trajalo je dugo. Vrijeme je istjecalo. Klepsidra se opasno praznila. Rješenje se još nije naziralo. Velika se prijevara spremala. A sve se pokazalo jednostavno. Klepsidra se morala okrenuti za 180 stupnjeva. Lako je reći Klepsidru okrenuti, no trebalo je naći mjeru između Praga i Bukurešta. I mjera je nađena, pokazalo se djelom da akcija „izdajničkog“ naroda daleko nadilazi njihovu političku misao, nemoćno zbrčkanu između silnih obnova i bezbrojnih otvaranja već otvorenih objekata. Više nisu vjerovali ni u vlastitu prijevaru. Vokabular kojim su se služili odavao je njihovu nemoć i njihov strah pred golom realnošću. Lošim riječima, punim mržnje, suprotstavljali su se zbilji, ti ljubitelji izdajica i stranih plaćenika; htjeli su vlastitu naciju i društvo dovesti do zaborava, lišiti čovjeka ljudskih vrijednosti, zatvoriti narod da se u zadahu obmana guši. Njihovo hiperbolično izmišljanje i stvaranje neprijatelja premašilo je granicu zdravoga razuma. Bila je to sramota koja se morala dokončati. I kada je svijet rezignirano od nas digao ruke, okrenuo glavu, dogodilo se jesensko proljeće. I zemlja je od težine njihove laži popucala, proplakala, i onda poput vulkanske erupcije isпустили smo obogaćeni zajedničkim iskustvom jedan politički krik, pun nove osjećajnosti. Bilo je dosta svega, shvatili smo da treba trpjeti do oslobođenja. Iznenada nakon toga, na ulicama, na licima ljudi bili su registrirani osmjesi. Na ovim prostorima smijeh je bio rijetka i natprirodna pojava. A da je to njihovo „otvaranje“ još malo potrajalo ni suze ni plač ne bi imali nikakvog značenja. Našao bi se netko, a oduvijek su imali nekog koji bi narodu objasnio da su suze, smijeh, radost... uvozna roba i da se moramo stidjeti i suza i smijeha, jer to su izmišljotine Zapada. Da je ovo njihovo izoravanje zemlje lažima još malo potrajalo, stidjeli bismo se djece, okretali glavu od bližnjih, jer ne bismo mogli objasniti ni sebi ni drugima kako je sve to bilo moguće.

Žig, broj 103, 18. studenoga 2000.

X x Y = JA

Sada i ne tako davne 1994., sredinom ljeta, pokrenuli smo subotički dvotjednik „Žig“. Bilo je to vrijeme govora mržnje, nacionalne netrpeljivosti, uništenja duha i poniženja duše. Velike novine, s rijetkim izuzecima, tragale su krampom za istinom u cilju da ojačaju moć nekolicine, te da narode i susjede nahuškaju jedne protiv drugih, po mogućnosti do krvi. Na žalost, u tomu su uspješno uspijevali. U to vrijeme pojavljuju se „male“ neovisne novine diljem zemlje, njegujući kritičko novinarstvo, šireći i proklamirajući građanske ideje, s uvjerenjem da se laž mora umoriti i da će pravda kad-tad progovoriti jezikom zakona, a istina dobiti svoje mjesto u jednom humanijem i ljudskijem poretku stvari. Pisali smo odvažno, doličnim jezikom, znajući da i mali tekstić može biti presudan, kako za izlaženje novina tako i za nemale nevolje tekstopisca. Pisali smo po savjesti, što ne znači da ponekad nismo i griješili, no te greške su u velikoj mjeri bile determinirane uvjetima u kojima su novine nastajale i načinom na koji su bile pripremane. Jer, između straha i hrabrosti granica je fluidna. Neprepoznatljiva. Ipak, najčešće smo griješili kada smo pisali u strahu. Kada smo pisali hrabro, ne misleći na moguće posljedice, istina je pobjeđivala. Za jedno drugo vrijeme na taj smo način mnogo toga spasili. Vrijeme se tih tekstova neće stidjeti. Bez lažne skromnosti možemo reći: na liniji borbe protiv mržnje i laži i državnog prodavanja magle bio je i „Žig“. Ustrajavali smo na ravnoteži između demokracije, pravde i slobode: na ljudskoj harmoniji pojedinca i kolektiva, države i društva. Izlazili smo s uvjerenjem da će plemenita pobuna negirati izopačeni red, stvari, pojava i ličnosti i vremenom nužno dovesti ih u red zakona, mira, reda i pravde. I onda, nakon 101. broja (nazovimo ga NATO broja), jednostavno smo se zamorili. Došlo je do zamora materijala. Točnije, iskrenije, zamorio sam se. Nastupio je prijelom između ja i mi. Lošeg odnosa između odgovornosti prema samome sebi i odgovornosti prema drugima. Nastupilo je jedno totalno zatvaranje, bijeg u osamu, do urušavanja identiteta, tehnički do raspada sustava. Ne nalazim da je uzročnik tom bijegu bio u brojnim fizičkim prijetnjama, neugodnim telefonskim razgovorima, psovačkom etiketiranju na javnim mjestima i sličnim neugodnostima. Primjeric: „U ime naroda, po članu tom i tom, stav taj i taj“. Tih neugodnosti bilo je i ranije i to u čupavijim vremenima.

Jer, izdavati hrvatske novine u ovoj inače izvikanoj tolerantnoj sredini nije bilo veselo. Danas uviđam da je do raspada, nužno moralo doći. Pa oni (On) su nas desetak godina planski trovali. Biti i ostati intelektualac u većim sredinama je lakše, mada ne mislim da je i lako, a u malim, dopustite da svoju malenkost, bez obzira i s obzirom na sve, smatram intelektualcem, neprispodobivo je teže i opasnije. Uostalom, u ovim vremenima tko nije malo skrenuo teško da je bio normalan. Jasno, ako nije bio član JUL-a ili SPS-a. I nije onda čudno što nam se ovo proljeće u jesen dogodilo i krenulo iz malih sredina. Tamo su stege veće, i uz nove klince oni brže i žešće pršte. Dobili su pravo usmjerenje. Istina, usmjerenje koje se tek sada treba staviti pod kontrolu, ako nam je stalo do višega reda stvari, kako i ovoga puta mogući nered ne bi proglasili redom. Izazov je sada još i veći, naznake lažne slobode i kvazi-demokracije se ti novostvorenim okolnostima teže identificiraju, u ono vrijeme biti oporba bio je, zahvaljujući njima, moralni imperativ pojedinca koji drži do svog digniteta i integriteta. Pobjeda oporbe nakon izbora je zaslužno bezobrazno velika i to se ne smije pretvoriti u suprotnost. Od gotovine praviti veresiju, a što bi bila kočnica daljnjeg demokratskog razvoja društva. No, osobnom krivnjom, a to je; čini mi se, usud malih novina da često ovise o jednom ili malom broju ljudi iz iks puta ipsilon jednako ja, dvotjednik se umirio. *Mea culpa*. Nije ovo opravdanje, niti naknadno posipanje pepelom, to je stanje fakata.

I onda kada vas nema (a nije šala, u međuvremenu su me proglasili da sam umro, neki su me oplakali sa suzama, a većina bez suza), mnogi zamjećuju da vas nema. Nedostajete, falite. A teško je oksidiranu *macchinu* pokrenuti; škripi, stenje, opire se i ne da. No, pritisak da nastavimo bio je veći. Odlučili smo nastaviti.

Tako, poslije dulje pauze „Žig“ nastavlja izlazili s uvjerenjem da će kritičko novinarstvo i kritički odnos u odnosu koji se odnosi u nastupajućem razdoblju biti bitniji i teži. Izazov je velik. Tješimo se da ni ulog nije mali.

Na kraju ovoga uvodnika želimo se ispričati čitateljstvu, suradnicima, sponzorima, fondacijama, koji su do sada pripomogli u izlaženju dvotjednika.

Uz vaše razumijevanje i pomoć, idemo otporom u susret novim promjenama, promjenama koje se tiču korijena bića. Jer otrova je mnogo. I više.

Žig, broj 103, 18. studenoga 2000.

Sinteza teorije i prakse – XX. stoljeće

Filozofi su svijet samo različito interpretirali; radi se o tome da ga se izmijeni. (Novi zavjet suza iliti rani mrazevi prvog poljupca). Stihovi, uzgred kazano moji stihovi, iz knjige „Poljubac izdaje“ objavljene 1989. godine. Davno. Kada sam pisao navedene stihove, jasno, nisam slutio, niti namjeru imao (uostalom, osim mene tko ih drugi i čita) da će oni nešto ispod kože dodatno mi reći. A govore. Poslije Kanta, Hegela... filozofski sustavi su zatvoreni. U ovome stoljeću bilo je mnogo *izama*. Za ogromnu većinu XX. stoljeće je determinirano naslovima: „Cvijeće zla“, Baudelaire; i „Rani radovi“, Marx-Engels. Filozofski, svijet smo malo objasnili, težište je gurnuto da se on izmijeni. Uspjeli smo. Tragali smo u duhu XI. teze o Feuerbachu, tražili sintezu teorije i prakse. Našli smo. Bilo je mnogo imena koja su uspjela, do suza. Ali, reprezentanti su ipak, na desnom krilu Hitler, na lijevom Staljin. Spojki, centarforova i ostalih navalnih pomagača, ima i danas. Stoljeće velikih brojeva, brzina, i pronalazaka. Vijek, promašenih generacija, neostvarenih ambicija. U obilju mogućnosti iznenađuje da vrijeme u kojem smo živjeli, za većinu ljudi lišeno je budućnosti (izuzimam vjernike). Zaboravili smo se čuditi, sanjati, maštati. Poslije Freuda snovi su svedeni na pragmatiku, unosnu profesiju. Danas snove možeš naručiti, pod uvjetom da imaš novca. Među ljudima čovjek se izgubio. Pjesnički ispjevano, razapeti smo između Baudelaireovog „Albatrosa“ i Picassove „Guernice“. To je to. Literatura je bila iznad: Kafka, Joyce, Becket, Ionesco, Miller, Hašek, Solženjicin, Orwell...

Možda slučajno, no u svakom slučaju, ne u kontekstu ovoga teksta, u Narodnom kazalištu iz Subotice, nedavno je održana premijera Eugénea Ionesca „Ludilo u dvoje“ u prepjevu, znakovitom za nas: „On i Ona“.

O ovome vijeku može se mnogo toga reći, i reći će se, jer čovjek kao osoba u narednom tisućljeću mora naći sebe između svoga ja i mi, ida, jeda i ega. Iznaci mjeru, između univerzalnog i lokalnog, građanskog i nacionalnog. Uspostaviti svjetski poredak, gdje će pravo na pravo jednako imati i jedan predsjednik, bilo koje udruge, ili države i običan kočijaš, isto ono pravo koje imamo, recimo kod „Funera“, ili... Ipak je ovo stoljeće reklama.

A trebamo na umu imati maksimu da: „ljudi bez tradicije nastavljaju samo ono što je njih omogućilo“. A bagrem, akacija, fikus, ruža u vazi, imaju svoju povijest, neki korijen. Nije dovoljno reći „neka cvjeta tisuću cvjetova“,

već da se u različitom nađe jednakost, u jednakosti različitost. Nisu to nove teze, ovo je tek pokušaj da se nešto izvan logike, suvislo, na koncu stoljeća nešto kaže.

Žig, broj 105, 16. prosinca 2000.

Mostovi

Jedan od složenijih simbola, pored toga što je sredstvo prelaska s jedne obalu na drugu, (asocira na dugu, spektar boja) znak je univerzuma i plodnosti, označava i jeste prijelaz sa zemlje u nebo, mada, često ima i pogibeljno značenje. *Etimon pontifex*, danas jeste naslov Pape, u značenju, graditelj mostova. Za ovo stoljeće Papa Ivan Pavao II. istinski je graditelj ćuprija (mostova)! Žig stoljeća! Trudeći se, moleći da među narodima i ljudima bude više sklada, ljubavi i razumijevanja. Na početku stoljeća Einstein: Općom teorijom relativiteta, na koncu stoljeća Papa Ivan Pavao II.: jednostavnom, a najsloženijom formulom postojanja, od Prometeja preko Antigone, (zbog ljubavi, a ne zbog mržnje rođena) djelom, govori: „Odgovornost prema odgovornosti“! Time ne osta, nego jeste. U smislu, ja sam onaj koji jesam, na zemlji. Jače od sile Newtonova zakona gravitacije.

Naslovna pjesma na naslovnici: Gabrić ćuprija označava to što znači: prijelaz iz djevojaštva i momaštva, u jedan odgovorniji oblik zajednice – brak. Čuvar vjernosti i ljubavi u budućem zajedničkom životu. Prijenosom mlade preko ćuprije, u naručju mladoženje. Ljubav zadobiva novu širinu, ona time ne prestaje već brakom dobiva i počinje. Znali su to naši stari cijeniti, voljeti, poštivati. Lijepi običaji! No, pod naletom urbanizma i ostalih *izama* jedan dio tradicije nismo uspjeli, znali, htjeli ili mogli sačuvati. Za razliku od toga, uspjeli smo mnogo toga urušiti. Između ostalog i Gabrić ćupriju. Vratimo se korijenima.

U sljedećem mileniju ostanimo graditelji mostova. I čuvari, ne pukog njihovog fizičkog postojanja, već i onih simboličkih značenja, koja nas duševno obogaćuju, duhovno uzdižu. Stoga, kada prelazimo most, budimo ljubav. Na onu ljubav što nas u različitom spaja, a u jedinstvu ljudskosti razdvaja.

Žig, broj 106, 30. prosinca 2000.

Zakoni neba

Istoga trena, 31. prosinca u 24 sata, završava dan, tjedan, mjesec, desetljeće, stoljeće, milenij. Koliko sklada, harmonije, tolerancije i ljubavi u jednome danu. Slučajno ili viši zakoni neba, iznad nas ili u nama? Koliko srastanja u jednome trenutku!? I, i iz tih razloga budimo veseli, jer slučaj nije time dokinut, ali usud je htio da nas obogati prisutnošću tom slavlju, tom trenutku pjesničko-kozmičko-kršćanske sublimacije.

Počinjete novi milenij. U njemu poželimo više mostova, ćuprija, novu gradnju između naroda i ljudi. Shvatimo i prema sebi i drugima da smo u ovaj život poslani kao tvorci dobroga, te da smo neponovljivi. Ne plašimo se viška ljubavi kojom uzvraćamo, ne strahujemo od čuđenja i oprosta. Čovjek koji vjeruje, nije ovdje tek da prođe, da bude trska, već da potvrdi ljudske haljine svoje. Da ih ne uprlja, ukalja.

Pred nama je početak novog tisućljeća. Dolaze novih zakoni postojanja, življenja, ustrojstva i organiziranja. Dajmo se organizirati na planetarnoj razini. Vrijeme je. Ne dopustimo da nas nove tehnologije spletu, već omogućite, u nadi da smo spremni za čovjeka učiniti više, a u čast Isusa Krista, čije rođenje slavimo. Prisjetimo se što je sve učinio za svoje malene. Vjerom je vjerovao u sebe, svojom žrtvom pokazao put spasenja, bio je i ostao most između ljudi, zemlje i neba, most koji nagovještava da se uzdignemo do vječnosti. Vjera u vječnost možda ovdje ne spašava, ali nas brani od zla, ponajprije: riječju i djelom, ne činimo zlo. Time otvaramo budućnost drugima. Bez vjere tek smo broj, u jednome neuređenom slijedu brojeva, usputni prolaznici, bez svijesti o grijehu i savjesti. U vjeri, u borbi koju vodimo, ne nalazimo (izvan svog plitkog egoizma) pravi smisao borbe življenja. Čovjek bez vjere, okrenut je sirovoj svrsi postojanja, nesretno razapet između dobra i zla. Time čovjek sebe lišava vremena nade i unaprijed odobrava nasilje, ostaje bez unutarnje orijentacije; dobro nalazi u zlu, zlo u dobru, pojam praštanja i grijeha je izvan njegove moći rasuđivanja. Vrijeme je da naučimo čitati povijest, da ovladamo slobodom i poviješću u ime pravde; da na nju utječemo kao dostojni čimbenici vremena, a ne samo školnički da je tumačimo i u iste greške, nedjela, ponovo ulijećemo. A tumača u prošlom mileniju je bilo mnogo i često su tumačili ono što nisu znali. Cijena je plaćena. U dvadeset i prvome stoljeću trebamo biti kod kuće i domaćinski se ponašati.

Slavimo rođenje Krista, sjetimo se što je svojim učenjem, riječju, djelom i ljubavlju učinio: za čovjeka se žrtvovao i oprostio. Bilo koji citat iz Novoga zavjeta uzmemo, nećemo pogriješiti, pun je poruka, savjeta, upozorenja, slika i mudrosti, njegova jednostavnost kazivanja govori o sveobuhvatnosti vremena, ovozemaljskog, i vječnog trajanja.

Za njega je riječ uistinu kuća bića, namijenjena ljudskom postojanju.

Žig, broj 106, 30. prosinca 2000.

U vrtlogu bijede politike

Quo vadis Yu?

U trenutku kada se svaki razuman govor o Jugoslaviji graniči s apsurdnošću, s olakšanjem možemo reći (samo, kome reći, ostali smo bez prijatelja, a da to, zahvaljujući političarima, nismo ni primijetili) Jugoslavija se konačno raspala! Jugoslavija se raspala na dva u ovome trenutku suprotstavljena dijela, na njene tuđe političare i na svoj narod!

U toj, po moći odlučivanja nerazmjernoj proporciji ukazala se suština mnogih naših nesporazuma, a to je da Jugoslavija nije tek puki aritmetički zbroj republika i pokrajina, nego unutarnja potreba malog čovjeka iz naroda za redom, a ne za vođama. A nema reda bez demokracije, demokracije bez politike, politike bez slobode, slobode bez kruha!

I na pitanje, kuda ideš Jugoslavijo, danas, poslije 9. ožujka, može se odgovoriti – dogodio se Beograd.

A mnogi političari zabrinuto mogu odahnuti, jer na njihovu neozbiljnost polako se navikavamo, i da je više mesa i kruha po glavi čovjeka iz naroda, služili bi za uveseljavanje. A ovako poručujemo, Jugoslavija više nije i ne bi smjela biti ime stroja za proizvodnju neprijatelja, nego živo jedinstvo razlika za čiju se privlačnost moramo boriti – *ab ovo*.

Glas ravnice, broj 7, ožujka 1991.

Kertes: Bačka Palanaka via London

Londonska Konferencija o Jugoslaviji, zahvaljujući potezu jednoga čovjeka, neće biti tek londonska magla o nama, nego nova stranica, koju ćemo ubuduće morati ispisivati svi, ukoliko želimo u budućnosti govoriti o prošlosti, čiste savjesti. O konačnim i opipljivim rezultatima Konferencije vjerojatno je rano govoriti, a pogotovu suditi. Ali, ono što je već izvjesno, jest da po posljedicama i uzrocima, koji su nas do Londona doveli, kasnimo za čitavu jednu budućnost.

A „potez“ koji je okrenuo novu stranicu našeg političkog pa i ljudskog postojanja, bio je pripremljen u domaćoj radinosti, u malim mračnim balkanskim krčmama, u retortama otaca i maćeha, onih koji su nas uvjeravali da je politika čovjekova sudbina, puna dostojanstva i ponosa, samo ako za predjelo, glavno jelo i desert na stolu svakodnevno imamo korijenje. A onda, dogodilo se to u Londonu, čovjek je jednim potezom ruke pokazao da je politički povratak politike na političku scenu ne samo moguć nego i nužan, ako ne želimo siti lipsati od gladi. Za malog običnog čovjeka, koji po prirodi stvari na koncu dvadesetoga stoljeća nije ljubitelj i obožavatelj korijenja, dogodila se visoka politika. I tako nama u Londonu ne samo da je bio potreban, nego nam je bio nužan, a čini se i dovoljan, samo jedan Kertes (koji je sistem) kako bi do tog trenutka jedan politički autsajder, izrazio svu svoju antičku mudrost i suptilnost promišljanja političke situacije.

Gospodin Panić, poput političkog virtuozu, pokazao je kako se od jednog, u ovom slučaju Kertesu, politički promašenog čovjeka, kada se nađe na krivome mjestu, a u pogrešno vrijeme, može izvući ogroman politički kapital. Pokazati kartu za Bačku Palanku Kertesu u Beogradu nema težine, obzirom na njegove „zasluge“. Ali učiniti to u Londonu ne govori mnogo o Braciki, nego razotkriva političku nepismenost i bahatost onih koji su nas do Londona i doveli. Iako udio Kertesu u tome nije beznačajan, jer je obrnuto razmjernan s njegovim političkim „ja“. A on svoje „domoljublje“, obranu ognjišta, istine i pravde, doslovce i sasma ovozemaljski shvaća tek na razini običnog krivolova. A činjenica da čova nije bio uhvaćen u krivolovu i da je za to debelo „nagrađen“, te da nam je bio potreban Panić i London, također ništa ne govore o Kertesu (već o sistemu), nego više o svima nama, o našoj političkoj, duhovnoj, moralnoj, pa i civilizacijskoj malodobnosti, nepismenosti i pokvarenosti.

Nije krivica do Kertesa što se našao u Londonu, pravu krivicu snose oni koji čovjeku na vrijeme nisu objasnili gdje ga šalju i pravodobno uputili na enormnu razliku između whiskey & jogurta. Da Velika Britanija nije autonomija Vojvodine to se Braciki moralo nacrtati davno prije, i tada se on samo sebi ne bi dogodio u Londonu. Ironiziram, mada nije vrijeme za ironiju, ali kako objasniti sebi, drugima da je bio potreban gospodin Panić pa da nam na koncu XX. stoljeća otkriva da čovjek mora jesti, bar jednom tjedno čestito se okupati, u nastupajućoj zimi bar se malo utopeliti, raditi, od svoga rada živjeti, eventualno putovati i, povrh svega, na prvom mjestu poštovati susjede. Za malog, običnog čovjeka Panić je upravo preko elementarnih, prirodnih ljudskih potreba, a putem jednog Kertesa, vratio visoku politiku na scenu. Ne lamentira on nad prošlim, nad pravdom, nepravdom i istinom, Panić raspolaže kulturom čovjeka, koji je uvjeren da su između tih pojmova ljudska rješenja moguća i on za njima traga. Istodobno, u Londonu, on je udario pljusku cijeloj našoj inteligenciji, ne zato što je šutjela ili govorila, nego zato što je mogla reći: nismo znali da poslije ovoga slijedi ovo. A što smo znali? Znali smo ako ne mnogo a ono dosta, ali bili smo uvjereni da tuđa nevolja nije moja nesreća. Sada, kada je naša nesreća postala nevolja cijeloga svijeta, mnogi licemjerno „novi svjetski poredak“ optužuju za fašizam i nacizam, kako to primjerice čini urednik „nedeljnika sa najboljim namerama“. I po povratku izaslanstva iz Londona više mjesta dobiva gospodin Kertes nego Panić u njegovom biltenu. Jedina suvisla misao tih novinara koja im u vezi Londona pada na pamet jest stupidna ideja da oni ne mogu niti imaju ambiciju napisati „Roman o Londonu“. Kao da to od njih netko i očekuje. Završavam ovu opservaciju o Paniću i Kertesu s opaskom na uređivačku politiku lokalnih novina kako bih ukazao na ozbiljnost manipuliranja nad sudbinom malog čovjeka od kojega traže da bude ponosan, da ima dostojanstva, pa makar ga u budućnost vodili dani, koji su već davna prošlost. Dani koji su puni mržnje, gladi, bolesti, izoliranosti.

Panić je za kratko vrijeme dao mnogo, možda se u tome i krije njegov politički poraz, jer on je jednim potezom ruke u pravcu, Kertes: B. Palanka via London, sve nas učinio politički zrelim. Ostalo ovisi o nama. I ne dopustimo da na okrenutom listu ispišu: put u pakao popločan je najboljim namjerama. Okrenimo se sebi, radu i susjedima. To je Panićeva londonska poslanica.

Glas ravnice, broj 21, rujna 1992.

Nacionalna država, tj. ulica – država

Politički diletantizam, idejno nesnalaženje i lutanje na početku višestranakog života na tlu bivše Jugoslavije, te pojava lidera i liderčića, dovela nas je u zonu sumraka. Posljedice su fatalne, i odražavaju se gubitkom osjećanja i pamćenja za činjenice, pravdu, istinu, ljudskost, o žrtvama da i ne govorimo.

Stranke se osnivaju bez izgrađenog idejnog profila ni prema sebi ni prema drugima. Dominira emotivni naboj i tunnelsko tumaranje u krilu vlastite samozaljubljenosti i patriotske zaslijepljenosti. Pozivanje na ugroženost svog naroda ili etničke skupinu pogubno se odrazilo na male – satelitske stranke.

Danas, kada je odnos idejne desnice i ljevice središnje pitanje i temelj europske parlamentarne demokracije, kod nas se mnoge stranke ponašaju u stilu: „levo-desno, nigde moga stana, oj, ulico, alaj si pijana“. Mi jednostavno nismo uspjeli uspostaviti ni klasičnu desnicu ni ljevicu. U europskom određenju tih pojmova. Ovdje je dominantna ulična desnica, bez obzira sjede li lijevo ili desno.

Nemogućnost da se desnica, odnosno ljevica partijski odredi nalazimo da dolazi od nemogućnosti diferenciranja i određivanja pojmova kao što su: etnička skupina, narod – nacija, istina – demokracija, demokracija... Pretjerano inzistiranje na etničkoj skupini, narodu, nacionalnoj državi, a ne na nacionalnom biću nosi u sebi stanovitu opasnost po buduće ustrojstvo Europe, a što se to kod nas već očituje u punoj tragičnoj dimenziji. Indikativan pokazatelj u tom smjeru je i nedavno održana konferencija za novinstvo jedne male stranke gdje se ostavka ili smjena predsjednika obrazlaže njegovom prezauzetošću jer „vodi stranku, privatnu tvrtku, privatni život i dva folklor“. Eto, spočitavaju čovjeku što vodi i privatni život. Ali se ne ograđuju što se lijevo prilijepio uz strogo desni bok dr. Šešelja i što su pojedinci, pripadnici iste stranke, ne tako davno na trgu revnosno gasili svijeće mira. Možda je za njih i huškanje na i za rat normalno opredjeljenje.

Osnovna karakteristika političkog opredjeljenja za etničku skupinu, narod, jest zatvaranje u sebe, u folklor i bitno nepoštivanje postojećih institucija, s latentnom željom da svaka skupina kad-tad, ali jednom dođe do vlastite ulica-države.

Time se nacionalno pitanje, postojanje nacionalnog bića, zatvara i guši, a mogućnost integracije u svjetske tokove se prekida na kulturnom, duhovnom i ekonomskom polju. Stoga nalazimo da se umjesto inzistiranja na nacionalnoj državi težište mora pomjeriti k nacionalnom biću iz kojeg će izrasti moderna pravna država, te će nacionalna identifikacija biti stvar odgovarajućih institucija, a pripadnost ovoj ili onoj naciji stvar osobnog opredjeljenja.

Žig, broj 2, 30. srpnja 1994.

Rađanje liberalne demokratije

Nakon završetka hladnoga rata, pada Berlinskog zida, uhićenja Carlosa, sarajevske drame politički određene između „da“ i „ne“, intervju predsjednika Lilića, skidanja zvijezda... nismo samo svjedoci neslavnog pada komunizma, već možemo ustvrditi da se nalazimo na pragu rađanja i pobjede „zapadne liberalne demokratije“. Ona je bazirana na principu slobode i suvereniteta naroda i još je uvijek bremenita proturječnostima, jer između jednakosti i slobode postoje razlike koje će se vremenom prevladati. Ali, jednakost neće biti identičnost. Ona će samo upućivati na jednake mogućnosti. Bit će to početak kraja vladavine ideologija. I upravo tu se otvara pitanje razvoja čovječanstva. Vladavina bez ideologija još nema alternativu. Najzornije u svim svojim strahotama pokazalo se to upravo na Balkanu.

Bez ideološke orijentacije ljudi poput Dobrice Ćosića i sličnih povelj su narod i ubacili u igru da smrt ima veću vrijednost od života, da neprestano treba ratovati, jer si samo tada na dobitku, a u miru na gubitku, da ne znamo raditi, ali zato znamo ratovati; ako treba jest ćemo i korijenje i slične nebuloze zbunili su Zapad. Bilo je to početno razdoblje i dječja bolest sa strahovitim posljedicama vladavine bez ideologije.

Zbunjeni Zapad dolazi k sebi, a i kod nas se primjećuju novi tonovi i vjetrovi otuda. Primjetno je to i u sredstvima javnog priopćavanja. Strasti se gase, istina se više ne ističe kao vrijednost po sebi, a ovome trenutku dobro bi bilo sve zaboraviti i reći: puji-pike, ne važi! Malo smo se šalili. Sada kada smo se obogatili (većinu osiromašili) dobro bi se bilo uozbiljiti. Zapad, međutim, i dalje ostaje na mukama: ako je ozbiljan i nas prima ozbiljno, spasa nam nema; njegova šansa u ovom trenutku jest da sam postane neozbiljan. Ili, za početak ere zapadne liberalne demokratije ne važi princip *tertium non datur*.

Žig, broj 5, 10. rujna 1994.

Predsjednikov *salto mortale*

Posjet pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj i njegova molitva za mir, oprost i zajednički život upućen svim ljudima ovog nemirnog i ispaćenog balkanskog prostora, prisutnost promatrača, tima (neki bi voljeli turista), lagano okretanje Europi, uvođenje sankcija prema RS, napose „nova uređivačka“ politika državnih medija mogli bi imati zajednički nazivnik u Galileovoj sentenci „ipak se kreće“ (eppur si muove).

A dugo se ovdje vrtjelo unatrag i išlo u truc svemu. Počevši od loše i arogantno neodgovorno vođene (čitaj: nevođene) vanjske politike Jugoslavije, te bez busole za unutarnju politiku, koja je počivala na odbacivanju upotrebljivog. I ljudi i ideje služile su za jednokratnu upotrebu, dok su moćnici bili tu da poslije svega povuku vodu u nadi da će ostati. Takvim odnosom stavili smo svijet na muke i bili blizu da dignu ruke i na nas stave stakleno zvono. Selektivnom politikom odbacivanja predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević primoran je bio učiniti *salto mortale* – spasiti, što se spasiti može. Opasnost takve politike i konačni ishod ideje „Velike Srbije“ može se zaustaviti na beogradskom pašaluku. Zluradnici će ovo iščitati da to i želimo. Ne! Želimo i zalažemo se za jaku, demokratsku, kulturnu Srbiju i Jugoslaviju, koja neće biti dio Europe, nego Europa. Ovo što nas u ovome trenutku brine nije nemoć oporbe, nego stvaranje dojma u narodu, pa i formiranje javnoga mnijenja (poglavito nakon prihvaćanja predsjednika Republike Slobodana Miloševića od strane svijeta kao jedinog pravog suvornika s ovih prostora) da ovdje nema ljudi (osim njih) koji bi povukli naprijed. Ljudi koji bi došli sa svježim idejama i duhovnim potencijalom. Opasna je to igra, podcjenjivačka, jer u Srbiji, u Jugoslaviji takvih ljudi ima. Učenici, recimo filozofa Mihajla Markovića trebaju otići s političke scene. Zalažemo se za neke nove klince.

Unutarnji ljudski potencijal zemlje mora dobiti šansu, a također i ljudi koji su zemlju napustili. Oni se moraju vratiti. I stoga, umjesto otvaranja aerodroma, kao prvi znak popuštanja sankcija mora stajati povratak ljudi u zemlju, jer su nam i kao ljudi i kao stručnjaci daleko potrebniji nego nekoliko letova. Ne smije se dopustiti da nakon izgubljene, promašene, nedorečene generacije imamo generaciju duhovnih bogalja. Situacija je ozbiljna. Potrebni su nam novi i svježiji mozgovi, a ne okorjela srca. Treba nam kri-

tička i radikalna misao, a ona će biti „plodotvorna samo ako je pomiješana s najdragocjenijom osobinom kojom je čovjek obdaren – ljubavlju prema životu“.

Žig, broj 6, 24. rujna 1994.

Krivnja za rat i mir

Paradoksalno: od početka izbijanja rata na prostorima negdašnje Jugoslavije do mira koji će doći (pitanje je samo jesu li potrebne nove žrtve i razaranja), postoji i evidentan je nekontinuitet, ali bez identiteta. U početku sukoba bila je politika skrivanja pod plaštem ugroženosti naroda i nacija. To je dovelo do surovosti u ovome ratu. Danas, kada je duhovno, moralno i materijalno stanje nacije na opasno niskoj razini, u prvom planu je država, tj. očuvanje vlasti. Postavlja se pitanje kako „spasiti“ državu, a da to ne bude nacionalna izdaja. Pitanje je skriveno (mada možda politički već riješeno – odlučeno) u dilemi priznati ili ne priznati Hrvatsku ili BiH u njihovim međunarodno priznatim granicama.

Ukoliko se predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević opredijeli za priznanje, prijeći će Rubikon. Želi li istinski mir, on će to i učiniti. Činom priznanja vruć krumpir vraća predsjedniku Tuđmanu, i u slučaju novih sukoba u Hrvatskoj i u Bosni, Milošević, kao glavni krivac za rat i raspad Jugoslavije, pred zbunjenim i pomalo već očajnim svijetom od vlastitog viška moći biva minimaliziran. Također, priznanjem ne mora vaditi kestenje iz vatre za Karadžićevim i Martićevim fantazmagoričnim „državama“. Ukoliko prizna Hrvatsku i BiH, okreće se državničkim poslovima, Srbija, tj. Jugoslavija postaje istinski stabilni faktor na Balkanu.

Politički nije mudro u ovome trenutku ničim uvjetovati priznanje, jer ono otkriva strah od vlastite beznačajnosti i nosi dozu neiskrenosti glede mira. Priznajem, Milošević povlači prvi potez – istina u namještenoj igri – ali on bira varijantu i tada u svjetskoj zajednici nema protivnika nego partnera. Time sprječava nemir u kući. Istina, biva izazvan od dijela ratnohuškačke oporbe, ali je tad demokratski svijet uz njega.

Konačno, Milošević nema legitimitet u ime Jugoslavije priznati ili ne priznati. Ali, u slučaju priznanja razrješava Gordijev čvor, jer zadobiva legitimitet naroda kojemu je dosta i rata i sankcija. Slobodanu Miloševiću se kroz priznanje pruža povijesna prigoda da stvori demokratsku državu. Šansa je velika, a ulog mali. Treba samo imati smjelosti i petlje pa preći: bio sam kriv za rat, bit ću i za mir. Povijest će odlučiti koja je krivnja veća.

U protivnom agonija će potrajati; u kući će doći do nemira. U tom slučaju bit će sam (ne baš potpuno) i protiv svoje države i cijeloga svijeta.

Žig, broj 18, 11. ožujka 1995.

Jogging trasa „Manifest“ – „Duga“

Nakon raspada blokovske podjele svijeta i održavanja ravnoteže mira strahom od mogućih velikih sukoba, svijet je ostao u zrakopraznom političkom prostoru. Klasična podjela političkih partija na ljevicu, desnicu i centar gubi značenje. Nestaje referentne točke globalne orijentacije. Javljaju se brojna lokalna žarišta kao točke dezorijentacije. I tako lijevo, iz perspektive teorije uspavanog novog svjetskog poretka, postaje desno, a desno lijevo, a centar se gubi jer se preko njega i u njemu prelama i krije manjkavost ideje kako riješiti nastalu krizu.

Kod nas praktički sve partije i stranke inkliniraju radikalnom centru, nježno ili vojnički oštro zaogrnuvši se šinjelom nacionalizma. Zao duh nacionalizma pušten je iz boce, i sada, nakon svih žrtava, razaranja i pojave novih mirotvoraca, stidljivo ga treba vratiti u bocu, a šinjel skinuti i kao frak okačiti na vješalicu. Treba pobjeći iz vlastite kože, a da bijeg po mogućnosti bude neprimjetan i uz to po mogućnosti bezbolan.

Pojava Jugoslavenske udružene ljevice (JULJ) jest jedan pokušaj bijega, ali još nepoznato od koga i gdje, mada se sluti na čiji se račun bježi. Činjenica je da su julovci namirisali da se politički centri moći moraju formirati na novim matricama. Moguće utemeljenje vjerojatno nalaze i vide u tomu što je SPS iznutra rovit, napose na „periferiji“. Zatim, kao ljevičari iz iskustva znaju da je kapital bitniji od članstva za život partije. Otuda u njemu toliko direktora i moćnika, a radničku klasu izmislit će malo kasnije. Treći moment vjerojatno nalaze u nužnoj decentralizaciji, odnosno u regionalizaciji. Četvrta komponenta nameće se kao nužni priključak socijaldemokratskim partijama svijeta kao partijska kopča s njima.

Polazišta su dobra, međutim, uvijek postoji jedno „ali“, a ono se krije u nasljednoj hipoteci lijevog – crvenog. A lijevo, bar u ovom stoljeću, po svojim posljedicama bilo je desno od desnice i crnje od sivog.

Kako pobjeći od vlastitog pedigrea a da se pritom ne ugrozi ideja ljevice, bit će problem s kojim će se novo rukovodstvo JULJ-a na čelu s novoizabranim predsjednikom Ljubišom Ristićem suočiti već na početku. Redatelj Ljubiša Ristić morat će preskočiti samoga sebe imajući u vidu dosadašnje njegovo ljevičarenje. Od sada će morati režirati predstave po strogo pisanom tekstu. Znajući tko scenarij piše predstava će biti loša. No, s obzirom

da će para i televizije biti dosta, ona će biti gledljiva. Njegova promotivna misao za mlade „koji znaju da je jedino realno zahtevati nemoguće“ ma koliko umjetnički i idejno istrošena, u našim je uvjetima sadržajno, a poglavito egzistencijalno, inovirana, s obzirom da ona ovdje znači kako pristojno živjeti od vlastitog rada. Za početak zvuči nemoguće. Ljubiša Ristić imat će problema i s novostvorenim mirotvorcima, s obzirom da mir bez temeljnih demokratskih institucija nije moguć. A Ristić je institucije ne samo uspješno rušio nego i razarao, a da pri tome račune nikome polagao nije. Kaos, nerad i improvizacija nisu preporuke da se zadani domaći zadatak dobro obavi ni u kazalištu, a kamoli u jednoj partiji. Bit će političko biće redatelja Ristića razapeto između domaćeg zadatka i stvaranja njegovog novog julijanskog političkog imidža. Dužnost nimalo laka ali izazovna, jer će valjano trebati pretrčati put od „Komunističkog manifesta“ do tekstova pisanih u „Dugi“. U međuvremenu SPS će prijeći u JULJ, a JULJ u SPS, veš će biti opran, a izborna utrka može početi.

Pitanje što je lijevo a što desno u našem političkom diletantizmu uspješnije bi se moglo odrediti bezidejnim dualizmom: sijeno – slama.

Žig, broj 20, 8. travnja 1995.

Seljak: h4

Na posljednjoj sjednici Skupštine općine, održanoj 11. travnja, šef vijećničke skupine socijalista gospodin Dušan Stipanović, inače šahist, kako sam za sebe javno veli i odvjetnik, kako se nameće, izmislio je novo šahovsko otvaranje pod imenom „moralno vedlikovanje socijalista“ (vedlikovanje: presvlačenje perja kod ptica). Naime, našao je za shodno, odnosno svrsishodno, znači bez razloga, ali sa svrhom da izrazi oštar prosvjed zbog laži gospođe Stanke Kujundžić, dopredsjednice grada, te uzme u zaštitu gospodina Crnjakovića.

A kakvu je to veliku laž izrekla gospođa Kujundžić? I kojom je to kontra-galamom šef socijalista oslobodio gospodina Crnjakovića?

– Meni je jako žao što sam čula – ja ne mogu tu informaciju prenijeti onako, kako je rečena – da je naš vijećnik gospodin Crnjaković rekao jučer predsjedniku Marjanoviću da u poljoprivredi nema problema, – riječi su gospođe Kujundžić, izgovorene za skupštinskom govornicom i to u kondicionalu. Na ovo je reagirao gospodin Stipanović i optužio dopredsjednicu za laž i obranio Crnjakovića iznoseći argumente očito u „cajtnotu“:

– Gospodin Crnjaković je na jedan vrlo korektan način (čitaj: nije „livčom“ nego *ričima* uvijenim u staniol) predsjedniku Marjanoviću rekao da je položaj seljaka dosta težak.

Tko ovdje laže, a tko zbori istinu vjerojatno nije jasno ni gospodinu Crnjakoviću. Jer, gospođa Kujundžić kaže da je on rekao da u poljoprivredi „nema problema“, a gospodin Stipanović tvrdi da je gospodin Crnjaković rekao da je položaj seljaka „dosta težak“.

Gospodine Stipanoviću, što se tiče diskursa, razlika je u nijansama. No, što se tiče biti, razlika je ogromna – jer dosta problema seljaci imaju i u Francuskoj i u Njemačkoj i u... , ali ovdje je seljaku dogorjelo do nokata i nikakve korektne informacije ne pomažu. Da je gospodinu predsjedniku Marjanoviću stalo do korektnosti, a ne slavopojki, čuo bi mišljenje seljaka na njihovom prosvjednom skupu pred Skupštinom, a ne u Bajmoku.

No, Vaš argument galame da netko laže, pali, jer i u šahu konj skoči u obliku slova š i to nema veze ni s istinom ni s moralom, a Vaš usklik da ne raspravljamo na osnovi onog „rekla-kazala“ upućen je na pogrešnu adresu.

Šapnite to glasno onima koji ovu državu vode jer za njih je jednom radni dan, a drugi put neradni dan. Što je tu istina, a što laž, što dan, a što noć, znaju samo socijalisti koji gledaju svoju televiziju.

Na istoj sjednici jedan hrabri vijećnik kome je također stalo do principa reagirao je na ton diskusije gospođe Kujundžić i izustio: da bi moralni čin bio da podnese ostavku na funkciju ili da se bar ispriča prozvanom vijećniku. Za njega istu težinu ima ostavka i isprika. Čovjek ne gleda prijenos republičke Skupštine. O moralu ćemo drugom prigodom, a u povodu novog šahovskog poteza gospodina Duška Stipanovića.

Seljacima će dotle ovog proljeća najveći problem zadavati je li gospođa Stanka Kujundžić dobro interpretirala gospodina Crnjakovića. Ako laže nafte će biti, govori li istinu nafte će i onda biti – ali tek za lampaš.

Žig, broj 22, 6. svibnja 1995.

„Sve je izmišljeno“

Srbija nije nacionalistička zemlja. Njeno nacionalno biće je otvoreno, mutno, neodređeno i u biti raspolučeno; zagađeno i zagušeno suludom politikantskom idejom Velike Srbije, što isključuje nacionalizam. Time je poraz vladajuće ideologije potpun. Od svega, ostala je ogoljena potreba da se vlada, ali ne i pravnom državom upravlja. I neće biti tako lako naći put između mržnje i nečiste savjesti.

Šiš-miš politika predsjednika Srbije Slobodana Miloševića uspjela je Srbiju izopćiti iz svijeta, a naciju opasno podijeliti. Stanje ni malo rata, ni mnogo mira od države je napravilo slobodno lovište i na ljude i na imovinu. Tako je dio Srba, *noles volans*, u vlastitoj državi postao nacionalna manjina. I od svih nacionalnih manjina – najugroženija, s obzirom da nemaju „rezervnu državu“. Nevolja je tim veća što Srbija, kako odgovorni tvrde, i nije bila u ratu. To je rezultiralo bujanjem najgore vrste „patriotizma“. Nova, mirotvorna platforma predsjednika Miloševića kroz mobilizaciju izbjeglica odjednom se opasno nasukala. Plovidba bez jasnoga cilja kao da ima jednu svrhu: materijalnu, moralnu i intelektualnu supstancu istrošiti do kraja kako bi ostatku svijeta pokazala da je agonija pravo stanje duha.

Put od Gazimestana, te obećanja da ovaj narod više „niko nema pravo da bije“ znakovito se završava na slučaju Mirka Drljače. Ovdje pamet staje, strah prestaje, a čovjek koji se ne plaši i nije čovjek vrijedan pozornosti. Upotrebljiv je tek na razini topovskog mesa. Utješno je, ako u cijeloj stvari utjehe ima, da čovjekov „život u ovakvoj zemlji gubi smisao“, kako su u ovom prosvjedu napisale gnjevne radnice kraljevačkoga „Magnohroma“ („Naša Borba“, 28. lipnja). Čovjek ima iskonsku potrebu, iako ne zna zašto, postavljati pitanje „zašto?“. To „zašto“ je kralježnica njegova bića. A „zašto“ i kako pitati zašto nakon pročitano g teksta u „Vremenu“ od 26. lipnja s nadnaslovom „Nastavak lova na nepoželjne Srbe“, naslovom „Danak u krvi“ i jednim od podnaslova „Mirko Drljača, četrdesetogodišnji drvoseča rodом iz Virovitice, pokušao je da pobjegne od prisilne mobilizacije, i dobio rafal u noge“. Dalje, u tekstu s unutrašnjom nevjericom čitam, po drugi put pozornije, i po tko zna koji puta promatram fotografiju nesretnog Drljače. Čitam pasus po treći puta, tj. prepisujem: „Tad se pojavio milicioner, koji nas je ljubazno (novinare ‘Vremena’, op. a.), ali odlučno (za miške) udaljio

sa lica mesta. Na pitanje o ranjavanju Drljače kaže: 'Ništa nije bilo. Ja sam bio prisutan, i ništa nije bilo.' Kaže da Drljača laže, i da je to izmišljotina. 'A šina u nogama? A lekari?' 'I to je sve izmišljotina'. Nikog ne optužujem, tek uvjeravam sebe da je život ovdje čudna pojava. Kako optužiti nešto što ne razumijem i što ne shvaćam – jer, eto, vlast kaže „sve je izmišljeno“. Ipak se bojim i plašim pisanja i pripreme nekog novog memoranduma koji bi se mogao zvati „Sve je izmišljeno“.

S druge strane, postala mi je jasna nasukana mirotvorna politika predsjednika Miloševića. Napose što u ovom momentu svi govore o miru. No, poteškoća je u tome što mira ima mnogo vrsta: mir na zemlji, pod zemljom, u domu... I sada, ako me upitate što je tu jasno, lakonski uzvraćam – ništa. A poznato je, daleko je teže shvatiti ništa nego nešto. Zašto? Možda stoga što će me neki dežurni patriot s bilo koje strane upitati kojim pravom kao pripadnik nacionalne manjine, i to u državi koja je ne priznaje, pišem ovakvim tonom. Pitanje može biti na mjestu. No, držim da to nije stvar prava nego savjesti i opredjeljenja, jer znam, vjerujem i poznajem jednu drugu Srbiju. Bolju, ljepšu, pravu. Da bi se do nje došlo lakše, bezbolnije i brže umnogome mi je pomogla misao gospodina Harisa Silajdžića i tekst gospođe Danice Drašković. Silajdžić kaže: „Srbima se mora pomoći da sačuvaju obraz!“ („Srpska reč“, 19. lipnja). *Mutatis mutandis* za sve bivše, sadašnje i prošle naše prostore. S obzirom da je svojom dosljednom politikom predsjednik Milošević uspio u vlastitoj državi stvoriti nacionalnu manjinu Srba (to još nikome na svijetu, koliko mi je poznato, nije pošlo za rukom), koja je duboko svjesna i moralno odgovorna da se obraz savjesti mora i može sačuvati čist. Danica Drašković, uz spoznaju da je davati smisao kroz takvu borbu uzvišenje od traženja smisla u nečijim postupcima piše:

„Pošto ja ne pripadam onima koji će odgovarati i koji nagrađuju, Ćosićevoj porodici, Hrvatima koji su mu odali poštu i ispratili ga dostojno na večni počinak moram da kažem, kad neće niko drugi, da su Dmitrovići samo bitange, a ne Srbi.

Srbin i Srbija bili su toga dana sa Draganom Kapičićem na Mirogoju i žalili za lepim, pametnim i velikim Krešimirom koji je, naravno, voleo svoju Hrvatsku. Kapičić nam je spasio obraz ponašajući se normalno, ljudski, drugarski, što je danas za Srbe najveći napor i hrabrost.

Čitala sam njegovu priču, uzbuđena zbog potvrde mog ubeđenja da smo ostali isti, da mržnje nema osim za političku upotrebu i da je bezbedno hodati Hrvatskom sa beogradskim tablicama na kolima. Kapičić u Zagrebu, na

počasnoj straži umrlom prijatelju pored kovčega pokrivenim šahovnicom, i Šešelj u Beogradu sa izjavom 'za jednog Srbina najmanje sto Muslimana'. Dve su Srbije koje postoje i bore se za život.

Da pobedi ona prva, bila sam sa Kapičićem toga dana, žaleći iskreno Krešimira koji je bio, nekada, i potajna čežnja mojih studentskih dana.“ („Srpska reč“, 19. lipnja).

To je to. Za ozdravljenje nacionalnog bića možda bi parola „Sve nacionalne manjine u jednoj državi“ za početak bila plodonosna. Tko to od vlastodržaca prvi shvati imat će zdravu nacionalnu državu, s manje slobode, ali uz više prava i jednakosti i odgovornu demokraciju. Sve dotle lov na ljude bit će unosan posao, sitna trgovina, a život i neće biti neka vrijednost po sebi i za sebe. Za nekoga privilegij, a za nekoga briga. Kako pobjeći i kamo? O tome bi nešto više, nakon šestog uhićenja, mogao reći Veljko Džakula.

Da, opasno je ovdje biti čovjek. Ne samo što smo otvorili sezonu lova, već što smo skalu vrijednosti spustili na razinu lica.

Žig, broj 26, 1. srpnja 1995.

100% – 50% = 104%

Jedna obična kalendarska činjenica, koja (bi li se bez njihove najave i dogodila?!) dolazi, po nekom, valjda, prirodnom redoslijedu stvari, poslužila je za slogan SPS-a: „Srbija 2000. – korak u novi vek“.

Poruka je to koja bi se trebala odnositi i na cijeli svijet, ali se on za novo stoljeće ne priprema praznim parolama. Ovdje ona znači i otkriva kakvo mišljenje vladajuća partija ima o svom pučanstvu. Bez njihovog slogana ovaj, ekranom podgrijan i sluđen narod ne bi znao da XXI. stoljeće počinje 2000! Treba mu to ponavljati do besvijesti, iz večeri u večer, kako bi shvatio da je udarna vijest četiri godine prije 2000. „Isplata drugog dela decembar-skih penzija – sutra!“ (pogledajte datum). A za utjehu, „Struja poskupljuje 18,9%“ (evergrin).

Pitam se što nam se još treba dogoditi da bi narod shvatio što nas je od Gazimestana do danas zadesilo? Istina, po izjavi gospodina Dačića, „za opći boljitak“, promijenjeno je cca. 50% SPS kadrova. Osobno mislim – malo. To je krupan korak unatrag kada znamo da mirotvorna politika SPS-a ne ovisi o 50 (niti o 80) nego o 104%. To gospodinu Dačiću nije jasno, pa je iz tih razloga jedan od novih kadrovskih kriterija bio mirovno opredjeljenje. Upućuje li to da su smijenjeni kadrovi bili za ratnu opciju? Ima Ivica Dačić i politički gard kada najavu obilježavanja 9. ožujka komentira: „...da se veoma retko obeležavaju događaji koji su rušili grad i odneli dva života“. Čini mi se da Dačić nije čuo za Vukovar, Dubrovnik, Mostar, Sarajevo... i tisuće mrtvih i unesrećenih. I u pravu je g. Dačić kada veli: „Mladima mi nismo dali kamenje da ruše kao neke opozicione partije, jer kamenje služi da bi se nešto gradilo.“ Tko bi to, nakon svega, rekao! I to u ime onih mladića kojima se, namjesto kamenja i kruha, na silu davalo oružje čime smo na koncu XX. stoljeća dovedeni u kameno doba.

Inače, XXI. stoljeće počinje 2001. bez obzira hoće li mirovine biti isplaćivane, tj. hoćemo li imati (makar i skuplje) struje!

Žig, broj 43, 24. veljače 1996.

Avlijaner ideologija

Oker pisamce stanovitog gospodina Hrvoja Srbića – Pište svojom formom i stilom ne zaslužuje veću pozornost. Dvojili smo, istina, u uredništvu objaviti ga ili ne. Onda sam u pol burne crne noći odlučio da ga objavimo i to baš na ovome mjestu, s obzirom na sam sadržaj epistole. Ono je opasno, ne samo po sebi, nego što upućuje na ljude koji su svojom *liht* sviješću najveći krivci, što je ovaj rat bio tako užasan. To H.S.P. nema čime shvatiti i ne upućujemo prijekor njemu.

Nećemo ići redom, jer Vaše pozivanje na demokraciju je uvreda i za sam pojam demokracije. Veze nemate! Dalje, čovjek koji ima proljev misli u glavi u ruci sanja krv, nož, meso, osvetu. Upravo *avlijaner* ideologija i mutna svijest o sebi dovodi do rata, jer je podložna svim vrstama manipulacije.

Da li za mene kažu da sam „Veliki Hrvat“ mene ne zanima, i pitanje gdje sam bio prije 91. je pogrešno. Za mene je pravo i bitno pitanje, kako s takvim ljudima, mislima, stanjem svijesti, rječnikom i govorom u dvadeset prvo stoljeće. Nisam uplašen ni u snu kako imputirate. No, kako Vi ne čitate knjige nego iščitavate tuđe pelene, zabrinut sam. Takva svijest priprema novi rat.

Gospodin Ratko Bubalo ipak piše iz ljudskih pobuda i razložno, a ne gastritisno kao Vi, mada je i to ljudska „potreba“, ali se prazni na drugom mjestu.

Formiranje nacionalnog vijeća, bilo čijeg, nije nikakvo osamostaljivanje, već nešto sasma drugo. Recimo, poštivanje demokratskih načela jednog kolektiviteta.

Vaša teza iliti činjenica „da neko poznaje nekog itekako mu daje pravo da sudi“ je opasna. Opasna iz razloga jer to da poznajete komšiju i da mu na osnovi toga imate pravo suditi, znači da imate pravo i ubiti ga, s obzirom da presuda može biti smrt. Što se, na žalost, u ovome ratu i pokazalo. Zato danas Haag i ima posla s onima koji su ubijali, jer su nekog samo poznavali.

Da mrzite Srbe i Hrvate i Mađare i sve ostale koji bi politički itd... ide u prilog mog razmišljanja. Vi mrzite sve, a čovjek je, htjeli to mi ili ne, ipak politička životinja. Međutim, Vi i Vama slični s mislima iz stražnice, ne možete politički misliti. Stoga ste obični prljavi izvršitelji nečega što gene-

ralno supsumirate pod pojam politike. Stoga je za Vas politika aritmetika, broj, žrtava, mrtvih i ranjenih. I normalno da želite Vojvodinu bez politike i kulture i nacionalne svijesti o samoj sebi. Konačno, i na žalost, zahvaljujući takvima ona to i postaje.

Da je Vojislav staro srpsko ime, Sekelj mađarsko prezime ima veze s nacionalnim opredjeljenjem kao šašavo lajanje kera na mjesecinu.

Vaš *post scriptum* je rječit. Ako Vas već nije briga: „koliko čijesto vam izlazi dvotjednik, niti kako ga po kakvoći izvolijevate pisati“ nemate pravo uobražavati da poznajete puk. Jer ako nas on ne razumije, kako zamjećujete, puk zacijelo ne govori jezikom kojim govorite Vi i vidi se da govor još niste mijenjali.

P.S.

Pitanje, zašto pišete „srdačno vaš“? Niste naš, a ne vjerujem ni da će se drugi otimati za Vas, jer ste pokvarljiva roba. Samim tim što se „demokratski“ ne smijete ni imenom ni prezimenom javno predstaviti, nego se krijete iza vlastitog mirisa, brkajući pri tom funkciju glave i stražnjice.

Žig, broj 48, 18. svibnja 1996.

Između glasovanja i biranja

Neobvezno obvezujuće, a u ovome trenutku i odgovorno, moramo poći od postavke da čovjekovu bit određuje politika, bez obzira što osobni stav može biti, a čest i jest: „mene politika ne interesira“. Ovaj skriveni, negativni naboj prema politici upućuje da subjekt, persona, osoba... ne poznaje samo-ga sebe niti okruženje u kojemu živi, niti pak razlog vlastite mučnine i ravnodušnosti spram političkog polja, koje ga socijalno, povijesno i konkretno čini onim što jest i koje ga privlači za sve ono što je u njemu i oko njega.

Čovjek kao političko biće ponaša se onako kako misli. Između ponašanja i mišljenja određena je njegova sloboda, njegovo pravo na vlastitost, na istost i različitost. Kod nas, na ovim prostorima i s negativnim odnosima prema politici, čovjek misli onako kako se ponaša, sa svim nužnim konzekvenca-ma. I tu se krije uzročnik mnogih osobnih nevolja i kolektivnih frustracija. Jer, ponaša se najčešće na razini psihologije mase. Primjerice u Vojvodini, to je jogurt. „Jogurt-ponašanje“ daje i proizvodi lažni osjećaj jednakosti. U nekim drugim uvjetima to bi bilo prihvatljivo, ali ovdje i sada taj patvoreni osjećaj siromašne jednakosti reducira sadržaj pojma slobode na razinu refleksa podanika, čime se u čovjeku negira osoba, poništava se njegovo Ja u Descartesovom smislu.

I upravo u ovome nalazim i vidim opasnost da se na predstojećim izborima neće birati nego glasovati, da nećemo misliti nego se ponašati. Glasovat ćemo za one koji nas iz večeri u večer zasipaju lažnim obećanjima i iluzijama da će već od sutra s njima biti bolje. Mnogo bolje! No, trebamo upamtiti da ponekad, poglavito od njihovog obećanja, od viška boljitka može trajno boljeti glava. Da oni (a još su na vlasti) obećani boljitak mogu zbiljski ostvariti, već sutra, izbore vjerojatno ne bi ni raspisivali, premda je to i zakonska obaveza. Korak u bolje ostvarili bi odmah. No, dobro znaju i umiju da to ne mogu, te su raspisali savezne izbore koji će im poslužiti kao lakmus papir za neke druge ozbiljnije igre. Čini mi se da njihova pravila nije u dovoljno mjeri i ozbiljno shvatila ni udružena ni razjedinjena oporba.

U ovakvoj uređenoj federaciji, s dvjema neprirodnim federalnim jedinicama, ni savezni ni lokalni izbori za aktualnu vlast ne znače mnogo, bez obzira hoće li ih u konačnom ishodu dobiti ili izgubiti. Imaju dobre i jake mehanizme da se od mogućeg poraza valjano zaštite.

Što onda od predstojećih izbora očekujem? Ništa! Ali ovim nisam rekao *ništa*, s obzirom da i napisano ništa znači bar slovno *nešto*. Ništa jednostavno nije moguće, jer se, napose u političkom miljeu, uvijek mora događati nešto. To kazuje da se i na ovim izborima može dogoditi nešto i kvalitativno i kvantitativno novo, bez obzira na to tko će pobijediti.

U slučaju da na izborima pobijedi vladajuća stranka sa svojim koalicijskim partnerima, bit će to pravedna kazna za njih same. Ako su nas već doveli dovdje, neka nas vode i dalje, dublje u to njihovo malo sutra bolje. Ući ćemo s njima vjerojatno u još veću moralnu, duhovnu i materijalnu bijedu. Bit će to kvantitativan pomak u gore, ali on, na koncu, u sebi priprema i nosi kvalitativan skok. S njima ćemo svi biti u tom pluralnom siromaštvu jednaki, a što više jednakosti, tim je manje slobode i više podanika, što državu košta. Svi se moraju klanjati, nitko raditi.

Međutim, kad-tad, jadnom svaki kraj ima svoj novi početak. Jer, na koncu, ipak shvaćamo razlog i uzrok vlastite tjeskobe, kako u samome ponašanju tako i u mišljenju. U osobnom sputanom ponašanju sazrijevaju uvjeti za spontane promjene.

U slučaju da izbore dobije koalicijska oporba, ni onda ne gajimo iluzije: neće odmah biti drugačije i bolje. Prave nevolje će tek tada nastati, ali to će biti jedan kvalitativan pomak, i to u sferi svijesti, koji je izazvan zrelim mišljenjem o potrebi za promjenama.

I tu se problem, što se tiče rezultata izbora, po meni zatvara, s obzirom da ni vladajuća partija i njeni trabanti, kao ni oporba, potrebu za kvalitativnim promjenama nisu odredili iz sfere misaonog nego iz domene ponašanja. Razlikuju se u tome što jedini vlast žele zadržati, a drugi je osvojiti. Bitne promjene za sada tu nema.

Vladajuća partija stanje jednakosti, jednako siromašnih, održava svakodnevnim do boli neukusnim lažnim obećanjima, koja pogađaju i dodiruju samo sferu našeg ponašanja. Ona može slobodno to činiti i s lažima se služiti jer je svjesna da je istodobno dovoljno moćna i dovoljno uplašena. Ta tri uvjeta (laž, moć i strah) su dovoljni, mada ne i nužni razlozi da izbore dobije.

Oporba ne obećava, ona traži vlast da bi naknadno ponudila proces demokratizacije društva. Znači, prvo vlast, pa onda demokracija, što možda i može biti, ali sumnjam. No, ona nema dimenziju odgovornosti u cijeloj izbornoj igri, jer niti je dovoljno moćna niti je uplašena, a lažima se služi umjereno, u granicama podnošljivosti. Na običnog čovjeka svojim ponaša-

njem djeluje zbunjujuće. Može i osupnuto. Time izravno dovodi u ovisnost pitanje hoće li se na izborima glasovati ili birati, hoćemo li se ponašati ili misliti. Ona je svoje glasačko tijelo raznim principijelnim ne-principima iliti neprincipijelnim principima uspješno razbila i zbiljsko glasačko tijelo svela na birače, što u ovome trenutku, pri maloj političkoj kulturi, može biti opasno. Može to polučiti uspjeh, ali... Ponovno je uvjetovano sferom ponašanja pred obilježanim kutijama, s obzirom da se ni ona nije odredila prema čovjeku kao političkom biću na liniji jednakosti, slobode, demokracije, pojedinca i kolektiviteta.

Vladajuća partija, baš kao i udružena oporba, demokraciju određuje centripetalno, a ne centrifugalno. I za jedne i za druge ona je u funkciji stvaranja etničko nacionalne države. U osnovi to je Beograd, Beograd, Beograd pa ponovno Beograd, onda malo Pančevo, Kragujevac, Subotica, Tavankut, Čikerija... Na ovaj način svi bivaju jednaki pred jednom centralnom točkom i postaju podanici „moćne“ države. Kao takva, država mnogo košta jer joj je moć utemeljena na strahu od sebe i od drugog.

Dalje, savezni izbori se održavaju u federaciji koju čine dvije neprirodne jedinice i zbog toga krajnji rezultat uspjeha nije nužno obvezujući za vladajuću partiju. Jer, ima ona načina i mehanizme da stavi dovoljno tampona u sve. Tim prije što nacionalno pitanje većinskog naroda nije u bitnim odrednicama riješeno, a ni postavljeno, čime se bolno otvara problem Kosova i Vojvodine, i nacionalnih manjina. No, kako su i vladajuća partija i oporba, s koalicijama ili bez njih, opterećene hipotekom nacionalnog, ali nacionalnog na liniji etničke države, a ne stvarnog stanja nacionalnog bića vlastite nacije (koja je zahvaljujući SPS-u i njenim parolama „Svi Srbi u jednoj državi“ i „Mi ne znamo da radimo, ali znamo da se bijemo“ itd. u ovome trenutku iznutra frustrirana i nalazi se na silaznoj liniji smirivanja nacionalne provale), oni, na žalost, upravo po tom pitanju ne otvaraju neku ozbiljnu građansku opciju modernog određenja, poimanja i realiziranja nacionalnog pitanja, pa i samog bića. Sve su to problemi koji će se nakon izbora izoštriti u većoj mjeri, ali iz jednog drugog kuta.

Paradoksalno, ali točno, od raspada *avnojevske* Jugoslavije, širu građansku opciju blisku europskom poimanju nacije, nudile su i zastupale manje stranke i stranke nacionalnih manjina. One su svoj nacion odredile povijesno zadanim, ontološko opterećenim, što znači šire od teritorija, uže od države. Šire od teritorijalnog iz razloga postojanja matične države, uže od države, jer su kao građani lojalni državi u kojoj žive i žele živjeti, te demokratskim putem nastoje sačuvati svoj identitet. (Da ovdje ima raznih eska-

pada drugo je pitanje). No, vladajuće partije, pa i velike oporbene stranke, naciju ne određuju ontološki (a samo takvo određenje ne može biti izbri- sano državnim granicama) nego etnički, i razumljivo je onda što oni sve ove stranke s nacionalnim predznakom u naslovu proglašavaju separatnim. One ih tako predstavljaju pa i prihvaćaju, pozivajući se pri tome na građan- sko ustrojstvo države. Tu je izgubljen jedan snažan politički potencijal koji bi, s obzirom na brojnost nacionalnih manjina, odigrao značajnu ulogu na ovim izborima. No, za njih nije bilo niti još ima dovoljno političkog sluha. Samo vladajuća partija snosit će (i treba snositi) moralnu i drugu odgovor- nost za stanje vlastite nacionalne manjine u drugim državama, pa i za njenu tragičnu sudbinu.

Vladajuća partija se ne libi kazati kako je statutarno pitanje nacionalnih manjina u njenoj državi riješeno po europskim uzorima. Ona je u pravu, osobito ako to kaže ministrica za ta pitanja Margit Savović, koja nacionalne manjine određuje i prihvaća kao etničke grupe na razini narodnosti, odnos- no folkloru. Mi se možemo samo zabrinuto upitati: kako je riješen i čime određen statutarni odnos nacionalnih manjina, kada ni nacionalno pitanje najbrojnije nacije u državi nije riješeno? Primjer „državnog“ poimanja nacije eklatantno možemo dati na primjeru priznanja naroda Bunjevaca od strane ministra Markovića. Sve su to prljave igre.

I tako, ovi izbori mnogo toga otvaraju. Nekog pomaka, bez obzira tko će izbore dobiti, nužno će biti. Međutim, na političkoj se sceni moraju pojaviti neki novi klinici. To napose važi za oporbu, jer ona je u zamahu, ali mislim da je nespremna, i grlom u jagode ušla u ove izbore.

Hoćemo li sutra omogućiti da naša politička misao probudi novu svijest u nama o našem političkom biću, u velikoj mjeri ovisi o ovim izborima. Na njima se, stoga, ne smijemo pojaviti kao glasači čije glasove treba prebrojati, nego kao birači čije se mišljenje mora ubuduće respektirati i uvažavati.

Stoga, ne budimo na izborima statisti koji se ponašaju, nego aktivno u njima sudjelujemo. To je naša obaveza, ako čovjeka određujemo kao politič- ko biće.

Gubitnik na ovim izborima manje gubi nego što dobitnik dobiva, što je već izazov.

Žig, broj 57, 19. listopada 1996.

Sloboda na bonove

U predizbornoj trci za minule izbore bili smo obasuti raznim plakatima, lecima, spotovima, porukama sa sadržajem i bez njega. Uglavnom nitko ništa nije obećavao loše. Budućnost svijetla, bar po porukama, kao da nam se već dogodila.

Skupna funkcija tih poruka jest da kroz prepoznatljiv znak priopći neku ideju koja svrsishodno veže pošiljatelja i primatelja (u ovome slučaju glasača). Znak pun smisla može se različito iščitavati (denotirati) mada mu pošiljatelj daje određeni (konotativni) cilj – glasovati za mene. Poruka je bitna, a ne izborna obećanje. Poglavito što se sve događalo na političkom polju, bolje areni.

Često se smisao i težina poruke ne otkriva u samome znaku, nego znak razotkriva samoga pošiljatelja.

Novogodišnje zabave radi, semantički ćemo ovdje razigrati predizborni letak Tomislava – Toleta Karadžića, dipl. oeca. Gospodin Karadžić tiskao je letak sa svojom kolor fotografijom, s tvrtkom „Gloria“ (što znači, oni su jedno) i s prigodnim tekstom i bonovima u vrijednosti od 75 i 200 dinara.

Dio teksta tiskan masnim slovima glasi: „Obzirom da nam dolazi teška ekonomska jesen i zima, moja firma se odlučila da ako dobijem Vaše poverenje ODMAH pomogne penzionere, kao najugroženiji deo društva sa područja MZ Centar II izborna jedinica III. Sa jednokratnom pomoći u prehrambenim proizvodima, nafti i benzinu, dakle sa proizvodima sa kojima moja firma radi u iznosu od 200 dinara za svaku penzionersku porodicu“.

Ostavimo po strani ispravnost (odnosno prepustimo to našoj pravnoj državi) da netko ima pravo javno (pod budnim okom izborne komisije) tiskati bonove i time kupovati nečiji glas i dovesti ga u iskušenje da za dvjesto dinara proda svoju savjest. Razmotrimo poruku citiranog teksta. Noseća poruka za društvo je pluralno pogubna i opasna. Prvo, ovdje kandidat SPS-a (bitno je istaknuti) nalazi ne samo da smo svi *slobodni* nego i *jednaki*. I on koji svotu u visini od 130.000 DM nudi, u ovom slučaju nešto ulaže, i onaj koji svoj glas jednokratno prodaje za dvjesto dinara. U ovom slučaju *sloboda* jednog Tomislava Karadžića i jednog bezimenog umirovljenika koji će jedva preživjeti zimu nemaju ničeg zajedničkog. To su dvije različite slobode. Ovdje je izopačeno shvaćanje i samog pojma slobode koja se naslanja

na zloupotrebu prava i predstavlja lažnu slobodu, odnosno neslobodu svijju – upravo onaj privid viška slobode za koju se već godinama zalaže i preko državnih medija nudi SPS kroz razna manipuliranja javnim mnijenjem. Zatim, ovo nije ni humana gesta s obzirom da unaprijed računa i kalkulira. Ovim je i osnovna tekovina demokracije, pravo na slobodan izbor kandidata za kojeg će se birači opredijeliti, na jeftin i čovjeka nedostojan način, pogažena. Istina, svoje predizborno obećanje naplatom bonova kandidat, sada već SPS vijećnik u SO Subotici, većim je dijelom ispunio (za razliku od ostalih). No, samim tim naš vijećnik nema nikakvog razloga ikoga zastupati. Jasno, osim osobnih interesa.

Razvojni put i sreća svakoga društva morala bi biti i jest: da se nađe ravnoteža između slobode za svakog i jednako pravo za sve. U demokratskom društvu Tomislav Karadžić bi snosio pravne posljedice. Ne stoga što pretjerano koristi slobodu već što je zluporabio jednakost pred pravom. Jer on kao kandidat SPS-a ne samo da raspolaže viškom slobode nego je pravno zaštićen. A tamo gdje sloboda prethodi pravu ili pravo slobodi, demokracije nema ni u tragovima. Na djelu je prikrivena, suptilna tiranija moćnog pojedinca ili povlaštene skupine. U državama gdje se regulacija odnosa ravnoteže slobode i prava rješava od slučaja do slučaja, sudbina društva nalazi se u rukama licemjera. Tamo gdje se savjest procjenjuje da vrijedi 200 dinara postaje ontološki i metafizički razlog da ono postoji, a održava se uz posvećanju bijedu i strah. A njihova moć ne ogleda se u njihovoj snazi nego u našoj slabosti.

Zanimljivo, u tekstu letka Karadžić naglašava da već sedam godina nije bio ni u jednoj političkoj stranci, a opće je poznato da je bio kandidat SPS-a i da je sad vijećnik za SO Subotica SPS-a. Zašto izbjegava u letku to napomenuti? Vjerojatno stoga i sam o SPS-u intimno misli kada su u pitanju njegovi osobni interesi jer on je danas vlasnik privatnog poduzeća koje zapošljava 45 radnika. Ovo također saznajemo iz letka.

Zanimljivo je što još naš kandidat nudi: želi vratiti naš grad tamo gdje je bio, vratiti ljudima dostojanstvo, selu vratiti pune obore, umirovljenicima vratiti nadu, djeci vratiti osmijeh... Pitamo se u čudu – zar je moguće da Tomislav Karadžić ne zna tko je djeci uskratilo osmijeh, tko nas je lišio mogućnosti da od poštenog rada živimo. Moguće je da se u tome i krije razlog što u svom letku ne spominje SPS, a čiji je kandidat. Ako ipak ne zna, podsjetimo ga. Politika SPS-a i onaj koji je rekao da pod sankcijama možemo izdržati tisuću godina, ako baš i nisu jedini krivci ali su jedino za ovo stanje odgovorni. Istina, za proteklo razdoblje od kako su na vlasti, mogli su nam

učiniti i većega zla. Tako bi bar imali za narednih 100 godina dosta toga vratiti. Ali nisu. Fala im. Stoga im je potrebno da u sljedećem razdoblju sjede u svim lokalnim samoupravama i gdje su izbore dobili i gdje nisu. Jer, kako sami kažu, mogu oni i dalje.

Na kraju letka Tomislav Karadžić želi biti filozof, pa masnim slovima ispisuje: „Ja mislim i radim ozbiljno“. U Descartesovom duhu „cogito, ergo sum“ (mislim, dakle jesam). No, ni sam Descartes nije bio načisto s ovim. Iz čega izvesti to ja, odnosno je li mišljenje prije ja ili je ja prije mišljenja? Tu dilemu Tomislav Karadžić rješava: para imam dovoljno, dakle ja jesam i mogu kupiti ne samo one koji ne misle svojom glavom već i njihovu savjest. Oni koji rade pošteno ne samo da nemaju od čega živjeti već odavno i nemaju volju misliti.

Iz toga, jedno je sigurno: socijalna teorija i praksa koja nudi kruh umjesto slobode i slobodu umjesto kruha i ne zaslužuje naše povjerenje.

Eto tako smo iščitali letak Tomislava Karadžića. Vjerujem da ni sam Karadžić ovoga nije bio svjestan. Stoga to može biti olakotna okolnost za njega, ali ne za naše društvo i naše pravosuđe.

Žig, broj 61, 21. prosinca 1996.

Ludilo lončica

– Tko je ovdje lud? – pitam u Redakciji „Žiga“. Jedino gospodin Lj. Nj. reagira i zbunjeno, ali iskreno, kaže – Ja. U izričaju odnosilo se to na njega, ali kako izgleda, u pisanoj formi na mene. Dilema ostaje. Naime, jasno mi je što je gospodin Nebojša Čović isključen iz SPS-a, ipak je on čovjek moralnog integriteta, i što će takav u njihovim redovima. Ali, pitam se zašto je isključen iz SPS-a Mile Ilić. Pa on je bar ipak njihov. Njegov ahilovski moral trebalo je čuvati, a ne tako javno razotkriti.

Također mi je jasno što gospodin Gonsales traži u svjetskoj politici. Ali, kako pojmiti što ministar inozemnih poslova Milan Milutinović traži među lončićima.

Osupnut odlazim u ostavu. Na policama miješam lončice, zdjele, šerpe, pa i stare kišobrane. Ipak, odlučujem se za poklopce – počinje drugi TV Dnevnik PTC.

Lupam.

Žig, broj 62, 18. siječnja 1997.

Oprosti mi, pape

Sudeći po danim intervjuima predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića grčkom novinaru i predsjednika Skupštine Srbije Dragana Tomića mađarskom novinaru, na relaciji Atena – Budimpešta via Beograd, te zahvaljujući njihovim „inventivnim“ i danima pripremanim odgovorima, civiliziranome svijetu jedino preostaje zaključiti: tamo, kod njih, bar kada je u pitanju režim, ipak se radi o sukobu i srozavanju civilizacije do nepojmljivih rupa.

Ovdje je netko zbilja pomiješao lončiče. Ne mislim ovom prigodom na našeg ministra inozemnih poslova (jer njegove su izjave benigne, tek intelektualna kijavica), već mislim ima li ovdje uopće smisla misliti; uopće čovjek biti kada stid s njima polako prekriva sve što uspravno hoda.

Uostalom, „ja sam optimista“! To ne kažem ja, to izjavljuje predsjednik Republike. I možda je predsjednik Milošević zbilja optimist glede vlastite sudbine, jer olako obećava, još lakše zaboravlja; ne zna tko je izazvao rat, zbog čijeg je nezajažljivog optimizma došlo do raspada zajedničke nam države, zaboravlja tko je krivac za rat, ne zna da su na izborima glasovi pokradeni, pa sada tek radi „gesta dobre volje“ i osobnog optimizma priznaje lokalne izbore, te na taj način odgovara na preporuku OESS-a. Dobro, ako je već zaboravio ono što nam je obećao, pitam se odakle mu pravo zaboraviti i ono što nam nije obećao? Zbilja, samo čovjek koji se ničega ne sjeća, pa čak ni onog što nam nije obećao, može biti nepopravljivi optimist.

No, to se u civiliziranome svijetu zove ipak drugačije.

Njemu njegov optimizam jamči Skupština njegove stranke koja je u većini, a na čijem je čelu Dragan Tomić. To treba ovdje imati na umu, prilikom shvaćanja pojmova optimizma, odgovornosti, morala, izbjeglica...

Na pitanje grčkog novinara je li rat uopće bio potreban, Milošević iskreno odgovara: „Tamo gde je potrebno da ja budem pitan, tamo gde ja odlučujem, rata neće biti!“ Sve je freudovski jasno samo još ne znamo, premda se može naslutiti, gdje bi to u budućnosti Predsjednik trebao biti pitan (ispitivan) i gdje će još moći odlučivati, a izvjesno je i to da tamo rata neće biti. Ali novinarsko pitanje nije bilo gdje to rata neće biti, nego gdje ga je bilo. Velika doza optimizma onemogućuje predsjednika da govori na ono što se dogodilo, pa odgovara na ono čega neće biti, a ono čega još nije bilo ili

neće biti nije nikakva pravna olakotna okolnost za ono što se već dogodilo. A bilo je! Nije da nije bilo i da se nije dogodilo. Dogodilo se!

Preneseni dio intervjua predsjednika Skupštine Srbije Dragana Tomića iščitavao sam tri puta. I sva tri puta se pitao, uz jedinu suvislu misao koja još koje-kako drži vodu: pa dobro, tko je ovdje lud? Kakvi lončići, ono je bila poezija. Pa onda onako, u trenutku kršćanske slabosti, u poluglasu kažem zidovima: Oprosti mu, pape! I on je slučajno čovjek, a tek namjerno svojom voljom i predsjednik Skupštine.

Ovdje pamet staje, svu onu rezervnu ljudskost koju smo uspjeli u rezervi sačuvati, slučajni čovjek Tomić pokušava u nama uništiti. Toliki cinizam, blaga riječ, tolika doza beščašća, u povijesti nije zabilježena. Riječi kod čovjeka ponekad mogu izazvati nelagodu, mučninu, ali gađenje, do sad ja bar to ne osjetih: reći, *urbi et orbi*: „Militantno jezgro ovih grupa čine izbeglice iz Bosne i Hrvatske koji su nezadovoljni gubitkom svoje domovine. Oni okrivljuju druge zbog toga, iako su samovoljno napustili svoj rodni kraj“. Kazao je to predsjednik Skupštine Srbije Dragan Tomić. Na ovome bi mu pozavidio i poglavnik Pavelić.

Prema izbjeglicama, njihovom stradanju, tragediji, tako se odrediti, i na taj način uzeti u zaštitu svoga predsjednika, pa bio on po struci i pravnik, koji se možda i razumije u zakone (ali je izvjesno da ih ne poštuje, jer da ih poštuje Tomić poslije ove izjave ne bi bio predsjednik ni mjesne zajednice) može samo Tomić.

Ovo se u civiliziranom svijetu nije dogodilo, a bilo je gadosti, nije da u povijesti gadosti nije bilo. Povijest beščašća ne počinje Tomićem, ali u ovome trenutku s njim završava. Ne osjetiti sudbinu izbjeglica, ne razumjeti njihov položaj, patnju... znači, ne htjeti demokratske promjene, znači zazivati i planirati novi rat, znači...

Ukoliko ljudski ne riješimo pitanje izbjeglica, pitanje položaja nacionalnih manjina, pitanje čovjeka građanina, na ovim prostorima neće biti mira. Mir potpisan u Daytonu, Genevi, Jalti, ili bilo gdje na svijetu i u bilo kojoj vojnoj bazi, uvijek i samo će imati okus završetka rata, a ne trajnog mira. Izjava dragana Tomića ima „dejstvo“, ali ne ono koje je on sebi u spomenutom intervjuu stavio u usta, umjesto žvakaće gume, nego suprotno. To je priprema za nove podjele, za nove ratove, za novu mržnju. Upravo tim, takvim i sličnim izjavama predsjednika Miloševića i „njegovog tima“ na ovim prostorima rat je i počeo. Možemo svi biti pesimistični optimisti, ili optimistični pesimisti, ali nam to ne daje za pravo zaboravljati, istinu izvrtati.

Ne smijemo to činiti u ime pomirenja, suživota... Uostalom, ne smijemo to ni u ime onih ljudi koji nisu ni optimisti ni pesimisti, već su se prepustili struji, ravnodušnosti da ih uz rijeku predsjednikovog optimizma nosi kroz život bez života. Eto, za predsjednika Tomića izbjeglice su samovoljno napustile svoje domove, a da je on u pravu jamči optimizam predsjednika Slobodana Miloševića.

Na kraju, moram reći da ne razumijem Vaš odnos prema izbjeglicama niti pobude što tako s prepoznatljivim cvijetom u mislima govoriti. No, to je moja ljudska slabost i stoga Vam pjesmom „Tužaljka“ opraštam.

Žig, broj 64, 15. veljače 1997.

Snage ni za štrajk

Nakon pročitano g teksta u „Našoj borbi“ od 8. travnja s naslovom „Radnici i oligarhija žive u paralelnim svetovima“ i izjave predsjednika korporacije „Sever“ Josipa Krajningera, s naslovom „Ruše institucije sistema“, običnom, malom čovjeku mnogo toga postaje jasno. Naime, odjednom shvati ono što već i vrapci znaju, da nam je privreda u krizi, ali ne samo na razini proizvodnje, tehnološkog zaostajanja, kadrovskoj, strukturalnoj, već u krizi ljudi koji je vode.

Misao koja se silovito nakon pročitane izjave predsjednika korporacije nameće jest da nam privreda nema snage ni za štrajk, a kamoli da proizvodnju pokrene, ili „na sreću“ zaustavi. Sve to i ne čudi, sudeći bar po izjavama što ih daju čelnici velikih tvrtki i korporacija.

Tako na pitanje novinark e „Naše borbe“ Larise Inić „Zašto je suspendovan Ljubo Zajović?“ gospodin Krajninger, ni ne trepnuvši odgovara: „Identifikovan je kao rasturivač pamfleta za što postoje sigurni dokazi. Postupak je u toku, ali se kao čelni čovek posebno ne bavim sličnim problemima“. Po Krajningeru, ako je postupak još u tijeku, on je ipak siguran da je Zajović kriv, mada ni ne zna o kom je radniku riječ, kako sam kaže, upoznat je tek s pojavom, i nema vremena baviti se nekim tričavim problemima, preča su za njega „jeftina“ putovanja po za nas sve skupljem i daljem inozemstvu. Zahtjev radnika DD „Komercc“, elegantno, u dobroj staroj komunističkoj maniri, otklanja pokretom ruke pa kaže: „Reč je o vaninstitucionalnom grupaskom postupku i dokumenat uopšte nije došao do mene. Namera da se sa mnom direktno uspostavi veza odvodi na sporedan kolosek, i destabilizuje opšte stanje.“

Eto, gospodin Krajninger sebe poistovjećuje sa sistemom, a napad ili komunikaciju s njim, prihvaća i shvaća kao destabilizaciju općeg stanja. On je za svoje radnike i opće i posebno i pojedinačno. A inače, opće nam je poznato da nam je opće stanje stabilno. Radnici primaju plaću na vrijeme, uglavnom poslijepodne, ili već kad tko ima vremena, a o visini ne vrijedi niti govoriti; država je u međuvremenu izgradila socijalni program od kojeg boli glava i škripi stomak, osigurala mirovinu, i sve ostalo, i sada se možemo ponašati kao da je sve u najboljem neredu. „Sever“ je već njegova (njihova) privatna prćija pa na pitanje. „Zapošljavate, kažu, rođake?“ predsjednik kor-

poracije odgovara, kao da sjedi u nekoj trećerazrednoj krčmi, a ne u tvrtci o kojoj ovisi egzistencija mnogih Subotičana, kad izjavljuje: „Prošla su vremena polaganja računa koga mogu ili ne mogu zaposliti. Lično ću uvek veće poverenje pokloniti rođacima i prijateljima. Ostavimo se tih komunističkih navika da tražimo dlaku u jajetu.“ Ovdje mozak staje, pameti ionako odavno nemamo, jer da imamo ne bi nas primali takvi smo po inozemstvu. Zbi-lja, prošla su vremena (točnije, kod nas nikada ni nisu bila vremena kada su primani bili stručnjaci a ne prijateljevog prijatelja rođaci i ini). Izgleda došlo je, nogostupilo je vrijeme kada nitko nikom više ne treba polagati račune, osobito ako je u pitanju opće dobro. Dovoljni smo sami sebi, za svoje rođake i prijatelje. Uskoro, cvjetat će nam crvene ruže, istina u kosi.

Možda su nekada ovdje i carevale komunističke navike, ali u slučaju Jo-sipa Krajningera i njemu sličnih, a ima ih, a ima ih, ne bi se moglo reći da su prošle. Njegova izjava da ne treba tražiti „dlaku u jajetu“ pa i kada je u pitanju jedna takva tvrtka kao što je „Sever“, miriše na onu čuvenu komu-nističku „Ta nećemo se valjda držati zakona kao pijan plota!“

Samo čovjek sita i puna stomaka može tako prazno razmišljati, i svaka pobuna radnika za njih je, ni manje ni više, rušenje institucija sistema. Jer oni su institucije.

Naši izgladnjeli radnici, kako izgleda, nemaju snage više ni za štrajk, jer, po prvi puta u povijesti, plaćeni su manje nego što mogu raditi!

Ne gajim više neku iluziju u moć radničke klase, pa ni u snagu potpisni-ka otvorenog pisma direktoru kompanije. U krajnjoj liniji ne osuđujem ni nesuvisle izjave gospodina Krajningera, jer on nije usamljena pojava, pro-dukt je jednog petrificiranog sistema, jednog prevladanog vremena, načina mišljenja i ponašanja.

U biti, to je lice i naličje sistema gdje svi predstavljamo jedan lanac, a potpisnici, ako misle da je korijen krize i početak njihovih nevolja u „Seve-ru“, onda ništa od onoga što nam se zajedno događalo na ulicama nisu shva-tili. Studentski protest je prošao mimo njih kao brzi vlak pokraj napuštenog salaša. A tek ćemo vidjeti kako će biti s brzim prugama.

Žig, broj 68, 12. travnja 1997.

Glasovat ću za Vojislava Šešelja

Već dulje vrijeme želim napisati ljetno neobavezni uvodnik, o svačem i ničem, kao Nietzsche – onako razbibrige radi. Godinama tražim zgodu, no kada nađem zgodu, nemam priliku, kada imam priliku nemam zgodu, i tako frustracija traje danima. Rubikove kockice nikako da se slože. I onda iznenada, kako to već u životu biva, ukazala mi se i zgoda i prilika i kocka. Sad pišem tekst, bez smisla i svrhe, ali s nekom lakom izbornom težinom. Imam šansu napisati neodgovorni tekst.

Tu zgodu, sliku i priliku dala mi je lista kandidata za predsjednika Republike. Meni bogat, premda više za oči a manje za stomak, pogotovu za onoga tko ima lošu intelektualnu probavu. I pišem, ofrlje, mada su izbori već tu. A ne spavam danima, mjesecima, godinama... Čekao sam ovu priliku... a ona traje veće 65 sekundi.

Za kojega kandidata glasovati, za kojega se opredijeliti, kome moj promkli glas dati? Razmišljam, mislim ipak, ruku na srce, već 10 sekundi Zoran Lilić mi je najbliži. Čovjek je bio predsjednik federacije, pa što ne bi mogao biti i predsjednik jedne njene jedinice (zlu ne trebalo, kako je krenulo, i predsjednikom mjesne zajednice). On i Bulatović, dvojac s kormilarom – nema im ravna u svijetu. Potvrdio se kao predsjednik u inozemstvu, što ne bi i u tuzemstvu. Ali, vrag ne spava, mira mi ne da ni Mile Isakov, naš čovjek kome je potrebno da postane predsjednik Republike kako bi nevjernim Tomama dokazao da je Vojvodina u Srbiji, odnosno pokazao da je Srbija ipak u Vojvodini. Ali već štafetu uzima i Sándor Pál. On mi je i blizak i drag, njegove su namjere poštene, s njim neizvjesnosti nema. On jednostavno nema nikakve šanse.

No, kako čovjek u ovim godinama ne voli gubitnike, a potrošio sam na njega 5 sekundi, ipak se opredjeljujem za mog najomiljenijeg kandidata – budućeg nam predsjednika. Okrećem klepsidru, zaustavljam vrijeme, a ostatke vremena stavljam u zahrđalu kašiku, iliti žlicu. Pravi čovjek za predsjednika nam Republike je Vojislav Šešelj. Glasovat ću za njega premda on ne voli glasovanje, ali toliko toga imamo zajedničkog da mu to neće smetati. Prvo, imenjaci smo. Vojislav on, Vojislav ja. Drugo, i prezimena su nam tu negdje; potrebno je samo negdje u tunelu sa „š“ skinuti kvačicu i staviti na „s“. Bezbolna operacija, pogotovu ako se obavi žlicom. Bliski smo i po tome

što Srbi ne vjeruju da je on Hrvat, a ni Hrvati ne vjeruju da je Srbin. I kod mene je nekako isto. Kad napadnem, kritiziram jedne, onda sam izdajnik, a za druge patriot, nacionalist i ostali ures. Mada su za menî i jedni i drugi na trećem mjestu glede svrstavanja u jedne ili u druge. Onda sam obično sam. Uzimam žlicu i šutim, jer se tako najljepše ćutim. Dalje, gospodin Šešelj je jedini ozbiljan kandidat koji ovoj agoniji može presuditi. Bez njega kao predsjednika ova agonija će trajati dugo, dugo. Naviknut ćemo se na nju, a s njim, garant, ona je gotova za šest mjeseci.. Eto, to su moji argumenti zašto ću glasovati za Vojislava mi Šeš(k)elja. Jedina nevolja, koja me u tome može spriječiti je da se i sam ne kandidiram ili da umjesto mene to uradi naša komšinica Mira. E, onda zbilja ne znam za koga bih glasovao. S obzirom da dovoljno poznajem sebe, teško da bih svoj glas dao sebi. Ali dobro, to sam ja, a i vrijeme je isteklo. Ovdje se više ništa ne sanja, svi su u pokretu, svi. Sedamdeset sekundi neobaveznog pisanja, dovoljno za ljetno popodne u redakciji na minus 29 izbornih stupnjeva.

Žig, broj 73, 30. kolovoza 1997.

Politička početnica

Čovjek u životu bez republičkih izbora i nema neki veći izbor. Iz toga su izbori lijepa folklorna zabava. Ako netko nije u to uvjeren, neka prošetna ulicama još negrada Subotice i pogleda izložbu izbornih plakata. Ovdje mašta sustiže imaginaciju, a dobar ukus ne znači ništa. Tako.

Visina političke nam kulture u Subotici potvrđuje izborna lista za Izbornu jedinicu 5. Subotičani su toliko politički obrazovani da im nikakva poduka iz političke početnice nije potrebna. Za ove, tzv. republičke izbore, pojavilo se u Izornoj jedinici 5 ni manje ni više nego dvadeset izbornih lista. Pamet da stane. Navodimo ih redom, povijesti radi kako bi se robovlasnička Atena mogla naučiti balkanskoj demokraciji...

1. SRPSKA RADIKALNA STRANKA – DR. VOJISLAV ŠEŠELJ? 2. DEMOKRATSKA STRANKA VOJVOĐANSKIH MAĐARA – ÁGOSTON ANDRÁS? 3. SRPSKI POKRET OBNOVE – VUK DRAŠKOVIĆ! 4. SAVEZ GRAĐANA SUBOTICE – MIRKO BAJIĆ!! 5. SAVEZ KOMUNISTA JUGOSLAVIJE – MIKLÓS NAGY OLAJOS? 6. SOCIJALDEMOKRATIJA – VUK OBRADOVIĆ! 7. DEMOKRATSKI POKRET VOJVOĐANSKIH MAĐARA – PAPP DR. FERENC? 8. KOALICIJA SOCIJALISTIČKE PARTIJE SRBIJE, JUGOSLAVENSKE LJEVICE I NOVE DEMOKRACIJE – SLOBODAN MILOŠEVIĆ?? 9. DEMOKRATSKI SAVEZ HRVATA U VOJVODINI – BELA TONKOVIĆ! 10. VOJVOĐANSKA STRANKA – PROF. DR. NIKOLA TOMAŠEV? 11. SAVEZ VOJVOĐANSKIH MAĐARA – KASZA JÓZSEF!! 12. KOALICIJA „VOJVODINA“ – NENAD ČANAK, DRAGAN VESELINOV! 13. DEMOKRATSKA ZAJEDNICA VOJVOĐANSKIH MAĐARA – DR. PÁL SÁNDOR? 14. „FERENC DR. KERMENDI KRŠČANSKO-DEMOKRATSKO SJEDINJENJE“? 15. KOALICIJA DEMOKRATSKE ALTERNATIVE, SELJAČKE STRANKE SRBIJE I PENZIONERSKE PARTIJE – NEBOJŠA ČOVIĆ! 16. PARTIJA PRIRODNOG ZAKONA – BRANKO ČIČIĆ? 17. GRUPA GRAĐANA BLAŠKO GABRIĆ – PRIVREDNICI SUBOTICE, BAČKE TOPOLE I MALOG IĐOŠA! 18. GRUPA GRAĐANA SJEVERNA BAČKA – ANTUN RUDINSKI? 19. VOJVOĐANSKA ZELENA STRANKA – ĐORĐE MEZNERIĆ?.

Dvadeseta lista pod rednim brojem nula odnosi se na sve one birače koji sigurno dobivaju bar dva republička zastupnika i tri predsjednika Repub-

like. Njihova je sreća što će izmijeniti politički nazor na politički svijet ove Republike, samim tim što na ove demokratske izbore izaći neće. Da ne bi bili politički alfabeti, urednik „Žiga“ glasovat će ovoga puta za Zoricu B. i Mariju K., odnosno za Gonsalesa. Moja velika muka je životna neizvjesnost za koga će moja strina glasovati, jer nema sumnje da će se na nekoj glasačkoj listi naći.

P. S.

Semantički, znakovi interpunkcije („?“; „!“) u ovom tekstu imaju političku konotaciju.

Žig, broj 74, 13. rujna 1997.

Lakše se diše

Disati je teško! Izvjesnost je konačno postala izvjesnija od same izvjesnosti. I da nevolja bude veća, ništa nije nametnuto, što je i u redu, ali opet ne valja!

Nema više grča ni u oku, ni u uhu. Izbori su prošli, bar ovi. Sve je stalo. Ostalo je šarenilo plakata po zidovima, po nogostupima, a neki su pokušali svoje plakate zalijepiti i na komadić njihovog neba. Sve ovo rječito svjedoči o našoj „zreloj političkoj misli“ i zagubljenoj svijesti, o bezobzirnom, demokratskom napadu na nas same od nas samih.

U subotičkoj izbornoj jedinici pojavilo se devetnaest izbornih lista. Neke u svojem nazivu imaju više slovnih znakova nego što su dobili glasova. I ako broj 19 pomnožimo sa 6 i oduzmemo 8, dobit ćemo impozantnu znamenku od 106 pretendena za republički parlament. U jednom trenutku prijetila je opasnost da ćemo u Subotici imati više kandidata nego glasača. I svi su nešto obećavali, uvjerali sebe i druge kako su upravo oni ti bez kojih ovo društvo, ova država ne može. Neki su otišli toliko daleko da su si obećali da se, ukoliko na izborima ne prođu, politikom neće više baviti. Na žalost njihovu, a na našu opću radost, ne vjeruju oni ni u svoja a kamoli u tuđa obećanja... I tako, evo uskoro njih ponovno na nekim novim, ljepšim i starijim izborima.

Inače, što je ovdje lijevo što desno, saznat će se malo sutra. Jer, kako nam ide, ovdje je sve lijevo u smislu lijeva, lijeva, sijeno, slama.

Za neku seriozniju analizu minulih izbora ima vremena; analizirat će se sve. Ali, u biti, za takvom analizom nema potrebe, jer što analizirati kada je crni u prvom potezu odigrao g-7, a bijeli drugu partiju predao, ne stoga što je uvidio s kim ima posla, nego što je shvatio da je šah misaona igra i da se igra udvoje.

Stoga se teško sada diše, premda je zrak čist, toliko čist da u njemu skoro ni zraka nema. A u nedostatku analize, u međuvremenu, treba čitati Jaroslava Haška.

Žig, broj 75, 27. rujna 1997.

Čestitamo

Draga nam je pobjeda Mila Đukanovića na predsjedničkim izborima u Crnoj Gori. Čestitamo. Imamo mnogo valjanih razloga da se tome radujemo, ali jedan da budemo zabrinuti. Prvo, predizborna kampanja između Đukanovića i Bulatovića pokazala je koliko nam je država trula, slaba i nemoćna. Hamletovska dilema biti ili ne biti spram ove je pačja škola. Tu „trulež“ i slabost zajedničke mjesne zajednice prvi je, i to dobro, bar na toj razini, shvatio Milo Đukanović, i iz tih razloga olakotno po njega može biti to javno pljuvanje i optužbe o kriminalizaciji i raznim zloupotrebama. No, vjerovatno je u tim optužbama bilo i nešto što se u boljim državama zove državna tajna. S obzirom da je do jučer još jedan bio predsjednik, a drugi premijer republike. U državama kojima je iole stalo do demokracije, a ne do neke neprincipijelne slobode, *stante pede*, proradile bi neke državne službe, koje cijene državu a poštuju službu, i bez riječi ušle u studio i rekle „dosta“.

Sjećamo se, nije tome davno, kada si za običan benigni vic ispričan u kavani išao najmanje ili barem mjesec dana u zatvor.

Bilo je tad nekoga reda, nekoga zakona, mada su se neki njega držali kao pijan plota. I onaj tko je vic pričao, osuđen je uvjetno, a onaj tko je vic slušao dobio je barem dva mjeseca. Služba je služila i radila svoje. I sada smo u istoj, odnosno, gorjoj i težoj situaciji, sudeći bar po predizbornim kampanjama naših političara. Jer, pokazalo se da ne treba zatvarati one koji pričaju, već one koji slušaju. A to je ta i tako pojmljena većinska demokracija, po kojoj treba zatvoriti društvo, što je ipak bolje nego ponovno bez carine uvesti sankcije.

Vjerujem da je Milo Đukanović u „obračunu“ s Bulatovićem morao ići tim putom, to jest putom koji je Momir odabrao kao svoj izborni program. Isto tako, Đukanović je dobro uočio da demokratizacija mora početi iznutra iz same stranke, iz same Demokratske partije socijalista Crne Gore. Možda će nakon ovoga tom političkom stazom netko poći i iz SPS-a. Socijalistima se ne može nanijeti ozbiljniji udarac izvana, za njega su oni dovoljno moćni na svi razinama. U slučaju Đukanovića, to se pokazalo ne samo ispravnim nego i dobrim.

Ali taj „stil“ i način predstavljanja predsjedničkih kandidata ne bi smio ići dalje, jer neke razlike između mjesne zajednice i države valjda postoje. S

druge strane, dobro je što je prvi Đukanović shvatio državu onakvom kakva nam je i protiv nje se „pobunio“. Sreća je što to nije uočio Bulatović, jer nije valjda minutu do dvanaest saznao što mu je sve radio premijer. Ako je bio toliko naivan, kakvim se želi predstaviti, onda i ne zaslužuje da bude predsjednik republike, pa ni mjesne zajednice.

Pobjeda Đukanovića ovom društvu vraća samopouzdanje, a državi Jugoslaviji dignitet. Građani počinju vjerovati kako su pomaci i promjene ipak moguće. Zaključujemo to i po tome što je samo dva dana nakon izborne pobjede Đukanovića i predsjednik Skupštine Srbije raspisao izbore i to već za 7. prosinca. Nadamo se da se ovoga puta ni s kim nije konzultirao, već sam uvidio i na ovaj se korak odlučio. A ima i valjane razloge, jer uz Milu Đukanovića ni dr. Vojislav Šešelj u Srbiji na predsjedničkim izborima ne prolazi. Glasačko tijelo Srbije pobjedom Milinom dobiva novu kvalitetu, nov demokratski impuls, na potezu je naša „ujedinjena“ oporba, a na taj potez, sa svojim ozbiljnim kandidatima čekaju i glasači, čeka svijet, a ako se ne varamo, priželjkuje to i Slobodan Milošević, samo mu to još nije jasno. Očekuje da mu iz oporbe to netko priopći.

Žig, broj 77, 25. listopada 1997.

Traži se politički Santrač

Ima raznih grafitu, na njihove poruke nisam obraćao pažnju iz jednostavnog razloga što sam ih „tradicionalno“ smještao u subkulturnu pojavu. Grde zid, oštećuju fasadu, udaljuju grad od sama sebe, a često je njihova potka mržnja prema drugima i nemoć prema sebi. No, jedan grafit, u nekom drugom gradu, u nekoj drugoj državi, uostalom u nekom drugom vremenu, na nekom zidu čije se boje ne sjećam, silinom poruke i aktualnosti urezao mi se u sjećanje i pomogao u težim situacijama. Na zidu je pisalo: „vrijedan sam kao pčela, vjeran kao pas, dobar kao krava, vrijeme je da odem veterinaru, možda sam ipak magarac“.

I zbilja, vrijeme je. Pišem ove uvodnike, pokušavajući im dati neki politički naboj, neku dimenziju vremena prolaznosti. No, prateći našu političku scenu, pitam se imam li uopće politički odnos prema politici, napose prema zbilji. Kod nas je sve politika i ništa nije politika. Ili možda samoga sebe namjerno stavljam u poziciju Buridanova magarca.

Postizborna politička situacija u Crnoj Gori zabrinjava i miriše na opasnost, koju ne želim imenovati. Jer kada se stavri imenuju, one su već i... Kasno je za sve. Istodobno, gledam našu RTS televiziju i „prijatno“ se nerviram i neugodno žderem. Tolika doza samoiživljavanja na manjoj nam federativnoj državnoj jedinici, prešla je svaku mjeru dobrog ukusa i poimanja sfere politike. Nestrpljivo očekujem da predsjednik Republike Jugoslavije kaže: dosta, i samim tim da se lopta smiri. Poslije tih TeVe tirada, ćutim se bijedno. Isto, ili slično, kao što sam se ćutio za vrijeme nogometne utakmice između Mađarske i Jugoslavije. Poslije pet nula, bilo mi je žao domaćina. Iskreno žao. Jadnici, ne Hugoovi, već nogometni, trudili su se na zelenom terenu preko svojih „nezavisnih medija“ parirati protivniku, jačem i moćnijem od njih za dvije-tri klase. Nije išlo. Ipak, u igru se umiješao gospodin Santrač, i u poluvremenu vjerojatno dečkima rekao: „Dečki dosta, ipak smo mi ovdje gosti i trebamo ostaviti dojam“. Nalazim da su u drugom poluvremenu plavi to i prihvatili... Bravo. Išli su i dalje i domaćinu dopustili da dadne i počasni gol, tek toliko da se zna u ovome trenutku u svijetu tko je tko!

Isto tako, lijepo bi bilo da netko i na političkoj nam pozornici, negdje za okruglim ili kockastim stolom kaže – „dosta bre“! Pa ipak je on predsjednik Republike izabran na izborima voljom naroda. Ako to netko ne učini, uskoro ćemo svi ovdje biti gosti u vlastitoj državi.

Na zidovima ćemo tada možda pročitati: „NATO ne stanuje ovdje, a kad će zna jedan čovjek“. Pitamo se u grču koji čovjek to još ne zna.

Dobro bi također bilo da u novoj predizbornoj kampanji i „ratu plaka-ta“ i grafita za predsjednika Republike Srbije netko nađe svog Santrača i na teren istrči sa svjetskom ekipom. Rezultat ne bi morao biti tako visok, ali bi nas i mala pobjeda takvog selektora odvela na svjetsku pijacu robe, demokracije i ljudskog dostojanstva življenja života, ako se to još ovdje može tako zvati, bar za većinu onih koji nisu navijači već glasači.

Tada bi i pisanje uvodnika bilo lakše, mogao bih početi kako poslije zime dolazi proljeće, a napolju se čuje cvrkut novih ptica.

Žig, broj 78, 8. studenoga 1997.

Strateška taktika iliti gubitak dobitnika

Je li u politici zbroj malih taktičkih koraka određuje strategiju, ili iz strategije proizlazi taktika, nije retoričko pitanje, već iz toga odnosa proistječe politička klima i stanje zdravlja društva.

Postoje u povijesti društva i država stabilna vremena, kada je politička taktika ispred strategije, ali ne i iznad. Ali u smutnim vremenima, politička strategija partija, stranaka, pa i država, mora biti iznad i ispred taktike i sitnog „šibicirenja“. U takvim vremenima strategiju dijelom određuje i prati moralna komponenta političkih aktera, te puna odgovornost i obveze.

Iz ovoga kuta možemo suditi i o stvaranju raznih principijelnih i nep-rincipijelnih koalicija na raznim razinama i u raznim povodima. U biti, na našim političkim prostorima taktika je ujedno i strategija, odnosno strateški ciljevi i platforme ne postoje. Napose se ovo odnosi na našu oporbu.

Tako ovih dana predsjednik Saveza vojvođanskih Mađara i gradonačelnik Subotice József Kasza u žiži je pozornosti političke javnosti, što samo po sebi nije loše. Gospodin Kasza ovih je dana bio primljen kod predsjednika SR Jugoslavije Slobodana Miloševića, o nečemu su se dogovarali, a jesu li se i dogovorili još se ne zna. Dogovarati se treba, ali? Zna se tko je ovdje najjači taktičar i stoga možda prejudiciram da je gospodin Kasza gubitnik. Gubitnik, s obzirom da gospodin Milošević smatra kako su sva pitanja i problemi nacionalnih manjina u Jugoslaviji riješena po najboljim svjetskim receptima. I u biti (ako apstrahiramo Kosovo), predsjednik države možda je u pravu. Međutim, pravih problema gospodin Milošević ima s većinskim narodom države, jer upravo njihovi nacionalni interesi do danas niti su postavljeni, niti ih ostvaruje, a ako je ugrožen većinski narod, onda su manjinama dovoljne i mrvice, kao što su npr. ulične ploče ispisane na više jezika. I dok se ne riješe globalni nacionalni interesi većinskog naroda, parcijalno rješavati manjinske interese je simbolika i pusta taktika.

Dalje, ne znamo što je ovdje taktika što strategija, ali je poznato da je predsjednik SR Jugoslavije primio predsjednika SVM Józsefa Kaszu. No, isto je tako notorna činjenica da predsjednik SR Jugoslavije Slobodan Milošević do danas nije u radni ili kurtoazni posjet primio predsjednika Crne Gore Milu Đukanovića. Slijedi da je predsjedniku SR Jugoslavije više stalo do dvojezičnih natpisa na pločama ulica, nego do stanja u jednoj, istina puno manjoj, članici federacije.

Što je ovdje taktika što strategija, ne zna ni naša oporba. Ipak, važno je da se zna krivac, a to su neovisne novine i ovisni novinari.

Žig, broj 84, 14. veljače 1998.

Vlada

Trajalo je dugo, pregovarali su mnogi, ne može se reći svi, ali u ime nekoga jedinstva, ipak, mnogi, zbog zajedničkog prosperiteta i nastupajućeg proljeća i općeg boljitka za sve, i to boljitka na svim frontama.

Politika, premda nema svoje stroge zakone, niti prirodnu nužnost, ipak se treba držati nekih načela da teži kompromisu i da je prati doza odgovornosti. Poznato je da u politici ima mnogo ludosti, ali mora se priznati da u toj ludosti postoji neki sistem i nedokučiva logika za običnog čovjeka, bar tako oni koji nas vode misle.

Ekvilibrirajući između ludosti i sistema, političari nemoćni prema problemima svakodnevnoga života, koji život znače, najčešće se opredjeljuju za srednje rješenje. Političari, ako ne mogu shvatiti niti riješiti kvadraturu kruga, nastoje od kvadrata učiniti krug, a što naše probleme umnožava, te putem države i medija stvaraju privid da se ipak nešto kreće. Privid da će Vlada nešto riješiti krije se u nemoći da razlikuje interese društva od potrebe države.

Naša Vlada godinama već suočena s općom krizom društva pokušava državnički nešto riješiti, pa tako i ova Vlada na svom I. zasjedanju donosi „Deklaraciju o narodnom jedinstvu“. Ali ako je osnova i čuvar toga jedinstva na osi Socijalističke partije Srbije i Srpske radikalne stranke moramo već na početku biti zabrinuti.

Na kraju, nadamo se da novoizabrana Vlada svoje vrijeme trajanja neće mjeriti na kašičice iliti žlice, već iskreno i zdušno poraditi na onome što je obećala, a obećala je mnogo i na tomu joj ako ustraje moramo čestitati.

Nova Vlada na čelu s dosadašnjim premijerom Mirkom Marjanovićem ima pet dopredsjednika, 23 resorna ministra i još 7 ministara bez portfelja. Socijalisti i radikali otvaraju novu dimenziju europske demokracije.

Mnogo uspjeha želimo novoj Vladi, a također i sreću oporbi.

Na Bogojavljenje, kada smo „vaćali krv“.

Žig, broj 87, 28. ožujka 1998.

Mobilizacija

Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata razvijen je posebni sustav sociološke analize nazvan „analiza sadržaja“. Riječ je o tomu da su se konstantno pratile različite vijesti na radijskim postajama suprotne strane, koje su se potom podrobno analizirale u cilju posrednog saznavanja budućih poteza protivnika.

Tijekom posljednjeg desetljeća, različitim osobama, organizacijama i strankama ovdašnji je režim namjenjivao (uglavnom kratkotrajnu) ulogu „ispitivanja javnoga mnijenja“ i „puštanja probnih balona“ radi ispitivanja reakcija na eventualne buduće poteze ili čak radi njihova sama najavljivanja (ovdje ne ulaze znamenite dnevničke bilješke, koje zapravo znače sam početak prljavih radnji).

Nedugo nakon što je nekoć glavna srbijanska oporbena stranka „iznenađa“ predložila uvođenje izvanrednoga stanja na Kosovu (valjda smatrajući da do sada viđeno predstavlja samo skromnu prolegomenu, a ne razbuktao partizanski rat), subotički rezervisti su prošloga tjedna počeli dobivati pozive za šezdesetodnevnu „vojnu vježbu“. U povodu toga se, među ostalim, svojim prosvjedom oglasila i vodeća stranka vojskovođa Mađara (znakovito je da to nije učinio i DSHV) i pozvala na građansku neposlušnost. Za to je vrijeme na stranicama čitulja „Subotičkih novina“ sve više mladića stradalih u SMB i plavim uniformama, u ratu koji formalno (opet) ne postoji.

Pošto se može očekivati relativno slab odziv „topovskoga mesa“, vjerojatno će pozivari imati dosta posla narednih tjedana i mjeseci. Upućeniji kažu da oni koji ne žele sudjelovati u nepostojećem ratu, ne smiju otvarati vrata nepoznatima, ne potpisivati osobno (niti članovi njihovih obitelji) nikakve pozive ili nepoznata preporučena pisma, treba spavati na različitim adresama... Priča se, dakle, ponavlja.

Žig, broj 95, 8. kolovoza 1998.

Pismo

Štovani gospodine Vojislave Šešelju,

pišem Vam ovo pismo jer sam razočaran, ne zbog puke i bolne činjenice što sam uplašen, već što Vas iskreno žalim.

To što radite nije ni bezazleno, a nije ni naivno.

Kažem da Vas žalim, jer sažaljenje je riječ koja jedina može opravdati taj opasan i nečastan posao kojega ste se latili.

Vi dobro znate što radite. A čovjek koji zna što radi, a posao mu se sastoji u sijanju zla i ulijevanju straha drugima, dostojan je sažaljenja.

Kažem Vam ovo s ljubavlju, s obzirom da ne posjedujem moć mržnje. Također ne mogu reći je li strah u meni veći od Vas (vaših) ili posijane mržnje oko mene (Nas).

No, bolje je strahovati nego mrziti.

Nije tomu tako davno kada ste spominjali zahrđale kašike, ne sjećam se više u kojem kontekstu, (vjerojatno ni Vi), a u međuvremenu se toliko toga dogodilo, te nalazim da kašika nije bila puka metafora, već sredstvo pomoću kojega dozirano, ali vrlo uspješno trujete svoj narod.

Među nama kazano, prema ostatku svijeta – kojem prijetite – nemoćni ste i razumljivo je onda što, „istine“ radi, neprijatelje i izdajice nalazite u svom narodu. Vaša usporedba *apropo* Zakona o informiranju s vremenom Hitlera i Göbbelsa je stupidna, i više govori o Vama, nego o tome vremenu. Govori jednostavno da niste shvatili da se u svijetu nešto promijenilo. Vi prizivate to vrijeme i trujete ovaj narod.

Ne borite se Vi za pravdu, već za vlast; ne za moral već za strah, ne za demokraciju već za red koji biste Vi uređivali. Red u kom ćemo svi slobodno biti obespravljeni, ili bar većina, odnosno manjina svejedno. Jer, u tom Vašem redu odnos između manjine i većine nema smisla, s obzirom da se čovjek u njemu pojavljuje kao vlastita negacija, bez ostatka; gubi se kao odgovoran subjekt, gubi se kao ljudsko biće u odnosu na vlastite postupke, iz razloga što autocenzura biva njegov kreativni *credo*, njegovo spontano prihvaćanje života, njegov način voljenja i ljubljenja, njegov pogled na tako suženi i u sebe zgrčeni svijet.

Riječju, to je njegovo ozakonjeno „Bjekstvo od slobode“.

Žalim Vas i iz dodatnog razloga što ne možete uživati u pojedinačnoj boli čovjeka. Možda zbog toga neizmjerljivo patite, sve je moguće. Ukoliko u Vama ima i zrnca humanosti, iskreno i s ljubavlju želim da ozdravite; da se te patnje oslobodite. A to je moguće samo ukoliko zlo koje ste drugima nanijeli priznate i javno ukažete na njega. Tada Vam ozdravljenje od želje da vladate i nanosite zlo drugima neće biti teško. A za „društveni red“ to će biti ravnoteža između vlade i onih kojima se vlada. A taj se sklad može postići u ime nekog višeg načela. To je za nas načelo pravde. Nema reda bez pravde, a ideal reda naroda jeste u njihovoj sreći. A Vašim načinom vladavine ne bi se moglo reći da je narod usrećen. Ili mi drugačije određujemo i shvaćamo pojam sreće. Za ozdravljenje nikada nije kasno; treba naći snage i sjetiti se „Antigone“, „ne zbog mržnje već zbog ljubavi rođena“. Vjerujte mi, bit će vam lakše. To mora biti opće načelo novog svjetskog poretka za koji se moraju boriti i veliki i mali, i jaki i slabi. No, Vi se novog svjetskog poretka plašite, jer u njemu ne nalazite svoje mjesto i stoga Vas žalim. Vi želite da smo jednaki u istome, a isti u različitome.

Napisao sam Vam ovo pismo, jer mi je lakše i mirnije živjeti u strahu od Vas i Vama sličnih nego biti miran u svojoj šutnji, u odnosu na ono što radite. Savjest diktira da nije vrijeme šutnje, mada i šutnja može biti rječita. A pišem Vam, jer Vi želite da ovdje ovlada kozmička šutnja, da uspostavite red mraka, red mržnje.

Za sve što nas je snašlo, složit ćete se, možemo i u ime pravde imamo pravo biti razočarani. Stoga; učinimo nešto. Za početak je dovoljno suočiti se sa samim sobom i svojim djelom. I dokinimo stanje koje govori da je prošlost ovdje počela.

Razočarani, iskreno i bez mržnje,

Vojislav Sekelj

Subotica, 21. listopada 1998.

Žig, broj 98, 24. listopada 1998.

Uvjeti za zabrinjavajuće rezultate

Popis stanovništva za svaku državu značajan je događaj. Kroz popis se daje i vidi cjeloviti presjek društva, njegova projekcija za budućnost; odražava se njegova dinamika razvoja ili stagnacija na raznim razinama, te stupanj demokratičnosti i inkorporiranosti u moderne svjetske tokove.

Jedna od validnih stavki u popisnoj listi jest nacionalna pripadnost, kod koje se, u konačnoj instanci, vidi njezin stupanj kohezivne kolektivnosti, strukturalne uklopljenosti društva u državu i napose očuvanost i trajnost nacionalnog bića i nacionalnih interesa.

Postoje razne definicije nacije i njene geneze, te obujma njezina sadržaja. Najčešće je određena jezikom, kulturom, tradicijom, vjerom, mentalitetom, regionalizmom... Što je pojam nacije bogatiji, njezin obujam je uži, jer se ne može svesti ni na jednu od rečenih odrednica, a nadređena je svakoj pojedinačno, Često, kada se precizno odredi, nacionalnost se pretvara u u svoju suprotnost, izmitologizira se iznutra te ne trpi snošljivost spram druge nacije, kulture, vjere, jezika... Nerijetko je u povijesti na ovim prostorima bilo opasno biti nacionalno svjestan. Posljedice trpimo i danas.

Pristupimo li da je nacija političko-ontološka kategorija, vezana za pojam države, koja leži društvu kao jedinstvenom skupu različitosti (biti jedinstven u mnoštvu i različit u jednakom) nacija je tada nositelj ljudskog bogatstva koja je izdvaja u zajednicu *sue generis* u kojoj se ja nalazi u mi, kao dio veći od cjeline.

Ako smo naciji pristupili kao političkoj kategoriji, vezanoj za nastajanje, postojanje i održavanje države, u kojoj se pojam narod sublimira u novu kvalitetu, što odmah uvodi i značenje većinske nacije u dominantnu konstituentu države. U višenacionalnim državama tada imamo dva ontološka odnosa. To podrazumijeva da većinska nacija u odnosu na svoje biće, ima „prirodne“ mehanizme održavanja svoga identiteta. Ima izgrađene sve institucije, ne osjeća strah od asimilacije, a i biološki je stabilna. U demokratskim državama harmoničan je odnos između održavanja nacionalnog bića i očuvanja i razvoja nacionalnih interesa. (Nažalost, imali smo prigodu uvjeriti se kako je u SR Jugoslaviji došlo do raskoraka između bića i interesa te opasnog brkanja pojmova).

Nacionalne manjine imaju specifičnu težinu, okrenute se očuvanju i njegovanju svog nacionalnog bića kroz vlastitu organiziranost, a svoje nacionalne interese traži, pa i zahtijeva u okviru domicilne države, što ne isključuje i druge oblike zaštite. Kod manjina problem prirodne ili nasilne asimilacije je stalno, ako ne prisutan, a ono otvoren. U nestabilnim vremenima animozitet prema manjinama raste, sputavaju im se individualna i kolektivna prava. Što je nacionalna manjina brojnija, njeni pripadnici izloženi su većim i žešćim pritiscima u nedemokratski riješenim situacijama, a problem separatizma je latentno prisutan.

Manjine, čija je brojnost u odnosu na većinsku naciju znatno manja (daleko od kritične mase), nastoje sačuvati i njegovati više na planu kulture, tradicije, jezika, vjere... Često zbog „manjka“ intelektualaca i stvaralaca završava u folklorizmu što je čini pogodnom za brzu prirodnu asimilaciju. Razvija se nerijetko i strah od javnog iskazivanja i opredjeljenja za vlastitu naciju (zbog ograničenog napredovanja u karijeri i sl.).

Uzmimo za paradigmu Suboticu.

Ovo je multinacionalan, multikulturalan i multikonfesionalan grad. Multimulti grad. U njemu, u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća, specifičan slučaj i mjesto imaju Hrvati. Poslije raspada bivše nam države, postali su prvi puta na ovima prostorima nacionalna manjina, i to od države nepriznata manjina (stvar politike). U isto vrijeme, dok im se ne priznaje status manjine, etničkoj skupini Bunjevaca nudi se i obećava od nekog ministarstva da će postati narod, i to narod pod šifrom 028. S obzirom na poznate odnose između SR Jugoslavije, koja nije ratovala, i Republike Hrvatske, koja je po nekima ratovala sama sa sobom, ovdašnji Hrvati bili su izvrgnuti strahovitom pritisku. I to mučnom. Po mnogim ispitivanjima, poslije Albanaca, „uživaju“ najveći animozitet od većinskog naroda. U takvom okružju opredijeliti se za Hrvata nije bilo uputno. Trebalo je sačuvati glavu, a ne razmišljati o nekom očuvanju identiteta. Jedino je u to vrijeme politička stranka DSHV imala petlju staviti se u obranu njihovih interesa. A danas, uoči popisa, Ustavni sud Jugoslavije poništava odredbu Statuta Skupštine Općine Subotica o službenoj uporabi hrvatskog jezika. Demokratski je doprinos nove vlasti nema što, koja sve uvjerljivije dokazuje da su manjinska prava na najvišoj svjetskoj razini osigurana! Kako se u popisnoj listi stanovništva predviđa i jezik kojim se služite, nećete se moći izjasniti, jer takve rubrike neće ni biti. Znači, „ustavno“ su Hrvatima uskraćene bitne odrednice, koje određuju složeni pojam nacije.

Simptomatično je u cijeloj situaciji položaj i uloga stvaralačke inteligencije. Dodamo li ovome da u Subotici, kao najjačem središtu Hrvata u SR Jugoslaviji, postoji podjela na Bunjevce, Šokce i Hrvate sa zdušnom podrškom većinske nacije, onda se unaprijed za rezultate popisa moramo zabrinuti. Osobito ako znamo da oni nemaju mogućnosti svoju svijest nacionalno promicati, jer su praktički bez medija.

Jasno, ako se nešto ne promijeni, u takvoj situaciji gubimo svi, s obzirom da će broječani popis stanovništva po nacionalnoj pripadnosti imati bitnog upliva na stanje kulture, očuvanja tradicije, gospodarstva, pa i na duhovno stanje. Neki dan u novinama čitamo da je u Subotici svaki Hrvat Bunjevac, a da svaki Bunjevac nije Hrvat (po načelu: svaki je „zvezdaš“ crveni što ne znači da je svaki crveni „zvezdaš“). Naravno, to je netočno, jer u Subotici nije svaki Hrvat Bunjevac. Ima i Hrvata Dalmatinaca, Hrvata Hercegovaca, Istrijana, Slavonaca... No, dok se regionalno, recimo Dalmatinac, izjašnjava kao Dalmatinac, on je svjestan da je nacionalno Hrvat. Isti je slučaj za Šumadince. Oni znaju da su Srbi i nikomu živome neće pasti na pamet u popisu tražiti posebnu šifru za njih. Na kraju, svaki pojedinac uoči popisa stanovništva treba razmisliti kojoj naciji pripada. Na taj će način pridonijeti očuvanju svog nacionalno posebnog i kolektivnog bića, a istodobno brinuti svoje interese u državi u kojoj živi. Sjetimo se Tesle: „Ponosim se svojom hrvatskom domovinom i srpskim porijeklom“. To su mostovi.

Uostalom, mislim da je nacionalno izjašnjavanje stvar svakoga pojedinca i njegovo osobno pravo da se opredijeli po svom osjećanju. No, *nota bene*, pojedinca nema bez kolektiva, a kolektiva bez svjesnih i odgovornih pojedinaca.

Žig, broj 108, 10. veljače 2001.

Vojvodina Carevina

Čitam, gledam, slušam i razmišljam: na koncu – ništa! Ništa ne shvaćam. Ne znam je li to vrlina, mana ili unutarnji defekt čovjeka s ovih prostora. Ali ćutim da je naša Vlada ovih dana u malom poslu i velikim mukama. Ljudi, građani, jedva sastavljaju kraj s početkom, a još teže početak s krajem. A mjesec, kao u inat, u saveznoj nam državi, traje 30 ili 31 dan, kao uostalom i normalnom ostatku svijeta. Samo se kod nas mjesec rastegao kao kazna, od mirovine do plaće, a novac je potrošen prije nego je i dobiven. Ljudi nam više ne žive ni na kredit ni na veresiju, ali žive, ako se ovo životom može zvati, bar za većinu našeg građanstva.

A naša Vlada se bavi ozbiljnim pitanjima, i u ime naroda Vlada tako kako vlada, te raspreda kako Kralju, prinčevima i princezama vratiti oduzetu im imovinu: dvorce, zimovnike, proljećnike, ljetnikovce, jesenikovce i još po neku siću. To je i pošteno – ljudima oduzeto iliti oteto treba biti i vraćeno. Ali zašto početi od plemenite krvi? Možda je to dug neke od silnih koalicija iz Vlade koje su u predizbornoj kampanji nešto obećali i dug moraju ime naroda odraditi. Pošteno. Ipak se pitam, zašto se nije počelo od maloga čovjeka, pa da su ljudima vratili deviznu štednju; dio novca od zajma za preporod raspisanog prije deset godina, ako ne vratiti ono bar pokazati što je za te novce napravljeno, ili priznati što je s njima učinjeno? A tek sada, u novom mileniju shvaćam autoreklamnu devizu: „Zajam i tvoju sudbinu rešava“. Da, rješava. Ali naša sudbina nije riješena – ona je zapečaćena. Mala, no značajna razlika. Jer sudbina nam je zapečaćena i adresirana, budimo skromni, bar za deset godina. Možemo mi to izdržati, izdržali smo i teže stvari.

Odjednom ostajem bez teksta, a glavni i odgovorni kaže: još teksta, još za ono malo novca što dobiješ. Moraš raditi daleko više i odgovornije.

Preostaje jedino da se kao muha bez glave uhvatim za neki citat. Na pamet mi prvo pada poruka bivšeg predsjednika SRJ Slobodana Miloševića, koji je s punim pravom rekao: „Niko ne sme da vas bije!“. I zbilja ga nitko nije bio, prošli smo kao narod gore. Ali kako je i bivši predsjednik dio toga naroda, pa da bi u njemu našao zaslužno mjesto izjavljuje „Večernjim novostima“: „Sigurnost bivšeg predsednika je, zapravo, pitanje časti i morala novog šefa države“. Čovjek je i ovdje u pravu, samo ne znam je li nam bivši kormilar države bez busole. (Mala digresija, pišem kormilar, jer on, bivši

predsjednik, nije znao, mogao, htio šefovati već kormilariti.) Uostalom, što je on za proteklih trinaest godina radio? Upućeni kažu da bi se to jedino pouzdano moglo utvrditi u Haagu, a ako je novom šefu države stalo do časti, morala i čistog obraza naroda on zna sa svojim suradnicima što mu je činiti. A za to vrijeme pitam, stalno se nešto pitam, je li čast i moral bivšeg predsjednika sačuvana, primjerice, glede Ivana Stambolića? Ili mu tad nije bilo stalo ni do časti ni do morala? Bio je prezauzet brigom o boljitku svoga naroda, brižno je brinuo o svakom pojedincu, a o nekim pojedincima posebno. A prošlo je 173 dana od nestanka Ivan Stambolića i ponovno pitanje, dijelom upućeno i bivšem nam predsjedniku: „Gdje je Ivan Stambolić?“. Ako netko zna, pa bio to i građanin Slobodan Milošević, neka javi na telefon 063/80-42-800. Možda će i na taj način pridonijeti da se sačuva čast i moral bivšega predsjednika, te neće morati novoga šefa države opterećivati drugim problemima. Ima on većih briga. Jer Caru treba dati carevo, Kralju kraljevo, Bogu božje, a narod ionako ima vremena. Ništa ne radi, a živi. Narod može čekati, jer, iako smo u Haagu različiti, pred Bogom smo za sada svi isti i u startu jednaki.

A dok Vlada te probleme ne riješi, predlažemo: zašto da se stalno pitamo i promatramo – da Vojvodina bude Carevina, s Kraljevinom Bačke, Kraljevinom Banata i Kraljevinom Srijema. Kada bi nam sve uzeto vratili, kao Carevina bez cara nekako bismo se snašli.

Sad, na kraju, kao što bolji običaji nalažu, po zaključenju lista dobro bi bilo otići na pivo. Običaji nalažu, ali mogućnosti limitiraju. Jednostavno, nemamo novca. Ipak, budimo malo futuristi, ništa ne staje, a i jeftino je: zamislimo pivo, zamislimo carevinu i zamislimo da će nova vlada početi uskoro ozbiljnije djelati.

Žig, broj 109, 24. veljače 2001.

Na braniku obrane Subotice

zkvh.org.rs

Subotica – prag za Europu

Subotica kao višenacionalna sredina, a u kojoj su u posljednje vrijeme međunacionalni odnosi bitno narušeni, prije svega zahvaljujući vladajućoj partiji, odnosno bivšem SK, svoju izbornu šansu i moralnu odgovornost, politički je osmislila u stvaranju Izborne Reformske koalicije. Tu izbornu trku, koalicijski čine stranke: Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Narodna seljačka stranka i Savez reformskih snaga Jugoslavije za Vojvodinu. Već pomna analiza broja glasova pojedinačnih kandidata i njihova stranačka pripadnost, u četiri izborne jedinice, poslije prvog izbornog kruga u Subotici, ukazuje na europsku orijentaciju Subotičana. Do takvog zaključka dolazimo, imajući u vidu, da su se u samoj izornoj kampanji, iskristalizirale tri moguće biračke opcije: demokratska, nacionalna i stranačka. Broj glasova s Reformske koalicijske liste kandidata, govori i pored informativno-propagandne blokade protiv koalicije do posljednjeg časa, da su se birači Subotice opredijelili za demokratsku opciju, kao jedini mogući put k Europi.

Tako je dr. Ivan Đurić, kao reformski kandidat za predsjednika Republike, dobio 42,30 % subotičkih glasova, Slobodan Milošević 29,6 % biračkih glasova, a Vuk Drašković 6,94 %. Koalicijski kandidati za narodne zastupnike Skupštine Srbije već u prvom izbornom krugu dobivaju dva od četiri zastupnička mjesta. József Kasza 61,36 % i Mihály Szecsei 57,48 %, a trećem kandidatu inž. Anti Skenderoviću nedostajalo je nepuna 3 % za prolazak već u prvome krugu. U drugom izbornom krugu, praktički oba koalicijska kandidata za preostala dva zastupnička mjesta imaju neusporedivo veće šanse od protukandidata iz SPS, i onda je razumljiva zabrinutost predsjednice Odbora ove stranke za Suboticu. Naime, radi se o sljedećem.

Kako se u Reformskoj izornoj koaliciji Subotice nalaze i dvije stranke u čijem se nazivu nalazi i nacionalna odrednica, ali one ni po svom dosadašnjem djelovanju, ni po zacrtanom programu nisu nacionalističke, kako im se to još od njihovog osnutka putem sredstava javnog priopćavanja želi spočitati. U tom niskom informativnom ratu, pogotovu loše prolazi stranka Demokratski savez Hrvata u Vojvodini. Partijskom opterećenošću i nemogućnošću razlikovanja nacionalnog od nacionalističkog, omogućeno je da se putom ključa bratstva i jedinstva obavlja univerzalna manipulacija čovje-

kom, a u ime nekih viših socijalističkih ciljeva. I tako se mi danas nalazimo u teškoj i opasnoj zabludi, ako mislimo da ćemo nekim nad-nacionalnim receptom ući u Europu. Europa nas neće nacionalno frustrirati i osakaćene, to nam treba biti jasno. A Subotičani kao da su upravo na ovim izborima željeli pokazati svoju demokratsku zrelost, kao i želju za nacionalnim osvešćenjem onog nacionalnog bića koje je desetljećima bilo sputavano i demonizirano. To je ta specifična raznolikost u jedinstvu ovoga grada, koji je u Europi, i s tim se mora računati. I onda zbilja krajnje cinično i otužno zvuči izjava Ane Prčić, predsjednice subotičkog Odbora Socijalističke partije Srbije, kada kaže: „Što se izbora u Subotici i dva mesta u poslaničkom parlamentu tiče mislim da su mesta narodnih poslanika dobile nacionalističke partije kako je bilo za očekivati. Verujem da će se građani Subotice izjašnjavanjem u novom krugu izdići iznad nacionalnih interesa i glasati za one ljude koji će u parlamentu predstavljati i neke šire interese osim nacionalnih. U protivnom bojim se da predstavljati Suboticu samo iz tog ugla može izazvati mnogo više štete nego koristi“. Nepoznato je na osnovi kojih to pokazatelja A. Prčić tako decidirano tvrdi da je koalicija skup nacionalističkih partija Subotice, mada se naslućuje njena velika zabrinutost za izborne kandidate njene stranke. Inače, Subotičanima je dobro poznata i njena čuvena izjava o najdemokratičnijim izborima za gradonačelnika, izjava nakon koje je bila izrađena čitava politička platforma, na bazi dobro znane diferencijacije, protiv istih tih najdemokratičnijih izbora.

U ovome trenutku ipak, nema opasnijeg nacionalizma od onog koji nam se u formi nadnacionalnog nudi i to ponovno u ime neke strogo diferencirane demokracije.

Prepustimo glasačkom tijelu Subotice da odluči tko će dobiti preostala dva mjesta u Parlamentu. Subotica ima svoje izgrađeno političko biće, i dosta joj je bilo tutorstva i dušobrižnika.

Glas ravnice, broj 4, prosinca 1990.

Subotička opozicija

Potpunu i uvjerljivu pobjedu četiriju kandidata Reformske koalicije Subotice – Józsefa Kasze, Mihályja Szecseija, Antuna Skenderovića i dr. Zoltána Varge, na prvim višestranačkim izborima u Republici Srbiji ne treba promatrati kroz prizmu nekog novog povijesnog „Ne“ vladavini partijskog jednoulja. Takva simplifikacija ne ističe specifičnost ovoga grada, koja upravo u ovome trenutku zaslužuje punu pozornost i ozbiljnu analizu, s obzirom na kulturu, povijest, tradiciju, običaje i sam geopolitički položaj ove višenacionalne sredine.

Da se Subotica na izborima opredijelila za demokratsku opciju, kao jedini put približavanja Europi i slobodnijem načinu iskazivanja, jest činjenica, ali činjenica koja upravo u demokraciji otkriva njene slabosti, koju svaka demokracija po prirodi svog prvotnog značenja nužno nosi, korodirajući slobodu zajedništva. Naime, odjednom, i mnogi su se našli u vrtlogu tri pojma: politika, demokracija, sloboda, koja kod većine u svijesti nije komplementarna sa – zajedništvom. Tako većina pobjedu Reformske koalicije u Subotici doživljava na razini poraza Socijalističke partije Srbije. A kako život svakodnevice ne razlikuje političke poraze i pobjede na duže staze, i kako ide svojim tokom, i da bi taj tok imao ljudsko usmjerenje potrebna je politička zrelost. To pitanje, na žalost, u Jugoslaviji je ne samo otvoreno nego i bolesno zeleno. I stoga razmišljanja u gradu, koja bi se dala fokusirati pitanjem: hoće li Subotica nakon pobjede opozicije, pasti u izolaciju od strane republičke Skupštine, u biti je irelevantno i odraz je političkih kalkulacija. Ono što smatram da je za Suboticu već u ovome trenutku važno, a nameće se iz izbornih rezultata, jest nacionalni sastav republičkih zastupnika, koji čine tri Mađara i jedan Hrvat. To je prva ozbiljna pukotina koja se nakon izbora javlja u otvorenosti ovoga grada. Jasno, politika nije sfera idealnog, međutim prava i puna demokracija, s okusom Subotice, i bez psihološke mrlje, bila bi da je u tome zastupničkom kvartetu našao mjesto i jedan Srbin. Istina, opozicija Subotice svoje glasove za Predsjednika Republike dala je dr. Ivanu Đuriću, ali to ne amortizira osjećaj poraza koji je izborima nametnut gradu.

Ostavimo sada nacionalni sastav i odnos po strani, i u prvi plan stavimo doprinos SPS-a u Subotici ovakvim izbornim rezultatima i njenom dopri-

nosu općoj demokratizaciji. Jasnoće radi, politički film Subotice u relaciji spram demokracije, za ovu blic upotrebu, razvijmo u otopini političkih ličnosti, a na liniji Stipan Kopilović, dr. Boško Kovačević, dr. Radoman Božović i Ana Prčić.

Vrijeme vladavine S. Kopilovića jeste minus nulti stupanj demokracije i slovi kao mrak Subotice, pogotovu u odnosu na Hrvate. (Zanimljivo, na istoj valnoj duljini je i A. Prčić.) S dr. B. Kovačevićem počinje otopljenje, on unosi elemente demokratskog viđenja grada, ali s političke scene odlazi naivno, a za što snosi punu političku odgovornost sam. Nasljeđuje ga dr. R. Božović, čovjek koji u rekordno kratkom roku uspijeva poremetiti i pomutiti i međuljudske i međunacionalne odnose u gradu. On Suboticu doživljava kao odskočnu dasku za vlast i vidi je isključivo kroz diferencijaciju u diferencijaciji i samo za diferencijaciju, to je njegov jedini demokratski dijalektički kramp, sve ostalo za njega je kvazi-demokracija. Nakon dokidanja SK u Srbiji, kao prva politička figura u Subotici javlja se A. Prčić. I njoj u velikoj mjeri trebamo biti zahvalni što je SPS izgubio, jer je maksimalno učinila sve u korist svoje štete, mada je istina da se nakon odlaska dr. R. Božovića, Bog zna što više i nije moglo učiniti. S njom na čelu SPS u Subotici, počinje vladavina praktički politički nepismenih ljudi, pravih političkih diletanata. Nakon oživljavanja višestranačkog života i prestanka diferencijacije, ova garnitura gubi svoj politički kompas, a bez sluha za demokraciju i suživot, oni nastavljaju trošiti energiju s proizvodnjom novih neprijatelja.

A što se tiče Subotice, ona mora naći snage, političke mudrosti i vještine, koji će počivati i polaziti od onog političkog stranačkog minimuma, koju također diktira specifičnost grada. Nacionalni ključ je konačno skinut s vrata, ali se tek sada s nacionalnim mora računati, ali ne iz nekog nacionalističkog kuta, nego iz onih vrijednosti koje omogućuju slobodu suživota, ne onakvih kakvi trebamo biti nego kakvi jesmo. Činjenica jest da u ovim izborima među zastupnicima nema nijednog predstavnika srpske nacionalnosti, ali to ne bi smio biti problem koji će blokirati daljnji razvoj demokracije u gradu. Predstoje nam pokrajinski, općinski i savezni izbori, pripremajmo se za njih.

Glas ravnice, broj 5, siječnja 1991.

Subotica i stranački život

Od obnove višestranačkog života na ovim prostorima, dogodilo se mnogo više od događaja. I upravo to nameće nam dilemu, je li obnovljen i oživljen politički život grada, ili smo dobili tek jeftinu višestranačku šatru, odnosno javnu arenu za liječenje kolektivne neurotičnosti i svih kompleksa manje vrijednosti proistekle iz iracionalnog doživljaja vlastite veličine.

Imajući u vidu dosadašnji doprinos stranaka gradu, odgovor je nedvosmisleno jasan: to jest, možemo slobodno reći, da političkog života nažalost nema. A pod političkim životom podrazumijevamo onu vrstu aktivnosti koja bi bila u službi okupljanja i oslobađanja novih stvaralačkih prostora, okrenuta radu (pojedincu – građaninu), nošena demokracijom i slobodom. To što nam se događa jeste meta-politika novog porobljavanja, koji se uglavnom vodi u interesu kolektivnih prava, a ne čovjekovih istinskih potreba. Na taj način, nužna sprega politike, kolektiva i pojedinca je prekinuta, okrenuta je većim dijelom protiv čovjeka. Izravna posljedica toga je da je čovjek otjeran ne samo s političke scene, nego i iz života! Jer život više nije vrijedno po sebi i za sebe, niti svetinja dostojna poštovanja i bez tržišne cijene, nego se pretvorio u luksuznu muku. I to u muku, koju sa stidom, sramom, strahom na granici živčanog sloma, još ne gladni, ali na pragu gladi i boleština, strpljivo, po nekoj hrđavoj navici, podnosimo i čekamo. Čekamo da nas netko, neka stranka, neki lider, Europa, po principu *deus ex machina*, riješi te muke. I zato danas biti politički ne angažiran, apolitičan, upravo je najgori politički stav, jer je lažan. Jasno, ostaje pitanje kako se angažirati? No, ni tu recepta nema, opipljive su samo posljedice toga stava i stanja.

A ako nema političkog života, onda postoji višestranačka šatra, u koju smo politički, hoćeš-nećeš, ali na ovaj ili onaj način, svi uvučeni, usisani.

Stoga pokušajmo napraviti jednu malu analizu toga šarenila, s perspektivom k boljitku.

Pođimo od onoga što je svim strankama zajedničko. Prvo, zajednička komponenta jest da su sve stranke nacionalne, bez obzira na svoj nominalni naziv. Drugo, da su one po bitnom pitanju postavljene dualno: jedne su „izdajničke“, druge „profesionalno patriotske“. I treće, da im je svima stalo političko-sigurnosnu situaciju održati za sada na nekom minimumu mira i spokojsva. A sve to govori da nema zajedničke artikulirane i prepoznat-

ljive političke platforme okrenute građanima. A Subotica iz svoje kulturne i duhovne baštine, te nacionalne složenosti i slojevitosti, u interesu očuvanja svoga bića zaslužuje više napora i žrtava u tom pravcu, ukoliko želimo iskočiti iz te mučnine i artikulirati svoj politički milje. Držimo da će do toga sve teže doći, ukoliko ne shvatimo suštinsku potrebu za dijalogom, te ne zacrtaemo neka osnovna zajednička polazišta. A bitni nesporazumi nalazimo da proistječu iz krivog načina shvaćanja pojma demokracije i procesa koji se odvijaju unutar nje same. Također se i drugi pojmovi rabe tek na razini termina, a ne njihovog sadržaja i u funkciji su emotivnog praznjenja i međusobnog etiketiranja.

Zašto subotičko višestranačje ne može iznjedriti jednu aktivniju politiku oslobađanja?

Pođimo od demokracije.

Na ovim prostorima imamo dva radikalna pristupa tom pojmu. (No, nalazimo da je i kod jednog i kod drugog bloka, sâm sadržaj pojma demokracije dan deklarativno, partijski, odnosno stranački derivat samog termina, bez nužnog liberalnog zaleđa). Jedan stranački blok okrenut je Europi i procesima koji se u njoj događaju, a u svojim nastupima i programima nošen je centripetalnim određenjem demokracije, smatrajući da je vrijeme velikih centara moći prošlo. Drugi blok je na stajalištu centrifugalnog određenja demokracije, i sâm je produkt centra. Predstavlja tek polugu i u pukoj transmisiji nalazi rezon svoga postojanja. I ovdje dolazi do kratkog spoja.

U prvi blok spadaju stranke DSHV, DZVM, SRSJ i donekle, a u posljednje vrijeme sve više, i SPO. Ove stranke okrenute su Europi, ali ne samo iz razloga što tamo vide izlaz iz krize i perspektivniji razvoj za društvo, nego su dobrim djelom okrenute Europi i zbog odbačenosti i uslijed ignorantskog stava vladajuće stranke prema njima, tako da im je politički prostor djelovanja bitno sužen. I ma koliko one imale uspjeha u ostvarivanju i zastupanju kolektivnih prava i interesa, te u internalizaciji vlastitog problema, to u sebi nosi i opasnost od pojave negativne tenzije u razvoju nacionalnog bića, upravo pripadnika naroda koji zastupaju. (O tenziji između nacionalnog prava i nacionalnog bića, nešto više drugom prigodom).

Drugi blok čine SPS i njoj satelitski privržene stranke. Demokraciju određuju u ravni centripetalnog određenja njene suštine. Pri tome ne uviđaju da je centar moći, koji je predstavljao Jugoslaviju, pao. I to pao ne Ustavom iz 1974. godine nego padom srpskih, odnosno, beogradskih liberala – Jugoslaviju su urušavali već tada. Liberali su ostvarili zavidan priključak

s Europom, posije njih taj suptilan proces u ravni demokratskog zbivanja i gibanja Europe, jednostavno u Jugoslaviji nije imao tko pratiti. A što se u međuvremenu događalo u Europi i s Europom! Nju je zahvatio demokratski proces dezintegracije i prijelaz na centripetalnu demokraciju. No, po nju, s bezbolnim posljedicama, obzirom da teku dva usporedna procesa. Dolazi do razvlašćivanja centara moći u državama, počinje dezintegracija (time manje partije i regije dobivaju na značaju), ali istodobno ide i proces integracije na razini Europe, što samoj „velikoj državi centru“, oslobađa nove prostore djelovanja u izražavanju svoje moći. A što se događa s nama, i to u vremenu kada se cijela Europa istinski zabrinuto pita što će biti s Jugoslavijom poslije Tita? Mi, papagajski uporno, u koru maloumno pjevamo isti refren: i poslije Tita – Tito?! I da paradoks bude veći, bili smo u pravu. Mi sada imamo titoizme. A sada mnogi optužuju Europu za sudbinu i čorbu koju smo sami skuhali. I to, novokomponirano sljepilo, ne samo da će nas tragično mnogo i dugo udaljiti od Europe, nego i od nas.

Kako se to reflektira na mikro-politiku Subotice?

Drugi blok stranaka, na čelu s vladajućom partijom, inficiran, a istodobno i alergičan na titoizam, bez sluha i instrumentarija da probleme postavi i riješi, izlaz nalazi u njihovom umnožavanju. A sâm SPS ne prihvaća neke osnovne tekovine demokracije, ne može shvatiti, recimo, da može postojati stranka koja ima svoju punu političku samostalnost. Smatra da nužno mora od nekoga biti teledirigirana, od CIE, Vatikana itd.

Za nju sve ostale stranke postoje tek smetnje i šumova radi, da stvaraju probleme. Istureno odjeljenje su drugi, njoj tuđih centara. Konkretno, u našem slučaju, Zagreb je centar za DSHV, a Budimpešta za DZVM. Na taj način za drugi blok krug je zatvoren, vrte su u vlastitom krugu, okrećući glavu do bola k centru. A da bi bili djelatni i *bogocentru* ugodni i stvarali privid rada, da bi opravdali svoje postojanje i povjerenje, one po starom dobrom receptu i dobro provjerenoj formuli izmišljaju i stvaraju neprijatelje, plašeći tako narod, držeći ga u najneizvjesnijoj izvjesnosti. Lijep primjer za to je nedavno održana redovna godišnja skupština DZVM, digla se čitava paranoidna oluja, a dovoljan je bio samo jedan susret Predsjednika Republike Miloševića i g. A. Ágostona, pa da se prašina za tren slegne. Tipičan primjer suncokret demokracije, dovoljan je mig iz centra, pa da se ruši sistem, slučaj transformacije SK.

Iz takvog odnosa snaga, određenja demokracije i sudara moći, konfliktna situacije u Subotici će biti sve češće, možda i žešće, a da tragedija bude

veća, sve će to pucati po nacionalnim šavovima. Tako će Subotica u nastojanju ostvarivanja nacionalnih (kolektivnih) prava izgubiti dušu, izgubiti će ljepotu i složenost svog nacionalnog bića. *Nota bene*: za mali duhovni pomak u nacionalnom biću jednog naroda mora se odbaciti veliki dio vlastitog nacionalizma. A to je mukotrpan i težak, te nadasve odgovoran posao i uvijek se mora voditi računa o drugom. A da bi se uspješno obavio, potrebno je tako malo dobre volje i međusobnog povjerenja i poznavanja. Možda se stoga u rješavanju toga problema i krije velika poteškoća. A je li jedna takva opcija „žrtve“ u Subotici moguća? Ne znamo je li moguća, ali pouzdano je da je ona nužna.

Pođimo da u gradu u odnosu na centripetalnu demokraciju djeluju dvije stranke, a to su DSHV i DZVM, razumljivo djeluju i druge, manje stranke, ali prve dvije su unaprijed obilježene kao „izdajničke“, „separatističke“, dok se druge u tom bloku promatraju kao kišobran stranke, a radi pokrivanja „tuđeg“ nacionalizma. Te dvije stranke, zovu ih „sestrinske“ u bilo kojem savezu ili razjedinjeni, svejedno, nisu prirodna ravnoteža i dugoročna stabilnost grada. Njima nedostaje treća, značajnija i jača stranka sa srpskim nacionalnim predznakom, koja bi s DSHV i DZVM činila, slobodno kazano, subotički nacionalni blok, odnosno imala zajedničko tijelo građanske autonomije grada.

Tako stvoreni prirodni nacionalni blok (otvoren) ne bi mogao biti optuživan za remetilački faktor, i došlo bi do novog modaliteta u trokutu odnosa Beograd, Budimpešta, Zagreb, gdje bi Subotica bila centar i začetnik stvaranja nužno novog kulturnog, ekonomskog i duhovnog prostora za daljnji prosperitet grada i regije Subotice, koja bi se borila za jednu novu demokračičniju Srbiju.

No, osnovni problem je u tome koliko je Beograd svjestan specifične težine Subotice, a ukoliko na vrijeme ne uvidi njenu specifičnost i značaj za samo Srbiju, gubitnici smo svi, bez obzira na moguće druge buduće autonomije.

Glas ravnice, broj 17, svibnja 1992.

Zlatno doba bijede

Mnogo toga vezivalo me nevidljivim nitima za ovaj grad. Istini za volju, neke sitnice me već godinama iritiraju, ali sam uvijek u sebi nalazio dovoljno snage da ih voljom i ljubavlju oplemenim i iz njih iscijedim onaj pozitivni naboj koji pokreće i duh održava svježim. Ili bar stvara takav privid. Danas bespomoćno promatram Suboticu kako tone u duhovni primitivizam – bez povratka.

Dobro, Subotica je uvijek i bila provincija, ali provincija s prepoznatljivim europskim znakovljem, s vlastitom aromom koju je gradski toranj širio oko sebe posebnim sentimentom. Bio je ovo grad koji je u svojim njedrима čuvao ključ za neka naša sadašnja posrtanja. Šansa se, nažalost, nije iskoristila. U međuvremenu „dogodio“ nam se „događaj“ za koji u narednih nekoliko desetljeća nećemo naći riječi da ih opišemo ili objasnimo. Ostat će tek potreba da se ovaj ponos, ovo dostojanstvo, ne saginjanje, na koncu i ovo korijenje literarno umiri. Samo, pitam se kome, čemu, a i zašto? Pitam se zašto sjedim za stolom kafića na korzu kad satima ne mogu vidjeti poznatog lica, prijatelja iz djetinjstva, mladosti. Vjerojatno da sjedim po zakonu nemoćne inercije mase tijela i tromosti duha. Prolaze ljudi bez lica, bez svoje krivnje, ljudi koji ovdje nisu ni prolaznici. Jednostavno, udario im je ponos u glavu i hrle Buvljaku. A pitam se, onako iz nekog dostojanstva, a i istine radi o nama, što sam ja skrivio Bogu, a što Bog meni da sam okružen raznim vučinićima, mitrićima, ristićima, ivkovićima, kilibardama, a da mi pritom nedostaju biljane mandičke, klare plavšičke. No, utjehe radi, tu su razne ane savovičke. To smiruje i nada u vjeru za bolju budućnost se budi u hipu (kad bi se z...).

Ipak se kreće, šapućem sebi, nešto se kreće, a dogodila nam se i dragačevska truba, a svakog tjedna na opću radost i veselje dogodi nam se i M.S.V. Što se dogodi baš sredinom tjedna, kad mu vrijeme nije, niti iz najboljih namjera nije krivnja naših dana. Glede tog događaja Ljubiša Ristić bi povukao teške argumente, objasnio bi to narodu putem Heisenbergovog principa neizvjesnosti (uzgred: nije princip neizvjesnosti, nego neodređenosti), ali fizičar-redatelj Ristić smatra da njegovo zlatno doba teatra u ovom vremenu ne bude obojeno odveć europski. Specijalnu teoriju relativiteta ne pripisuje Einsteinu kao što to čini ostatak svijeta, nego Marićevom zetu Albertu Ein-

steinu. Za njega je prirodno i logički da ove godine „YU-fest“ nazove „Zlatno doba“. Njemu je ovo zlatno doba. I treba mu vjerovati, jer on nije čuo od kada se počeo baviti Heisenbergom i Marićevim zetom ni za Vukovar, ni za Sarajevo, Dubrovnik ili Mostar... Konačno, on nema potrebu slušati, nego ima nadnaravnu „YU“ moć da ispred kina „Jadran“ pomoću specijalne teorije zlatnoga doba podiže nove korinthske stupove i rušenjem podiže „još stariji“ grad no što je bio. I tako se krug Subotice na potezu od Jovana Nenada Crnog do ristićevskih stupova zatvorio. To je još jedan njegov veliki doprinos za specijalno urušavanje ovoga grada u tzv. „ristićevski post primitivizam“. I dok nam on prodaje maglu, grad štiti.

Jer, danas nikome nije stalo do zlatnoga doba, nego do 100 kg krumpira koji u trenutku pisanja u srcu Bačke staje 30.000.000.000 (trideset milijardi dinara). Nedostižan san ove zime za mnoge. Ali opet, utjehe radi, nije sve tako crno. Doba baroka je pred nama, ponovno Ristić dostojanstveno poručuje. A svjedoči o tome i potvrda koju mi je ovih dana predočila jedna od rijetkih preostalih prijateljica u ovom gradu, podastirući mi pod nos, moleći da joj objasnim potvrdu republičkog Zavoda za tržište rada, a koji se poziva na neki „članak 2“, a koji po teoriji relativiteta slijedi odmah iza članka 1, te po zakonu prirodnih brojeva i još jedne istine radi o nama i ispred članka 3. Tamo je crno na bijelo izvješćuju da ima pravo popusta od 30 % na 0 (nula) kg soli za mjesec listopad. Nije joj jasno koliko će morati izdvojiti iz svog skromnog obiteljskog budžeta ako ima toliko popusta od ovalikog sljedovanja. Za trenutak i sâm ostajem zbunjen, ali odmah uzimam Einsteina i njegovu specijalnu teoriju u nadi da ću putem više matematike i nju zbuniti. Ali, zbunjen ostajem sam, jer tamo nalazim naputak za rješenje ovog problema. U fusnoti SPS 024 doslovce piše: „Za ovaj problem moraš pažljivo pročitati Orwellovu ‘Životinjsku farmu’, a konačno rješenje pronaći ćeš u 1984.“ 30% od 0! Još jedna istina o nama. Govorim u ovo zlatno doba sebi u bradu dok listam, pardon, živim, doživljavam i preživam Orwella. Subotica mi ponovno postaje nekako bliska i milija. Mada Einstein nije imao pravo. Naime, Orwell ne nudi nikakvo rješenje, i njegova mašta bi ovdje zatajila. Stoga, evo ovim putem upućujem i ostale primatelje potvrda da se obrate nadležnom ministarstvu za glupost koji tako savjesno brine o svom neslanom narodu. A već u „Bibliji“ je zapisano da će zemlja bez soli obljudaviti. No, ponovno utjehe radi, i uz malo mašte i dosta ponosa sol se uspješno može zamijeniti šećerom. Treba kušati. A s 30% tako i treba, a za ostalih 74% (pazite: u ovoj državi nevolje su i počele kada je 100% postalo 104%)

pobrinut će se republički Zavod za tržište rada. Eto, ako niste znali, dok 70% države ništa ne radi ovdje živi i radi tržište rada.

Postajem nervozan, uzimam telefon, zapravo 100% telefona i zovem prijatelja. Pokušavam mu objasniti da imam potrebu postati 100% blesav kako bih se bar za trenutak osjećao kao čovjek. Za blesavost ne nudi nikakav recept. Zove me da pređemo u Mađarsku, u Tompu. Tamo nas čeka prijatelj koga nismo vidjeli više od godinu dana. Prihvaćam poziv. Dolazimo do Kelebije i nailazimo na kolonu kola, a granični prijelaz prelazimo pješice. Tako je brže. Jer prijatelj je u prolazu – ima samo sat vremena. Vozi robu iz Njemačke preko Rumunjske i Bugarske za Makedoniju. Možda i to tako treba. Odlazimo u „Határ Csárdu“. Osjećam knedlu u grlu. Tu, na domaku njegovog doma, zbog nečijeg „ponosa“ on ne može prijeći u Suboticu. Sjedimo na terasi. Više se gledamo no što pričamo. Subotica mi ponovno djeluje neprijateljski. Vraćam se razočaran u sebe, ali pun nade. A to uspavljuje. Bit će bolje.

Glas ravnice, broj 33, rujna 1993.

Rješenje pisano olovnom rukom

Postoje stvari o kojima danas moramo govoriti da bismo kasnije mirne savjesti mogli šutjeti. Povod za ovaj govor koji moralno oslobađa i obvezuje jest „rješenjem Pokrajinskog sekretarijata za privredu br. 354-68/94 od 21. oktobra 1994. primljenim 24. oktobra 1994. godine naloženo je opštini Subotica, kao investitoru, da u roku od 1 dana sruši objekat Spomen park Subotičanima žrtvama jeseni 1944. godine, na parceli br. 10337/2 K.O. Donji Grad i uspostavi predašnje stanje pod pretnjom prinudnog izvršenja“.

Pročitavši ovo olovnom rukom, uvrnutim razumom sročeno rješenje Pokrajinskog tajništva za privredu (zar tajništvo nema prećih problema ili mi krivo pojмимо o obujmu djelatnosti privrede), niz kralježnicu mi se sjuriše hladni srsi. Takav birokratsko-administrativni odnos prema smrti, ta žurba od jednoga dana, ili da će se sve pod prijetnjom prinude vratiti u predašnje stanje, rječito govori o teškoj bolesti ovog društva. Apstraktni odnos prema žrtvama, odnos koji svoju praznu puninu nalazi u statistici i iz zbroja brojeva ne može izdvojiti u mašti, te sebi predočiti pojedinačnu sudbinu stradalnika, živoga čovjeka koji bespomoćno nevin drhturi polunag u hladnoj jesenskoj noći 1944. godine u jami ispod Senčanskog groblja, ispred puščanih cijevi s možda jedinim pitanjem – zašto? Taj i takav odnos danas otkriva da imamo posla s mehaničkim čovjekom na javnoj i političkoj sceni koji je svoj život podredio ideologiji. Na sceni je matrica čovjeka protiv koje se moramo boriti, jer njegov jedini smisao postojanja na razini domaće zadaće jest sijati strah. Vratimo se za tren tom rješenju (Privrednog tajništva). Kakvom lakoćom je ono sročeno, sličnom lakoćom i osvetoljubivošću kao i rješenje presude nevinim žrtvama u jesen 1944. godine: strijeljati za jedan dan, i sve vratiti u prijašnje stanje. Svjedoka može da ima, ali ne smije da bude. Isti kalup, ista ledena bezosjećajnost duha koji danas strahuje i od živih sjena i od mrtvih i od podizanja spomenika i koji mrzi sve što kao misao ne može pokriti svojim ideološki iskrzanim baštinjenim šinjelom.

Nesumnjivo, kod ljudi je prisutna dilema, praštati ili mrziti i to može biti osobno mučenje i mala noćna mora, napose za one koji i nakon pedeset godina nisu spremni i nevinima oprostiti. Ipak, trebamo se upitati zašto su ljudi u takvoj žurbi takvom lakoćom i u tom broju osuđeni na smrt. Upitajmo se je li njihova kazna odmjerena prema eventualnom zločinu ili je to

bila osveta i drska nemoć jedne nadolazeće i vladajuće ideologije, a u ime poništenja i ponižavanja čovjeka, koja se do njega probijala putem zakona velikih brojeva (u smislu kvantiteta žrtava daje kvalitetu življenja.)

Upamtimo: Subotica danas ne otvara nikakve grobove kako to neki žele predstaviti, nego podiže spomenik i vječnosti daje dimenziju i težinu trenutka, povezuje žive i mrtve. Ne osvete radi i sijanja mržnje nego radi čovjeka koji teži moralnoj ravnoteži društva, gdje će čovjek imati jasnu predodžbu o prošlosti, kako bi mogao razlikovati ono što dolazi na liniji: odgovornost, pravda, sloboda, mir.

Kako Suboticu u ozračju podizanja spomenika vidi i osjeća načelnik Sjevernobačkog okruga Dragan Božinović? Iz „Borbe“ 27. listopada 1994. saznajemo da se gospodin Božinović kao načelnik okruga osobno „obraćao pokrajinskim i državnim organima da se pronađe (sic!) način za sprečavanje podizanja spomenika“. Lijepo rečeno, da se *pronađe* jer zakonske osnove *sprečavanja* nema. Odatle valjda i mešetarenje u cijeloj ovoj bruci Tajništva za privredu. I tako gospodin Božinović vodeći subotički okrug podiže po gradu spomenike zbrda-zdola, sumnjive, povijesne, estetske i moralne pozadine, i ništa ne želi pronaći da se njihovo podizanje spriječi i sve dovede u prijašnje stanje. Dok traženje zabrane obrazlaže krajnje smušenim iskazom da podizanje „takvog spomenika vređa rodoljubiva patriotska osećanja svih koji su dali doprinos NOB-u ne samo Srba i Jevreja, nego i Mađara“ – potkrjepljujući to validnom tvrdnjom „o tome je svoj glas već dao Savezu udruženja boraca NOR-a, da je to pokušaj istorijskog falsifikovanja“ (sic!).

Prvo, žrtve kojima se podiže spomenik pale su nakon oslobođenja Subotice i nisu žrtve NOB-a, nego žrtve oslobođenja među kojima je bilo pored Mađara još i Hrvata, Bunjevaca, Srba, Židova, Roma... Iz toga inzistiranje da je morala postojati pravno utemeljena istraga, temeljito i pravno suđenje, a ne žurba i veliko spremanje, čini se opravdano. I to je jedan, ali ne i jedini, razlog da se nevinim žrtvama oslobođenja podigne spomenik dostojan današnjeg stupnja civilizacije prema „promašajima povijesti“.

Drugo, ostaje krajnje nejasno na koji se to patriotizam i rodoljublje poziva gospodin Božinović. Na ono arkanovskog ili šešeljevskog tipa.

Dobro bi bilo znati, ako ništa drugo ono zbog jednog „zašto“.

Žig, broj 9, 5. studenoga 1994.

A gdje je Crvenkapica?

Je li naša pisana riječ, u novinstvu i izgovorena u medijima, ponos ili sramota ove zemlje, odgovorit će netko drugi. Netko tko će s odgovarajuće distance i hladne glave moći prosuđivati o činjenicama, a ne unaprijed politički suditi. Ali taj drugi, htio ne-htio, morat će poći od posljedica. U njima neće tražiti krivca, nego će u ime žrtava tragati za uzrokom ovog moralnog posrtanja.

Polazište „Žiga“ je bilo i jest da svaka javno izgovorena i napisan riječ, kao i javno djelo, samim činom pojavljivanja zaslužuje i javnu kritiku. Jasno, tom stavu podliježe i „Žig“. Nadamo se da se samo kroz javnu kritiku približavamo dijalogu i doprinosimo moralnom ozdravljenju društva. A da smo moralno posrnuli nadamo se da nije prazna konstatacija. I da za to ne trebamo podastirati dokaze. Ili možda imamo krivo poimanje morala. Istina, kada je u pitanju novinarstvo moral je rastegljiva kategorija i obično završava u ekonomiji. Dobio je tržišnu vrijednost.

U posljednje vrijeme „Žig“ je izložen javnoj, polujavnoj kritici, kritici po kuloarima, čaršiji, pa sve do podnošenja privatne tužbe. Ne želimo se braniti niti žaliti, brine nas nešto drugo. Nalazimo ipak da je naša krivnja manja od naše naivnosti. Naime, pokušavamo biti neovisni, bar u onoj mjeri u kojoj to *neovisnost* dopušta. No čini nam se da je to prije utopijska refleksija nekolicine, nego stav koji drži vodu. Danas biti neovisan, ovdje i sada, znači biti pasionirani skupljač nevolja i briga, materijalnih, tehničkih, kadrovskih, zdravstvenih i, konačno, permanentno gubljenje prijatelja. Riječju, biti okužen.

Stanje novinarskih odnosa danas u Subotici sve češće se pokušava riješiti putem sudstva. Možda je to put i način da se do istine i dođe, obrani moralni integritet. Ali istina koja se dokazuje u sudnici, kada je bar u pitanju novinarstvo, krije opasnost, ne po pojedince nego po društvo, jer nužno vodi u instituciju autocenzure, na taj način licemjerstvo postaje način življenja. A to je za novinarstvo pogubno.

Povod za ovaj uvod, možda nepotrebno dug, našli smo na nedavnom brifingu kod gradonačelnika Józsefa Kasze.

Naime, gradonačelnik Subotice se žalio predsjedniku republičke Vlade Mirku Marjanoviću na pisanje pojedinih subotičkih izvještača. Bio je to rijetko posjećen brifing. Mučan i neukusan.

Ne želimo ulaziti u pojedinosti, izvlačimo notu koja u ovome trenutku sjenči odnose između lokalne samouprave i novinara, kao i odnose između samih novinara. Očito je da postoji sukob između lokalne samouprave i nekih novinara, s druge strane vidna je i podijeljenost novinara po nacionalnoj i stranačkoj pripadnosti, što nije loše. Odnosno, ne bi bilo loše, ali ti sukobi prelaze u međusobnu netrpeljivost što u svakom slučaju ne doprinosi zdravoj klimi u gradu.

Recimo odmah da ne odobravamo prozivku novinara od strane gradonačelnika kod predsjednika Vlade, tim prije što i on prijeti zakonom i sudom, odnosno sugerira takvo rješenje. No, iznad svega, iznenađujuća je bila obrana prozvanih novinara na spomenutom brifingu. Išlo se očito po unaprijed pripremljenom receptu, a mimo dnevnog reda, sve u stilu *neka i komšiji crkne krava!* Napad može biti dobra obrana, no u novinarstvu on je najčešće uvjetovan pomanjkanjem pravih argumenata. Kriv sam ja, ali kriv je i on. Tako su prozvani novinari, recimo, kao metodu svoje obrane, pitali kako je moguće da je dvotjednik „Žig“ dobio od Općine ista sredstva kao i *nedeljnik*. Iskreno ne znamo, no bitno je stoga što se aludiralo da ovaj dvotjednik izlazi na hrvatskom jeziku. Uzgred, to je netočno – „Žig“ se tiska i na srpskom i na hrvatskom jeziku. No, konačno, dobivena sredstva su skromna. Drugo postavljeno pitanje gradonačelniku bilo je je li predsjednika republičke Vlade informirao o pisanju mađarskog tiska i „Žiga“ (kojemu su potom „podmetnuli“ škarama skrojene navode).

Ovom prigodom, a istim povodom, zamjeramo i gradonačelniku Józsefu Kaszi, tj. ne slažemo se s njegovim ishitrenim odgovorom na postavljeno pitanje novinara zašto se na nekim sastancima Općine govori isključivo na mađarskom jeziku? Odgovor gradonačelnika je bio da su u Općini ravnopravno zastupljena sva tri jezika i oni koji jedan od njih ne poznaju neka povedu sa sobom prevoditelje. Nalazimo da je ovim promašena bit ravnopravnosti. Ravnopravnost nije u jednakosti istih, nego u jednakosti različitosti. Držimo da je Općina dužna na javnim skupovima osigurati prijevod. Ako nam je stalo do dijaloga i objektivnog pisanja i suživota. Uostalom, državni je jezik ovdje srpski, a hrvatski je, i pored službenog stava Općine da je ravnopravan sa ostala dva, za sada prazno slovo na papiru. No, sreća u nesreći je što za sada za ta dva tako „dijametralno suprotna i tuđa“ jezika nisu potrebni prevoditelji – prije psiholozi i sociolozi. Toliko o brifingu. No, ovih dana popularnost „Žiga“ podiže i jedno ovdašnje glasilo. Istina, u aluzijama ali dovoljno prepoznatljivo na koga se odnosi. Te doslovce u uvodniku piše: „Nedavno su od jednog (ime, lik i djelo poznato redakciji) tražili da napiše

komentar protiv hrvatske države i hrvatskog naroda, pa je ovaj na kraju pro-
našao i napisao samo nešto...“ Eto, taj jedan čiji je lik i djelo i ime (možda
imaju već i urnu) poznato redakciji dobio nalog ni manje ni više nego pisati
protiv hrvatske države i naroda. Bijedno, nisko i nedostojno. U nekim dru-
gim vremenima bilo bi i opasno.

I tako, subotička novinarsko-politička scena se polako izoštrava, ali, mora
se priznati, i bistri. Po svemu sudeći, ubuduće će valjati pisati o problemu
kako je mala Ines otišla u Zoo-vrt i vidjela u kavezu vuka pa optužila tatu što
joj nije pokazao i Crvenkapicu. Što ćemo, dijete vjeruje bajkama, a odrasli
više ni sami sebi. Imaju svoja glasila. Za kraj dosta – za početak tužno.

Žig, broj 33, 7. listopada 1995.

Gradonačelnik štiti bivšeg načelnika

U posljednje vrijeme u nekim člancima lokalnih novina usud nesretnih ljudi – izbjeglica – koji su dijelom žrtve upravo takvog načina informiranja, a ponajviše nakaradnog vođenja državne politike sadržajno dane parolom „Svi Srbi u jednoj državi“, ponovno talasa bjelinu papira.

Povod je izjava gradonačelnika Józsefa Kasze da neće udovoljiti zahtjevu republičkog Ministarstva za urbanizam i stambeno-komunalnu djelatnost o mogućnosti slobodnih lokacija za izgradnju stambenih objekata za potrebe smještaja izbjeglica...

Nalazimo da se težina izjave gradonačelnika ne odnosi na nesretne ljude nego ukazuje na nebrigu državne politike i njenu bahatost, a ne uskraćivanje pomoći od lokalne samouprave. Iz tako napisanih i koncipiranih tekstova može se zaključiti da se i dalje ne želi vidjeti šuma od drveća, te se opasno i nekritički miješaju uzroci i posljedice kroz nesreću izbjeglica. Da bi to zbrkano razmišljanje imalo nekog utemeljenja poziva se i na međunarodne konvencije. Sve bi to bilo u redu da do jučer ratnohušačka politika vladajućeg establišmenta nije istu tu međunarodnu zajednicu šutirala kao krpju.

Dvojni aršini su i dalje na djelu. No, to nije stvar morala već, kako se čini, jednog poimanja politike. Zaboravlja se pri tome da su ne tako davno glavni krivci za egzodus dolazili na vikend u Suboticu i obećavali svom narodu i kule i gradove u njihovoj fantomskoj i od međunarodne zajednice nikad priznatoj državi: razni martići, karadžići, šešelji... Istina, za utjehu, ovi posljednji su našim ulicama prošetali samo s trofejnim oružjem. A drugima smo oružje neštedimice slali i time pripremali teren za ovaj egzodus. Gospodo, krivac ne stanuje ovdje, zna se to do Haaga.

Jer, danas se *julovci* i ostali godišnjaci pripremaju zidati čitave kineske četvrti usred Beograda, a oko nesretnika podižu kineske zidove da bi se pred naivnima ogradili od svojega nedjela. Krivca, pa makar i moralnog potrebno tražiti na drugoj strani. Da se podsjetimo: ista ta međunarodna zajednica svojedobno je nudila razna rješenja, bio je u igri i neki plan Z-4 (neki političari su to pročitali kao tri-četiri). Bio pa prošao. Uostalom, predsjednik Srbije na posljednjem kongresu socijalista izbjeglice spominje tek u prolazu, poželjevši im sretan povratak, ali oklijevajući priznati države u koje se trebaju vratiti.

Takvim napisima želi se pravi krivac naći negdje drugdje. A to je izgleda najbezbolnije, jer je izbjeglicama sada potrebno za njihovu nesretnu sudbinu izmisliti nove neprijatelje.

Na kraju, mislimo da je gradonačelnik u ovome slučaju možda i nesvjesno ponajbolje zaštitio bivšeg načelnika Okruga koji ne zna koliko ima nenaseljenih kuća i kućeraka.

Žig, broj 44, 9. ožujka 1996.

Gdje je zapravo Gradska kuća?

Utorak, 26. ožujka 1996. Sjedim u uredništvu, pokušavam dobiti Boška Krstića. Okrećem brojčanic telefona V3VIII ništica V (ne znam rimski napisati ništicu, znak kraha jedne civilizacije), bezuspješno. Pokušavam ponovno. Ništa, stalno zauzeće. Nervoja se umnožava: ljut na sebe što ga ne uspijevam dobiti, a obećao sam da ću ga pozvati. Muči me što se ni „Žig“ nije pojavio na vrijeme. Preskačemo jedan broj. Viša sila, kronična bolest ovoga vremena. Žderem se na način koji i nije način, osjećam bespomoćnost. Frustriranost nastojim riješiti šetnjom od zida s kojeg je spala žbuka do zida koji i nije bio ožbukani. U prijevodu – od želuca do mozga. Grč zatvara unutrašnji krug mučnine.

Promatram naslovnu stranu knjige Boška Krstića „Kaštel Beringer“, ponovno okrećem broj. Ništa. A želim mu reći da sam roman pročitao. U dah. Udubljujem se u fotografiju Subotice koja ilustrira naslovnicu knjige. „Trik“ je uspio, umjetnik je bez tendencije kroz takvo viđenje Gradske kuće uspio ostvariti tendenciju, budući da grad i nije video. Imaginacija slikara i realnost stopili su se u jedinstvenu cjelinu. Teško ih je odvojiti, možda i nepotrebno. Uspio je umiriti na slici snagu vjetra.

Pred neki dan u knjižari „Napredak“ („kod Mirka“) gospodin Kovač skreće mi pažnju na sliku. Gledam. Gledam, a ne vidim. U samoobrani kažem „uspjela fotomontaža“, dodajući „Juriga majstore“. „Nije fotomontaža“, odgovara Mirko. Bunim se kako nije, uranjajući dublje u sliku ne bih li proniknuo u pravila igre. No, ne otkrivam caku. Tek će Mirko: „Zar ne primećuješ da je Gradska kuća premeštena“. Sad vidim – jest premeštena i okrenuta za 180 stupnjeva. Pitam zašto je umjetnik imao potrebu za takvom točkom motrišta. Usredotočujem se na kompoziciju slike, obrazlažući njegovu potrebu i motiv. No, tek nakon pročitane knjige, a u prvoj rečenici roman „Zašto je zapravo rušen kaštel Beringer“, slutim da sam našao ključ njegove imaginacije i težinu knjige. Istodobno, javlja mi se želja da sliku vidim u originalu.

Način kojim se Krstić u ovome romanu poslužio čini mi se da ide linijom, Borges, Kiš, Eco, Bartes. Vrlo uspješno. U dokumentu tekst omogućuje premještanje Gradske kuće i daje je na razini psihologije grada. Ona, Gradska kuća, jednostavno svojom snagom i ljepotom zatvara trg, guta u sebe

točku motrišta, upija i guši perspektivu gledanja. U zbilji, oko nje kao da nedostaje zraka, a slika je otvara i možda je stoga autor u pozadini i nacrtao brda.

Krstić čini se polazi u gradnji svoga romana od toga.

U srijedu odlazim u redakciju „Rukovet“, na kratko. Čestitam na novoj knjizi (žurim), napominjući da je napisao izuzetnu knjigu koja zaslužuje punu pažnju kako čitatelja, tako i kritike. Nevolja je što se ona može pročitati u dahu, pa „neoprezan“ čitatelj lako prelazi preko detalja koji su maestralno dani i otvaraju priču na drugoj, težoj razini. Pozdravljamo se. Napominjem „idem u Budimpeštu sa željom da sliku vidim u originalu“.

Igrom slučaja, u vlaku nakon dugog vremena, točnije još od posljednjeg kongresa književnika Jugoslavije susrećem Aleksandra Tišmu. Dogovaramo intervju za „Žig“.

U Budimpešti me čeka M. S.

Pričamo o Subotici, nostalgично. Živi grad u sebi, pita o zakonu amnestije, o prijateljima, situaciji.

Sutradan, nakon posjeta Konzulatu, odlazimo u restoran „Apostoli“, ulica Kígyó broj 2. U kavani, u Budimpešti stojim „ispred“ trga Subotice pored slike Hausvirt Odonu.

Padam i sam u melankoliju koja razbija ravnodušnost, osjećam da pripadamo Europi, i po duhu i po...

Ćutim da sam, da smo umorni od politike, od svakodnevice, od samih sebe, od života. Na mali način okupirani smo velikim temama, kako preživjeti. Bavimo se njima na način koji nas svodi na razinu insekta.

A u biti želim pisati lagane uvodnike, kupiti bolji parfem, dezodorans, mirisati na civilizaciju. Da život ne pretvorimo u potrošačku korpu. Da putujemo kao ljudi, da putujemo i čitamo što više. A takva stvarnost kao da ne stanuje ovdje.

Pročitavši po drugi puta knjigu B. Krstića, na putu za Budimpeštu, te ideje mi se motaju po glavi, a u vlaku pišem koncept za kritički prikaz knjige i vidim da bi on po obimu mogao biti dulji od same nje. Jer zbilja ponavljajući Aldina, ličnost romana, pitam se „Zašto je zapravo srušen kaštel Beringer“?

Zašto?

Žig, broj 45, 6. travnja 1996.

Ristić i magla u julu

Pod naslovom „Ko nam prodaje maglu“ objavio sam tekst prije devet godina, u povodu dolaska druga Ljubiše Ristića za ravnatelja Narodnog kazališta – Népszínház u Subotici. Ovom prigodom tekst je neznatno skraćen. Moguću aktualnost i paralelu nalazim u njegovoj „avangardnoj“ izjavi da će u organizaciji JUL-a početi dolaziti predstavnici svjetskih banaka kod nas. Kako zamjećujemo, red se pred bankama oduljio: ima ih više nego štediša. Veliki i poznati bankari navalili i strpljivo čekaju.

Sredinom osamdesetih dolazak Ristića u Suboticu ukazivao je da on u jugoslavenskom „kulturnom“ prostoru razmišlja kroz uvrnutu ideologiju tuđih brkova. Razarao je multikulturnu i multinacionalnu sredinu grada, vrlo uspješno. S njim i njemu sličnim avangardistima počeo je raspad Jugoslavije. *Blitvanizacija* i fašizacija duha i svijesti, bila je znakovita. O tome će analitičari našeg posrtanja u budućnosti reći nešto više. Do tada Ristić će prodavati maglu. Nevolja je samo u tome što se njome donekle možemo ogrnuti, pokriti, sakriti, ali se ona ne može jesti. Korijenje je konkretnije i sitije. Poziv JUL-a svjetskim bankarima da dođu u SR Jugoslaviju govori da redatelj Ristić priprema predstavu „Čekajući Godota“.

Ristićeva koncepcija Narodnog kazališta u Subotici, iz prošle dekade, ovoga stoljeća.

Tekst objavljen 1. listopada 1987. u „Politici ekspres“:

Ko nam prodaje maglu

U prvom redu ne slažem se da je ponuđena koncepcija prodor u novo. Upravo ponuđena ne-ponuđena koncepcija koja se promovira i sprovodi u Subotici i okolini, jeste eklatantan primjer našeg kulturnog zaostajanja za Evropom, za svijetom, to je blitvanizacija duha, jedno tapkanje, istina avangardno, ali ipak samo tapkanje u mjestu! Već je V. E. Mejerhold, prije pedeset i više godina, elaborirao osnove „ambijentalnog pozorišta“, smjelo je posegnuo za: vašarskom šatrom, cirkusom, tvornicom, ulicom.

Isto tako, u bijelom svijetu je notorno poznata činjenica da puko uvlačenje i povlačenje gledaoca po „ambijentima“ i u predstave ne može biti dugoga vijeka. Što samo po sebi ne znači da takva koncepcija i zamisao nemaju odgovarajuću estetsku dimenziju, ali u orkestraciji Lj. Ristića i u okviru Subotice

ona je osuđena na prošlost, na nešto trulo, jer je činom „posebnog ovlašćenja“ lišena rizika.

Ovdje se ne može govoriti ni o alternativnom pozorištu, kako o tome neki jugoslavenski kritičari pišu. Subotica nema drugo pozorište, i ovo je pozorište u ovom času najinstitucionalnije pozorište. Lj. Ristić je tako postao alternativa samome sebi.

Pozorišni život u Subotici ima dugu tradiciju, i dolazak Lj. Ristića na čelo kuće nije radikalni zaokret ka novom (Komunističkom pozorištu) nego vulgarni raskid sa tradicijom. A to kako se u ovim našim JU-koordinatama odnoso prema kulturnoj baštini i tradiciji je bogu za plakati, sramota i bruka.

Bolesne ambicije

Drugo, na primjeru subotičkog Narodnog pozorišta, na djelu se ponovno pokazuje da spoj politike i umjetnosti jeste bastard. Bezbroy puta učiteljica života opominje da taj spoj ne može donijeti ništa novo, kako nam to već nije jasno, ni političko, ni ideološko, pa prema tome ni komunističko pozorište. A ako su točni materijalno-financijski podaci izneseni u štampi, onda se nužno mora govoriti: ili o izuzetnom umjetničkom domenu Ristićevog eksperimenta, mada po meni, ljudi u tim godinama bi se po sili prirode morali maniti eksperimentisanja ili odreći pomenutih cifara, trećeg puta, ako ne želimo postati nojevi, nema.

Kulturu grada u ime političke kulture i neke povijesti ne možemo svesti na projekciju nećijih bolesno avangardnih ambicija u ljetnji, inače poluprazan prostor JU-kulture.

Razaranje tkiva

Treće, što znači komunističko pozorište? Zar su to povadene stolice, demolirana pozorišna zgrada, organizirana samovolja upravnika, nepotizam, nedostatak programa, improvizacija, sve je to usmjerena magla. I o kojim mladim klincima je riječ? Za novo pozorište, pa bilo ono sa, bez, ili pored Lj. Ristića, potrebni su mladi školovani ljudi. To novo pozorište traži. Ne mrak, polumrak, muziku do daske i masu anonimusa pored dvije, tri zvijezde. A sama činjenica da se klinci okupljaju oko nekog projekta, pa koštalo šta košta, nije estetska kategorija koja pokriva i tako rastegljiva sintagma – komunističko pozorište!

Ovako, kako je krenulo, subotičko pozorište nema perspektivu, a to je za mnoge naše avangardiste, bila prava šansa i jedina perspektiva. Sve se ovo malo po malo, mic po mic, svodi na prodaju magle, htjeli mi to ili ne.

Nešto o zgradi subotičkog Narodnog pozorišta, njenoj rekonstrukciji, a povodom ponuđenog svrsishodno hvaljenog projekta, tek da se upozna jugoslavenska javnost o čemu se na kulturnom polju kod nas stručno radi: „Rad me je dojmio svojom utopijskom sladunjavošću, da ne kažem kičem, projekat je to koji ne poštuje kulturni kod postojećeg. Cijela dogradnja sa kulama, tornjevima i dodatnim stubovima okrenuta je sebi, govori o sebi i za sebe. U postojećem prostornom sklopu s onom dogradnjom djeluje diletantski i zbilja poput maligne izrasline, koja razara zdravo tkivo grada“. Jasno, hoćeš nećeš, i projekt zgrade je volšebnim načinom doveden u vezu pozorišnog istraživanja Ljubiše Ristića.

I taj projekt je od nekih ocijenjen pozitivno, takvi smo.

Komotna avangarda

Na kraju, neka mi bude dozvoljeno da povodom Ristićevog prodora u kulturu ovoga grada navedem repliku Luja iz Sartrove drame „Prljave ruke“, „Veliki rizik za beznačajnu stvar“, kaže on, kaže Luj. Da bih pojasnio prirodu tog rizika poslužiću se citatom Encensbergera: „Današnjoj avangardi može se prebaciti ne to što je otišla predaleko, nego što sebi ostavlja odstupnicu, što oslonac traži u doktrinama i kolektivitetima, i što nije svesna vlastitih aporija koje je istorija odavno pokazala. Ona trguje budućnošću koja joj ne pripada. Njeno kretanje je regresivno. Avangarda se pretvorila u svoju suprotnost, u anahronizam. Istinski, bezgranični rizik od koga živi umetnikova budućnost – taj rizik ona ne snosi“. Prevedeno na jezik subotičkog pozorišnog života to bi možda moglo da znači: komotni stanovi, vile, ekstra honorari, rentakar vozila, koktel partije u „Holidej-Inu“, šverc komerc, put u Meksiko i nazad i itd.

*Vojislav Sekelj
književnik, Subotica*

Žig, broj 49, 1. lipnja 1996.

Za oporbeni grad

Subotica je u proteklom razdoblju bila jedan od rijetkih oporbenih gradova u SR Jugoslaviji. Lokalna samouprava je djelom položila kamen temeljac početnoj demokratizaciji grada i to u vrlo teškim i složenim, pa ako hoćete i opasnim vremenima i uvjetima. Optuživana kao nacionalna, koalicija koja je bila na čelu grada uspješno je i značajki prošla Scile i Haribde. A za to su stigla određena i značajna međunarodna priznanja (Povelja mira i dr.).

Gradonačelnik József Kasza umješno, značajki i hrabro je vodio grad. Borba je na momente bila teška. No, razlozi za borbu uvijek su bili jasni – sačuvati grad od napetosti, usaditi u njega dimenziju tolerancije, poštivanja i suživota. Od samoga početka ratnih sukoba lokalna samouprava se zalagala za mir. Nije to bilo retorika novih mirotvoraca, već su stalno djelom i akcijom bili protiv govora mržnje te za pravdu zasnovanu na pamćenju.

Sada kada je demokratska i slobodarska Srbija na nogama, kada se ne bore za puku vlast, već za pravdu, ne za politiku, već za moral, ne za kadrovsku kombinatoriku, već za veličinu grada i ljudsko dostojanstvo kroz lokalnu samoupravu, dio građana Subotice nije toliko razočaran koliko je tužan što nije pridružen tom pokretu za istinski bolje sutra, tom valu pravde koji ulijeva nadu i jamči da je čovjek čovjek. Čuti se otužan jer mu se mogućnost izlaska na izbore i pravo glasovanja po vlastitom opredjeljenju pretvara, ni ne sluteći, u zbilju u kojoj su pokradeni, prevareni, precrtani, poništeni.

Subotica lako može izgubiti „status“ oporbenog grada. Počele su razne kalkulacije; računi se množe i dijele... Ali nedostaje građanske hrabrosti da se pridruži oporbenim gradovima Srbije. Time Subotica gubi svoj dignitet i identitet, gubi korak ne s vremenom već u vremenu.

U ovome trenutku nije toliko bitna „preraspodjela“ lokalne vlasti koliko je važno ostati i dalje oporbeni grad, jer je sadržaj i smisao toga u tome da veličine i ove obnove oduhovi dimenziju grada – demokratski se boriti za opću i daljnju demokratizaciju društva; već za njegovo ograničenje kroz samu odgovornost, te za jednakost pravde za sve.

Da je na minulim lokalnim izborima bilo krađe od strane SPS-a i vjernog mu trabanta JULJ-a, te krivotvorenja i iznevjere pravosuđa, nije samo opće poznati stav, već je to dio njihovog političkog i moralnog imidža s kojim trebamo ne samo ići u svijet nego i da „idemo dalje“. Pitamo se – kako dalje?

No, ni to im nije dosta. Drsko i bahato se ponašaju, prijete i ucjenjuju te utjeruju strah u pojedine zastupnike... Sve to rade s jednim ciljem – ali bez razloga – da dođu do vlasti u lokalnoj samoupravi. Zaista razumijem njihov cilj – vlast, ali ne vidim razlog za ovo vrijeme. Upropastili su sve što se upropastiti dalo. Što ih to onda goni da idu dalje? Zar ne shvaćaju da je došlo vrijeme poštenog rada i pune odgovornosti? Oni za to ne samo da nisu spremni nego su i nesposobni. I jedino kroz strah, tu „tjelesnu“ manu vlastite nesposobnosti da pošteno rade, mogu sakriti. Ali, pored straha kao sredstva kojim se dolazi do cilja (vlasti!), treba li, civilizacija nalaže, postojati i jedna viša, uzvišenija razina, razina savjesti, koja se temelji u moralnih hrabrosti svakog pojedinca. To osobito vrijedi za pojedinca koji se svjesno opredijeli da se politikom aktivno i bavi. Jer, bez građanske hrabrosti da se strahu suprotstavi te da se ponuđeni „darovi“ uzimaju s lakoćom intelektualne ravnodušnosti, ovo društvo će tonuti sve niže i dublje ne samo u materijalnu već i moralnu i duhovnu bijedu.

S prosvjedima oporbe po gradovima Srbije, navješćuje se i jedan novi tip političara, političara koji će se odgovorno politikom baviti u interesu većine koja ga je izabrala. Nama u ovome trenutku nisu toliko potrebni novi putovi, nove zaobilaznice, mostovi i tvornice koliko nam je potrebna temeljna obnova društva. A s ovima koji idu dalje to nije moguće. Njima nije jasno ni to da se od njih i laž već umorila.

Suboticu kao oporbeni grad lako je i teško u ovoj postizbornoj igri sačuvati. Lako, ako bi se vijećnici bar s malim smislom i osjećajem realnog držali, a ne samo predizbornih manje-više retoričkih obećanja i parola. Jer, činjenično stanje dna do kojega smo, ili bar ogromna većina, došli kazuje da moraju ići mnogo, mnogo dalje ako im je stalo do grada, a ne samo do vlasti. Teško je iz razloga što nam je politička kultura, nažalost, na izuzetno niskoj razini, a i odavno smo izgubili smisao i osjećaj za realno. Jer, za većinu je već realno da ne idu na more; realno je za većinu da im se izborni glas kupi za 10 ili 15 litara benzina...

Predizbornu situaciju za lokalnu samoupravu grada usložnjava i odnos broja vijećnika pojedinih stranaka i grupacija, a napose odnos između vijećnika SVM-a i SPS-a. SVM s 24 i SPS s 18 nalaze se u relaciji koja otvara razne kombinacije i koalicije. „Grupa građana“ s 10 vijećnika (ako se može apstrahirati da su dio tih vijećnika sateliti nekih stranaka!?) je ona grupacija

koja ni sama ne zna koga i što zastupaju i kako su se uopće u novom sazivu našli. Pri tome Savez građana Subotice sa šest vijećnika, s nejasnim i neisprofiliranim političkim stavom koji nema ni pravu strategiju, ali s već prepoznatljivom taktikom „talasanja“, u pritaji čeka da svađe počnu. Situaciju komplicira i izraziti neuspjeh DSHV-a s tri vijećnika i DZVM-a s dva.

I tu se nalaze glavni elementi računanja. Računa se više tko će s kim, a ne tko s kim jednostavno ne može! Počela je trka bez cilja, premda nije lišena smisla.

Stoga, prije ikakve računice, a u interesu grada, trebali bi se postaviti minimalni uvjeti za njegovu budućnost. Recimo bar 4 – a to bi mogli biti sljedeći. (Sasma drugi postavljeni uvjeti bi pretpostavljali druge rezultate. Ali bi to donijelo i druge posljedice!)

Od četiri uvjeta prvi bi mogao biti slogan koalicije „Vojvodina“ – „Tačku na pljačku“. Drugi, nužan uvjet je daljnja demokratizacija društva. Treći jest ograničenje slobode – sadržajnija i odgovornija: sloboda pojedinaca u razlikama koja svoju ravnotežu nalazi i dobiva u jednakosti prava za sve. I četvrti uvjet je nacionalna ravnopravnost.

Ona grupacija stranaka koja od ova 4 ponuđena uvjeta prihvaća najmanje 3 i za njih se istinski zalaže, može ući u koaliciju s drugom grupacijom.

Prva varijanta: skupina vijećnika SPS i njenih trabanata (JULJ i BŠS) od 4 ponuđena uvjeta ne ispunjavaju niti jedan!

Druga varijanta: SVM (24), DSHV (3) i GG (3) prihvaćaju veći dio spomenutih principa. Ali, oni dolaze do broja od 30 vijećnika, što je za formiranje vlasti u lokalnoj samoupravi malo. Nedostaje im 4 vijećnika. U ovoj varijanti pun teret, pa i odgovornost, pada na vijećnike iz redova SGS-a i DZVM-a. Opredijele li se oni za ovu varijantu (prihvaćanjem 3 spomenuta uvjeta) Subotica bi u biti sačuvala status „oporbenog“ grada. Ovakva koalicija bi bila prirodna. Na njenu „neprirodnost“ može utjecati samo ponašanje SGS-a. No, ovo ne bi trebalo, nadamo se, predstavljati veću prepreku jer i za njih vjerojatno osnovni cilj nije samo lokalna samouprava već ostati oporbeni grad kako bi s budućim Savezom oporbenih gradova Srbije radili na općoj demokratizaciji društva.

Treća varijanta: koalicija SPS-a i SVM-a po principu suprotnosti nije moguća. Istina, dobili bismo najveću grupaciju, ali po grad pogubnu i u

ovome trenutku povijesno sramnu. Ova koalicija minimizirala bi sve ostale skupine na obične statiste i proizvođače promaje koju bi poslije prodavali svojim biračima.

Četvrta varijanta (koja je možda loša?!): jest prinudna uprava.

Na kraju, jasno se vidi da računica izvedena iz ovakvih zadanih uvjeta prosto nameće koaliciju SVM-a (24), SGS-a (6+1), DSHV-a (3), i GG (3-4). Lokalna samouprava bi se konstituirala, grad bi pokazao svoju političku punoljetnost jer bi ovoj koaliciji grad bio briga, a ne bi oni bili briga grada. To bi bio značajan doprinos k daljnjoj demokratizaciji društva. (Jer, lokalna samouprava dijelom je i škola demokracije. Nesporno je da bez lokalne samouprave ne bi ni bilo demokracije. Stoga nije slučajno da udari na demokraciju počinju sa sužavanjem ovlasti i prava lokalnoj samoupravi i njenim eliminiranjem.)

Žig, broj 60, 28. studenoga 1996.

Kako pomoći kazalištu? Srušiti ga!

Uloga časopisa u formiranju kulturnog miljea jedne sredine i oblikovanje „kritičkog ukusa“ građana, te promoviranju novih ideja i novog i drukčijeg „estetskog ugovora“ čovjeka sa samim sobom, drugima i prirodom, često je bitniji nego sama činjenica da časopis postoji i izlazi. Stoga on treba biti glasilo određene ideje, s utvrđenim estetskim pozicijama, te nužno mora stvarati „protivnike“ kako bi se kroz polemiku otvorili relevantni problemi vremena i inaugurirale prave vrijednosti i njegovala kritička svijest o lijepom.

Časopisi se mogu uređivati različito: časopis uređuje skupina ljudi sa zajedničkom idejom o onome što se želi postići. Potom, časopis može uređivati pojedinac, no on je uvijek dodatno i formalno opterećen postojanjem redakcije. I treći način jest po receptu korpe. Časopisi koji su nešto značili i ostavili trag bili su uređivani od strane skupina, po principu asocijacije asocijacija. Dobro je ako časopis uređuje pojedinac profiliranog estetskog ukusa. Loše je ako se glasilo uređuje po principu korpe. No, nevolja nije u uređivačkoj koncepciji, problem se krije što mi nismo uspjeli odnjegovati i stvoriti široku čitateljsku časopisnu publiku, koja bi s njim rasla. Tako da ni samo društvo ne daje veći značaj izlaženju ove vrste publikacija. Potom, kod nas su časopisi permanentno u krizi, financijskoj, idejnoj, estetskoj...

Povod za ove refleksije je naslovnica upravo izašlog novog broja časopisa „Rukovet“ broj 10, 11, 12/1996 na 72 stranice. Znači 24 stranice po broju, (kao manja pisanka) i to bez kontinuiteta.

Nije ovo kritika, nego ukaz na odnos društva prema časopisima.

Vratimo se naslovnici, gdje se u boji (prvi put u povijesti izlaženja „Rukoveti“) nalazi skica središnjeg subotičkog trga Istvána Hupka, s tekstem „Gde je tu pozorište?“ Zanimljivo je kako umjetnik vidi ovaj trg. (Znakovito da je i naslovna stranica romana Boška Krstića „Kaštel Beringer“, uređena fotografijom na kojoj umjetnik drugačije, „iščašeno“ iščitava Gradsku kuću.) Na Hupkovoj skici trg je bez kazališta što upućuje da je on (trg) preopterećen suvišnim, da je zgužvan. Gradska kuća je zaklonjena, kao i pročelne fasade korza, pogled ne može disati. Hupko ingeniozno osjeća taj suvišak manjkavosti i kazališnu zgradu sklanja (ruši). On je, po meni, u pravu. Jer, bez kazališne zgrade na tome mjestu Subotica dobiva jedan europski trg s pogledom na „akropolski zabat“ kao novi simbol grada.

Trg arhitektonski biva oblikovan postojećim objektima, i objekti organski, zglobno su povezani s prostorom. Herostratski predlažem da se zgrada

kazališta ukloni, odnosno sruši, a da kao simbol grada ostanu korintski stupovi s timpanom (zabatom).

Sada kada smo zgradu srušili, ne treba se rušenja plašiti, bar ne u mašti. I Nijemci su porušili Berlinski zid i svijet je progledao; postavlja se pitanje gdje graditi novo kazalište. Mjesto se nameće samo po sebi. Ono bi moglo biti podignuto u Drapšinovoj ulici na mjesto starog kupatila. Tako bi taj dio grada oživio, postao bi mali umjetnički centar, uz galerije, ateliere, kafiće... Sam grad bi dobio jednu širinu; oslobodio bi se centralizacije, protiv koje se inače borimo, istina na drugom planu; imali bismo trokut: Gradska kuća – sinagoga – nova zgrada kazališta. To je moj skroman doprinos, a poslije odlaska Ljubiše Ristića iz kazališta, nadam se, prijedlog bar vrijedan pažnje po pitanju kazališta.

Vratimo se početku, koncepcija uređivanja časopisa „Rukovet“ ima prepoznatljiv rukopis Boška Krstića; on se trudi i uspijeva naći sretnu sredinu između revije i časopisa. Samo, morao bi nastojati da časopis izlazi u kontinuitetu, kao mjesečnik. A naše uspavano školstvo s anakronom obližnjom lektinom moralo bi u svoje planove unijeti određeni fond sati za praćenje časopisa.

„Rukovet“ se može kupiti kod Mirka.

Žig, broj 65, 1. ožujka 1997.

Dosta njihove simbolike

Na posljednjem zasjedanju SO Subotica donesena je odluka da Subotica ima svoj (novi) barjak i stijeg. Prijedlog je usvojen (kako to najmiroljubivije novine u gradu zlobno javljaju) zahvaljujući glasovima Saveza vojvođanskih Mađara i Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini. I po već prokuženom receptu novo-uglazbljenih mirotvoraca, ova odluka vijećnika izazvat će nove podjele u gradu i to, ni manje ni više, nego po nacionalnoj osnovi. Ista odluka nam je već strahovito uznemirila pučanstvo. Zbog nje, građani su već podijeljeni na one koji imaju što jesti i na one koji nemaju, a neki su toliko uznemireni pa zaboravljaju plaćati račun za struju, te ih nadležni umiruju na taj način što ih isključuju s mreže.

Što je ovdje sporno i opasno? „Sporni“ su i opasni neki ljudi, koji raspravljaju o simbolu na način na koji raspravljaju. Sporna je njihova mitski zagađena svijest: o simbolima, o povijesti, o znaku, o miru, o pravdi, o suživotu, napose o gradu. Mislim prije svega na neke ljude iz SPS-a koji su zabrinuti za ovaj grad i njegovo pučanstvo. Govore oni tako i o pravdi, pa između ostalog i kažu: „Moramo se truditi da nas pravda povezuje“. Kao da smo svi za ovo jednako krivi, i da smo lopovi i kriminalci. Pred pravdom svi trebamo biti jednaki. A znano je da nismo. I s ovim simbolima nemaju nikakve veze. Pitamo, kada su krali glasove građana na prošlim izborima, onda im je pravda i uznemirenost građana bila posljednja rupa na svirali od zove. Isto kada su prije nekoliko godina u središte grada postavili spomenik nekom „caru“ Jovanu Nenadu, pa još Crnom, nisu tražili referendum, nisu tražili raspravu, nisu tražili... To po njima nije uznemiravalo javnost, jer su time htjeli pokazati svoju bahatost i moć, a neki od njih i metak.

Ovim spomenikom u središtu narušena je arhitektura grada, i on predstavlja crnu rupu nečije savjesti. Podizali su oni i druge spomenike, kao znak svoga mirotvorstva, a da nikoga za to nisu pitali. A taj spomenik sada simbolizira mlade živote, kojih više nema. Sve to treba zaboraviti, pa i onih nekoliko tisuća sugrađana koji su od njive „simbolike“ i osjećanja pravde pobjegli u bijeli svijet. No, teško je nekome govoriti o moralnoj vrijednosti simbola, napose iz ravni pravde. Zašto im smeta novi stari simbol grada? Stoga što imaju osjećaj za suživot po njihovoj mjeri. Usvojeni simboli grada nisu za njih simboli prošlosti, već su to znakovi austrougarskog vremena.

Gospodo, jesu, ali u jednoj rečenici naš sugrađanin kaže: „zastava treba da simboliše današnju Suboticu“. Točno, u pravu je. No, ta današnja Subotica kakvu je svijet zna i kakvu je mi znamo i volimo, nosi arhitektonski duh i vrijednosti upravo iz vremena Austro-Ugarske, i ona je svojim središtem prepoznatljiva po tome u Europi, a ne po nekoj Prozivci, ili Radijalcu, ili... Iz ankete saznajemo da bi mnogi htjeli da na zastavi stoji toranj Gradske kuće. U pravu su. Ali i Gradska kuća je građena u Austro-Ugarskoj. Zar da je sada srušimo, pa da po njihovom receptu osjećanja simbola izgradimo drugu, još stariju i ljepšu? Zapitajmo se što je to novo u Subotici, a što ima stvarnu vrijednost i nosi pečat ovog vremena. Zar ona papagaj-zgrada na početku korza, ili bivše kino „Jadran“? U vrijeme Austro-Ugarske Subotica nije imala brze pruge, ali je sa svijetom bila povezana sa sedam željezničkih pravaca. Prošlost! Uostalom, nova urbana svijest pokazala je kako se prema simbolima odnosila u ovom ratu. Simbole su rušili, a materijalna dobra grabili. Zato imamo nove bogataše kao simbole ovog vremena.

Jasno, sa simbolima treba postupati oprezno, sa znakovima još opreznije, jer mitska svijest ne razlikuje ni vrijeme prošlo ni vrijeme buduće, ali nije ni u vremenu sadašnjem. Stoga što nema grižu savjesti.

Na kraju, osobno nalazim da je ponuđeno rješenje neprimjereno novom simbolu grada, iz jednostavnog razloga što je grb već simbol Subotice, a stavljati grb na barjak je, najblaže kazano, estetska papazjanija. Simbol na simbol, ne ide. Poglavitito što je on na barjaku grafički neprepoznatljiv i djeluje zbrčkano. Trebalo je tražiti jednostavnije grafičko rješenje, pa ako treba i referendumom i javnom raspravom, ali se prošlost ne smije zaboraviti ako želimo trajati u životu kao ljudi. A u svemu vidjeti narušavanje odnosa u gradu, jest, narušavanje odnosa od strane onih kojima do nekih odnosa i suživota i nije stalo. Riječju, neki ljudi nemaju nekog moralnog prava raspravljati o simbolima dok se javno ne odrede prema simbolima vremena koji su njihovom zaslugom postali znakovi naše bijede, patnje i muke.

Žig, broj 71, 26. srpnja 1997.

Rušenje Subotice

Već nekoliko brojeva unatrag „Žig“ uspješno, istina surealno, ruši Suboticu, sve u cilju i želji da nam bude što starija i što ljepša, što... Iako je to igra, estetska eskapada u sferu ekologije svijesti, neki su rušenje shvatili doslovno te plodotvornije ruše i razgrađuju grad od „Žiga“.

Novo „rušenje“ od strane moćnika, dobro, ne buldožerima, već sljepilom pačje slobode (SPS), rasturuju „zgradu“ nam časnog suda, i to iznutra, od temelja. Naime, za predsjednika Okružnog suda u Subotici, ni kriv ni dužan, postavljen je izvjesni gospodin Dragan Dašić, donedavno sudac u Belom Manastiru. Na dužnost predsjednika imenovan je po zakonu i Ustavu, kako to već bolji običaji u svijetu demokracije, a u maniri SOS-a (*save our souls*) nalažu. Čovjek iz druge republike, odnosno inozemstva.

Tek da podsjetimo, subotičko sudstvo bilo je jedno od najboljih u bivšoj Jugoslaviji. Sada, po nečijoj zamisli, ispada da grad nema kvalitetnih ljudi za tu dužnost, mada je općina predložila tri sudca. No, kako je Beli Manastir u sudstvu čuveni grad, ako podaci ne varaju, imali su i pravni fakultet prije Subotice, i stariju gimnaziju od naše, pa stoga mi kadrove moramo uvoziti. I uvozimo, mada na tu „robu“ ne plaćamo *kertesijadu*.

Ovakvim odnosom, metodom i stilom rada, Subotica se ruši, ponižava i vrijeđa, te unosi nepovjerenje, kako među ljude, tako i među kukuruze i ostalo nam zrnevlje što izvozimo budzašto.

Informaciju o imenovanu novog predsjednika suda priopćio je predsjednik grada József Kasza na redovitoj brifing konferenciji za novinstvo, naglasivši da je to uslijedilo nakon krađe glasova na budućim (pardon, prošlim) izborima, i zahtjeva vijećnika SPS-a da i oni demokratski sudjeluju u podjeli slasti u lokalnoj samoupravi, a uz postignuti dogovor da će poštovati princip demokratske raspodjele vlasti i u drugim izvršnim tijelima i institucijama. Sada „demokratski“, po principu određenja njihove demokracije, sudjeluju u lokalnoj samoupravi, a za obećani dogovor ni ne haju. Tjeraju po svome. Uostalom, tko s đavolom tikve sadi, o glavi mu se radi. I sve to u zodijačkom znaku vage.

Na istom sastanku direktor JP „Palić-Ludaš“ Dragan Miljković iznio je problem o nedopuštenom izlovu i uništavanju ribe u Paličkom jezeru. Radi se, kako je direktor rekao, o organiziranim skupinama, koje noću, naoruža-

ne oružjem, opskrbljene mrežama, vade ribu iz jezera. Dodatnu nevolju i zločin čine i drugi krivolovci, koji trokrake udice vuku kroz vodu, „grabuljaju“ vodnu njivu, oštećujući sve živo u njoj, radi jedne ulovljene ribe. Štete su višestruke, ali tamo gdje nema savjesti, nema ni života. Zaduženi čuvari su protiv ovih „ljubitelja prirode“ nemoćni, nisu naoružani, niti je njihov posao da se na taj način suprotstavljaju nemilim radnjama. Riječju, policija u gradu ima prećih poslova, te ne radi ništa, a to nije lako, pogotovu ako su za to i plaćeni.

Nevolju, problem i dodatno zagađenje i rušenje Subotice i Palića predstavlja i nepropisno, bahato, necivilizirano parkiranje kola. Uništavaju se kultivirane površine kako u parku prirode na Paliću, tako i u samome gradu. Nogostupima se, koji su u svijetu predviđeni i planirani za ljude i pješake, u Subotici od konjskih snaga ne može proći. Policija to ne vidi, ili to nije njen posao. No, kada čovjek nehotice pogleda registarske pločice, shvaća tu benevolentnost policije prema novim barbarima. Stoga, s obzirom na broj i oznaku registarskih pločica i ne čudi što je za predsjednika suda imenovan čovjek iz Belog Manastira. A policija i *sposovci*, inače naklonjeni inozemnim građanima i boljim svjetskim manirama, to toleriraju, ne vide, jer drže se principa da ništa nije gore od neuljudnog domaćina, pogotovu u Augijevim štalama. Pitamo, onako usput, što bi po ovom pitanju mogao učiniti načelnik okruga, inače čovjek iz Bačke Topole, također postavljen, imenovan ili uvjeren da Subotica nema ljudi koji bi to od njega valjanije, savjesnije i odgovornije mogli raditi.

Upravo tu se pokazuje snaga lokalnog SPS-a. Prethodni njihov kadar, bivši načelnik okruga, toliko je vodio brigu o Subotici da jednostavno, jadnik, nije znao koliko kuća je vlasnik. No, ovom *okrugonačelniku* ne bi škodilo da se gradom malo promuva, da vidi kako policija obnaša svoju dužnost, pa da malo skokne i do Palića, recimo do vikend naselja, nekada ponosa i oaze Subotičana. Danas? Danas to naselje zaobilaze i domaći komarci. Jedino čega se od ovoga više plašimo jest da nakon 21. rujna potrošnja piva u Subotici naglo ne poraste.

Žig, broj 72, 9. kolovoza 1997.

Posrnulo novinarstvo grada

Bunjevce u rezervat (po mogućnosti pod hitno!)

Već duže vremena prilaz tretiranju izvjesnih osjetljivih tema i problema u nekim napisima i uređivačkoj koncepciji „Subotičkih novina“ iskvaren je u svojoj osnovi.

Eklatantan primjer nepoštivanja vlastite profesije, i funkcioniranja dvojnog kriterija, nalazimo i u broju od 18. siječnja 1991. godine, gdje inicijalno potpisan A. M. za isti problem ima dva različita aršina, i time jedino uspješno otkriti svoju opredijeljenost i obojenost.

Tako na drugoj stranici novina nalazimo tekst naslovljen „Potreban kulturni centar“ u kojem se na jedan primjeren i „topao“ način prenosi inicijativa Komisije za moralnu, kulturnu i duhovnu obnovu, Srpskog pokreta obnove, o formiranju Srpskog kulturnog centra „Sveti Sava“ u Subotici. Inicijativu koju u svakom slučaju treba pozdraviti i podržati.

Ali u istim tim „Subotičkim novinama“, novinama grada gdje suživot nije priča izmišljena za dnevno političke potrebe, nego povijesna činjenica koja je prolazila kroz različite faze, nalazimo – dvije stranice dalje – tekst naslovljen „Amaterizam bez zaštite“ od istog potpisnika A. M. Člankopisac nije odolio iskušenju pa je peticiju 40 potpisnika folklorne i tamburaške sekcije KUD „Bunjevačko kolo“ upućenu „Sekretarijatu za društvene djelatnosti“ Subotice, iskoristio da iskaže svu animoznost prema Bunjevcima, napose prema Hrvatima Bunjevcima. Javnost se upoznaje s genezom sukoba koja prema A. M. počinje od izvanredne Skupštine Društva, na kojoj je predloženo da se gornjem naslovu Društva vrati, a ne doda, kako to uporno ponavlja A. M., pridjev „hrvatsko“, pod kojim je Društvo 1969. godine i bilo osnovano. Da bi nekoliko godina kasnije, voljom političkih moćnika, bilo izbrisano. Tekst se potom nastavlja vješto istrgnutim citatom iz peticije gdje se kaže, „nastale situacije... koja preti da dovede do eskalacije nacionalizma i mržnje, a potom verovatno i do razbijanja društva“. Stoga potpisnici traže da se u „Bunjevačko kolo“ uvede prinudna uprava. A inicijalno potpisan novinar A. M. se u daljnjem tekstu ne libi da u tom kontekstu bez ikakve argumentacije apostrofira imena nekih ljudi, a da prije toga ne nađe prikladnim od Predsjedništva „Bunjevačkog kola“ informirati se o stvarnom stanju i aktivnosti Društva, a zanemaruje i činjenicu da Društvo broji preko 600 članova. Sve te nekorektnosti ipak tekstopiscu dopuštaju da posljednjom re-

čenicom sugerira javnosti sljedeće: „Sekretarijat za društvene delatnosti prisiljen je sada da povuče brze i odlučne poteze jer, sada je gotovo to izvesno, u pitanju je opstanak Društva, bar u formi po kojoj je do sad znano“. Po čemu je to Sekretarijat prisiljen, i što je to gotovo izvjesno, iz cijelog teksta ostalo je nejasno, ali „Subotičkim novinama“ i nije bio cilj bilo što pojasniti, nego zatalasati i uplašiti. Također, ovdje začuđuje ishitrena i neodmjerena izjava tajnika Sekretarijata za društvene djelatnosti g. Józsefa Agárdija u kojoj se kaže: „Ovo društvo u velikoj meri finansira KUD i tako nešto ne može da toleriše, jer postoje i institucije i pravne zaštite, i mogućnosti za bavljenje naukom, te je nepotrebno da se to rešava u okviru ‘Bunjevačkog kola’“. I ovdje je nejasno što to društvo ne može da „toleriše“, i na koje to institucije g. Agárdi misli, nadamo se ne na one koje su 300. obljetnicu doseljavanja Hrvata Bunjevaca, prije nekoliko godina kada su je željeli proslaviti na dostojanstven način, zabranili!

Uspoređivanjem samo naslova tekstova, gdje za jedan stoji „Potreban kulturni centar“ a za drugi „Amaterizam bez zaštite“ vidimo koliko novinarske etike ima u tretiranju, inače danas tako osjetljivih pitanja. Hrvate Bunjevce i njihov amaterizam pod hitno treba staviti u zaštitu, i to po mišljenju potpisnika A. M. od njih samih, s obzirom da su oni po nečijim kriterijima, *a priori*, skloni nacionalizmu i mržnji. Interesantno je ovdje i to da se u sredstvima lokalnog javnog priopćavanja uvijek želi stvoriti aferaška atmosfera, kada su u pitanju neke manifestacije iz njihovog običajnog života. Prošle godine to je bila „Dužijanca ‘90.“, a ovo je to uoči „Velikog prela ‘91.“.

Glas ravnice, broj 5, siječnja 1991.

Otvoreno pismo „Subotičkim novinama“

Povod ovog Otvorenog pisma jest tekst „Spiskovi i šaputanja“, glavnog i odgovornog urednika „Subotičkih novina“ Božidara Đurana, tiskan 11. siječnja 1991. godine u njegovoj stalnoj rubrici „Reč urednika“. To je povod, a uzrok je uređivačka politika novina koja se već dulje vremenski razdoblje vodi na liniji daljnjih podjela i svađa u gradu, te sve izrazitijeg omalovažavanja Hrvata-Bunjevaca.

Smatram da u jednoj zemlji, ili gradu, ima onoliko demokracije, slobode i zajedništva u suživljenju, koliko se to može vidjeti kroz tisak. A „Spiskovi i šaputanja“ je uvredljivo nizak tekst i egzemplarno ukazuje kako se njegove specifičnosti ne poznaju, ne osjećaju i ne poštuju, stoga zaslužuje javnu kritiku, tim prije što daje i presjek kompletne uređivačke politike.

Gospodine Đuran, i sami znate, tekstovi koji se nalaze na tako istaknutim mjestima i koje potpisuje glavni i odgovorni urednik trebali bi imati posebnu težinu, već i samom činjenicom odabira teme, kako bi ukazali na ono što je bitno. Nažalost, Vaš tekst nema nikakvu informativnu vrijednost, niti činjeničnu utemeljenost, već se bavi trivijalnostima, i da se kroz kontekst ne spominju ti nesretni Bunjevci, veći katolici od Pape, Lenjina, Oktobarske revolucije, političkog podzemlja, mangupa, olovnih vremena i sl. – bio bi praktički prazan. I zato se postavlja pitanje, koja je njegova funkcija, namjena i upotrebna vrijednost, konačno, čemu tolika Vaša zabrinutost za sudbinu grada, uvijek kada su u pitanju Hrvati-Bunjevci? Vjerujete li Vi dosta da su oni tolika latentna opasnost po demokraciju, ili jednostavno niste odoljeli da se njima ne poigrate, na razini rekla-kazala, ili ste se jednostavno osobno htjeli legitimirati? Po svemu sudeći ostat će tajna.

Tekst počinjete ovako: „O tome svi pričaju, ali niko ništa ne zna. Za to su svi čuli, ali niko nije video“. Pa nastavljate, poučeni vlastitim iskustvom: „Pa kako to već biva u takvim situacijama, spisak № 1 obavezno ide u pratnji spiska № 2 na kojem se, naravno, nalaze imena onih ljudi koji treba da smene one sa spiska № 1“. Iz takvih polaznih premisa, moguće su samo prizemne proizvoljnosti, moguće da Vam one i odgovaraju, ali kroz njih se prepoznaje Vaš odnos prema gradu. Zar ste već zaboravili kako ste i sami bili čedo tih i takvih glasina što su kružile gradom, te da ste tek „lice sa spiska № 2, koje je smenilo ličnost sa liste № 1“. Dabome, tom ste prilikom šutjeli, tada

Vaša demokratska svijest i savjest nisu progovorile, tada niste bili zabrinuti za sudbinu grada. Da Vas podsjetim, došli ste u Suboticu prije par godina, kao mlad novinar u lokalni Radio. Za kratko vrijeme, nekim imaginarnim (da ne kažem poslušnim) zaslugama, poznatim onim „institucijama“ koje ne samo da su pravile popise nego su bile i u prilici i u moći provoditi ih u djelo, našli ste se na popisu № 2. Dobili lijep kadrovski stan, i postali glavni i odgovorni urednik jedinog tjednika na srpskohrvatskom jeziku u gradu, mada Vas kolektiv, sukladno svojem shvaćanju demokracije, nije htio, a Vi ste po Vašem poimanju demokracije i tom prilikom šutjeli. Je li važno ovdje istaknuti, kako je popise, opet sa svojim načinom poimanja demokracije, „štanca“ čovjek koji je ubrzo potom nastavio kao „glavni urednik“ za popise № 1 i № 2, to raditi diljem Vojvodine. Toliko o popisima, pa u svom tekstu nastavljate, šaputanjem, i pobjedu opozicije na izborima doživljavate tek na razini: „Ovaj čaršijski dramolet ima i svoju veseliju stranu. Naime, rezultati drugog izbornog kruga nisu još ni verifikovani od nadležnih organa, a dežurni gradski šaptači već su krenuli u svoj pohod obaveštavanja građanstva šta treba i šta će se desiti kao prvi rezultati demokratije...“ Možda, pobjeda Reformske koalicije u Subotici, i njene demokratske opcije, iz vašeg kuta gledanja služi tek za uveseljavanje naivnih, ali *nota bene*, svaka lekcija iz demokracije udaljena je od gluposti često tek jedan korak, a u Vašem slučaju evidentno je da je ta razdaljina nešto manja. Konkretno doprinos demokraciji, povodom izbora – zabilježen je trajno i u Vašim novinama, jer da biste „pravno“ izvrđali izbornu šutnju, i pri tom bili u mogućnosti slikom i riječju, predstaviti samo kandidate SPS, antidiptiran je dan izlaska novina, mada se toga dana one nisu pojavile na tržištu. A u tom kontekstu, u svom tekstu, pozivate se i na Lenjina, a uzgred nas i podučavate da je on vođa Oktobarske revolucije pa kažete: „ako nam iko dođe glave, biće to mangupi iz naših redova“. Pa konstatirate: „I nije se prevario.“ Je li se Lenjin prevario ili nije, stvar je šire rasprave (ako to nekoga uopće još interesira), ali je notorna činjenica, da se i sam dobrano služio mangupskim metodama, recimo, kada su u pitanju banke, i nije se baš držao institucija kada je pravio svoju revoluciju. A kako to u Vašim novinama izgleda, nalazimo u istom broju gdje i pišete o šaputanju. Metodom Vama svojstvene selektivne uređivačke politike, a povodom narušavanja monetarnog sistema zemlje, valjda radi boljeg i objektivnijeg informiranja, u rubrici „Stavovi“ prenosite i suprotstavljate tekstove iz „Borbe“ i „Politike ekspres“, a bez vlastitog komentara. To je Vaša slika.

I poslije takvog uvoda, prelazite na prave razloge Vaše zabrinutosti, a povod je navodno nekakvo pismo, skupine ljudi upućeno „Radio Subotici“

nezadovoljnih njihovim načinom informiranja o pravima i položaju Bunjevaca, zbog čega traže smjenu i otpuštanje s posla rukovodstva i nekih novinara. Vaša lekcija iz demokracije se nastavlja, a obrana „Radio Subotice“ ne samo da je u ovom trenutku deplasirana nego je Vama poslužila da se Bunjevci ponovno prikažu u negativnim i ponižavajućim referencama. A da bi pri tom valjda pokazali i svoju širinu, pišete kako nije sporan miting koji ta skupina ljudi najavljuje, nije sporno ni pravo na pisanje ni na polemiku ali: „Sporno je i nedopustivo ultimativno osporavati pravo na rad“. Gospodine Đuran, moram reći, Vi ne shvaćate, (pitanje je možete li i shvatiti) važnost novinarske profesije, i novinarstva kao ugaonog kamena svake demokracije i temelja moralnog zdravlja i duhovne ravnoteže jednog društva. Nije mi poznat sadržaj pisma (a o kojem Vi pišete uvodnik, bolji običaji bi nalagali da ga objavite) skupine ljudi, upućenog „Radio Subotici“, ali koliko sam uspio shvatiti oni nisu tražili zabranu prava na rad, kako im Vi to imputirate, nego stvaranje uvjeta za pošteno i demokratsko informiranje svih ljudi, a koje se dijelom financira i iz njihovih novaca. Profesija novinara, kod nas, uslijed nepostojanja demokratski razvijenog javnog mnijenja, dala je svoj moralni i duhovni obol nezavidnom stanju kakvog imamo u Jugoslaviji. Usprkos tomu Vi gotovo panično uzvikujete: „ovaj metod i ovo pismo... uvodi u život ovog grada nešto što je nedopustivo, nešto što je ispod svih zdravorazumskih merila javnog delovanja“. Sic! Ima li granica licemjerstvo? Što je tu nedopustivo? Formiranje javnog mnijenja koje se, eto, drznulo i na taj način kritizirati javno objavljene stvari, ili pak nešto drugo? Što vapaj o nedopustivosti niste, recimo, pisali u povodu „antibirokratske“ ili točnije „jogurt revolucije“, ili institucionalnog rješavanja stvari u području informiranja na Kosovu, a uspaničili ste se zbog skupine ljudi. Što se takvim tekstom niste javili kada se tražila i još se traži smjena nekih drugih urednika i novinara, a bilo je već i smjenjivanja i okupljanja, ne može se reći da ih nije bilo. Podsjećam Vas samo na „instituciju Mitević“. No, onda ste demokratski šutjeli, i još imate moralne kuraži da napišete kako su olovna vremena za nama. To kažete upravo Vi koji ste olovni odljevak baš tih vremena. Vi nam govorite o prevrtljivcima, o mangupima, o političkom podzemlju i pri čemu osjećate da ste u pravu kada pri kraju teksta egzaltirano uzvikujete: „Ali, zaboga, za to postoje institucije, postoji normalni tok“. Simptomatično je to vaše uporno pozivanje na institucije, i to nekako uvijek kada su u pitanju Bunjevci. I zato gospodine Đuran, tekst „Spiskovi i šaputanja“ doživio sam kao intelektualnu uvredu ovoga grada i omalovažavanje njegovog življa i stoga mogu napisati: Ispitajte svoju savjest prije nego što se latite pisanja

ovakvih tekstova, mada znam da to od Vas i ne mogu tražiti, sudeći po onome što pišete i kakvu uređivačku politiku vodite, jer Vi morala i savjesti imate koliko je i očekivati od partijskog činovnika – znači nedovoljno za urednika kojem je odista stalo do demokracije, logike i principa na kojima se zasniva suživljenje u ovome gradu.

Da bi slika bila kompletna, ovom prilikom skrenut ću i pažnju na način kako „Subotičke novine“ pod Vašom rukom, tretiraju problematiku Hrvata-Bunjevaca. I tamo se isključivo rukovodite načelom stroge selekcije tema i tekstova, kako bi ovaj živalj izvrgli poruzi. Podsjetit ću Vas kako ste se neko- rektno poslužili emisijom TV Zagreb o Bunjevcima, da na stranicama Vaših novina ospete neprimjerenu paljbu po njima. Polemiku ste prekinuli bez komentara, kada je to Vama odgovaralo. Zatim prenosite dio intervjua iz „Večernjeg lista“, ponovno kako Vama odgovara, a zatim u narednom broju dva reagiranja, uzgred, ispod svake kritike. Jedan tekst je od osobe koja pod tim imenom ne postoji u Subotici, drugi tekst je ostao nepotpisan, a ime navodno čuva redakcija. U sljedećem broju dopuštate odgovor napadnute osobe, ali da bi Vaša bila posljednja, tiskate pismo izvjesnog Alba M. Kuntića koji po Vama očigledno treba sloviti kao neprikosnoveni autoritet za specijalna pitanja Bunjevaca, pa takav naslov njegov tekst i nosi „Istorija uči istini“. Jadan se čovjek, kako bi dokazao, svojom isključivo pekmez metodologijom, upljuvao, da Bunjevci nisu Hrvati, i u svom zahuktalom mazanju da bi bio uvjerljiviji, poseže i za imenima, između ostalih: nobelovcem Ivom Andrićem, piscem Mešom Selimovićem, no A. G. Matoša oprezno zaobilazi. Što taj gospodin želi na primjerima I. Andrića i M. Selimovića, a povodom nacionalnog identiteta Bunjevaca, dokazati, ili pokazati, po svemu sudeći, nije jasno ni njemu ni Vama ni čitateljima „Subotičkih novina“. I Vi polemiku ponovno prekidate, a da bi pokazali svoju benevolentnost prema tom pitanju, ovoga puta to činite uz jedan redakcijski komentar, koji je tek tužni, ali tim uvjerljiviji dokaz Vaše potpune neupućenosti u ovo pitanje, ali i nedostatak osjećaja za elementarno kulturno uvažavanje drugoga, kada pišete: „Subotičke novine među čitaocima su otvorile prepisku o poreklu i pripadnosti bačkih Bunjevaca... ali smatramo da je ova tema iscrpila mogućnosti ove rubrike, te da o njoj svoju reč treba da daju nadležne institucije i tela“. Ponovno institucije i tijela i to nakon toga što ste izvrijeđali Bunjevce po tko zna koji put, u „Vašim novinama“. Konačno, Vi izravno dovodite u sumnju da su Bunjevci dio hrvatskog naroda, čime ste grubo izvrijeđali sve one koji tako osjećaju i misle. To je Vaše poimanje demokracije, znanosti i novinarstva. Vi Bunjevce tretirate poput američkih Indijanaca, koji se nalaze

u rezervatu, pa bi o njihovoj nacionalnoj pripadnosti, eto, završnu i konačnu riječ morale dati neke vrlo, ali vrlo nadležne institucije i tijela. Gospodine Đuran, jeste li Vi svjesni što ste time uradili i postigli? Koje su to nadležne institucije koje će konačno reći što smo, i što Bunjevci trebaju osjećati i misliti o svojoj nacionalnoj pripadnosti? Koja je to nacija u svijetu nastala u institucijama, o kojim i kakvim Vi to institucijama i retortama snivate? Postoje neki povijesni fakti valjda, koji nedvojbeno govore da su Bunjevci Hrvati. Drugo je pitanje, kako će se pojedinac iz tog etnikuma nacionalno opredijeliti, konačno to je njegovo neprikosnoveno ljudskog pravo, i nikakve institucije ni tijela tu ne pomažu, to bi gospodine Đuran morali, a ne trebali znati. No, koliko je do toga Vama stalo pokazali ste i na primjeru, kada je Stranka Jugoslavena u jeku predizborne kampanje tiskala reprint „Bunjevačkih novina“ iz 1940. godine. Neviđen politički pamflet uperen protiv nacionalnog osjećanja i bića Bunjevaca, pamflet, koji bi u nekom imaginarnom muzeju beščašća imao visoki rejting, i u svim civiliziranim sredinama predstavlja kulturnu sramotu. Vaše novine to jednostavno ne registriraju, mada ste imali ponuđeni tekst, potpisan punim imenom i prezimenom, a ne nekim izmišljenim, no on je završio i Vašoj ladici.

Gospodine Đuran, sramna je to uređivačka politika koju vodite, ali ja ipak ne tražim Vašu ostavku, mada u demokratskim sredinama, gdje postoji izgrađeno i formirano javno mnijenje, na tome mjestu ne biste mogli ostati, ne u novinama koje financira i dotira narod. A pogotovu ne biste mogli ostati, ako smatrate, a Vaše vječito pozivanje na institucije upućuje na to da smatrate, kako novine trebaju pisati i raditi za institucije.

Da završim u stilu i tonu Vaše zabrinutosti za ovaj grad. Nije moja stvar da odlučujem, mada sam svoje rekao, hoćete li i koliko ostati glavni i odgovorni urednik „Subotičkih novina“, ali bez obzira na sve, krajnje je vrijeme da redakcija uzme i pomnije analizira svoje novine, i da se prestane s niskom i prljavom upotrebom Bunjevaca, u neke politikantske svrhe, jer to može imati trajne posljedice po ovaj grad, a nadam se da to nije ni u interesu Srbije, ni Jugoslavije.

Glas ravnice, broj 6, veljača 1991.

Mržnja kao stav

Ima više razloga što se ponovno javljam, a povodom pisanja i načina uređivanja tjednika „Dani“. Tog našeg i vašeg „nedeljnika sa najboljim namerama“.

Jedan od razloga je mržnja, cinizam i niska tendencioznost, koji ne samo da su dominantni u većini Vaših tekstova, nego prijetite da mržnju nametnu kao način zajedničkog života, ili, kako bi to Vi M. S. Vučiniću filozofski zgužvano rekli: da mržnja „ovaploti princip, modus vivendi kao načelo“.

A i strah je razlog što se ponovno bavim Vama. Istinu govoreći, plašim se, ali istovremeno Vas i žalim. Strah me je, jer to što Vi radite nije nimalo bezazleno niti naivno. Naime, u Vašim tekstovima M. S. Vučiniću, nije samo da evidentan raspad sistema i nemoć logičkog promišljanja i povezivanja zbilje i teksta, što bi u nekim drugim i boljim vremenima moglo biti zabavno, smiješno i bilo bi glupo tome posvećivati iole ozbiljniju pozornost. Ali danas, sada i ovdje, taj raspad sistema je očita posljedica Vaše leksičke i ontološke potrebe za mržnjom. I strah me je što se prema toj mržnji odnosimo indiferentno, što ne osjećamo veću mržnju prema toj mržnji. Nego se mirimo, pravimo se kao da je ne primjećujemo, a što je stari oprobani boljševički način da stvari i pojave negiramo. No, ta vrsta negacije ne znači niti je ikada značila da stvar, pojava ne postoji. Naprotiv, što je manje zamjećujemo, što je dulje ravnodušno trpimo, i što joj se manje suprotstavljamo, ona je sve prisutnija i sve veća, dok konačno ne poprimi tragično razarajuće forme. Trebamo znati da mržnja u tim količinama nije nešto što će, poput običnog mamurluka, samo od sebe proći. Danas smo, nažalost, do boli toga svjesni. A da paradoks bude potpun, Vi se danas M. S. Vučiniću pozivate na savjest?! Idite, molim vas. Pozivati se danas na savjest za svakog razumnog čovjeka je neukusno. Savjest je danas tek fistula na grkljanu čovječanstva. Ta ljudi već milenijima u ime kojih i tko zna sve kakvih savjesti ratuju i međusobno se životinjski ubijaju. Imati danas savjest – znači ne moći, i ne biti živ! Dalje, Vi s providnom namjerom pripremate teren kako bi našli pokriće za svoju nemoć i bijes. Tako kroz usta izvjesnog A. Kuntića izričete kletvu protiv cijelog jednog naroda, kletvu koje se i nebo stidi, a na koje se tako vlasnički pozivate. A onda, kod kuće, na domaćem terenu, da ne bi u trci zaostali, potežete tešku artiljeriju. Pozivate se na kozmički poredak i principe, na pravoslavnu crkvu, na karizmatičnost, na...

G. M. S. Vučiniću, to je svetogrđe. Upravo Vi da se pozivate na pravoslavlje? Vama je i duh i smisao i značenje pravoslavlja tuđ i stran. Vi robujete

nekim drugim kumirima. Konkretnijim, ovozemaljskijim, bliži su Vam razni Statuti nego Biblija, razni komiteti nego Crkva.

Govorite o karizmatičnom narodu, i dok Vas čovjek u uramljenoj slici u vrhu vaše stalne rubrike „Vreme sadašnje“ gleda kako pažljivo i ozbiljno priljubljujete telefonsku školjku, kao amajliju, na uho, pita se i trajno ostaje u nedoumici, imate li direktnu liniju, nedajbože s Bogom, ili što je realnije i istini bliže, s vladajućom partijom.

I onda, kao šlagvort vašeg licemjerstva, sažimate sve to u neku samo Vama blisku humanističku poruku pa kažete: „Hrvati u Srbiji treba da ostanu u njoj. Zbog greha ustašoida u Hrvatskoj i Bosni prema Srbima, možda će ih opterećivati griža savesti“.

Pišete u kondicionalu, jer za Vas Hrvati ni gramatički, a kamoli ontološki, ne mogu imati savjest, pogotovu savjest koja bi ih grizla. Vaš humanizam ne samo da je lažan, on je i odvratan. I zbilja vas g. M. S. Vučiniću mogu zamisliti kako fizički uživata u mržnji dok promatrata nekog Hrvata, uz to Hrvata-Bunjevca, dok ovaj jadnik ispija čašicu vinjaka, a ostao je tu, samo da bi „možda“ osjetio grižu savjesti u kojoj bi Vi mogli uživati. Jadno! Tako Vi zamišljate suživot na ovim prostorima. To je Vaša poruka iz „nedeljnika sa najboljim namerama“. A sve to plaća ovaj narod. Moram Vam napisati da g. Vojislav Šešelja sa svojom retorzijom ima daleko ljudskiji odnos i normalniji stav od Vas. Možda je njegova ideja suluda, ali dopustite, ne može joj se osporiti neka logika, a ono što je bitno, u njoj ne nalazim mržnju, nije izgovorena, pa ni napisana tim tonom i takvim vokabularom.

Pobrkali ste M. S. Vučiniću sve, i pojmove i stvari i pojave, i jedino što Vas još održava na površini tog galimatijasa jest mržnja. Mrzite cio svijet, i to u trenutku kada je srpskom narodu zbilja najteže, i to ne njegovom krivicom, i kada ni po čemu ne zaslužuje takav odnos, jer slika toga naroda je iskrivljena. Ali Vi i Vama slični, tu ste sliku krivili, pretvorili ste se u lokomotive prošlosti, koje punom parom rade u korist štete srpskog naroda, a i to sve netko plaća. Vi nudite izoliranost kao izlaz, kozmos kao nacionalni ponos, karizmatičnost kao zamjenu za ovozemaljski život.

I zbilja, na kraju, kojoj se Vi to čitateljskoj publici s Vašim „najboljim namerama“ obraćate? Ta da nema Hrvata, Mađara i Bunjevaca, bili biste ne samo prazni nego i sumnjivi, i neće me čuditi ako Vas srpski narod na kraju optuži da radite za Vatikan i CIU. Iskreno i u povjerenju, mislim da nesvesno radite za njih. A Vaša igra i prozirna manipulacija s Bunjercima zaslužuje posebnu pažnju, o tome u drugom tekstu u idućem broju, a istim povodom.

Glas ravnice, broj 18, lipnja 1992.

Novinari, novinari

Mnoga zla koja su počinjena na tlu bivše Jugoslavije pripremana su u retortama tiska. Imali smo tisak, uz rijetke izuzetke, čiji je jedini cilj bio – vlast! Gola vlast određenih struktura i grupa, ne pitajući za cijenu i žrtve. Izvori informacija nisu bili birani. Njihov domaći zadatak nije informiranje; da uđu pod kožu događaja, problema, već da se lažima posije i utre široki put mržnje. I u tome se potpuno uspjelo. Tog uspjeha budući će se naraštaji „s ponosom“ stidjeti. Jer, ako je tisak glas i savjest naroda, etničke grupe, stranke ili asocijacije građana, možemo zaključiti da imamo razvijen sistem informiranja i novinara kakvoga zaslužujemo. No, ni ratno stanje, niti mržnja nisu prirodno stanje, niti odnos čovjeka i društva, niti države i države. I rat i mržnja su društvene pojave, povijesne činjenice, ali to stanje ne može trajati. Rat se kad-tad izrodi u vlastitu suprotnost. U početku rat protiv drugoga, najčešće završava ratom protiv samoga sebe. Mrziti drugoga u biti jest i znači, mrziti svoje nemoćno „Ja“ otvoreno, a brutalno prikrivanje vlastita primitivizma koji, nažalost, uvijek i posvuda ima svoju vjernu publiku. Na sreću, ovdje brzo dolazi do zamora materijala, a nažalost, cijena tog zamora je vrlo visoka. Plaćena krvlju i vandalskim razaranjem.

Ne smatramo da je čovjek najveća vrijednost, ali je vrijednost po sebi i za sebe. Ne izgradi li se kritički odnos spram sebe postaje puko sredstvo, stroj i uređaj za manipuliranje. Bez kritičkog stava spram sebe on se ne može ljudski približiti drugomu. Jer u tom primitivizmu i (i)racionalizmu postoji samo „On“ – njegovo „Ja“, pa onda ostali svijet.

Sve vrijednosti, kulturne, moralne, duhovne, materijalne... su iznad njegove moći zdravog i tolerantnog rasuđivanja i prosuđivanja. Granica njegove tolerancije jest izvrnuti bezinteresni interes. To je čovjek provalije. U nj pada sve i on pada sa svim. Hladno, na spavanju, nekoga ubiti, ubiti čitave obitelji i potom otići na piće, častiti društvo, u očima drugih biti „jack“ i povrh svega mirno spavati u životinjskom carstvu je nepoznato stanje.

Ne smatramo da su novinari sami doprinijeli tom stanju, boreći se za prevlast i dominaciju određene grupe, ali su oni u korijenu otrovali čovjeka i u tomu je njihova, naša, odgovornost pred poviješću i pred običnim svijetom – veća.

Novinarstvo, ukoliko želimo vratiti svijetu ljudsku vrijednost i čovjekoliku dimenziju, stoji pred velikom zadaćom i još većim problemom. Ne pisati samo istinu istine radi, već pero staviti u službu pravde, podizati kritičku svijest pojedinca. Samo ćemo se tako osloboditi narodnjačkog kič-folklo-
ra koji nas je unazadio upravo u momentu kada smo svi isticali i veličali ugroženost nacionalnog Bića. Dobrano smo pobrkali lončice. Između narodnjačke svijesti i nacionalnog bića stvorili smo užas. Ali to je činjenično stanje od kojega se mora poći; stanje protiv kojega se moramo boriti želimo li gledati, slušati, osjećati, mirisati, ljudski jedno drugoga dodirivati. Pa, konačno, a i po potrebi, jedni druge poslati u...

Izazov je velik, ali poteškoće pred kojim stoji buduće novinarstvo još su veće. No, na put se mora. Ne putovanja, već puta radi.

Glas ravnice, broj 38, veljače 1994.

Čega se pametan stidi...

Svjestan da ne postoji tijesna veza između „Sto godina samoće“ G. G. Márquesa i 100 svečarskih brojeva mržnje M. S. Vučinića, pustih da se asocijacije slobodno i demokratski motaju po glavi. Traženje moguće spone između samoće i mržnje počelo je spontano. Jer, iako mi je dan bio ispunjen željama za najbolje namjere, istine radi, nisam ostvario niti jednu. Dapače, kupih „Dane“ – i to svečarski broj! „Nedeljnik najboljih namera“, kako crno na bijelom piše na sve bljeđoj naslovnici toga tjednika. Pomislih: „Bit će to broj posvećen miru, ljubavi, suživotu... Odustat će bar ovom prigodom od prokuženog recepta i pomalo već istrošene matrice.“ Priznajem, nisu me iznevjerili, te stoga moje čestitke nisu upućene jubilarcu, mada mi je drago što i u srpsko-bunjevačkoj nacionalnoj misli (!?) i sistemu nakon prirodnog broja 99 i kod njih slijedi redni broj 100. Moje čestitke upućene su njihovoj dosljednosti. Biti dosljedan s takvom dozom neskrivene mržnje iz boja u broj, i iz broja u boj, prema svemu što ne pokriva srpsko-bunjevačka nacionalna misao na ovim terenima, i to bez ostatka, kako podvlači MSV, zaslužuje sveopću pozornost. Od Subotice, via Beograd, pa (recimo) do Haaga, a može i šire, ako im je po volji i dulje – do Nürnberga (recimo).

Mrziti, mrziti, mrziti je njihov novinarski stav, a pljuvati, pljuvati i samo pljuvati – njihova profesionalna poza. Uglavnom sam to uspio iščitati iz naslova rubrike „Vreme sadašnje“ koju s fotografijom natpotpisuje glavni i odgovorni urednik tjednika MSV. Svečarski naslov rubrike je inventivan. „100“! I to je naslov. Zagledan u to „100“, pokušah ga u naletu asocijacija, iščitati. 100 dinara nije, 100 maraka još manje, 100 kg krumpira – teško. Je li 1 odvojen od dvije 00. O, ne. Pa to bi već bila samokritika i asocijativno vodila muškom elementu jer u istom broju u rubrici „U fokusu“ s natpotpisanim Milutinom Mitrićem i fotografijom iz poluprofila (bez broja), a naslovom „Bolje tucaju 'preko'“ može se dobiti nešto što ne mora da jeste, ali znači. S obzirom da ovaj dvojac s kormilarom objektivno, istinito, novinarski profesionalno, a što u prijevodu znači: bez argumenata i bilo kakve obveze, patriotski obrađuju gospodina Mileta Isakova. Prema tome, kada odvojimo 1 od dvije 00 i dovedemo to u vezu s naslovom MM, neka veza se, ipak, može naći. Istina, to je plod mojih demokratskih asocijacija, ako dvojac MSV i MM ovu sintagmu mogu pojmiti, jer kod njih je sve teledirigirano i na razini Pavlovljeva uvjetnog refleksa. Ono što za njih nije determinirano

srpsko-bunjevačkom nacionalnom mišlju je opasno-neprijateljsko-zavjerenički intonirano. Sam MSV u povodu gospodina Mileta Isakova lucidno zamjećuje: „Nije, doduše, primereno izvesnom svečarskom trenutku izlasku stotog broja nedeljnika ‘Dani’ – da se bavi efemerijama zvanim ‘nezavisni novinari’, a još manje stupidnim opservacijama isfrustriranih, ali i iskusnih čankolizaca“. Obaško što se iz ove sklepane rečenice na brzu nogu, a u duplom pasu, ništa ne može razumjeti. Ne mora li se to stanoviti „svečarski trenutak“ baviti efemerijom, ili je to nešto drugo? Tim prije što MSV ipak pol svoje rubrike posvećuje Miletu Isakovu, a u pomoć zove i trećeopozivca MM da i on svojih pol rubrike, i to baš u ovom svečarskom trenutku, posveti Isakovu. Na taj način, a nakon izvedenog duplog pasa, dokazuju da dvije polovice uvijek i posvud daju cjelinu, ali, *nota bene*, u biti, to su ipak samo polovice. Možemo samo pretpostaviti, uz upotrebu demokratske mašte, koliki bi tek prostor dobili nezavisni novinari da ovo nije svečarski broj, već recimo: 001. I to kojemu nezavisnom novinaru, gospodinu Isakovu? Onomu „što je nedavno putovao u Zagreb, zajedno sa svojim ‘neovisnim’ kolegama da tamo ispoveda svoju, ‘čistu savest’ pred Tuđmanovim i Mesićevim medijskim poslenicima“. Možda bi u tom slučaju njima bio posvećen cijeli broj, a možda bi dobili i zadatak. Ovako, MM ima tek prostora da u svečarskom trenutku, a u povodu gospodina Isakova, napiše: „Upozorio bih ovoga puta hrvatske ‘kolege’, da kad ne moraju ne vuku ‘đavola za rep’. Znaju oni od kuda bi četnici mogli doći na Kaptol, ne sigurno turističkom agencijom preko Mađarske.“

To se zove novinarska čestitost, ovom dvojcu s kormilarom ni u svečarskom trenutku nije dosta krvi, razaranja, patnji i mržnje. Za njih veliko spremanje još nije gotovo. Ovo novinarstvo, a glede tobože vlastite objektivnosti, prenosi vlastiti tekst iz „Nedeljne Borbe“ gdje jezično barokno, između ostalog, piše: „Ružni ljudi ružnih lica i duša, vratili su se iz Zagreba obavljena posla. Moralni kepeci uzdigli su se do ponora – *nikogovića!* I to se danas zove novinarstvom.“ Postoji narodna poslovice koja kaže: „Čime se lud ponosi, toga se pametan stidi“. U svojoj *duplex* mržnji njima nije dosta što su ljudi ružni; oni uz to moraju imati i ružno lice. A ni to nije dosta. Imaju, tako se bar po gradu šuška, u redakciji „Dana“ neko tajno oruđe, neku moćnu *macchinu*. Nije toljaga, niti je satara. Ni nož nije, ali nije ni sjekira. Uglavnom, uz pomoć toga mogu čovjeku ući u dušu i tamo vidjeti, opipati, zapravo ne zna se pouzdano što oni u tuđoj duši rade, ali da rade – rade. I onda ustanove da je duša ružna, a da ljudi s ružnom dušom moraju biti ružno i moralni kepeci i sve to stoga što su fizički ružni. I još su i u Zagrebu bili.

Hrabri, poštteni novinari *nedeljnika*. Htio sam ovo staviti pod navodnike, ali mi se pisači stroj pokvario, ili odbio poslušnost upravo kod ovih znakova.

Asociram dalje. Više ne demokratski, nego kritički, ako je takvo što moguće, pa mislim da bi njihov „patriotizam“ bio sto puta više napuhan da su takvo što kojim slučajem ili bar slično napisali i u povodu putovanja ministra Željka Simića u Zagreb. Je li im on nije dovoljno ružan, ili su ustanovili svojim oruđem da on uopće nema duše, ili je i on išao tamo prijeko zbog naslova rubrike MM? Do daljnjeg, ostat će nam nepoznanica.

U ovom svečarskom trenutku MSV pod naslovom 100 ima neodoljivu potrebu mariniranu mržnjom u svojim bilješkama zapaziti. Tek da se zna. Pa piše: „...Da je tu, na krajnjem severu ove zemlje, utemeljena srpsko-bunjevačka nacionalna misao i država koja će je podsticati, ali i – nadgrađivati. Bez ostatka!“ Jasno, iz ove Galimatijasove MSV-ove opservacije ništa nije jasno, ali time je poruka jasnija. I to bez ostatka. Naime, MSV svečarski poručuje: „Sve ono što za osnovu nema srpsko-bunjevačku nacionalnu misao nema šta da traži na krajnjem severu ove zemlje.“ Tako znači. Koji bakrač i Hrvati, Mađari, Crnogorci, pa ni Srbi koji nemaju srpsko-bunjevačku nacionalnu misao u sebi (ugrađenu). Ovo je školski primjer nacionalno-šovinističke paranoje. Naime, na djelu je tu onaj Sartreov Jules. Jules koji postaje i jest ličnost zahvaljujući engleskom čaju. On, Jules, toliko mrzi Engleze da se u njegovoj nazočnosti ne smije spominjati niti engleski čaj. Nevolja nije u čaju, nevolja je u samoj ličnosti. Taj i takav tip ljudi koji nema što i koga mrziti, ili kad mu oduzmu objekt mržnje nije nitko i ništa. Ovim ne želim reći da je MSV nitko i ništa, pa opće je poznata stvar na krajnjem sjeveru ove zemlje da je on glavni i odgovorni urednik „Dana“, *nedeljnika najboljih namera*.

I namjesto da u ovom trenutku svečare, jer prigoda je tu, oni lupaju k'o Maksim po diviziji. Trebat će tisuće brojeva „Dana“ da svijetu MSV objasni što podrazumijeva pod pojmom „srpsko-bunjevačke nacionalne misli“, s obzirom da tako što jednostavno ne postoji. A ako nešto ne postoji ne može udariti nikakve temelje, pa niti utemeljiti državu na krajnjem sjeveru zemlje. Nema srpske misli, nema niti hrvatske, engleske, češke, mađarske...

Miroljube S. Vučiniću, Vi ste jednostavno Descartesovo „Cogito, ergo sum“ pročitali kao „Coitus, ergo sum“, a sa stajališta Vašeg određenja novinarstva to je i razumljivo. Postoji srpska nacionalna svijest, kao i hrvatska, mađarska... postoje i nacionalni interesi, ali nacionalne misli – nema. Svidjelo se to Vama, ili ne. A također ne može postojati srpsko-bunjevačka nacionalna svijest. Uostalom, to samo potvrđuje da ni sami niste nacionalno

svjesni. Vi ste samo nacionalno ostrašćeni. Iz Vas progovara strast, zadojena mržnjom prema svemu što za podlogu nema srpsko-bunjevačku nacionalnu misao. Tako se ne čuvaju, njeguju, niti razvijaju nacionalni interesi, nego samo sramota. U prilog ovoga, u Vašem svečarskom broju valjda iz najboljih namjera donosite i uređujete i ovo: „I tako otkrili su spomenik Lajošu Košutu, okrenut glavom prema jugu... Ne gleda on prema matičnoj zemlji, nego prema Jadranu... A, možda, i prema projektovanoj – ‘južnoj Mađarskoj!’“ Država, kako je Vi zamišljate, i Vama slični, a koja se boji i pravca u kojemu je okrenuto poprsje – nije država. To je samo projekcija bolesnog uma. Pa, da su ljudi poprsje okrenuli prema sjeveru istim takvim argumentima i takvom logikom moglo bi se pisati: „Eto, bista gleda prema matičnoj zemlji. Znači, žele ostvariti projekat Velike Mađarske“. Po Vama, ubuduće, najbolje bi bilo spomenike koji nemaju srpsko-bunjevačku misao, i pogled, okretati na glavu. Mada i to ne bi bilo rješenje, jer tada bi se pojavila teza: „Eto, bista hoće da eksploatiše našu naftu.“ Uostalom, koliko mi je poznato, poprsje je izgrađeno od bronce, kamena, terakote... ne može gledati, pa bilo ono okrenuto na bilo koju stranu svijeta.

Na kraju, ne mogu oprostiti gradu što u povodu svečarskog broja „Dana“ nije priređen pravi vatromet. Pa dečki toliko vole pucnjavu. A i taj Isakov u svojim dnevničkim bilješkama morao je baš u svečarskom trenutku spominjati da „u Subotici izlaze nekakvi ‘Dani’“.

Glas ravnice, broj 39, ožujka 1994.

Novinarska ste sramota grada

U 121. broju „nedeljnika najboljih namera“ subotički „Dani“ u rubrici „Ime i prezime“, nepotpisanoj, koju su-uneređuje redovni član akademije mržnje države Blitve M. S. Vučinić, nabrekli intelektualnim snagama pretenciozno izlažu sjenu vlastite pameti i dotiču moje malenkosti.

I kao što to već po običaju biva u nemoćnoj združenosti kad nemaš činjenica, a ni logika ti nije jača strana, niti o radovima o kojima pišeš nemaš što kazati, onda je najbolje pljunuti čovjeka, zalijepiti mu etiketu, jer argumenti nisu važni. Bitno je gaziti i mrziti. Uznemireni akademik piše „Uporni ali nesretni i nespretni apologeta i imitator književnog jezika i stila istaknutog književnika Miroslava Krleže, lokalni skriboman, vječiti literarni ‘poletarac’, a sad i osnivač i glavni urednik novopokrenutog lista, časopisa, šta li je već – Vojislav Sekelj, dao je svom prvencu naziv ‘Žig’“.

Čudo Božje, priznati se mora – rečenica je krležijanska, barokno nakićena k'o za subotički buvljak. Samo, združena gospodo, pokažite djelom gdje sam ja to uporno branio kako vi pišete, i što vam to znači književni jezik Miroslava Krleže? Uostalom, znate li uopće značenje riječi apologeta: braniti, zastupati, može se neko učenje, ideja, osoba, ali ne književni jezik, ne stil, pa bio on istaknutog književnika Miroslava Krleže. Književni jezik može biti srpski, hrvatski, mađarski itd. Osobni književni jezik nije jezik – to je eventualno nemušti govor koji razumiju valjda samo članovi akademije Blitve. Jesam li podržavao Krležin stil pisanja, iskreno ne znam. U svojoj skribomaniji, kako ih nazivate, pokušao sam imitirati i Crnjanskog i Krležu, Eliota, Joycea, Kiša, Miljkovića, Matoša... uostalom dobrih pisaca se nikad nisam plašio, za razliku od vas. Iskreno! A i ovaj misaoni produkt nabrekle pameti Vam je jak: „nesrećni i nespretni apologeta“. Nesretni, valjda pripada racionalnoj, a nespretni iracionalnoj svijesti, dok je apologet, rezultat združenog napora članova akademije Blitva. Nije vam dosta što sam lokalni skriboman, nego sam i vječiti literarni poletarac. U potpunosti Vas razumijem. Za Vas je svaki čovjek koji je pročitao više od pet knjiga potencijalna opasnost i državni neprijatelj, a vječiti poletarac koji je objavio šest knjiga. Vaša sabrana djela u biblioteci akademije Blitve u odjeljku mržnje ispunjavaju police i police. Skidam kapu, niste početnici. Tu ste pravi virtuosi i, što se mene osobno tiče, predstavljate novinarsku sramotu ovog grada. Ući ćete u povijest subotičkog novinarstva ne svojom agresivnošću već destruktiv-

nošću, a da biste shvatili razliku ovih dvaju pojmova pročitajte knjigu Ericha Fromma „Anatomija ljudske destruktivnosti“, posebno poglavlje „Maligna agresija: Adolf Hitler, klinički slučaj nekrofilije“.

A što se tiče naziva lista – časopisa što li, kako Vi zamjećujete, jasno mi je da ne možete napraviti razliku između lista i časopisa, jer ste stalno uređivali kojekakve telefonsko dirigitirane partijske biltene. Priznajem, naziv lista je neinventivan, ali što se tiče plagijata onda ste toj odrednici daleko bliži Vi s Vašim „dobrim namerama“. Da Vas podsjetim, Krleža je, naime, između dva svjetska rata također pokrenuo časopis pod nazivom „Danas“, a Vi svojim novinama, biltenu, što li je već, ne znam ni sam, dajete originalni naziv „Dani“ i uređujete ih za vrijeme rata, u državi koja nije u ratu. Na kraju, u cijelom Vašem pamfletu čudi što ste preko ruku, usta i pera, prevalili misao da je Miroslav Krleža istaknuti književnik, kada je opća poznata stvar da je on hrvatski književnik. A kao takav, po Vama, on nikako ne može biti istaknuti književnik. Zar Vas nije strah da će Vas netko optužiti da ovdje i sada, i to u vlastitim novinama, pagirate šahovnicu?

Žig, broj 4, 27. kolovoza 1994.

Obješenjak laka stila

Lako je danas pisati uvodnike, s obzirom da je lakoća određena teškoćom, ali ne teškoćom pisanja već življenja. No, istine radi, živjeti nikada nije bilo lako, ali je uvijek bilo lijepo. Dok je pisanje, bar pod ovom nebeskom kapom, odvajkada bilo mučenje. A da se i glede mučenja može uživati dokazuju uvodnici i tekstovi glavnog i odgovornog urednika subotičkog *sedmodnevnika* „Dani“ Miroljuba S. Vučinića.

Isprva sam nalazio da MSV ima patološku potrebu za mržnjom. Po svemu sudeći, imao sam krivo. On ne mrzi, on jednostavno ima potrebu za mržnjom. Mrzi sama sebe što ne može više, dublje i originalnije mrziti od drugih, te da se bar na taj način razlikuje od ostalog svijeta.

Posvećujem ovom prigodom uvodno mjesto „Žiga“ MSV ne iz razloga što to kao osoba od ubojita pera zaslužuje, nego što mu *kao pripadnik nacionalne manjine* želim priopćiti kako nije točna teza da su zapadni mediji doprinijeli sotonizaciji Srba. (Vidi tekst „Opravdana gorčina“ M. Mihajlova u „Nedeljnoj Borbi“ od 8-9. X.). Nije točna iz prosto proširenog razloga što ni jedno sredstvo javnog priopćavanja na Zapadu nije prenijelo Vaše tekstove iz Vašeg *sedmodnevnika* „Dani“. Recimo tekst „Poletanja i sletanja“ iz broja 129 od 12. listopada gdje pišete: „Sve je još u ‘probnom stanju’, pa ipak – letimo, a i doleću nam, za sada, jedino avioni iz prijateljske Atine i dremljive Moskve, dovozeći otuda čak i onog ugursuza – Vitalija Čurkina. Znete to je onaj ‘specijalni izaslanik’ ruskog predsednika Jeljcina, ministra Kozirjeva i bogtepita koga sve ne, koji je onomad rekao za Srbe sa Pala da ga na očigled celog sveta – lažu, a on neće da ga niko ne laže, pa je izjavio još sijaset ružnih reči vređajući rukovodstvo republike Srpske.

Uh, šta sam mu sve onda pomislio!

Sada, vidim, stiže – prvim, ne – drugim avionom što je uopšte na Surčin doleteo. Onako pomalo kikiljav, sa naočarima što mu lagano klize na nos, a on ih kažiprstom vraća...“

Za Vas je gospodine MSV-u, Moskva dremljiva, bit će da je onda i „kremeljiva“, te neće barutom da se probudi. Čurkin je za Vas *ugursuz*. Dobro, to je Vaša ocjena, ali pobogu što onda potežete turcizme, kada imamo lijepe sinonime i mi: nevaljalac, lopov, lupež, obješenjak... Čurkin po Vama nije doputovao. Njega su „dovezli“. Kao takav je „specijalni izaslanik“ ruskog

predsjednika Jeljcina i predstavnik još *bogtepita koga*. Kako onda ja kao običan građanin Jugoslavije da shvatim, pojmem i prihvatim, da tog istog *ugursuza* primaju i predsjednik Jugoslavije gospodin Lilić i predsjednik Srbije gospodin Milošević? O čemu pišete, koga Vi blatite i tko koga tu ovdje sotonizira? Smatrate li Vi ozbiljno da smo svi mi ljudi i blesavi, ili Vam još uvijek nije dosta tuđe krvi. Dakako, svoju čuvate iz najboljih namjera. Gospodine Vučiniću, Vi svojim tekstovima, neraščišćenim pojmovima, a sa grčem u ruci, sotonizirate vlastiti narod. Zar Vam to nije jasno? Niste Čurkin i Vi valjda zajedno ovce čuvali, ili *nedajbože*, kojim slučajem istu gimnaziju završili. No, rekao sam, lako je danas pisati uvodnike.

Bavite se Vi i drugom „poštenom rabotom“. Postali ste, htio sam reći, ostali ste i dalje, mali sitan denuncijant i veliki povjesničar.

U istom broju Vašeg *sedmodnevnika* po naslovom „Bosi po razgoreloj žeravici“, izmišljate scenarije te režirate i kada nemoćno primjećujete da Vam je režija loša, da ste u toj predstavi jedini i sami glumac, statist, gledatelj, portir, garderobijer, vatrogasac i policajac – denuncirate. Pošteno bi bilo da ste knjigu Tibora Cseresa „Krvna osveta“ zbilja argumentima i dokazima analizirali, a ne nad tekstom *kukumakali*. Ovako, ispali ste ono što jeste, a to je, bar po meni, najgora varijanta usuda koji čovjeka može zadesiti. Izmišljate i konstruirate čitavu zavjeru i sinkroniziranu akciju protiv države, a visoko mjesto, po Vama, u tom komplotu dajete i *petnaestodnevniku* „Žig“. (Naime, tako Vi iščitavate dvotjednik – uzgred sedmica ima sedam (7) dana, a 2x7 je i po općoj teoriji relativiteta 14 što se uči u...). Vaš stav „U prošlom, kao i narednim brojevima – prikazaćemo tu njihovu ‘argumentaciju’ o navodnim odmazdama nad ‘nedužnim mađarskim žrtvama’, ne bi li probudili savest državnih vlasti, koji tako trapavo, neuko i indolentno reaguju na ove izazove pa tako i preduzimaju mere protiv ovakvih i sličnih provokacija, a po svemu sudeći i akcija koje pozivaju na revandikaciju:“, sve je ovo za pohvalu. Zar se baš nitko drugi u ovoj državi nije našao da „probudi savest državnih vlasti“, koji tako *trapavo i indolentno itd.* nego baš Vi. Vi imate savjet da državnu vlast pozivate na savjest, mogli ste bar usput i na zakon. Oni bi po Vama morali zabraniti knjigu, novine, zatvoriti knjižnice i sl. Nije nam dosta žrtava i nevolja. Želite da podanici države žive u trajnom strahu. Pošteno! No, cijelo to Vaše zanovijetanje me se dojmilo na razini vica kada u bolnici krevet do kreveta nepokretni leže Miraljubica i Jovica, pa Jovica gađa Miraljubicu stolicom, a on se unjkavo žali sestri, a ona, već oguglala na njegove žalbe, preko lijevog ramena usput dobaci: „Miraljubice, gađaj i ti njega.“ A on, snuzdeno otpovrgne: „Gađo bi i ja njega ali moja stolica je rijetka.“ Tu lijeka nema. I

glede toga popijete sodu bikarbonu, pa „argumentovano i dokazano ne govorite istinu“ dok pišete da je knjiga Cseresa „Krvna osveta“ „koja je, kako rekosmo, u prethodnim nastavcima, u hrvatskom prevodu štampana u izdanju zagrebačkog izdavača AGM 1993. godine, da bi ove jeseni stigla u SR Jugoslaviju u distribuciji novoformiranog subotičkog, a po svojoj sadržajnoj orijentaciji, neosporno kroatocentričnog petnaestodnevnika ‘Žig‘“.

Ova tvrdnja Vam je jaka kao i da je Čurkin ugursuz. „Žig“ se tim poslovima ne bavi. Znano je to i Vama, te pitamo: gdje je to MSV nabavio knjigu gospodina Cseresa. Preko „Žiga“ sigurno nije. Jasno da nije. I stoga idemo dalje. Iz drugih razloga Vama smeta „Žig“ i zato nastojite „probuditi savest državne vlasti“. A probuđena savjest državne vlasti po Vama znakovito jest: list treba zabraniti, ljudima strah u kosti utjerati, pa neka onda dokazuju svoju nevinost! Što oni ovdje u Subotici imaju da se kroatocentrično orijentiraju? Jadno. No dobro, lakše mi je pročitati Vaš uvodnik u „Danima“ nego ponovo čitati Hugoa ili Dostojevskog. Istina, ne znam što znači kroatocentrična orijentacija ali tu ste u pravu, ali ni mi nemamo krivo i pri tome se ne pozivamo na savjest državne vlasti, nego možemo na Ustav i Zakon, tim prije što list zastupa građansko-liberalnu opciju i što je neovisan. Jest, list je kritički intoniran jer smatramo da bez kritičke svijesti nema ozdravljenja društva, niti bez nje možemo pozivati na savjest. Savjest bez kritičke svijesti je na granici mržnje i milosrđa.

Prizeman je i Vaš sud i pristup knjizi Cseresa. Kada je čovjek pisao knjigu „Hladni dani“ gdje govori o genocidnosti mađarske okupatorske vlasti nad Srbima i Židovima, onda je to po Vama uvjerljiva i autentična knjiga, a kada piše o pokolju partizana nad Mađarima u Bačkoj 1944. onda je on *vajni literata i peštanski skriboman*. Nisu valjda u svijetu svi prevrtljivci kao Vi.

Smeta Vam dabome i otkrivanje spomenika kod Senčanskog groblja „Ptica slomljenih krila“ gdje su po Vama, jasno sve je ovdje po Vama, strijeljane „navodno nevine žrtve“. Uredništvo „Žiga“ dobilo je ovih dana pismo čovjeka koji je bio svjedok tih strahota. Nažalost, pismo nije potpisano, pa ga ne objavljujemo. Na Senčanskom groblju 1944. godine streljano je oko 700 Subotičana: Mađara, Hrvata-Bunjevaca, Bunjevaca, Srba... Ogromna većina strijeljanih nisu „navodno nevini“ nego su *istinski nevini*. A oni koji su bili krivi, strijeljani su i mučeni bez suđenja i po kratkom postupku, a da je bilo i trunke državničke svijesti teško da bi itko dobio smrtnu kaznu. I stoga imamo moralnu obvezu da se prema tima nevinim ljudima i žrtvama s dužnim poštovanjem odužimo. I ovdje nisu u pitanju brojevi nego pojedinci, koji su imali svoje bližnje, svoje ime i prezime koje je progutao mrak.

Trebamo o tome argumentirano i otvoreno govoriti, napose sada, kada je u većini slučajeva kod tih nesretnika jedini „argument“ još neko sjećanje i uspomene njihovih rođaka i prijatelja. Pravih dokumenata o tome vjerojatno i nema. A u izvršenju kazni nisu sudjelovali samo Srbi, kako Vi to patnički primjećujete. Bilo je među njima i Hrvata i Bunjevaca, a našao se i po koji Mađar. Takva su vremena bila. Konce je vukao netko drugi, i tih strijeljanja i mučenja bilo je diljem Jugoslavije. Šutjeti o žrtvama znači uživjeti se u ulogu krvnika. No, kome ja to pišem? Vama sigurno ne.

Žig, broj 8, 22. listopada 1994.

Pravila igre

U novinarstvu ništa nije slučajno, osobito ako se dio novinara svojim informacijama – tekstovima i ne obraća čitateljima nego se snishodljivo dodvorava moćnicima. Tako u Brčinoj „Borbi“ od 6. ožujka 1995. godine iz pera subotičke dopisnice gospođe Slavice Lakićević u naslovljenome tekstu „Odbornici iz novinarstva“ čitamo: „Trojica odbornika subotičke Skupštine našli su se nedavno među vojvođanskim Hrvatima koje je primio Franjo Tuđman i informisali ga da je iz Srbije ‘prognano 450000 Hrvata’. Nisu rekli, međutim, da se jedan od njih zaposlio u Kutini, ali da mu to ne smeta da i dalje učestvuje u radu subotičkog parlamenta“.

Kada je u pitanju informiranje, nije nevolja u citiranome tekstu što ne odgovara činjenicama. Ne želimo reći ni da gospođa Lakićević ordinarno laže, obmanjuje svoje čitatelje. Svatko ima pravo pisati i maštati kako zna i umije, a napose kada su u pitanju Hrvati iz Vojvodine. Nevolja i muka sadržana je u tome što je to dio jedne ideologije. Dodamo li: vladajuće, nećemo reći ništa novo. No, znakovno zabrinjava, što naša novinarka, da bi u dodvoravanju bila što uvjerljivija, svojom bolesnom maštom i škripavim perom (na sreću još ne i „zarđalom kašikom“) proziva javno imenom i prezimenom nedužne ljude, te veli da je pročitala, vidjela, čula, sanjala ili... Mutno je to sve iz njene inače jasne poruke čitateljima BB, dok piše da su se „trojica odbornika subotičke Skupštine Stjepan, Julije i Petar Skenderović, kako je javila hrvatska štampa, našli među vojvođanskim Hrvatima, koje je primio Franjo Tuđman. Pored ostalog, predsjednika Hrvatske su informisali da je iz Srbije prognano 450.000 Hrvata, ali da su ipak uspjeli da zamene kuće sa Srbima“.

Zašto 450.000, a ne 750.000 ostat će tajna. Ponovo ne možemo reći da gospođa Lakićević laže, ona se drži samo strogih pravila igre propisanih od „Borbe“ i igra pošteno.

Međutim, kada su u pitanju činjenice, stvari su nešto drugačije. Delegacija DSHV-a je bila u službenom posjetu kod predsjednika Hrvatske, ali u delegaciji nije bio ni dr. Stjepan Skenderović, ni mr. Julije Skenderović, ni gospodin Petar Skenderović, pa sukladno tome nisu mogli predsjednika Tuđmana informirati ni o čemu. Zašto je potrebno javno pozivati ljude, baš sada i ovdje, nije jasno? No, to može biti dobro upotrebljivo. A kada su u pitanju Hrvati iz Vojvodine slobodno je pisati svašta, jer nisu oni u ovoj državi

ni nacionalna manjina. Jedino ako ih gospođa Margit Savović privatno tako negdje ne vodi.

Tupim perom gospođa Lakićević vivisekira i subotički parlament. Smeta je što je u novom Statutu općine hrvatski jezik proglašen službenim jer se to po njoj krši s republičkim zakonom. Pitamo se u čudu: a gdje bi to po njoj hrvatski jezik trebao biti proglašen službenim, ako ne u Subotici i to još u državi koja se diči da ima europske norme u odnosu na poštovanje prava nacionalnih manjina? Nelegalno je njoj što je Subotica proglašena Szabadkom. Ljuta je i na vijećnika Petra Skenderovića koji radi u Kutini, a redovito sudjeluje u radu lokalnog parlamenta. Ne smeta je, nije joj smetalo što je gospodin Panić bio predsjednik Vlade, što je gospodin Mikelić predsjednik Vlade RSK, ne smeta je što delegacija RSK redovito dolazi na brifing radi domaće zadaće kod predsjednika Miloševića. Uglavnom, njoj ne smeta ništa jer se strogo drži načela *Quod licet Iovi, non licet bovi* (što je dopušteno Jupiteru nije volu, nije za svakoga).

Otprilike u tom stilu ona zamišlja suživot u gradu na sjeveru Bačke. Zalaže se ona za očuvanje jugoslavenskoga imidža grada, a ipak malo i po mogućnosti bez Hrvata i Mađara. S njene strane – pošteno.

Nedavno sam pročitao „Bijedu filozofije“ i u hipu zaboravio što sam htio reći. Možda nešto u vezi s načelnikom okruga gospodinom Božinovićem. Da pokušamo.

Nepoznato je je li gospodin Božinović čitao „Tractatus logico – philosophicus“ od Ludwiga Wittgensteina, no nije ni bitno. On je po struci ekonomist i moralist, te ima potrebu pozivati se na moral i procenite, kućice i kućerke. I dok mu je supruga, gospođa Ljiljana Božinović, već dva mjeseca u istražnom zatvoru, ne trepnuvši načelnik će novinaru „Telegrafa“ reći: „Neću ništa da komentarišem oko moje supruge i njenih poslova. To je moje moralno pravo, osim toga ne bih hteo da prejudiciram bilo šta dok državni organi još rade“. Zatim negira da je usmjerio pare iz Pokrajine na račun tvrtke svoje supruge pa dodaje: „Bože sačuvaj!“ – kaže, uvjeren da je to mogao smisliti samo netko tko ima strahovitu maštu, jer je sve laž „101%“. I nastavlja: „Posedujemo kuću koja je verovatno lošija od vaše. Supruga, doduše, ima nešto u vidu kućica i kućeraka (...) i ima neke prostore, ali ne znam tačno adrese“. Istina, gospodin Božinović ima moralno pravo ništa ne komentirati glede poslovanja supruge. Međutim, bitnije je što on ima neku moralnu obvezu (bar dok sjedi u načelničkoj fotelji), ali ne prema svom pravu na koje se poziva, nego prema pravilima igre propisane od strane vladajuće partije. I

mora biti disciplinirani igrač do kraja. Nećemo igru nazvati pravim imenom mada je o njoj nešto više u istom tekstu rekao gospodin Smiljanić, predsjednik subotičkog Sindikata kada kaže: „Dok se Beogradom šeta Radoman Božović, sa kojim je njegov osuđeni ministar Vlajković – kako sam kaže – delio svaku marku i dolar, kao i sa drugim osuđenim srpskim ministrom, i kad tim Beogradom slobodno hoda Dafina – onda teško da će od ovog suđenja išta biti“. Takva su pravila igre.

Jasno je sada zašto Božinović ništa neće prejudicirati dok državna tijela rade, te se on ne poziva samo na Boga (osjetio bi se u tome cinizam), njemu su jači autoriteti postotci, poglavito ako je to 101%. Prosto, čovjek je ekonomist, i vjeruje u postotke. A njegovo moralno pravo temelji se u moralu novca, te dok mu je supruga u zatvoru čovjek ne zna ima li nekoliko kućica, kućeraka i prostora i koja im je adresa.

Pitamo se zna li, kao načelnik okruga, gdje je Gradska kuća u Subotici ili Beogradu?

Žig, broj 19, 25. ožujka 1995.

Uzrok ludila

„Danima ljudi umiru od žeđi, a onda se podave u poplavama“. Ovu „mudru“ konstataciju mogli smo pročitati na početku enciklopedijski smušenog teksta gospodina Miloša Ignjatovića u novosadskom „Dnevniku“ 9. srpnja 1995. naslovljenom „Poludelo i vreme i ljudi“. Nakon pročitanaog teksta jedino moguće suvislo pitanje koje se nameće je: tko je ovdje lud? Članak je po našem sudu zanimljiv jedino po tomu što uzrok toga kataklizmičnog ludila gospodin Ignjatović vidi i nalazi u svemu onome što nema veze sa stvarnim ludilom. A ono je, ponovno po našem sudu, upravo u toj i takvoj vrsti tekstova objavljivanim u proteklom razdoblju diljem sadašnjih i bivših prostora i u štampi i u tisku. Da nam otkrije „da su ljudi stvarno poludeli“ gospodin Ignjatović izmiješao je sve. Po njemu krivi su: hrvatsko vrhovništvo, hrvatski veleposlanik, Slovenija, Janša, hrvatski stijeg, Amerikanci, Trojanski konj, grčki prijatelji, neki Beograđani, Clinton, Nijemci, Japanci, Kinezi, Kraljević Marko, Makedonci, Nada Nagy Torma, Antal Gajódi, Đorđe Šefčić, József Kasza, četrdesetak subotičkih direktora, Mađarska, vatrogasac Matuska, Kragujevac, novinar „Washington Posta“, Soros fondacija, Prag, Rade Radovanović (on piše Radović), „Naša Borba“, Bela Tonković, Deklaracija, HKK „Bunjevačko kolo“, Bunjevci-Hrvati, samo Bunjevci, Bunjevačka matica, Matica srpska iz Novoga Sada, „Žig“... Izmiješao je gospodin Ignjatović do te mjere sve da od toga boli glava kako sam konstatira. A mi dodajemo: od takvih tekstova (ne tvrdimo i novinara) ne samo da boli glava, već u stomaku raste mučnina i gađenje. Povod da ovako miksiro kako su poludjeli i vrijeme i ljudi on nalazi u subotičkom „Žigu“. Pa piše: „Ovo nije buđenje toka normalne svesti, kako tvrdi subotički 'Žig' jer se buđenjem toka normalne svijesti bavi u sferi informisanja“. A „Žig“ nije tvrdio ništa, već je to bio naslov našeg teksta nakon susreta četrdesetak predstavnika redakcija nezavisnih lokalnih medija u Kragujevcu, organiziranog u povodu jubileja 60. obljetnice kragujevačke „Svetlosti“, gdje je redakcija „Žiga“ bila pozvana.

Iz cijelog toga galimatijasa vrijedno je njegovo viđenje subotičke političke scene. I piše: „S obzirom da su subotički lopovi svrstani u nacionalne i stranačke tabore, dospeće tamo i zemljoradnici, ne njihovom voljom“. Sada eto znamo gdje se nalaze svi subotički lopovi. Gospodine Ignjatoviću, jedino u čemu se s Vama slažemo je u tome što zemljoradnici ni subotički, pa ni oni drugi, neće tamo dospjeti svojom voljom, jer su kriminalci o kojima ništa ne pišete na nekoj drugoj strani.

Žig, broj 27, 15. srpnja 1995.

New York, New York, Hrvati, Srbi i...

Da novinara mogu snaći razne nevolje, sastavni je dio njihovog zanata. Međutim, ono što je novinara „New York Timesa“ Chrisa Higginsa snašlo, zaslužuje ući u novinarske enciklopedije, i to zahvaljujući našim objektivnim i nepristranim dopisnicima iz New Yorka. Tako je on prijepodne za jednog našeg novinara idealist, a poslijepodne za drugog našeg novinara najcrnji fašist, kome bi i Göbbels mogao pozavidjeti. Uostalom, tko mu je kriv, kad jednom piše o Hrvatima, a drugi put o Srbima. Radi se o sljedećem.

Redovita dopisnica iz New Yorka, dežurno zadužena za Hrvate u Ujedinjenim narodima, inače dopisnica subotičkog tjednika „Dani“, Tereza Guld, u tjedniku od 21. siječnja 1998. pod naslovom „Hiljade gledaju – samo jedan vidi“ piše:

„Dok su proteklih nedelja Ujedinjene nacije i međunarodni zvaničnici sami sebi aplaudirali na uspješno obavljenom poslu potpune predaje Sremsko-baranjske oblasti u hrvatske ruke, novinar ‘Njujork Tajmsa’ Kris Hežis je izgleda jedini imao petlju da u dva navrata uzvikne da je mirna reintegracija krvava i da nije reintegracija, jer Srbi beže.

Hežis je, najpre, polovinom decembra, razbio zaveru ćutanja reportažom iz sela Tenje. Bez zazora je opisao koji su metodi zastrašivanja Srba (na primer, lecima sadržine: ‘Minut je do dvanaest i sve ćemo vas pobiti! Mi ubijamo tiho, ali nikad nežno!’), usled čega tri stotine porodica dnevno beži u Srbiju“.

Završava na sljedeći način:

„Time će se, na očigled hiljada međunarodnih posmatrača, ugasiti i poslednja multietnička oaza u Hrvatskoj, ali to će, možda, potresti samo idealistu Krisa Hežisa“.

Toliko iz New Yorka Guld. Onda, dan kasnije u „Našoj Borbi“, od 22. siječnja 1998., čitamo tekst koji prenosi „Naša Borba“ iz „Politike“, a potpisuje ga državna agencija Tanjug, dopisništvo iz New Yorka, te komentira tekst objavljen u „New York Timesu“ također iz pera Chrisa Higginsa, naslovljen u Timesu: „Poštenu Beograd prepušta se hedonizmu, ali život ipak nije kabaret“. Tekst u „Politici“ naslovljen je „‘Njujork tajms’ – ruži Srbe“, s nadnaslovom „Pamflet pun falsifikata u najpoznatijem američkom dnevniku“. Komentar u „Politici“ počinje:

„Američki dnevnik ‘Njujork tajms’ objavio je danas na naslovnoj strani, iz pera poznatog ‘kolumniste za specijalna dejstva’ Krisa Hižisa, poduži tekst, u kojem se, u maniru dostojnom najcrnje rasističko-fašističke propagande, i uz totalno falsifikovanje stvarnosti, prikazuje, ili bolje reći ocrnjuje, srpski narod, uz pomoć raznih anonimusa na čije se izjave pozivaju ovaj nazovi novinar i tobože ozbiljne i profesionalne i nezavisne američke novine“.

Tekst komentatora Tanjuga iz New Yorka završava ovako:

„U svakom slučaju, količina uvreda i kleveta na račun srpskog naroda daje za pravo da se zaključi da se ni autor, a ni ‘Njujork tajms’ ne moraju stideti pred Adolfom Hitlerom i tvorcem rasističke propagandne mašinerije Jozefom Gebelsom. Naprotiv!!!“

I tako, kada Chris Higgins iznosi svoje mišljenje o Hrvatima onda je idealist i jedini od dvije tisuće promatrača vidi pravu stvar, kada iznosi svoja zapažanja o Beogradu onda je on rasist, fašist. Tim putem i na taj način naši novinari nas informiraju što se to u selu New York događa. Jedino u cijeloj priči nije jasno da „New York Times“ nema dovoljno novca, te u svom uredništvu ima „nazovi novinare“, a samo „Politika“ i ostali imaju prave novinare. A otvoreno je i pitanje je li gospodin Higgins falsifikat, ili...

Žig, broj 83, 31. siječnja 1998.

Netko je oklevetao Stipana K.

Dugo, skoro iz broja u boj u ovom dvotjedniku pisao sam uvodnike, nalazeći naivno da odabrane teme imaju posebnu težinu. Trudio sam se, koliko je to moguće, prvenstveno reagirati na pojave, a ne na osobe, zadržavajući izvjesnu polemičku notu, zaprške radi. No, kako to već biva, netko se u toj zaprški ćutio kao mirođija.

Sada, uvodnika mi je dosta. Pisat ću o ozbiljnim temama, recimo kako je Crvenkapica od vuka izašla u šetnju popodne u pet, ili o žutoj patki, ili možda o pantalonama neizvjesnog Stipana K. Na taj način moguće da neću nikoga oklevetati pa ni uvrijediti. Ufam se u svoje balvan pero. Pogotovu neću uvrijediti ni oklevetati dopisnika „Jutarnjeg večernjaka“, izvjesno neizvjesnog Stipana K., kako sam to „naključće“ učinio, i sada se polu-javno ispričavam, kasno! A pitam se i kome, zašto, a i ne znam čemu to služi, obzirom da o tome „cijela varoš bruji“. Nakon svega, Stipan K. osvanuo jednog dana u pantalonama i tabak presavio, tužbu podnio, za uvredu i klevetu me tužio. Meni osobno, a Stipanu K. lično, još je nejasno jesam li ga prvo uvrijedio ili oklevetao. No, sudac je dilemu riješio, mene kaznio, a Stipan K. izračunao da je njegova uvreda teška toliko, a kleveta toliko, te, kada se crta podvuče, to iznosi točno toliko.

Ali, što je taj isti, a ovdje neizvjesno izvjesni Stipan K., u „Jutarnjem večernjaku“ pisao da u podrumu katoličke crkve Hrvati kriju oružje, da se spremaju... zatim da ovdašnji Hrvati prave feštu kako bi proslavili nečiju muku... i još sijaset tekstova koji uznemiravaju, ne samo ovdašnje Hrvate, nego pučanstvo grada, to nije bitno. Zna on da ne piše istinu, ali pored toga što je on znao, morao je to po zakonu ili savjesti znati i javni tužitelj, i na takve napise reagirati! U interesu zaštite javnosti, te u slučaju da se oružje zaista krilo, nekoga uhititi, a u slučaju da je napis izvjesno neizvjesnog Stipana lažan, tužbu podnijeti, bar iz jednog razloga što spomenuta crkva nema podrum. I tako zbog raznih, S. K. i K. S. mnoge su crkve ostale i bez podruma i bez zvona. Ali zamjenika javnog tužitelja to ne brine, a i s pravom, jer „Quod licet Iovi, non licet bovi“. Meni sada nije jasno da ovdašnji Hrvati-Bunjevci to ne shvaćaju, obzirom da su nekada u Kraljevini Jugoslaviji imali čuvenog senatora koji je postao čuveniji po svojoj izreci u parlamentu „Dok je Bunjevaca biće i volova“.

Polako se spremam za odmor, tamo ću pisati o Stipanu K. i sličnim pojavama. Bit će to roman u nastajanju, objavljivat ću ga u nastavcima i to u „Žigu“, roman ću nasloviti „Netko mora da je oklevetao Stipana K.“. Dugačak naslov, ali iz razloga što moram paziti da pojave ne postanu ličnosti, a ličnosti ne avanziraju u pojave. Materijal ću crpsti iz tekstova koje će Stipan K. objavljivati u „Jutarnjem večernjaku“.

Žig, broj 85, 28. veljače 1998.

Bunjevačke nezdravorazumske teme

Šifra za diobu

Zahtjev subotičkog SPS tiskan u „Subotičkim novinama“ od 15. veljače 1991. godine da se u popisnu listu stanovništva uvede „šifra 028 rezervisana za one koji se izjašnjavaju kao Bunjevci“ i želja lokalne čelnice socijalista Ane Prčić, da se građani koji se osjećaju Bunjercima ne utope u rubriku „ostali“, sama po sebi ne bi izazivala pažnju. Ali, način prijeloma novina, gdje se ispod zahtjeva, skoro u zajedničkom okviru, objavljuje i neka vrsta oglasa za osnivanje „Bunjevačko-šokačke stranke“, s pozivom zainteresiranima da se jave na kontakt telefon u nedjelju, 17. veljače od 8 do 11 sati, otvara razne mogućnosti iščitavanja. Naime, ovakva grafo-semantička veza, između sadržaja zahtjeva subotičkog SPS-a i poziva za formiranje nove stranke, upućuje na moguću buduću tijesnu vezu i brigu SPS-a za sudbinu Bunjevaca i Šokaca, a koji u svome proglasu najavljuju da je to stranka jugoslavenski orijentirana s ciljem da sačuvaju svoje ime, jezik i kulturu.

Postavlja se pitanje, od koga su to Bunjevci i Šokci ovdje i tako odjednom ugroženi, da im prijete opasnost od zatiranja imena, kada je isti taj SPS, neprestano tvrdio da Bunjevci ovdje ničim i ni od koga nisu ugroženi. Nesporo je pravo svake skupine građana da za sebe traži posebnu šifru u popisu, a ispunjavaju li za to i potrebne uvjete treba utvrditi Savezna komisija. Također, nije sporno ni osnivanje stranke, ali čudi i zbunjuje da Bunjevci i Šokci svoju zaštitu traže u „okviru“ SPS-a, koji im je do svoje transformacije u nove socijaliste zabranjivao, između ostalog, i obilježavanje 300. obljetnice doseljavanja.

Glas ravnice, broj 6, veljača, 1991.

Moral i čast jednog druga?

Naravno, ponovno u glasilu DSHV-a oglašava se moja malenkost. Razlog ovoga javljanja, nije da svojim imenom i prezimenom iritiram druga Tonija Bedalova, niti da branim čast i djelo dr. Ante Sekulića, koji se po istom Toniju drugu Bedalovu, uhvatio u „nečasnu igru“ te ekvilibristički izjavljuje: da je za njega Bunjevac istoznačnica s Hrvatom.

Djelo gospodina Sekulića će se časno, pošteno i argumentirano pred licem povijesti obraniti sâm, i daleko bolje nego što bih ja to znao i umio, a pogotovu od niskih i uvredljivih „argumenata“ jednog druga Bedalova.

No, postavljam nekoliko pitanja drugu Bedalovu, mada me odgovor na njih ne zanima, jer bi ponajprije morao biti iz domena savjesti i morala, a slutim da su to za neke već odavno apstraktne kategorije.

Pa stoga samo pitam, po čemu je to dr. A. Sekulić pristao na nečasnu igru, dajući intervju ovome glasilu? Zar bi se Sekulić, nakon višegodišnjeg napornog i temeljnog istraživanja i pisanja o povijesti Bunjevaca, a o čijoj je knjizi o tom pitanju dr. Tome Vereš napisao da predstavlja prvu „Bunjevačku summu“, morao u ime nekog SPS-instant morala odreći i činjenica i vlastitog uvjerenja, kako bi sačuvao svoju čast? Misli li Toni drug Bedalov da je časno tražiti za Bunjevce, posebnu „šifru“, i kroz usta lidera subotičkih socijalista, drugarice Ane Prčić, obećati im da neće otići u „ostale“? A da bi ipak, svojim izjašnjavanjem za „šifru“, povijesno se opredijelili i bili na koncu popisa svrstani u rubriku „ostali“, zajedno s recimo nedužnim Egipćanima. No, to je njihovo individualno pravo i kolektivni izbor i u skladu je s „časnim“ namjerama SPS-a.

Nerazumljivo mi je i što drug Toni Bedalov tako povišeno reagira na pojavu mog imena i prezimena u ovom glasilu. Vjerojatno smatra da nije baš časno u jedinstvenoj Srbiji, osjećati se i izjašnjavati kao Hrvat, a vjerojatno mu je i nepojmljivo, kako još nisam postao Sekeljić, nego uporno, poput Buridanova magarca, inzistiram na onom što jesam?

Glas ravnice, broj 8, travnja 1991.

Kuntićeve zaprška za Bunjevce

Hrvati, Bunjevci na sjeveru Bačke, dobili su još jednu, ovoga puta svježju porciju „zaslužnog“ pakiranja jogurt mržnje. Sada iz pera glavnog i odgovornog urednika i v.d. direktora lista, u čijem naslovu velikim slovima stoji da je to „nedeljnik najboljih namera“. O dobrim namjerama ovoga puta ne bih, vjerujemo na riječ, ali pozabavimo se, poigrajmo se, malo djelom (tekstom).

Taj mali politički pamflet, nastao je povodom susreta *Urednika namera* u Beogradu s Albom M. Kuntićem, piscem zabranjene knjige „O počecima borbe za preporod bačkih Bunjevaca“ koji je svoj lilavi „proročanski prst“ uperio protiv Bunjevaca, koji se nacionalno osjećaju i opredjeljuju kao Hrvati. Ne treba se nad tim čuditi, niti zdvajati, Bože moj, pa oni, Hrvati, i nisu neki ljudi, narod, nacija protiv kojih se ne bi smjelo svašta pisati, jer „definitivno je u svesti svih“ – smatra Kuntić – „sazrela istina da mora svako na svoju stranu, ali da ni svi sakramenti, ni sva pričešća pred samim Bogom i Nebom ovoga sveta neće moći sprati ljagu hrvatskog verolomstva, bratoubilaštva i nezahvalnosti. A, dan iskupljenja će, kad-tad doći. Ne zadugo! čak – veoma brzo...“! „Kroz noć dugu i daleku, žurimo – kući. Možemo li stići na vreme?“ Duboko je zabrinut *urednik namera*!

O, da iz usta čovjeka koji je zašao u deveto desetljeće života možemo čuti takvu kletvu i primiti takvu poruku, koja se proteže na cio jedan narod, odbačen po njima, bez suđenja, i od Boga i od svijeta, i od zemlje i od neba!? Ali je zato „lijepa“ pojava vrijedna pažnje, da se *urednik namera* žuri kroz noć dugu i daleku, kako bi jednom etnosu „ulio“ na vrijeme svijest o svom pravom identitetu. A da je noć duga, duga je, jer i kada je dan, u mnogim glavama je mrak, ali kako noć istodobno može biti duga i daleka? Nestrpljenje, ovdje otkriva *urednik namera*! Plaši se da ta noć neće biti još dalja, no hoće li biti daleka, ili blizu, zamolimo ga samo neka ne bude bolna, ali ne za one koji odlaze, nego za one koji ostaju, i neka nam ostavi bar onoliko vremena da se možemo ispovjediti i pričestiti, vrijedi pokušati, bar pred Bogom, njih radi, nas radi, može nam svima biti oprošteno.

A iz toga pamfleta saznajemo da je Bunjevcima nanesena dramatična šteta, što bi rekli kroz već otrcanu frazu, da su ovdje, ipak, bar malo bili ugroženi. No, kada to kaže A. M. Kuntić, onda je to i za M. S. Vučinića

povijesna činjenica, stanje fakata. Ali kada to spočita netko drugi, onda je to bogohuljenje, nezrelo zanovijetanje najradikalnijih anti-bratskih i anti-jedinstvenih političkih asocijacija, neloyalnost državi i sl. *Uredniče namera*, nije tu u pitanju logika duplo praznog dna, nego logika udvaranja i porazno stanje komunističkog morala.

Saznajemo također iz tog paskvila, gle čuda, da se protiv Bunjevaca urotio cijeli svijet, i da je to u suštini bila čitava međunarodna zavjera na djelu, protiv njih je bila svemoćna Partija (o Bože moj, tko to piše i kaže i kada), da je bila razvijena i razrađena cijela komunistička platforma na čelu s generalima, kler, rimokatolička crkva, Austro-Ugarska monarhija, pa i sama bunjevačka inteligencija bila je protiv svog naroda, zašto? Pa zato što je bila zabranjena jedna inače smušena knjiga A. M. Kuntića o Bunjevcima, i na taj način od njih ukradena istina o njima. A kao da drugih zabrana knjiga i protjerivanja ovdje nije bilo. I ne čudi onda što se *urednik namera* pita, hoće li stići na vrijeme? Jer na vidiku mu se pojavila opasna konkurencija. Pitanje je sada tko će prije, gospodin Šešelj ili on, M. S. Vučinić, *urednik namera*. Mada treba znati da je trka u dvoje dosadna, jer prvi je uvijek prvi, a onaj drugi, i ako je drugi, uvijek je posljednji, bez obzira na namjere.

A saznajemo i to da Bunjevci nisu pučanstvo, već Bunjevci. A što je zapravo točno. Jer, po njihovom, Bunjevci nisu i nemaju svoj narod, nego su Bunjevci. To se u teoriji zove etnocit. Samo se pitamo, kako to da su svoju prvu kulturnu instituciju daleke 1878. godine nazvali „Pučka kasina“, a ne „Narodna kasina“, i kako to da su ustav „Pučke kasine“ 1882. godine tiskali, a ne štampali, a zapitajmo *urednika namera*, zašto je onda Ambrosie Sarcseviss, za slogan svoje „Zbirke mudrih i poučnih izrekah“ stavio „na korist Bunjevačkog puka“, a u pogovoru napisao: „Nemojmo virovati da je ovaki rad malenkost: težnja na obće izobraženje puka našega, na osiguravanje budućnosti njegove, uvik je dostojan i domoljubiv posao“. A iz ovoga citata zapitao bih autora Bunjevca, a i *urednika namera*, zašto smo u osnovnoj školi, ako smo kazali kruv, a ne hleb, bili opominjani, izvrgnuti ruglu do stida, a za ponovljeni prekršaj neki išli i u magareću klupu? Zašto?! Je li to mađarizacija, srbizacija, hrvatizacija ili orvelizacija.

A A. M. Kuntić bi i pored najboljih namjera imao grdних poteškoća sebi i drugima objasniti i pojasniti neke svoje stavove iz njegove zabranjene, pa zaboravljene, a može i obrnuto, knjige.

Tako on metodološki zbrkano zaključuje da su Bunjevci vlašskog podrijetla. Teza može stajati, a i ne mora, no recimo da stoji, ali onda na osnovi

čega tvrdi i ovo: „da su Bunjevci srpskog porekla, nacionalno Srbi, odnosno Srbi katolici“. Posrijedi u pitanju je sljedeće: da Vlasi nisu starosjedioci Balkana, i da nisu potomci romaniziranih Ilira, kasnije stopljeni sa slavenskim življem, da su i Vlasi srpskog podrijetla. A što bi A. M. Kuntić, ne samo uz najbolje namjere i još jače želje, i činjenično morao dokazati.

A ako su Vlasi ono što po porijeklu jesu, potomci Ilira, a Bunjevci pak, po Kuntiću, njihovi potomci, onda taj borac za Bunjevce treba znati sljedeće: da nacionalna svijest nije zoološka, nego povijesno ontološka kategorija. Mada, može biti i zoološkog nacionalizma, narodnjačkog, folklornog, koji se primitivno dokazuje, da je moj *dida* bio isto što i moj *pradida*, a ovaj isto što i njegov *čukundida*, i tako u repu, te dok je prvi *dida* po porijeklu bio majmun, i da je za tu svijest dovoljno *isti, piti, pivati, igrati*, tući se i veseliti se. Na našu veliku tugu i žalost, na svim prostorima upravo dominira zoološki nacionalizam koji se izražava kroz „ugroženost“ i krvnu vezanost za tlo. I sada, ako je pitanje nacionalne svijesti jednim dijelom i pitanje mog slobodnog izbora i opredjeljenja, pa ako smo pa porijeklu Vlasi, i ako smo u ove krajeve došli iz kontinentalne Dalmacije, i ako je jedan od najvećih sinova Hrvata bio Bunjevac (A. Starčević – piše to i A. M. Kuntić), onda, pitamo se, kako to da A. Starčević Bunjevac može biti i jest Hrvat i po porijeklu i opredjeljenju, a bački Bunjevci, koji su došli s istog ognjišta, gdje je on ostao, to ne mogu biti. Zar je i Antun Gustav Matoš, Bunjevac, Hrvat, bio zaveden, samo zato što nije znao za zabranjenu knjigu A. M. Kuntića. (Mora da je i tu Vatikan umiješao prste). A što opet ne znači, pod pretpostavkom, a i bez nje, da Vlasi nisu srpskog porijekla, te da se nacionalna svijest Bunjevaca, pod različitim uvjetima iz svog vlašskog porijekla nije mogla razvijati i identficirati kroz tri ili više pravaca: Bunjevci-Srbi, Bunjevci-Hrvati, Bunjevci-Mađari, pa ako hoćemo i Bunjevci-Eskimi, ako su kojim slučajem tamo dospjeli, ili će u skoroj budućnosti tamo dospjeti. No, činjenica je jedna, da su svi ti Bunjevci tražili i svoju svijest, razvijali je pod raznim, i po njih, nažalost, često nepovoljnim okolnostima, ali su se uvijek naslanjali na narod, a nesporno je da su pri tom zadržali najjaču, upravo ontološku samobitnost svog bunjevačkog ponosa. I zašto, onda, toliko anatemiziranja i animoziteta na Bunjevce koji se nacionalna osjećaju i svjesno opredjeljuju za svoj hrvatski nacionalni identitet. Da ne duljimo, bilo je, ima i biti će, manipulacije sa Bunjercima, a osobito iz „najboljih namera“. A sada je bitno istaknuti da smo ipak pročitali i saznali da je „naneta upravo dramatična šteta tim svojim Bunjercima“. Eto, ima i Kuntićevih Bunjevaca kojima je njegova zabranjena knjiga trebala biti alfa i omega, a ostale ni svi sakramenti svijeta neće

spasiti ni od zemaljskog ni od nebeskog prokletstva, ako se ne odreknu toga što neki smatraju i znaju da jesu, ali iz nekih drugih izvora. A za to vrijeme *urednik namera* juri kroz dugu i daleku noć, žuri kući, da stigne na vrijeme i napravi veliko spremanje, pa makar došao i drugi, odnosno posljednji, kako bi im kroz lijevak straha ulio već jednom u svijest za sva vremena, to su, što su, i zašto su tu gdje jesu.

A vrijeme je u međuvremenu isteklo, započela je velika igra, u kojoj se više ništa ne sanja, nečiji se snovi zato obistinjuju, a ipak treba stići na vrijeme, postali smo nervozni, a dobro bi bilo nešto i pročitati, nešto lirski, recimo Lorkinu „Kordobu“. Ali, čemu žurba, ta grobovi na sjeveru Bačke će nas se vječno sjećati, da smo bili dobri, vrijedni, radni, poslušni, lojalni, i da ni po čemu ne zaslužujemo kletvu, ali o tome ne bismo trebali govoriti samo mi. Tako s najboljim namjerama mislimo mi.

A za sada „Dani“ u broju prvom, godine prve, pišu mržnjom zaprženo i to s namjerama. Haug.

Glas ravnice, broj 17, svibnja 1992.

Kuntić o Rajiću

Nije tome tako davno kada smo pod istom uredničkom rukom, a u cilju „najboljih namera“, mogli pročitati tekst u kojem se objašnjava da su Bunjevci daleke 1749. godine u Subotici izdali Srbe. (Znači, onda nisu bili mali Srbi). Po svemu sudeći, bila je to greška u koracima tadašnjeg urednika, jer je tada bilo oportuno o Bunjercima tako pisati. Vremena su se promijenila, urednik je došao do novih novina, a u međuvremenu i Bunjevci su dobili na značaju i samim tim *zapatili* novog, a starog dušobrižnika. Ali njih ovoga puta treba dobro promućkati i drugačije upotrijebiti. Onda lešo, sada friga-no.

I tako, zahvaljujući novom uredniku *nedeljnika* „Dani“ iz broja u broj sve više prostora a sve manje vremena posvećuje Bunjercima. Ne nalazim u tome ničeg lošeg, ali, istini za volju, ima mnogo lažnog i neistinitog. Pokušat ću ovdje dati kroki takve rabote.

Tako pored razgovora s izvjesnim A. M. Kuntićem čitamo feljton iz njegove historije o Bunjercima, ali urednik smatra da jedan feljton od istog autora i o istoj temi nije dovoljno, pa naručuje drugi, a u nadi i s velikim nestrpljenjem očekujemo i treći feljton, od istog autora, u istim novinama i isto vrijeme. Pravi svjetski i kulturni potez, M. S. V. bi rekao *per excellentiam*!

Zatim, nalazimo tu obvezno razne razgovore o tome što su i tko su Bunjevci, i obično se pitaju sve poznata i priznata imena iz dotične oblasti, sve autoritet do imena i ime do autoriteta.

A i čelnica subotičkog SPS-a će, ne trepnuvši, reći da ranije nije bilo zakonske mogućnosti da se izjasni kao Bunjevka, a što je notorna neistina. Vidi popis iz 1971. godine kada su Bunjevci sumarno, na razini Jugoslavije, bili pridodani Hrvatima, 1981. sumarno otišli među ostale, a 1991. godine, po riječima i kazivanju Lj. Brđanin, Bunjevci nisu svrstani među ostale, već su iskazani kao posebna kategorija. Nije šija nego vrat. Možda oni i jesu posebna kategorija. Tko zna, pitajte Bogdana. No, ovdje treba biti oprezan, jer espeesovci su uvjereni da svijet počinje s njima, samo bojim se da imaju krivo, da su pobrkali početak i kraj.

Ali pravi biser u nesnalaženju ovog *nedeljnika* može se otkriti u povodu otvaranja biste rodoljuba Blaška Rajića. Naime, zbunjuje i čudi, da se upravo ovom prigodom ne pokreće i treći feljton A. M. Kuntića, tog vrsnog pozna-

vatelja Bunjevaca, pa jasno i djela B. Rajića. Ne sumnjajući u objektivnost „Dana“, uzimam sebi više lirske slobode, pa ću umjesto njih donijeti ovdje nekoliko citata iz pera A. M. Kuntića o B. Rajiću, kako bih ukazao na žalosnu ulogu „Dana“. Žao mi je samo što se upravo na primjeru B. Rajića i to baš ovom prigodom, moram služiti radovima A. M. Kuntića. Ali u interesu istine, neka i ovoga puta progovori strana M. S. Vučinića, dajem riječ A. M. Kuntiću, nadam se da će on govoriti objektivno i baš onako kako Bunjevci to od njega, a povodom B. Rajića, žele čuti.

Citat prvi: „pop Blaško Rajić je i tada bio morbidni klerikalac, politički reakcionar“.

Citat drugi: „sve što je pop Blaško rekao, bila je čista klerikalistička hipokriza, i da njegove reči nisu bile namenjene njima, već politički naivnima“.

Citat treći: „Na toj priredbi, nakon, ‘Lijepa naše’, u svečanom ‘ornatu’..., na sebi svojstven, šuplje-frazerski način, krcat terminima koji bi trebalo da su alegorije, Blaško je tadašnje političko stanje predstavio na način i, ‘rečnikom’ svojstvenim hrvatskim nacional-šovinistima: Izrekli smo nebrojeno puta – glasno i jasno... da smo mi Bunjevci članovi i dilovi hrvatskog naroda“. Govorio je to B. Rajić javno 1939., a što u tome A. M. Kuntić vidi jezik hrvatskih „nacional-šovinista“, vjerojatno je u vezi s njegovim stavom kad kaže „da ni svi sakramenti, ni sva pričešća pred samim Bogom i nebom ovog sveta neće sprati ljage hrvatskog verolomstva, bratoubilaštva i nezahvalnosti“. (Vjerojatno da ovdje A. M. Kuntić, misli na Rajića, i na Budanovića, a ne vjerujem ni da će moja malenkost u očima tog znalca boje proći).

Citat četvrti: „Nisu li pop Blaško i njegovi istomišljenici, čak, priželjkivali Hitlera i u Jugoslaviji, da interveniše na isti ili sličan način“. (Po A. M. Kuntiću ispada da je B. Rajić bio fašist).

Citat peti: „u propagiranju hrvatskog nacionalšovinizma Blaška Rajića, Ante Skenderovića i njima podobnih... na političkim svečanostima izrazio šovinističkog karaktera“.

Citat šesti: „čiji eksponent je u našim krajevima bio Blaško Rajić, u odnosu na jugoslovensku državu zauzeo je otvoreno neprijateljski stav, da počme propagiranje verske netrpeljivosti, odnosno klerokatolicizma i kleronacionalizma hrvatskog tipa“.

Tako piše A. M. Kuntić o B. Rajiću, proglašen je on i autonomašem, i prvim secesionistom, mogli bismo redati i nabrajati dalje, ali i ovo je dosta da se stekne uvid prije svega u djelo i stručnost A. M. Kuntića i namjeru M. S. Vučinića. Jer, prvo se napada bunjevačka inteligencija, u „Danima“ pod

nazivom „Odnarođena inteligencija“, negiraju se i napadaju bunjevački pisci i stvaraoci općenito, pa onda svećenici. Znači intelekt, kultura, duhovnost, e ono što poslije toga ostaje jesu pravi Bunjevci, i to po didi i pradidi. I pitamo se onda što to Bunjevce danas konstituira kao poseban entitet, ako se i B. Rajić od „vrsnog“ poznavatelja bunjevačke povijesti tako predstavlja. I danas nije problem što je politika podijelila Bunjevce i Hrvate – Bunjevce, politika za cilj i ima prije svega dijeliti i svađati, bar u našim okvirima određenja politike. Ali, žalosno je i tragično što Bunjevci i Hrvati – Bunjevci na ovim prostorima gube međusobno kulturni i duhovni kontakt, a u međuvremenu im A. M. Kuntić poručuje: „Konačno svima jasno, definitivno je, i u svesti svih... sazrela istina da mora svako na svoju stranu“. I umjesto da smo nositelji zajedništva, oni prijete diobama, a poslije kojih neće biti lako ni jednima ni drugima ni trećima. Ali vladajućoj partiji nije stalo do zajedništva, ona je okrenuta kozmosu i korijenju. A Bunjevcima nije stalo ni do vlastite kulture, ni do vlastite povijesti, a još malo ni do vjere, pa ni do njih samih.

Inače A. M. Kuntić, kao povijesnolog, vaticanolog, etnolog, lingvolog, feljtonolog i ostalolog, u svom feljtonu pod naslovom „Običaji, nošnja, govor“ iznijet će „lipe“ stupidije, pa će za mušku bunjevačku narodnu nošnju napisati da je ona uvelike „kič“. Istina da je kič podvukao pod navode, jer je i njemu duboko u podsvijesti valjda jasno da je upravo muška bunjevačka nošnja jedna od najelegantnijih muških narodnih nošnji. Ali kako ne može naći sličnost za svoju svrhu, on je po liniji „stručnosti“ izvornog znalca proglašava kičem. Nek' mu bude po volji! A sve mu je to potrebno da bi istaknuo: „Deplasirane su tvrdnje da u Bunjevaca postoji hrvatska narodna tradicija“. Na sreću njegovu što on nije muzikolog, jer bi imao grdne muke i nevolje da i M. S. V.-u i ostalim *bunjevolozima* dokaže „očitu“ sličnost između trube i tambure.

Zatim, netočna je i tendenciozna tvrdnja, istaknuta također u podnaslovu, gdje stoji: „Teza da su Bunjevci Hrvati prvi put je izneta nedeljniku 'Neven' 13. januara 1913. godine“. Istina, iz podastrtog teksta, piše li to A. M. K. ili uređivačka ruka obožavatelja Hrvata – Bunjevaca M. S. Vučinića, ne vidi se. Ne treba biti maliciozan, ali istine radi, recimo da je 1910. godine gospodin B. Rajić pisao da su Bunjevci i Šokci Hrvati. I možda po prvi put na ovim prostorima pravi razliku između narodnjačke i nacionalne svijesti. A ova razlika ima specifičnu povijesnu težinu i praktične rezultate, s obzirom na ulogu gospodina Rajića 1918. godine na priključenju ovog teritorija Jugoslaviji. Možda je upravo iz tih razloga ovih dana bista presvijetlog Blaška Rajića

i dobila tako istaknuto mjesto u gradu. Malo, tek malo značajniji položaj u arhitektonskom sklopu centra grada od običnog poštanskog sandučića! No, valja ovdje reći i to da se gospodin Rajić zalagao za pripajanje ovih teritorija kraljevini SHS, a ne izravno kraljevini Srbiji. I stoga sva ona prazna naklapanja nekih Kata, Ana, Maja, Alba, Miroslava... mogu imati mjesta samo uz muziku i igru na stolu neke bolje *mijane*, od čega će tad „Dani“ preko svojih člankopisaca pisati nove feljtone i tako Bunjevce lišavati duha, kulture i svega onoga što ih je ovdje stoljećima održalo.

Na kraju, zašto sve ovo pišem? Eto, zabave radi! Ljeto je, a čovjek u nešto „udarati“ mora, zabavljati se nečim treba. A, s obzirom da nisam neki ljubitelj korijenja, i da mi njihova obećana izvjesnost u neizvjesnosti smeta, eto pišem, sebe radi, njih radi, ne da spasim tijelo, nego dušu. Hoće li biti nastavka u sljedećem broju, ne znam, možda da, možda ne. Ovisi da li ću ove teme i teze moći obraditi u stripu, kako bi me A.M.K., M.V.H., A.P., Lj.B., M.M, i ostali M.S.V. mogli razumjeti, shvatiti i moju grižu savjesti oprostiti.

Glas ravnice, broj 19, srpnja-kolovoza 1992.

Identitet vraćen dekretom

Prije izvjesnog vremena prijatelj mi je skrenuo pozornost na intervju nosadskog „Dnevnika“ od 2. listopada 1993. vođen s predsjednikom BŠS, izvjesnim gospodinom Miroslavom Vojnićem Hajdukom (u tekstu dalje: MVH). Tekst nije komentirao, tek se slatko nasmijao, dodavši „glupost“. U prvi mah ostao sam ravnodušan, a onda me nešto zaintrigiralo. Naime, nisam mogao povjerovati konstataciji da je tekst „glup“. Je li moguće danas, uopće, nakon svega govoriti ili pisati glupo? – zapitao sam se. Ta, naša je svijest toliko revolucionirala, tj. evoluirala i uspjela glupost po prvi puta u ljudskoj povijesti – tu vječnu i univerzalnu kategoriju na ovim prostorima – ukinuti. Zamolio sam ga da mi dostavi intervju MVH-a. Bio je osupnut kada sam pripomenuo da želim o njemu pisati. „Čemu, a i zašto baviti se trivijalnostima?“ „Griješiš. Nije u pitanju trivijalnost, u pitanju je bit“ – odgovorih. Istina, taj smušeni tekst ničim ne provocira, ali iritira, i u njegovoj osnovi je korijen našeg sramotnog posrtanja. Ti, takvi i njemu slični političari i tekstovi ovladali su našom političkom scenom. Na žalost, i životima, jer se osjećam poput dresirane političke životinje. Jedini njihov relevantan politički stav jest: pljuvanje po drugima. Sve je ovdje u ime istine, ponosa i dostojanstva i počelo trivijalno, glupo i naivno, a kada smo shvatili što nam se dogodilo, i događa i što će nam se tek dogoditi, oni su nas već dobro osedlali. Ovim ne želim reći da smo konji. Ne treba vrijeđati. Nije životinja kriva što cijeloga života tegli. Bezazleno je slegnuo ramenima i dodao „piši“.

Pišem. Prije svega, tekst nije glup za sebe, već po sebi, i intoniran je na fonu današnjeg sveukupnog našeg političkog govora u stilu „jesam ti rekao da sam ti kazao!“ Gospodin MVH niti je trepnuo, niti nogom lupio dok se poput malog Đokice razbacivao rijetkom stolicom po svemu i svačemu. Velika prednost MVH je u tome što ne vlada niti pojmovima, niti činjenicama, niti terminima o kojima govori, te neopterećen tim tricama slobodno lupa po demokraciji i demokratski po slobodi. A sve opravdava tezom da u Jugoslaviji vlada građanska opcija. Pa da malo *rastrančiramo* taj tekstuljak od intervjuljka.

Sam naslov „Identitet vraćen posle pet decenija“ je nonsens *par excellence*, i govori dovoljno o političkom kapacitetu MVH. Ni plemenu, ni narodu identitet se ne može vratiti nikakvim dekretima ni građanskim opcijama, a

još manje obećanim šiframa. Treba to MVH upamtiti. Zbog sebe, a i zbog naroda kojemu pripada. Za integritet se treba boriti punom sviješću o sebi. Početna tvrdnja da je BŠS političkom životu Subotice dala najviše „svojim opredeljenjem i partijskim načelima koji se bitno razlikuju od načela ostalog katoličkog življa“ je glupost na 18. potenciju prije denominacije. Etimološko značenje riječi „katoličko“ u kontekstu političkog teksta MVH-u je očito nepoznato. Olakotna okolnost u nepoznavanju tog termina krije se u njegovom približavanju Šešeljevim radikalima i njihovim, očito građanskim, opcijama širenja jedinstva u jedinstvu putem zardane žlice. No, on će to svojim članovima stranke objasniti. Idemo dalje. Ovo još može biti i zabavno. O vraćenom identitetu MVH upreda jednu misao ovako: „Osniavanju stranke Bunjevaca i Šokaca i njenom višestrukom uvećanju najviše je doprinelo buđenje nacionalne svesti“, pa dodaje kako su Bunjevci najmanje slavensko pleme „čiji su ljudi vekovima bili samo Bunjevci.“ A što je sa Šokcima? Oni su još manji. Možda još, po MVH-u, nisu ni pleme? Da bi malo dalje ustvrdio: „Mi nismo nacija, već narod.“ Jedino što se razumno iz ove papazjanije može zaključiti je da intervjuirani pojmovno ne razlikuje pleme od naroda, narod od nacije, naciju od šifre. Istine radi, i vjerojatno slučajno, čovjek se ovdje spotaknuo pa kaže: „Bunjevce su svojatali kako je kome odgovaralo, ne koristeći se pri tom podacima ni srpskih, ni hrvatskih naučnika, već arhivama u Beču i Budimpešti.“ Pa dobro MVH, ne treba biti hajduk u znanosti, ako ste to već u politici. Ako su se Bunjevci „vekovima“ tu održali, i ako su svoj pravi preporod (isključimo li razdoblje na čijem ste Vi čelu), dopadalo se to nekome ili ne, doživjeli upravo pod Austro-Ugarskom, onda se valjda i po nekom zakonu bitisanja, trajanja i traganja za vlastitim identitetom njihovi relevantni podaci o njima nalaze pohranjeni u arhivama Beča i Budimpešte, a ne u nekim znanstvenim radovima srpske ili hrvatske provenijencije kojima arhivska građa za pisanje povijesti nije bitna. Vaše pozivanje na biskupa Ivana Antunovića je skroz deplasirano, da ne kažem blesavo. Uostalom, podsjetimo se: Antunović nije bio biskup, nego samo imenovan od Beča za biskupa, ali ne i posvećen od Rima. Ali, narod ga je ipak zvao biskupom. Vi kažete: „Najbolji uvid u te podatke je imao biskup Ivan Antunović.“ Ostaje nejasno u koje podatke je Antunović imao uvida? U one pisane od strane srpskih i hrvatskih znanstvenika, ili podatke arhivirane u Beču i Budimpešti? Koliko mi je poznato Ivan Antunović nije čitao „naučnika“ formata, recimo, jednog Albe M. Kuntića.

Još je jedan biser koji treba izvući, te da zasja u punome svjetlu. Tvrdite da je kod nacionalnog opredjeljenja „najvažnije kako se pojedina nacija ose-

ća“ i da su „vera i nacija dva integralna i totalna nezavisna pojma jedan od drugog“. Ta idite molim Vas. Instrument tipa toplomjer, voltmetar, barometar i sl. da se izmjeri kako se pojedina nacija osjeća, na sreću, još nitko, nije izmislio. A drugu tvrdnju neka shvati tko može. Ja ne mogu. Ako je nešto integralno, onda istodobno ne može biti i totalno odvojeno. Integralno, po Kljajiću („Zora“, Zagreb, 1968.), je: „sastavni, osnovni, potpun, cjelokupan, cjelovit, čvrsto povezan“, a u izdanju od 1990. dodano je: „neodvojiv, neodjeljiv“. Na žalost „Vujaklija“ mi nije pri ruci. No, znam, reći ćete: eto opet nam poturaju Beč, Budimpeštu, Rim. Ponovno nas svojataju. Indikativno je ako se ovako integralno, totalno barata s pojmovima, kako tek prolaze povijesne činjenice koje nisu utemeljene na dokumentima, koje nisu oslonjene na arhivsku i drugu relevantnu građu?

Kao veliki znalac znanstvene literature govorite dalje: „Bunjevci su uvek bili patrioti, jugoslovenski opredeljeni, a to svoje opredeljenje smo potvrdili i 25. novembra 1918. na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu, kada je odlučeno da se Bačka, Baranja i Banat pripoje Kraljevini Srbiji.“ Kao prvo, točno je da su Bunjevci bili jugoslavenski opredijeljeni, ali je točno i to da su na toj „Velikoj skupštini“ i izigrani. Naime, izigrana je jugoslavenska ideja u osnovi. Pozivate se na župnika Blaška Rajića. Ponovno pogrešno. Blaško Rajić je član Narodnog vijeća koje u Zagrebu 29. listopada 1918. odlučuje da Bačka, Baranja i Banat uđu u sastav jugoslavenske države, s punom autonomijom, a ne u Kraljevinu Srbiju. Zatim, Blaško Rajić već 1911. ovdje, među prvima, govori i piše o nacionalnoj svijesti Bunjevaca i Šokaca kao Hrvatima. I upravo ovdje i prije stvaranja Jugoslavije počinje njen raspad, jer se nisu razlikovali pojmovi: narod i nacija. Ujedinjenje ide linijom da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, što je točno. Ali, u tom jedinstvu leže razlike čije posljedice u najtragičnijoj formi osjećamo danas.

Tih razlika u ono vrijeme možda je jedino svjestan Svetozar Pribićević kada na sjednici Sabora govori: „Mi priznajemo da je velika nesreća, da je jedna velika narodna slabost što imamo ta tri imena... jer, kako će današnja generacija to pitanje inicirati, tako će se to pitanje u budućnosti riješiti.“ On govori o nacionalnoj, a ne o narodnoj komponenti ujedinjenja, ali je sam ideju ujedinjenja izdao, zalažući se ipak za Veliku Srbiju. Ali, to nije tema rasprave. Praktički, od momenta „prisajedinjenja“ Kraljevini Srbiji, Bunjevci bivaju obezglavljeni, Vojvodina porobljena, a 10. točka poruke predsjednika Wilsona iznevjerena. Mada je ta poruka najviše doprinijela raspadu Austro-Ugarske. Bačka, Baranja i Banat „oslobođeni“ su zaslugom Wilsona, a ne snagom vojske.

Izjavljujete dalje da „osećate ugroženost samo od DSHV i DZVM“ i smatrate da „u Srbiji nacionalne manjine imaju pravo kao nigde u svetu“, a „za dokaz dovoljno je samo pratiti našu štampu“. Koještarija reda veličine okrugle kocke. Kako Vas i Vašu stranku to DSHV i DZVM ugrožavaju? Vjerojatno su oni omogućili da nam *vaskoliki* narod sanja kako da u Vojvodini kupi kilogram krumpira. Za mirovinu može kupiti cijeli kilogram mesa i to s kostima, prima „kupone za hleb“, a cijela privreda stoji kao zaboravljeni vagon na sporednom kolosijeku neke male i izgubljene postaje. Dovoljno je valjda reći da ovdje zbilja nitko nije ugrožen, zahvaljujući politici SPS-a, politici koja svima omogućuje ekspresni povratak u prvobitnu zajednicu. Narod bez kruha i nacija bez mesa, te pleme bez lijekova kao da se za taj povratak opredijelio.

Velite da nacionalne manjine imaju prava kao nigdje u svijetu, a pozivate se na „našu štampu“. Morali biste to malo podrobnije objasniti, s obzirom da ogromna većina „našu štampu“ i ne čita. Ne zbog narastajućeg analfabetizma, već iz prozaičnog razloga što nema novca kupiti je. Čudi i zabrinjava što se ne pozivate i na televiziju, recimo na „PTC“. Ne možete Vi shvatiti neke stvari, jer mislite da ovdje vlada, caruje i iznad svega hara „građanska opcija“. Vi i Vama slični uveli ste na ove prostore najgoru tiraniju i diktaturu demokracije, bez reda i pravila ponašanja, a punu pljuvanja.

Na kraju, nisam političar, niti povjesničar, ni filozof, mada mi filozofija gladi, smrzavanja, a napose filozofija bijede sve više biva pogled na svijet. Tek sam običan književnik, zagledan u bjelinu papira. Svjestan sam da kao pisac nisam u mogućnosti promijeniti svije(s)t. Konačno, nije mi to ni nakan. Pokušaj je ovo tek da se registrira jedan oblik petrificirane i sužene svijesti koji na ovim prostorima biva dominantan i poput korova, ne otrijeznimo li se na vrijeme, prekrit će nas.

Glas ravnice, broj 35, studenoga 1993.

Don Quijoti u kulturi

Pročitao sam ovoga ljeta „Don Quijota“ tko zna koji put. Ismijah se sit ponovno. No, ovih dana moje veselje popunjavaju čelnici novoformirane ili novoobnovljene „Bunjevačke matice“. Da se razumijemo, Maticu je trebalo osnovati, taj čin pozdravljam. Kulturnih institucija u gradu nikad dovoljno, mada je i to točno – što ih više ima, prave kulture je sve manje. Ponavljam, ismijah se sit nakon pročitane knjige. Ali, ovih dana veselje mi umnožava i ono što novoizabrani predsjednik „Bunjevačke matice“ Marko Peić i njegov dopredsjednik Marko Šarčević javno pričaju, ili, kako bi oni kazali „divane na sokaku“. Mada sam i razočaran s obzirom da nisam mogao utvrditi tko je od ta dva Marka Quijote, a tko Sancho Panza u ovoj našoj kulturi. No, vremena ima, dogovorit će se oni. Očito je jedino da im Rocinante ne manjkaju. „Bunjevačka matica“ zaslužuje sigurno ozbiljniju pozornost, ali ono što ova dva novopečena preporoditelja Bunjevaca govore nanosi štetu i kaljaju ugled Bunjevaca, jer sam i sam Bunjevac, ali, istina, za njih omraženi Bunjevac-Hrvat pa to mogu reći.

Cijelu svoju maštariju oni su usmjerili na to da im je Matica potrebna jer su ugroženi i to, od nikog drugog već, od Hrvata-Bunjevaca, to jest, kako M. Peić u svom jurišu slomljenog koplja kaže, „ustaša“. Neće Marko ni okom lupiti niti nogom trepnuti, ali će kazati (Hrvati bi rekli priopćiti), da je njegovim (Markovim) sunarodnjacima tek ova treća Jugoslavija pružila mogućnost da sačuvaju svoj identitet. E, Marko, Marko, kome je treća Jugoslavija poslije ovoliko žrtava pružila bilo kakvu mogućnost – razumljivo, osim nekima. Identitet Bunjevaca, ponavlja Marko kao papagaj, ugrožavaju Hrvati, dok će čelnik Bunjevačko-šokačke stranke Nikola Babić sad javno, hrabro i glasno optužiti i Tita i Đilasa kako su im nekim aktom zabranili da se izjašnjavaju kao Bunjevci, pa su morali biti Hrvati. Ej, Nikola, i Tito i Đilas mnogo su toga zabranjivali, al' neće biti da su baš sve, a mi kada smo se počeli izjašnjavati upravo bez njihovih naredbi počeli smo se mrziti i klati. Drugo je pitanje što ne razlikujete pojmove nacija, narod, etnička grupa, pleme, rod itd.

Poziva se ova bratija i na *biskupa* Blaška Rajića, kako ga oni puni znanja tituliraju. Prije svega, svećenik Blaško Rajić nikada nije bio biskup pa ni kerski kako to umišlja drugi Marko. S druge strane, ono što bi morali znati,

kada se već toliko brinu o svom narodu i ono što bi tom narodu morali reći, jest to da je upravo na ovim prostorima davne i daleke 1913. godine upravo svećenik (a ne pop po Vama) govorio o nacionalnoj svijesti Bunjevaca kao Hrvata. Poznato je, Nikola ovo se odnosi i na Vas, da tada ni Tito ni Đilas ništa nisu naređivali mada je Vatikan već postojao. Uostalom, sam Blaško Rajić se zalagao za Jugoslaviju, ali ne za treću kako to umišlja Marko (prvi) i koja mu daje mogućnost. Osuli su oni paljbu po svemu, od svećenika, Vatikana, Budima, Beča, Demokratskog saveza Hrvata, Saveza Mađara, Józsefa Kasze, Stjepana Radića, Dužijance, pa sve do segedinskih trubača. I po njima ispada da ovdje Hrvati-Bunjevci sami sebe kroatiziraju. Da je manje truba bilo bi još smješnije.

I Marko (drugi), Marko Šarčević pun je bisera. Ej, moj Marko, treba nešto i znati, a ne samo kazati kako Vi govorite. Tako se može govoriti samo s kruške, a ne ispod dunje ranke kako su Vas uslikali. Poznato je da je dunja drvo mahom niskog rasta, što će reći ako ste ispod nje onda se morate el' sagnuti el' ćučniti, u ovisnosti već o potrebi, a ne pukoj želji da se predstavite kao „čovik od viška znanja“. Što vi znate o svećeniku Blašku Rajiću kad Vam je nepoznato i to da nikada nije bio biskup. U pravu ste kada velite da je on živio za svoj narod, ali je on znao i pisao da su Bunjevci Hrvati, za razliku od Vas koji se u svojoj viteškoj avanturi pozivate i na ubojstvo Stjepana Radića, na Mačeka, na Peru Kajganića. I zbilja će se nedužan čovjek prevrtati u grobu jer ga prekrštavate. Oni nisu bili Kajganići (ći) već Kajganovi. Pogledajte to u Imenoslovu, ako nemate neka vam posudi Marko (prvi), veliki istraživač, kako sebe voli predstaviti (s preko 400 iščitanih znanstvenih radnji, ali nikad dočitanih), a on je, nadam se da Vam je to poznato, autor te vrijedne knjige. Jest, napravljena je nepravda svećeniku Blašku Rajiću kada su mu bistu postavili na uglu gradskog parka i na postolje napisali „pop“. Ali, postavili su je tamo takvi kao što ste Vi i Vama slični. Ne poznajete materiju o kojoj „divanite“. Cervantes je također pročitao i iščitao preko 400 viteških romana da bi napisao knjigu, koja je kutni kamen španjolske i svjetske književnosti, a Vi „divanite“ iz stomaka. To i jest i nije zabavno, ali je u svakom slučaju neodgovorno tim prije što ste dopredsjednik Matice, a to je ozbiljna institucija. Vašim „divanima“ o Bunjercima najviše blatite Bunjevce. Način kako vi predstavljate njih je karikatura kad pišete: „Mi Bunjevci ličimo na naše salaše, koji su prepoznatljivi po tome što nisu zidani uz puteve“. Salaši nisu zidani, već nabijani i svaki salaš je imao neki put jer „čeljad“ nije mogla do njega ni avionom ni zrakoplovom, a neki, pa i oni pohrvaćeni i oni pomadareni, nisu imali ni helikoptere, a kamoli, kako sad Hrvati kažu u svom

novonaravnom govoru, zrakomlate. Uostalom, možda Vi kao pravi Bunjevac i ličite na salaš, ali ni na nebu, ni na zemlji. Ja ne, jer to je izolacionizam, samozadovoljstvo, u neku ruku idiotizam. Bunjevce ovdje ugrožavaju sami Bunjevci, što ne važi samo za njih jer na ovim prostorima od prve do treće Jugoslavije po nekom nepisanom pravilu Hrvate su ugrožavali Hrvati, Srbe Srbi, Mađare Mađari jer mi tako doživljavamo naciju, demokraciju, pravnu državu. Nemoćni smo svi zajedno, a kamoli pojedinačno, odnosno „obaško“.

Još, a već na kraju, pitao bih Marka, ali Marka (prvog) Peića kako je svojedobno mogao sjediti i biti jedan od osnivača Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Bunjevačko kolo“, kako je sebi kao Istraživač s preko 400 radova mogao dopustiti da uđe u Antologiju proze bunjevačkih Hrvata tiskane u Zagrebu. Tada nije bio ugrožen, ili još nije bio dovoljno samosvjestan, niti je znao ono što ni sada ne zna kada nalazi da su Bunjevci ovdje dovedeni kao raja od Turaka, a da su ih franjevci naknadno pokatoličavali.

Idite molim vas, i dogovorite se već jednom tko je od Vas dva Marka Don Quijote, a tko Sancho Panza. Veselja u ova tužna vremena nikad dosta. A konačno, i mi bismo znali na čemu smo.

Napisah sve ovo umjesto uvodnika jer sam se dosađivao, a ljetu je na izmaku pa zabava nije na odmet. Za odgovornije teme i za ono što nas je snašlo jednostavno, na izmaku ljeta, nisam imao riječi. Mada smatram da svijet nije protiv nas, niti smo toliko ugroženi, nego su neki prije podne protiv samih sebe, a poslije podne protiv cijelog svijeta.

Žig, broj 32, 23. rujna 1995.

Padobranska

Nemam namjeru, niti osjećam potrebu književnika Matiju Poljakovića braniti od stupidnih invektiva izrečenih od vijećnika Nikole Babića za govornicom SO Subotice na 13. sjednici, a glede i unatoč utvrđivanja imena i naziva ulica grada. Komisija u sastavu itd., između ostalih imena predložila je da jedna ulica u gradu nosi ime Matije Poljakovića. Tom prigodom, ne osjećajući, niti znajući razliku između padobrana i domobrana, vijećnik glasovite i po mnogo čemu revolucionarne Bunjevačko-šokačke stranke, stanoviti (gore već spomenuti) Nikola Babić, otkrio je cijenjenoj publici u dvorani, a preko dana i šire, da je Matija Poljaković bio sudac u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u vrijeme Ante Pavelića, te da se, nakon proboja Srijemskog fronta, „u činu potporučnika našima predao s još 500 padobrana!“ Otkrivajući tu svoju istinu i uveseljavajući već rečenu publiku i šire, dolje spomenuti Nikola Babić, a bit će, kao što će se iz priloga moći utvrditi još spominjan, zbunio se pa je umjesto domobrana pročitao iz napisanog mu teksta padobrana, što na stvari ne mijenja ništa. Jer, biti padobran u domobranima, ili domobran u padobranima za Nikolu Babića je svejedno, odnosno isto, što će reći identično. Bitno je da se ne ogriješi o 145. članak Statuta stranke, gdje piše, važno je antihrvat biti. Jer, u nedostatku boljeg plafona, praga i programa antihrvatstvo, na kraju krajeva, ipak je neko rješenje koje vodi direktno u narod. Po logici ove stranke, sve što je nekoč živjelo u vrijeme NDH treba neprijateljem proglasiti. I nije čudo onda što je i Josip Broz Tito bio veliki neprijatelj Bunjevaca, jer je i on u vrijeme Pavelića nešto u NDH s vremena na vrijeme petljao, a poznato je kao što nije da je i on Hrvat bio. Pa je onda došao ovdje i naredio da su od danas Bunjevci Hrvati. Tako je jedno vrijeme ponovo spominjani Nikola Babić morao bili Hrvat, što mu nije smetalo da bude u Grupi za osnivanje ogranka Matice hrvatske u ono vrijeme sedamdeset i neke. I trebalo je proći dosta vremena da shvati što je domobran, što padobran, pa da opet bude svoj na svome, odnosno da se spusti bez padobrana u Bunjevce, i sebe i svoj narod proglasi narodom.

Jasno, kako već u sredini spominjani Nikola Babić kaže, Matiju Poljakovića ne može oprati ni njegov kasniji književnički rad. I tu je niže spominjani Nikola Babić dosljedan i u pravu, jer ono što može koza ne može kupus, Miloša Crnjanskog književni rad spašava od njegovog ranijeg političkog angažiranja ali ne i Matiju Poljakovića. Istina, Poljakovića i nema što spašavati,

jer on nije bio u padobrane angažiran već u domobrane mobiliziran. I tako spominjani Nikola Babić priča svoju istinu za koju ni sam ne zna da je istina, ali mu je to netko rekao, a ni sam ne zna tko, što je u slučaju Nikole Babića jedna olakotna okolnost.

Treba se samo sjetiti, kada se prije dvadeset i kusur godina u kazalištu tražila karta više za predstave Matije Poljakovića, i jasno, u tu dvoranu su najviše išli upravo Bunjevci, o kojima je Matija Poljaković progovorio na svoj način, ali ne stoga što je od njih očekivao da će neka ulica dobiti njegovo ime, već zato što je bio veliki pisac i svoj narod je poznao u dušu. A, iako je bio komediograf, pravio je razliku između padobrana, domobrana i gromobrana.

Smeta niže rečenom Nikoli Babiću i Balint Vujkov, jer, eto, i on je otišao u Hrvate. Pa jasno da je otišao kad je vidio tko je u Bunjevcima ostao. Samo ono što Nikola Babić ne zna, Balint Vujkov u Bunjevce nije *očo*, on je bio i *osto* Bunjevac i Hrvat od početka do kraja, *nise privrćo* po potrebi *kò* sada neki stari u *fijoci*.

Da, o svemu bi ovome trebalo govoriti ozbiljnije, ali jasno ne u povodu padobrana i Nikole Babića. Uostalom, dok imamo ovakvu političku svijest, mislim da bismo ulicama trebali ukinuti imena, pa ih nazivati po glupostima koje se za političkom govornicom raznim prigodama iskažu. Recimo, jedna bi se mogla zvati „Padobranska“. Tužno je u cijeloj stvari što se u povodu Matije Poljakovića na ovaj način mora pisati. On je daleko veći književnik i za ovaj grad zaslužniji nego što gospodin Vasa Rokvić misli da je novinar.

Žig, broj 82, 17. siječnja 1998.

S one strane morala

Uporni predsjednik „Bunjevačko-šokačke stranke“ Nikola Babić, neumorno izmišljajući traga za istinom, za istinom koja odgovara njegovoj „Sve-stranci“. Tako je ovih dana u napadu povijesne inspiracije uputio pismo-prijedlog Vladi Republike Srbije, Ministarstvu za urbanizam, kako bi uskratilo suglasnost na Odluku Skupštine općine Subotica o imenovanju nekih ulica u gradu.

Babić, kao predsjednik „Bunjevačko-šokačke stranke“, na to ima pravo, uostalom kao svaki građanin. Ali ako ima pravo, to mu još ne daje za pravo služiti se neistinama i insinujacijama koje počivaju na umišljenim izmišljotinama te neodgovornom etiketiranju ljudi i njihovih djela.

On, još uvijek i dalje Nikola Babić, ne zna, odnosno ne želi znati ono što zna, kada od predloženih 15 imena za nazive ulica, primjedbe daje samo na tri imena, i to na imena trojice Hrvata. Svi ostali mogu, oni ne. A što ne? Pa ne stoga, Bože moj, jer su Hrvati.

Uporni Nikola Babić ćuti kako na ovaj način ispunjava (kao tiket za lotu), odnosno popunjava svoj patriotizam. Gospodin se, On, ne samo upušta u sitno *hetijsko* politikantstvo, već uspješno oslikava svoj bivalentni (dvostruki) moral. Tako Nikola Babić u epistoli Ministarstvu za urbanizam protiv Balinta Vujkova piše da je Vujkov svoj književni rad počeo na izvornom bunjevačkom dijalektu. To je netočno iliti laž. Svoje originalne radove Vujkov piše na književnom hrvatskom, tadašnjem srpsko-hrvatskom jeziku. Babić dalje nastavlja: „kasnije svoje pripovetke naslovljava ‘Hrvatske’“. Netočno. Balint Vujkov „svoje“ pripovijetke nije mogao naslovljavati „Hrvatskim“, nije mogao jer je, za razliku od Babića, znao da to nisu njegove pripovijetke, nego je to narodno blago koje je on skupio i obradio, a knjige su različito naslovljene. Primjer: „Jabuka s dukatima“, s podnaslovnom odrednicom „Narodne pripovijetke“, skupio i obradio Balint Vujkov, recenzenti dr. Dragiša Vitošević i mr. Zoja Karanović (toplo se nadam da je N. B. za ova imena već negdje čuo), izdavač NIO „Subotičke novine“, edicija „Osvit“ 1986. Zatim, „Zlatni prag“, podnaslovna odrednica „Hrvatske i srpske pripovijetke iz Mađarske“, skupio i obradio Balint Vujkov, izdavač Tankönyvkiadó, Budapest 1990. Dalje, „Hrvatske narodne pripovijetke“, izdavač Sloga, Zagreb 1957. godine. Uostalom, degutantno je N. Babiću nešto argumentirano objašnjava-

vati i navoditi, jer je Vujkov objavio preko 30 knjiga s različitim naslovima i zastupljen je u svim relevantnim našim i svjetskim antologijama narodnih pripovjedaka.

Balint Vujkov je više od četiri desetljeća marljivo skupljao, slušao, obrađivao i obilazio razne zemlje, gdje je bilo ili još ima Hrvata – od Italije, Austrije, Mađarske, Češke, Slovačke, Rumunjske, te diljem bivše Jugoslavije, od Kosova do Like, uzimajući od zaborava to neprocjenjivo narodno blago. Da on to nije učinio, to narodno blago, opće dobro i kulturno bogatstvo svih naroda, bez obzira kojoj naciji pripadaju, danas u eri elektronike, praktički bi bilo izgubljeno. Riječju, u ono vrijeme učinio je na tom planu više nego svih osam naših akademija skupa. Obradio je i skupio preko 1.500 pripovjedaka. Za života je dobio Vukovu nagradu. Sve je to radio neumorno, ne misleći hoće li ili neće u gradu dobiti ime neke ulice, ne sanjajući pri tom da će se njegovim stvaralačkim radom baviti u književnosti izvjesni Nikola Babić i ini trabanti iz stranke umjerenog ali malignog znanja i benigne mržnje. Žalosna je i tužna činjenica što se ovo događa sada i ovdje, o 85. obljetnici rođenja i 10. obljetnici smrti Balinta Vujkova.

Spočitava Babić gospodin Nikola Vujkovu da je sudjelovao u osnivanju ogranka „Matice hrvatske“ u Subotici. Jeste, ali isto tako je točno da je u osnivanju ogranka sudjelovao i isti Nikola Babić, čije se ime nalazi na podužem popisu osnivača. Gospodine Babiću, cijenjenom publikatoriju i to biste morali reći, ako već ne Ministarstvu za urbanizam, a onda barem nekom Ministarstvu za ćudoređe. Zar onda i Vaše djelovanje iz toga razdoblja ne bi valjalo ispitati? Ako ste onda bili Hrvat, čim ste na tom popisu, kako ste odjednom postali Bunjevac i to predsjednik. Jeste li postali svjesni svojih „grijeхова“ ili Vam je to netko poslije Titove smrti rekao, možda također izvjesni M.P. ili A.M.K. Trebate to sami ispitati. Pitam, odakle Vam informacija da je Vujkov bio liberal, kad u pismu pišete da je nejasna njegova uloga u razdoblju liberalizma i nacionalizma. Jasno da je nejasna, a ako je nejasna, što se u to upuštate na tako visokom mjestu? Za vrijeme liberalizma Vujkov, Dida, bio je u svom voćnjaku, bježeći od ljudi formule N.B., M.P., S.K., kemijski, teška voda. U vrijeme liberalizma, u samoći, orezivao je i njegovao svoj voćnjak, primajući u posjet rijetke prijatelje. Uostalom, razumljivo je što mu podmećete liberalizam, ali što onda i nacionalizam? Sve je to kod Vas nejasno. Nejasno Vam je i to da se s padom beogradskih liberala najavljuje raspad Jugoslavije, počinje moralno, intelektualno i duhovno srozavanje ove zemlje, a na površinu nezadrživo isplivavaju razni podobni političari tipa i formata od formata i tipa, kojih će se stidjeti pokoljenja.

Niste u pravu ni povodom Matije Poljakovića, no o tome smo pisali u prošlom broju „Žiga“. A sada pitam, kako je Poljaković s tim od Vas prišivenim atributima, mogao doći na tako visoko mjesto i to vojno mjesto u gradu i u samu vlast grada, te po svom nahodjenju ljude, patriotski orijentirane Bunjevce i Srbe slati na Batinu? Kako vi to umišljate? Po Vama ispada da je Poljaković izmislio Batinu, kako bi se svetio patriotima. Idite molim Vas! To drži vodu kao rešeto. Nejasna i iskonstruirana je Vaša priča i o Josipu Vukoviću Đidi. No, trebalo bi izmisliti drugi lakmus papir kako bi Vi i Vama slični mogli stopostotno provjeriti što je netko radio i bio prije nego što je i rođen. A dok nema lakmusa, predlažem da se u okviru Vaše stranke oformi jedna stručna komisija povjesničara, književnika i etičara koji bi utvrdili ono što je Vama i Vama sličnima nejasno. Sve dotle ovdje će lako biti napadati Hrvate, lako samo stoga – što su Hrvati.

P. S.

Čikam se, što neke vajne hrvatske institucije u gradu na sve ovo ne reagiraju. No, dobro. I šutnja je oblik hrabrog, poštenog i, nadasve, liderskog angažiranja. Napose u ova vremena.

Žig, broj 83, 31. siječnja 1998.

Kritičko čitanje vlastitoga

Salaš – Bunjevci – Europa

Ako danas Suboticu hipotetički postavimo kao mogući centar kulturnog, duhovnog i gospodarskog prostora Hrvata Bunjevaca, tada se već na samome početku susrećemo s pitanjem: odakle upravo u Subotici to stalno osporavanje njihovog nacionalnog identiteta?

No, ovom prilikom ne bismo ulazili u dublje povijesno političke uzroke i posljedice takvog odnosa prema njima; ono što nas u ovome trenutku zanima jest nepobitna činjenica da su se usprkos svim tim opstrukcijama i asimilacijama održali i razvili relativno zavidan stupanj kulture življenja i suživljenja. Kada kažem kulturnog življenja, imam na umu način njihovog organiziranog života unutar vladavine zakona, koji je odredio i nametnuo salaš!

Za Bunjevce, salaš nije tek puko stanište, salaš je za njih ona prirodna izraslina, kao žulj na ruci, koji svojom slojevitošću značenja omogućuje da Bunjevci traju do danas. Bunjevci su svoj nacionalni ponos vezali za salaš, i uglavnom velikim dijelom zahvaljujući njemu u izvjesnom stupnju ostali bez osjećanja svog nacionalnog identiteta europskog tipa. Iz tih razloga danas sa sigurnošću ne samo da možemo reći, nego i konstatirati, da se oni nisu uspjeli uklopiti u onu modernu i pomalo agresivnu strukturu koju svaki grad sam po sebi nosi, gdje bi sretno našli one organizacijske forme i sadržaje koji bi njihove individualne i kolektivne potrebe i interese artikulirao i vrjednovao, razmjerno njihovom radnom i povijesnom udjelu u utemeljenju gradske strukture. Oni su u gradu vječiti gubitnici. Neprestano u grču, bez kulturnog i društvenog kontinuiranog trajanja. Jedina kontinuirana linija koju možemo pratiti jest njihova sentimentalna vezanost za salaš i tornjeve ovoga grada.

I dok je salaš bio nerv, bilo ravnice, razvijala se jedna autentična kultura, dostojna svake pažnje. S relativno dobro razvijenom mrežom škola i crkava, kao onim čvorištima i činiteljima koji su upravo odredili zakone koji diktira salaš. Razvijala se bogata običajna tradicija, bogata i otvorena, primjerice: narodne pripovijetke, ljepota narodnih nošnji, narodnih igara, prela, dužijanica, kola, štovanje crkvenih blagdana itd.

Međutim, danas, kada su salaši ostali sami, danas kada salaš nema zakonsku moć uređivanja života, Bunjevci su se praktički našli u kulturno zrakopraznom prostoru. Naime, prijelaz sa salaša kao institucije koja uređuje

kolektivna osjećanja Bunjevaca u gradu, nije praćen odgovarajućim razvojem kulturno znanstvenih institucija, koje bi bile jamstvo njihovog kulturnog prosperiteta, i na taj su način jednostavno prepušteni jednoj prirodnoj i nasilnoj asimilaciji, a dio krivice, i to ne mali, za takvo stanje snosi i Europa i naše poimanje Europe. Mi svi želimo u Europu, i s razlogom, dodajmo i s pravom, ali ipak trebamo znati da je Europa iznutra krvava i pomalo umorna od sebe, da je iz nje kroz stoljeća iscurilo mnogo gnoja, i to najčešće na tuđe rane, i taj talog kojega se Europa oslobodila realna je poteškoća i smetnja malim narodima da dođu do sretnijeg odnosa na relaciji individualno-kolektivno. Na posljedice istočnog poimanja kolektivnog nemamo potrebe bar vas ovdje podsjećati (rad je pročitao u Baji, Mađarska), no želim reći da je Europa došla do onog stupnja kulture, kada daljnji razvoj zahtijeva decentralizaciju i kulturnu dezintegraciju. Naime, Europa se slobodno može otvarati, a da nijedna nacija, nijedan njen narod tim otvaranjem ne osjeća ugroženost, jer ima snažne unutarnje obrambene mehanizme i izgrađene instrumente koji štite od zatiranja posebnosti.

Ali, čime Hrvati Bunjevci da se otvore Europi danas? Da, svojom kulturnom tradicijom, običajima, umjetnošću. Imaju oni što dati Europi, ali tko i kako to da ponudi, preko kojih to institucija da uradi, a da sve to ne bude progutano u hipu. Da to ne bude nešto sporadično, plod slučaja, volja pojedinca, nego jedno trajno sustavno predstavljanje i duhovno integriranje u šire duhovne tokove. Takvih institucija Bunjevci danas nemaju, nigdje u svijetu, pa ni u Subotici, ni u Baji, ni u Somboru. Koji je to način da u Europu uđemo i da u njoj trajno ostanemo? I da se pri tom i sâmi iznutra obogatimo. Na ta pitanja moramo naći pravi odgovor. Jer, mi za sada nemamo takve institucije, koje je nekad predstavljao salaš, koji nas je nosio i sačuvao. Ne mislim da se sada trebamo vraćati salašu, ali nove oblike povezivanja moramo iznalaziti, otvarati i osmišljavati. Slikoviti primjer te naše nemoći u ovome trenutku jest pitanje povratka bunjevačke čitaonice u vašem gradu, no to nije usamljen slučaj, nego, nažalost, pravilo, kako su prolazile naše kulturne institucije u prošlosti, a do kojih smo najčešće došli vlastitim znojem i radom.

Jedan od nužnih načina povezivanja, jeste i čvršća kulturna suradnja s Maticom hrvatskom, no i na tom polju iz prošlosti, na žalost, znana su nam samo gorka i bolna razdoblja. Tu se nešto mora promijeniti. Nekome odgovara naša izoliranost, nekome odgovara da razina salaša bude naša sudbina na pragu ulaska u XXI. stoljeće. Ali, ne smijemo se dati, dosad je salaš čuvao nas, sada je vrijeme da mi čuvamo salaš.

Glas ravnice, broj 11, srpnja 1991.

Kruha i slobode

Jesmo li mi umorni od politike ili je politika digla ruke od nas, odgovor može doći, kako se stvari odvijaju i događaju, samo iz predznanstvene fantastike. Do tada, preostaje nam ponoviti A. Camusa: u svijetu „više nitko neće biti slobodan osim čuvara zatvora koji će morati još zatvarati jedni druge“. A duh luta, kultura trpi, ali se potreba za njom budi. Istinske vrijednosti ne prolaze, što daje nadu da civilizacija nadraсте svoje slabosti i preživi.

Upravo je ovih dana u Subotici, u pripremi Organizacijskog odbora „Dužijanca 94.“, održan simpozij posvećen velikanu naše književnosti i istančanom poznavatelju duše i jezika Bunjevaca – Balintu Vujkovu.

Na simpoziju su govorili subotički pisci i drugi poznavatelji njegovog opusa. Svojom raznovrsnošću, referati i usmena izlaganja doticali su i pokretali široku lepezu pitanja, iz tog neprocjenjivog narodnog blaga dovedenog do umjetničke perfekcije, koje je Vujkov nesebično skupljao, obradio i darovao svom narodu, određivši mu svojim djelom visoko i trajno mjesto u kulturi svijeta.

Ako bismo pokušali naći zajednički nazivnik simpozija, onda bi se on možda slikovito mogao iskazati: djela B. Vujkova ne samo što nas zadužuju, bez obzira kom narodu pripadamo, nego ona imaju za Hrvate-Bunjevce snagu zvijezde vodilje koja nepogrješivo vodi k očuvanju njihovog kolektivnog pamćenja, održavanju senzibiliteta i mentaliteta. Na čudesan način, na način bajke, njegova djela povezuju vrijeme prošlo i buduće, spajaju i stvaralački umiruju mikro i makro svijet koji je u nama i oko nas.

To veliko djelo samo po sebi ne može nestati, ali, ukoliko se želi sačuvati identitet Bunjevaca na sjeveru Bačke, gdje je i samo svetkovanje Dužijance njihov prepoznatljiv znak postojanja, onda se ta riznica narodnog blaga pohranjena u tomovima njegovih knjiga, mora na stvaralački način osadašnjiti. U protivnom, ne samo da će pod naletom vremena zalutati nego će biti i pometeni.

Obveza organizatora simpozija je da mnoge prijedloge iznesene na ovo skupu konkretizira, oživotvori i opredmeti.

Na taj način kruh, sloboda, politika i kultura oplemenit će prolaznost trajanja. Svijet možda time neće biti bolji, ali život ispunjen kulturnim vrijednostima bit će daleko podnošljiviji.

Žig, broj 3, 13. kolovoza 1994.

Ni razgovora, ni divana

U Bajskoj bunjevačkoj katoličkoj čitaonici u Baji 10. i 11. lipnja održani su šesti „Bajski razgovori“ s temom „Bunjevci danas“.

Bio je imponzantan skup hrvatsko-bunjevačke inteligencije iz Mađarske, Hrvatske i Jugoslavije. Skup s preko sto sudionika je bio, a razgovora, na žalost – nije. Organizacija loša, ostaju tek vrijedni spomena osobni kontakti i osobni divani. Prilika da se o aktualnim problemima Bunjevaca sadržajnije i kritičkije progovori propuštena je. Tema „Bunjevci danas“ kao da za sudionike nije bila dovoljno suvremena i provokativna. Zadana širina teme i obim pojma *danas* shvaćen je i tretiran na folklornoj razini prošlosti. Po tko zna koji puta čuli smo opća mjesta iz povijesti Hrvata-Bunjevaca, uz već otrcano politiziranje i lamentiranje. Dokazivano je dokazano. Poglavitito ono što se sudionicima ne treba dokazivati. Tako su se dugi referati pretvorili u predavanja i držanje satova, a prednjačili su u tome uzvanici iz Hrvatske. Više su oni govorili priznatim i nepriznatim manjinama, nego one njima.

Kome su takvi razgovori potrebni, po svemu sudeći, ne zna ni sam organizator. Šansa da se ideja o nacionalnim manjinama kao kulturnom i duhovnom mostu među narodima i državama osuvremeni i utemelji, ovom prigodom je propuštena. Put dublje, sadržajnije i bogatije kulturne suradnje s matičnom državom ostao je tek kao mogućnost.

Dojam je da između matične države i njenih manjina u susjednim državama za sada postoji jednosmjerna komunikacija po vertikalnoj osnovi (političkoj), a da nedostaje horizontalno povezivanje i protoka informacija. Uzrok tome možda je u nepostojanju određenih institucija. Poglavitito se to odnosi na SR Jugoslaviju. A u ovome trenutku najteži, i u biti neriješen, je nacionalni status Hrvata u SR Jugoslaviji. Zahvaljujući gluhoći i sljepoći Vlade Jugoslavije. Njeno latentno opredjeljenje jest da su oni ovdje kao nacionalna manjina nepostojeći, suvišni i ničiji, a što je brutalan i otvoren korak do potpune asimilacije.

Glede ovih problema, drugoga dana „Bajskih razgovora“ usvojena je Deklaracija o hrvatstvu Bunjevaca. Dokument vrijedan pažnje i kvalitetni iskorak ovoga skupa. To ukazuje da se o Bunjevcima danas u Baji itekako imalo što raspravljati i o čemu razgovarati. Međutim, nije bilo tako. Samojoj Deklaraciji posvećeno je nedopušteno malo vremena. Mišljenja smo da je

ona ishitrena i nedovoljno pripremljena. Uz to, bila je zagušena ostalim temama i pričama. Samo usvajanje i svečano proglašenje došlo je na kraju zasjedanja drugoga dana. A njome je susrete trebalo započeti. Dokument po svojoj ozbiljnosti i dalekosežnosti sam po sebi to zaslužuje. Ovako, ispao je sporedan. Odnosno, samo za neke bitan.

Ovim kritičkim opservacijama ne želimo omalovažavati razgovore. Dapače. Želja nam je da oni budu okosnica budućih razgovora, gdje će se iznositi problemi Hrvata-Bunjevaca. Jer Hrvati-Bunjevci od Senja, preko Like do Bačke trajno su zadužili hrvatski narod, te su neodvojivi dio njega, ma gdje živjeli. Jer, na tim prostorima žive od davnina. Nalazimo da iz tih razloga razgovori moraju imati odgovarajuću težinu, biti primjereni vremenu i situaciji. U protivnom, uz vlastitu folklorizaciju duha i „uz svesrdnu pomoć“ vlasti države u kojoj manjine žive doprinjet će njihovoj još bržoj asimilaciji, te gubljenju identiteta i kulturnom siromaštvu ovih prostora. Toga se mora biti svjestan. I u cijeloj ovoj priči, a za povijesnu odgovornost ove problematike svih Hrvata, izgleda da nedostaje Bunjevac tipa, formata i duha jednog A. G. Matoša.

Žig, broj 25, 17. lipnja 1995.

Na pomolu nova dijeljenja?

Nema demokracije bez politike, dok obratno ne mora važiti, ali može biti. Iz odnosa politike i demokracije mogu se donijeti razni sudovi i zaključci o vremenu i ljudima, o društvenom sustavu, te napose o međuljudskim odnosima. Nije vrijeme za dociranje. Međutim, inicijativa javno neimenovanog Inicijativnog odbora za formiranje Hrvatskog narodnog vijeća (HNV) u Subotici uspjela je zatalasati dio pučanstva, a i uzdrmati neke strukture, te otvoriti bolna mjesta organiziranja hrvatskog nacionalnog korpusa u Jugoslaviji. Konačno, i da pokrene mnoga pitanja.

U prošlom broju „Žiga“ donijeli smo Proglas za javnost Inicijativnog odbora za formiranje HNV-a i izjavu u povodu Proglasa HKC-a „Bunjevačko kolo“, HKPD-a „Matija Gubec“, „Bunjevačke matice“, Biskupskog ordinarijata i DSHV-a u kojoj se navedene institucije ograđuju od pokretanja inicijative za formiranje HNV-a.

Sada na stolu imam tekst Inicijativnog odbora o pogrešnom tumačenju inicijative, potpisan od strane Kalmana Kuntića i izjavu DSHV-a potpisanu od predsjednika mr. Bele Tonkovića. Oba teksta integralno donosimo u ovom broju. Ono što je nesporno za oba teksta jest sama ideja o nužnosti formiranja HNV-a. Sporno je vrijeme, i, kako izgleda, tko ima „tapiju“, odnosno legitimitet za osnutak Vijeća, i što se ona pokreće u trenutku kada joj nije vrijeme, kako to DSHV spočitava.

Moja je slobodna procjena da se ovakvim međusobnim „dopisivanjem“ i dalje uspješno razbija i dijeli hrvatski narodni korpus. I to u državi gdje Hrvati još nisu priznati niti kao nacionalna manjina. Čeka se da se netko dogovori. Tko će – zna se. A kada – još ne. I sve se ovo događa u već zahuktanoj izbornoj kampanji. Političke posljedice glede izbora, napose lokalnih, mogu za Hrvate biti ozbiljne.

Prvo pitanje jest: kome je sve ovo potrebno? Odgovor za sada je: ne zna se. Drugo: nameće se dojam da sam Inicijativni odbor nije dobro obavio nužne predradnje. Nosio se samom idejom, ne sagledavši cjelinu, pa i sudbinu same ideje. Jer, ako se spomenute institucije javno ograđuju od formiranja HNV-a, a DSHV i posebnom izjavom, tada su oni (IO) u prvom koraku u korijenu sasječeni, tj. sveli su sami sebe na „grupu građana“ s odgovarajućim političkim predznakom usmjerenim, kako se čini, protiv samoga

DSHV-a, nezadovoljni njegovim dosadašnjim učinkom. Iznosim ovakav stav jer su u Inicijativnom odboru zastupljeni i pojedini članovi stranke. Dalje, nalazim da je HNV potrebno, ali nije baš i nužno za očuvanje hrvatskog entiteta u Jugoslaviji. Bitnije su institucije i rješavanje njihovog pitanja u sklopu vraćanja pune autonomije Vojvodine. Prijeporno je i kako doći do HNV-a u državi gdje za to ne postoje pravni i razrađeni politički mehanizmi za legalizaciju takve ideje. A onoga trenutka kada država to omogući, vjerojatno će nacionalna vijeća biti suvišna s obzirom da će biti instrumentalizirana od nje same. To je Inicijativni odbor morao imati na umu i ponajprije obaviti preliminarne razgovore s institucijama koje trebaju biti zastupljene i nositelji Vijeća, a ne činiti to *post partum* (nakon poroda). Otuda je možda i potreba da se javnosti uputi dodatni tekst naslovljen „Pogrešna tumačenja inicijative za formiranje HNV-a“.

Bliska mi je misao da je potreba za formiranjem HNV-a u ovom trenutku dijelom inspirirana opravdanim nezadovoljstvom radom DSHV-a glede organiziranja Hrvata u Vojvodini, odnosno, učinkovitošću njegovoga predsjednika. Javna je tajna da unutar stranke postoje podjele i sukobi na liniji predsjednik – dio članstva, prouzročeni samovoljom prvoga, ili bar načinom kako on demokraciju vidi.

Nesporna je činjenica da je velika zasluga mr. Bele Tonkovića za političku artikulaciju i predstavljanje Hrvata iz Vojvodine. Uдахnuo im je svojim radom nacionalnu svijest, godinama na ovim prostorima zatrtu. Također, stoji i činjenica da je to smjelo činio u izuzetno teškim i složenim vremenima. Poglavitito, zastupajući njihova prava i interese na međunarodnom planu. To će ostati zapisano u političkoj povijesti. S druge strane, evidentno je da je njegovo djelovanje na unutrašnjem odnosu spram države, pojedinih stranaka ili pojedinaca već dulje vrijeme prijeporno i kontraproduktivno. Sama stranka, nažalost, nije smogla snage adekvatno se tome oduprijeti (mnogi su je iz oportunističkih razloga jednostavno napustili). Gundanja su prisutna, no od toga se za sada dalje nije otišlo. Bela Tonković je tip političara za velike teme i teška vremena. U uvjetima kada je potreba filigranski politički rad, pokazuje slabosti, a što je dimenzija svake autokratske vladavine. Ovime se članstvo mora otvoreno, odgovorno i analitički pozabaviti, ukoliko želi sačuvati jaku i zdravu stranku, a bez koje bi Hrvati u Vojvodini bili politički obezglavljeni.

Da je DSHV u krizi zahvaljujući velikim dijelom upravo predsjedniku može biti moj proizvoljan sud. No, ukoliko se složimo kockice, ova teza ima svoje utemeljenje. Pročitamo li pozornije donesenu izjavu o HNV-u: „Vijeće DSHV-a poziva članove DSHV-a koji su pokrenuli inicijativu grupe građana

na, ili podržali Proglas Inicijativnog odbora, ne vidjevši njezine posljedice po hrvatski narod u SR Jugoslaviji, da se ograde od te inicijative i istupe iz Inicijativnog odbora, te o tome pismeno obavijeste Predsjedništvo DSHV-a“. Zbunjuje i zabrinjava, jer se javno prozivaju ljudi da se pismeno ograde, ne samo od pokretanja, već i u slučaju podržavanja (i verbalnog?). Znači li to da oni nemaju pravo na svoje osobno mišljenje? Tim prije, što je, po mom skromnom mišljenju, sama inicijativa još vrabac na grani. S druge strane, vidi se da nije u pitanju razilaženje i idejno neslaganje o formiranju HNV-a, već se poziva na vrijeme, a izgleda u pitanju su i ljudi koji inicijativu pokreću. Spočitava im se usput i mogućnost „nesagledivih posljedica“. Malo pretenciozno i neodgovorno. Ozbiljnije posljedice po Hrvate imat će upravo ovako i način rada, tj. leadersko svodenje stranke na privatnu prćiju mr. Bele Tonkovića. To može biti pogubno. Kažemo pogubno jer saznajemo da je na Vijeću 3. veljače on podnio ostavku na dužnost predsjednika DSHV-a. Povod je za sada nepoznat. No, to je neozbiljno i neodgovorno, napose ako izgovorenu riječ ne održi, već koristi za ispitivanje raspoloženja samog članstva. Ne održi li u ovom trenutku svoju odluku, kada su izbori na pragu, a istodobno se sinkrono uporno radi na daljnjem dijeljenju Hrvata i neosnovanom napadanju pojedinaca i institucija, posljedice će netko morati snositi.

Stranka je, kako smo istaknuli, Hrvatima na ovim prostorima potrebna. No, ukoliko se zalaže za demokraciju u državi, mora to učiniti i u vlastitoj kući. Na kraju, nalazim da se u ovom trenutku pojedinci iz krugova Crkve nisu najbolje snašli.

Žig, broj 42, 10. veljače 1996.

Otvoreno pismo predsjedniku DSHV-a – Bela Tonković *ante portas*

„Pozdravljam sve prisutne, zvane i nezvane...“

Ovako je predsjednik DSHV-a Bela Tonković otvorio konferenciju za novinstvo upriličenu u povodu potpisivanja „Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije“ u Domu DSHV-a.

Ne znam tko je sve na konferenciji bio zvan a tko nezvan; tko poželjan, a tko nepoželjan, no rečena dobrodošlica znakovito i po sadržaju i po tonu zvuči nedobronamjerno i nije na fonu normalizacije bilo kakvih odnosa već tjera u neke druge podjele, u nove podobne i nepodobne. Ono što pouzdano znam jest da Uredništvo „Žiga“ na konferenciju nije bilo pozvano, u funkciju podobnih, nego se tamo našlo u ulozi uljeza. Po Vama, gospodine Tonkoviću, „Žig“ niti je mnogo dvotjedan niti dovoljno tonkovićevskocentričan, što i ne čudi jer su, po Vašem mišljenju, dobri samo oni Hrvati koji su ugroženi i koje po svijetu možete valjano štiti i zastupati. Naime, to od Vas međunarodna zajednica zdušno zahtijeva, očekuje i za to Vas, moguće, plaća. Svaki drugi, poglavito podoban, Hrvat i druga opcija za Vas je ne samo prijeporna, nego unosi nemir i razdor među ovdašnje Hrvate, koji su, eto, odjednom postali „politički narod“ (sic!).

Nisam član stranke, no pravo na kritiku predsjednika DSHV-a daje mi Vaša neutemeljena i ničim verificirana izjava i ideja da nakon potpisivanja Sporazuma o normalizaciji odnosa između država sve Hrvate u SRJ treba predstavljati (pa valjda i štiti) DSHV, kako ste to decidirano iznijeli na spomenutoj konferenciji. Ako već privatizirate pravo na sve Hrvate, onda morate javno slušati što neki o Vašem političkom učinku misle. Istina, još ne znam jesam li dovoljno podoban Hrvat. Očekujem da to uskoro utvrdi Vaša anketna komisija.

Svjestan sam da nije vrijeme za jednu ovakvu kritiku; izbori su pred nama, ali političar s takvim pretenzijama mora imati punu odgovornost ne samo pred javno izrečenom riječi nego i pred njegovim odjednom postalim političkim narodom kojega želi zastupati.

Moram odmah reći da ste Vi, po meni, odavno izgubili busolu koja vodi sadržajnom boljitku sudbine koja se tiče hrvatskog nacionalnog bića

na ovim prostorima. I tako jedina politička organizacija Hrvata u SRJ doživljava tipičnu sudbinu svih nacionalnih stranaka: započinje zastupanjem nacionalnih interesa, istina nikada do kraja i ni od koga profiliranih, a završava u plićaku liderstva. Vi osobno nikada niste dopustili da Vaša stranka unutar sebe zasnuje i izgradi obrambene (mlade) demokratske mehanizme koji bi je štitili od privatizacije i od stupnja identifikacije s jednom jedinom osobom. Slučajno, ne Vašom zaslugom, ta osoba ste Vi – Bela Tonković. Od samog osnutka stranke Vaš odnos prema inteligenciji i stvaraocima u ovome gradu sličio je ponašanju slona u staklari. Svjesno ste se i svojski trudili da ih, kako iz stranke, tako i izvan nje, otjerate. Po tome Vaše zasluge ni malo ne zaostaju od onih iz 1971. kada je isto tako uspješno radio drugi i predsjednik SK Stipan Kopilović. Moram reći da su mi od komunista dalje i morskiji antikomunisti, napose makartijevskoga tipa čiji ste Vi genotip. Ne iz razloga što se koristite njihovim metodama nego što bez komunista Vas i Vama sličnih ne bi bilo.

Normalizacija odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije otvara nove ljudske opcije i nove sadržaje. Međutim, oni se ne mogu bazirati samo na pritisku i garanciji međunarodne zajednice, nego na dobroj i iskrenoj volji objiju strana potpisnica sporazuma, a što se za sada još dovoljno ne vidi. Nacionalne manjine u novostvorenim odnosima jesu, trebaju i moraju biti mostovi suživota preko kojih će jedna, druga, treća, četvrta... strana doživjeti katarzu i suočiti se sa svojim traumama ukoliko nam je do zajedništva kroz razlike stalo. Na taj način mi nećemo biti briga međunarodne zajednice nego njen istinski dio, a ne pod njenim budnim okom pripremanim za neke nove buduće sukobe. Poslova je mnogo, uzroci su duboki, posljedice očevidne koje moramo dovesti do punine svijesti, a ne do razine krivca (to je pravna stvar) već do griže i dijela savjesti svakog pojedinca.

Nesporno, DSHV je u početku i u mnogo težim vremenima, u složenijim uvjetima, odigrao zavidnu i zaslužnu ulogu s Vama na čelu. No, već duže vrijeme DSHV se, zahvaljujući isključivo Beli Tonkoviću, urušava u samu sebe. Sada to urušavanje nastojite prenijeti na cio hrvatski narod SRJ. To je politički neozbiljno, a moralno neodgovorno, tim prije što stanje i postojeće odnose u DSHV-u vide mnogi osim Vas i Vama sličnih. Ponavljam, izbori su pred nama; svjestan sam težine teksta ali se više plašim deprimirane šutnje. U procesu normalizacije odnosa političari stranke pripada odgovarajući segment, ali ne možete sve nas podvući pod taj šešir. Ni osobno ni kao stranka nemate niti legalno niti legitimno pravo zastupati sve ovdašnje Hrvate. A Vi ste kod mnogih izgubili i moralni i politički i intelektualni kredibilitet. To

treba biti jasno ne samo Vama, već i Zagrebu i Beogradu. U ovome trenutku Zagreb se mora odlučiti: Bela Tonković ili očuvanje hrvatskog nacionalnog entiteta na ovim područjima. Gornji dio vaše političke klepsidre je prazan. Ničim se do sada niste na unutrašnjem planu, po pitanju nacionalnoga bića Hrvata, potvrdili kao čovjek koji bitno drugačije i sadržajnije može našu situaciju promišljati, a to nas vodi nigdje i nikuda. Sada Belom Tonkovićem može biti zadovoljan jedino Beograd i ministrica Margit Savović jer njemu i njoj odgovara politika osobito s mogućim posljedicama koje se već jasno ocrtavaju. Pitam: s kim i kakvim to Hrvatima želite stvoriti kulturnu autonomiju?

Da se razumijemo: povod niti uzrok ovoga teksta nije početna rečenica članka. Slično intonirano pismo prije par mjeseci uputio sam na meritorno mjesto i odgovarajuće adrese. Istina, bez ikakvih povratnih informacija, što je i razumljivo. No, ja sam svoje rekao. *Mea culpa*. Odgovornosti po tom.

Iskreno, zabrinut sam za posljedice do kojih nas Vaša politika može dovesti. Pokušat ću ovo oprimjeriti nekim Vašim konkretnim postupcima i metodama kojima se služite. Da kažem odmah: poštapate se lažima, denuncijacijama i klevetama koje se odnose na „podobne Hrvate“. Ni do sada niste štitali interese svih Hrvata u SRJ. Izbijte si to iz glave! „Žig“ je od svog osnutka u Vašem indeksu. No, bez lažne skromnosti možemo reći da smo se u ovom razdoblju trudili i učinili da subotičke Hrvate i sam grad više afirmiramo nego Vi. (Molimo Vas, ne poistovjećujte Belu Tonkovića i DSHV.) Nastojali smo artikulirati kulturna, društvena i politička pitanja nas samih. Između ostalog, branili smo i Vaš moralni integritet kada je to bilo potrebno. No, činili smo to iz jedne druge opcije, za Vas normalno neprihvatljive. Vaš odnos prema ovom dvotjedniku ne samo da je negativan nego i tendenciozan – mi smo za Vas režimske novine. Denuncirali ste nas javno i ovdje i pred međunarodnom zajednicom na koju se stalno pozivate. Tvrdite da se oko ovoga lista okupljaju ljudi koji rade na raskolu ovdašnjih Hrvata. Je li to točno reći će sud vremena. Međutim, istina je da „Žig“ nema nikakvu političku platformu. U tom smislu djelovanja on ima uređivačku koncepciju koja je takva kakva je; o njoj se može raspravljati i naša su vrata otvorena. Eklatantan je primjer kako ste nas javno u međunarodnoj zajednici predstavili u mojoj nazočnosti. Mogu samo kaskijanski zamisliti kako to činite kada tamo nismo prisutni. Naime, na ovogodišnjim Bajskim razgovorima izrekli ste „međunarodnu laž“ i kitili se bez ikakve zasluge tuđim perjem (između ostalog, mislim i na „Dužijancu“). Na tom skupu ste s govornice rekli da je Vojislav Sekelj bio ravnatelj „Glasa ravnice“, ali ste to filovali neistinom da sam ja bio ravnatelj glasila koji se u tim teškim i opasnim vremenima nije

smio potpisati nego se umjesto mene potpisivao Branko Melvinger. Gospodine Tonkoviću, to je laž! Izvolite pogledati impresume „Glasa ravnice“ pa ćete vidjeti jesam li se potpisivao punim imenom i prezimenom ili je to činio neki drugi Vojislav Sekelj, koji je ipak snosio i snosi odgovarajuće posljedice. Bila su to zaista teška i složena vremena. Na čelu s Ivanom Poljakovićem u tom trenutku uspjeli smo okupiti oko tog glasila dobru ekipu mladih stvaralaca i intelektualaca koji se nisu ni plašili ni stidjeli svog hrvatstva. No, Vi ste nas svojim odnosom „po nečijem političkom zadatku“ uspješno istjerali.

Predstojeći izbori su pred nama. S obzirom da sve ovdašnje Hrvate želite predstavljati i zastupati, moram reći da je za neke od njih Vaša taktika politički lukava, no lišena strategije providna je jer lopticu odgovornosti, glede eventualnoga izbornoga neuspjeha, želite prebaciti na njih. Vjerojatno ste i sami svjesni stanja u Vašoj osobnoj stranci. Preuzeli ste opsežne pripreme i za uspjeh i neuspjeh. Ako uspijemo, to ćete pripisati sebi u povijesne zasluge. Ako ne, to neće biti Vaša krivnja ni Vaša odgovornost. Krivi će biti drugi, odnosno krivnju će snositi drugi, po Vama podobni Hrvati. Da bi se rasteretili odgovornosti moraju postojati unutrašnji neprijatelji koje uspješno, po makartijevskom receptu, stvarate i proizvodite jer oni, po Vama, rade protiv interesa hrvatskog naroda. Jedan od tih unutrašnjih neprijatelja je i „Žig“ i ljudi oko njega, a činjenica da je naš izdavač HKC „Bunjevačko kolo“ ukazuje da su i svi članovi i simpatizeri ovoga Centra potencijalni unutrašnji neprijatelji.

Idemo dalje. Za formiranje Hrvatskog nacionalnog vijeća rekli ste da još nije vrijeme. Da, za Vas nije vrijeme, jer Vi ste već u povijesti. No, tu početnu inicijativu „dobro“ ste iskoristili. U slučaju da je nacionalno vijeće oformljeno, ovdašnje Hrvate ne bi predstavljao Bela Tonković, što je, sukladno Vašim poimanjem demokracije i normalizacije odnosa između država, nezamislivo. Jer, nametnuti identitet „Mi“, tj. Bela Tonković, to su svi ovdašnji Hrvati. Napose oni koji ne misle svojom glavom. I oni su Vam poslužili kao neprijatelji koji dijele Hrvate ovdje, što razotkriva Vašu metodologiju rada. Tako u intervjuu u „Glasu ravnice“, br. 66 kažete: „Tomislav Žigmanov, koji je inače član Vijeća DSHV-a, na sjednici Vijeća 26. 2. 1996. javno je izjavio da su se oni organizirali u HNV-u zato – da država ima s kim razgovarati. Stvar je, dakako, jasna: budući da SRJ odbija s nama razgovarati, njoj su potrebni podobni Hrvati, a oni su se ponudili kao podobni Hrvati. *Budući da nisu obavili svoj politički zadatak, odmah je uslijedila i sankcija, pa je glavni akter i prvopotpisani ‘inicijative HNV-a’ – dobio istragu zbog gospodarskog*

kriminala (podvukao V. S.). Budući da posao nije urađen ‘kako treba’, uslijedila je odgovarajuća nagrada. Ovaj potez vlasti je razumljiv. Vidjeli su da ne mogu uništiti DSHV, da su naši zahtjevi ozbiljni, realni i u skladu s međunarodnim dokumentima“.

Vama je sve odmah jasno. Jadno. Ono što je ovdje jasno jest da ste odgovlačili formiranje HNV-a kako biste ostali jedini pregovarač u ime podobnih i nepodobnih Hrvata, te da Vi sami razgovarate s državom koju denuncirate. Jeste li sada Vi podobni Hrvat kada nakon potpisivanja Sporazuma pristajete razgovarati s njom? Koje će sankcije sada uslijediti, i kakva je odgovarajuća nagrada na pomolu? Cilj ste postigli: javno ste predstavili mlade ljude da rovale na jedinstvu nacionalnog bića Hrvata. Moguće i eventualni neuspjeh na predstojećim izborima snosit će oni.

Dalje, sazivate to isto Vijeće, isključujete tri člana od kojih je jedan predsjednik Mladeži DSHV-a; ljude ne pozivate na to Vijeće, odluku bez njih donosite, do dana današnjeg ne saopćavate da su isključeni ni njima ni javno. Jasno, isključujete mlade ljude iz stranke, a kao glavnog aktera po Vama, za inicijativu o formiranju HNV-a, javno denuncirate da je dobio gospodarske sankcije jer nije ispunio zadatak dobiven od same države, ne isključujete. Što je tu sad jasno? Zar niste u komplotu s njim? Između ostalog i to unosi dodatnu pomutnju i razdor među ovdašnje Hrvate. Zar se Vi sada ne nudite i ne namećete kao podoban Hrvat?

Pitam se koji su i kakvi su to članovi Vijeća koji pristaju na raspravu bez toga da „optuženi“ budu prisutni, pa da se omogućiti demokratska rasprava, a njima dâ prilika da ljudski u svoju obranu kažu što imaju. Komunisti su bili pošteniji. Zovete ih da se pokaju, a njihov grijeh je u tomu što su poštivali odluku Vijeća da se na vrijeme oformi HNV. Znači, nisu se ogriješili o odluku stranke već se suprotstavljaju Vašoj samovolji. Otkuda Vam pravo javno tvrditi da je netko dobio istragu zbog gospodarskog kriminala, jer nije ispunio državnu političku zadaću? Sada, kada Vi jedini zastupate sve Hrvate i pristajete na razgovor s tom državom, zar nije jasno da ste i Vi od nekog dobili političku zadaću? A što ako je ne ispunite?

Izmišljate i dodatne neprijatelje kako biste eventualni neuspjeh na izborima pripisali drugima: okrivljujete Lazu Vojnić Hajduka da unosi pomutnju u članstvo DSHV-a i među Hrvate u Subotici, jer se na Skupštini HKK „Bunjevačko kolo“ ogradio od nekih postupaka stranke. Formirate anketnu komisiju da ispita činjenično stanje. Koje činjenično stanje, i koja anketna komisija, i koja pomutnja? Prije svega, Lazo Vojnić Hajduk na Skupštini

HKC „Bunjevačko kolo“, kao dopredsjednik Centra, nije iznio svoj osobni nego stav Predsjedništva. Po toj bi logici zadaća imenovane istražne komisije bila ispitati podobnost svih članova Predsjedništva „Bunjevačkog kola“. Da se već jednom zna jesu li u Centru podobni ili nepodobni. Kakve Hrvate u kulturnoj autonomiji želite? Pitam se tko bolje zastupa i štiti interese ovdašnjih Hrvata: Margit Savović svojom epohalnom izjavom ili Bela Tonković svojom anketnom komisijom? I tko ovdje unosi zabunu i pomutnju?

Sve je ovo dio predizborne kampanje Bele Tonkovića. Za uspjeh, zasluge njemu; za neuspjeh krivci su unaprijed već žigosani.

Isto tako, trebate znati da na internim ovdašnjim anketama kao političar kotirate izuzetno nisko. Na jednoj od njih od preko 500 ispitanika dobili ste od Subotičana samo dva (2) glasa. Na drugoj, po popularnosti uvjerljivo ste posljednji. Za razliku od samoga DSHV-a koji dobiva zadovoljavajući procentualni broj glasova. To upućuje da problem nije u stranci nego u Vama. Također, Vaša taktika „malo dam ostavku, pa je mnogo povučem“ sastavni je dio Vašeg političkog anfasa.

Na kraju, želim reći da moje interese pred državom ne može zastupati Bela Tonković, jer ste i sami odjednom postali podoban Hrvat. Pitam se samo tko je sljedeći na listi Vaše anketne komisije?

Istina, imate povijesnu priliku zamrznuća svoje funkcije (bar dok izbori ne prođu) ili da još jednom podnesete ostavku. Bilo bi to sukladno Vašem poimanju demokracije. S tim je dio odgovornosti ravnomjerno raspoređen.

A bilo bi lakše.

Žig, broj 56, 7. rujna 1996.

À la carte B. Tonković

O gospodinu Beli Tonkoviću i stanovitom M. M., pišući na stranicama „Žiga“, vjerojatno sam dosadio i sebi i drugima. No, opetujem, ne reagiram na njih kao osobe već kao opasnu društvenu pojavu na koju želim ukazati.

Prvo, prije izvjesnog vremena gospodin Bela Tonković nije dobio putovnicu SR Jugoslavije. Oko toga u medijima se digla mala prašina; tom prigodom nitko se nije zapitao što bar stotinu ljudi nije dobilo putovnicu ove zemlje. Što je i normalno. Jer, u svakoj pravnoj državi glede toga postoje neki uzusi. Recimo, do prije izvjesnog vremena nisam bio državljanin u državi u kojoj sam rođen, ali time nisam uznemiravao javnost. Stao sam u red, kao svaki građanin, i dobio državljanstvo. Isto tako je i gospodin Bela Tonković, nakon dva-tri dana, dobio putovnicu SR Jugoslavije i putovao diljem svijeta, promovirajući, sada ne našu ugroženost no svoju osobno.

Drugo, prije nekoliko tjedana bio sam sudionikom skupa hrvatskih manjina u Europi, glede stanja njihovih medija. Skup je bio održan u Zagrebu, u prostorijama Hrvatske matice iseljenika. Tamo sam imao čast i „privilegij“ da među prvima saznam kako gospodin Bela Tonković od hrvatskih vlasti nije dobio vizu za ulazak u zemlju kako bi osobno prisustvovao skupu. To smo saznali iz poslanog telefaksa.

Nakon pročitanoa teksta, prvi sam puta shvatio kako su manjine zbilja ugrožene. Jer, ako jedan predsjednik stranke ne može dobiti putovnicu i vizu, mogu tek zamisliti kakva je po tom pitanju sudbina običnoga puka.

Do sada je Bela Tonković putovao po raznim europskim središtima, pričajući o općoj ugroženosti Hrvata u SR Jugoslaviji, a sada nakon normalizacije odnosa susjednih država on putuje po svijetu i priča o vlastitoj ugroženosti. No, po mom sudu, Bela Tonković najviše ugrožava samoga sebe. O ovome bi se moralo pozabaviti Predsjedništvo DSHV-a.

Na istome skupu pročitao je i referat o općem stanju Hrvata u SR Jugoslaviji, gdje, između ostaloga, Bela Tonković piše: „U proteklom razdoblju proradio je Forum hrvatskih institucija, koji bi trebao biti mjesto za koordinaciju rada hrvatskih ustanova, ali se u dosadašnjem radu očituju parapoličke tendenciji s ciljem marginalizacije i slabljenja Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, čime bi se stvorio paralelizam u političkom zastupstvu hrvatske nacionalne manjine i otvorila mogućnost da nas država izigra.“

Što reći nakon ovoga, ako se prisjetimo da je isti Bela Tonković u dva navrata javno pozvao Hrvate u Srbiji da glasuju za predsjedničke kandidate koalicije SPS-JUL-ND (Lilića, potom Milutinovića), službenih predstavnika države. S druge strane, Bela Tonković se plaši da će nas oni izigrati! Sve ovo govori o dvojnomo političkom ćudoređu predsjednika. Ili možda on smatra kako su svi Hrvati ovdje obične političke ovce. Na stranu to što je dan prije ovih susreta izaslanstvo Foruma bilo primljeno u istim prostorijama, a u povodu predstojeće organizacije „Tjedna Hrvata iz Vojvodine“ u Zagrebu. Zatim, u posljednjem broju stranačkoga glasila „Glas ravnice“ objavljen je demanti kako Forum nije nikakva parapolitička organizacija niti ima te namjere. Međutim, gospodin Bela Tonković ideju o parapolitičkoj pozadini Foruma i dalje širi i plasira, a sam ne sudjeluje u njegovu radu i uzima si za pravo određivati tko je ovdje Hrvat, a tko ne.

Želim reći da se gospodin Bela Tonković svojim načinom rada i politikom koju u ime DSHV-a vodi svrstao u opasnu manjinu. Gospodine predsjedniče, Vi ste „pobrkali lončiče“, lider nije sinonim za metlu, a članovi stranke, nadam se, nisu njezin (metlin) predmet.

Pitam se što to radi i misli službena politika Republike Hrvatske? Ili joj je u SR Jugoslaviji potrebna jedna stranačka politika. Službena Hrvatska se mora opredijeliti je li joj potreban lider ili je zbilja zainteresirana da se u SR Jugoslaviji očuva hrvatski nacionalni identitet. Trebala bi otvoriti oči, što nije skupo, a u slučaju da oči ne otvori na vrijeme, stajat će nas mnogo.

Uostalom, i 99.000 članova DSHV-a moglo bi promisliti o ponašanju i djelovanju svoga predsjednika. A da ih upravo toliko ima, da se zaključiti iz minulih lokalnih, pokrajinskih, republičkih i saveznih parlamentarnih izbora. Svi vi u DSHV-u morali biste se zamisliti, jer je vaš predsjednik zbilja ugrožen. Spašavajte ga ili se sami spasite.

Žig, broj 81, 22. prosinca 1997.

Bilješka o piscu

Vojislav Sekelj, hrvatski književnik starije generacije iz Vojvodine, rođen je u Subotici, 20. travnja 1946. U rodnom gradu je završio osnovnu, srednju te Višu tehničku školu, smjer elektrotehnika. Najveći dio radnog vijeka proveo je kao srednjoškolski profesor u subotičkoj Željezničkoj industrijskoj školi, u kojoj je jedno vrijeme bio ravnateljem, kao i u nekoliko drugih srednjih škola. Zbog očitovane angažiranosti u hrvatskoj zajednici od početaka demokratizacije srbijanskog društva koncem 80-ih godina XX. stoljeća te napisa koje je objelodanjivao u tiskovinama (prije svega u *Glasi ravnice* i *Žigu*), u kojima je branio prava hrvatske zajednice na dostojanstven život i pozitivno priznanje, gubi uposlenje. Od 2002. član je uredništva časopisa Matice hrvatske iz Subotice *Klasje naših ravni*. Član je Društva hrvatskih književnika i Društva književnika Vojvodine. Aktualni je urednik glasila Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini *Glasi ravnice*. Kao umirovljenik živi i radi u Subotici.

Jedan je od najčitanijih pisaca u Vojvodini na hrvatskom, jeziku na kojem piše od početka. Piše pjesme, romane, eseje, poetske drame, književnu kritiku i publicistička djela. Prvi njegovi radovi su bili objavljeni u časopisu *Čik* 1964., a u ediciji *Osvit* časopisa *Rukovet* iz Subotica, objavljena mu je 1972. prva zbirka pjesama *Djetinjstvo*. U svojim pjesmama ima suvremeni, moderni pjesnički izraz i oblik, a tematski su vezane uz idejne motive i vrijednosne zasade egzistencijalizma. Jedan je od utemeljivača, kasnije cijeloga pokreta, pisanja pjesama na novoštokavskoj bunjevačkoj ikavici, koja mu je katkada sofisticirana do virtualnosti.

Zbog antihrvatske histerije u vrijeme nakon Hrvatskog proljeća, od strane lokalnih čelnika Saveza komunista dano mu je do znanja da su njegove pjesme nepoželjne u časopisu *Rukovet*, što ga je primoralo da objavljuje u drugim sredinama. Na preporuku književnika Petka Vojnića Purčara, okrenuo se pisanju književne kritike, koje je objavljivao u novosadskom časopisu *Polja*, zagrebačkom *Oko*, sarajevskom *Izraz*, beogradskom *Književnost*. Manji do njih objavio je u knjizi *23 kritike*. U svome drugome romanu, po vlastitim riječima, pokušao je iskazati tjeskobe domaćeg čovjeka nastale uslijed teških ratnih godina 1990-ih. Krešimir Nemeć ga je uvrstio u antologiju hrvatskog romana 1945.-2000. Djela su mu prevedena na mađarski, njemački, slovački, slovenski, makedonski, albanski, rumunjski, francuski i engleski.

Sekelj se okušao 1990-ih i u novinarstvu. Bio je prvi dopisnik Hine i Hrvatskog radija iz Subotice (1990.-92.), zatim redoviti kolumnist i, kratko vrijeme, ravnatelj *Glasa ravnice*, a nakon razilaženja s vodstvom DSHV-a, s dijelom suradnika pokrenuo je i uređivao dvotjednik *Žig*, uspješno promičući novinarstvo na hrvatskom jeziku. *Žig* je redovito izlazio 5 godina, a onda je zbog novčarskih poteškoća izlazio s prekidima do 2001. Unatoč tome, postojanje *Žiga* utrlo je put inim vojvođanskim medijima na hrvatskom jeziku.

Djela: *Djetinjstvo*, pjesme, Subotica, 1972.; *Sad znadeš sve*, pjesme, Subotica, 1979.; *Daleka zvona*, roman, Subotica, 1983.; *Poljubac izdaje*, pjesme, 1988.; *23 kritike*, književna kritika, Irig-Novi Sad, 1988.; *Rič falj*, pjesme, Rijeka, 1991., Subotica 1993² i 2003³; *Uzmi dodaj*, roman, Subotica, 2002.; *U izmučenim riječima*, pjesme, Subotica, 2005. i 2008²; *MMV*, pjesme, Subotica, 2005.

Kako se brani dostojanstvo – uzoriti slučaj Vojislava Sekelja

Subotički je književnik starije generacije Vojislav Sekelj jedna od najrenomiranijih, najzanimljivijih i najintrigantnijih osoba ovdašnje književne scene s konca XX. i početka XXI. stoljeća. Osim što se, i više nego uspješno, okušao u gotovo svim književnim vrstama – objavio je više od deset vrijednih knjiga pjesama, romana, eseja i književnih kritika, ušavši s pjesmama i proznim djelima u brojne antologije – ujedno je bio i javno angažirani intelektualac: odvažno je, naime, znao dodatno šiljiti svoje oštro pero i spram događaja i pojava iz društvene zbilje, napose o onima prijepornima i devijantnima. Te su ga i takve aktivnosti onda odredile da postane posve rarietna pojava među piscima subotičkoga književnog kruga, napose u dijelu ovdašnjih hrvatskih spisatelja.

Vojislav Sekelj se, naime, u svojim vrsnim novinskim napisima i u hlabrom javnom djelovanju, osobito nakon 1990. i svakovrsnoga kraha normalnosti, što je vrhunilo u širenju karcinoma mržnje u njegovom neposrednom okruženju i ludilima rata u nedalekom susjedstvu, dosljedno zalagao protiv rata među narodima i mržnje među ljudima te branio dostojanstvo svakog čovjeka, a posebice onih slabih, nemoćnih, obespravljenih..., riječju žrtava, među kojima su uvelike bili i ovdašnji Hrvati. Borio se Sekelj tintom i perom protiv organiziranih prijevara i krađa iza kojih je stajala država sama, velikih obećanja malih ljudi koji su sluđivali puk, gnusnih laži i krivotvorenja svakih vrsta koje su razarale svaku pristojnost i dostojanstvo, protiv nanošenja nepravdi ne samo iz nehata već i onih iz najboljih namjera, u povijesti rijetko viđenih zloporaba društvenih i javnih institucija i ustanova, koje su na koncu uništile većinu prerogativa država u kojima živismo...

Nije se, drugim riječima, Sekelj mirio s kolapsom u krvi društva i raspada u gnoju mržnje države pred njegovim očima, što se događalo na štetu velike većine njegovih sugrađana i na još veću njegovih sunarodnjaka, već je, tomu suprotno, odlučno i kontinuirano promicao ideje slobodnog, demokratskoga društva, odvažno je svjedočio kako se u javnosti odgovorno treba govoriti, hrabro je i bez upita za cijenu raskrivao anomalije pred nama, bio brana, od razuma udaljenih, dakle, sumanutih inicijativa i programa; nije se ustezao spremati ni u vlastitome dvorištu ono što nije valjalo... Na taj je način pokazivao, uz pozivanje na brojne europske književne i intelektualne vedete, kao što su Albert Camus ili Jean Paul Sartre, kako se uspostavlja u javnom djelovanju intelektualca moralna vertikala u vremena nenaklonjena

čovjeku, davši i tako još jednom odlučni prinos deprovincijalizaciji subotičke javne scene.

Naravno, za tako što je trebalo, napose u to vrijeme, imati hrabrosti – moralo se stajati nasuprot brojnih i snažnih a nehumanih struja i procesa. Prisetimo se i ovoga puta samo svih onih neprilika u Subotici u prvoj polovici 90-ih godina XX. stoljeća: svakovrsnih posrnuća čovjeka, padova u bijedu neljudskoga, političkoga rasapa i *zamešateljstva* generiranog izvan Subotice i dobrano primljenih kod jednog broja elite i puka te krvavih ratova u nedalekom okruženju, kada su ljudski životi bili na niskoj cijeni. Napose su ovdašnji Hrvati bili objekti s kojima se manipuliralo, o kojima se krivo i tendenciozno pisalo, koje je bilo gotovo *in* mrziti i osporavati, koji su bili negativno instrumentalizirani, sustavno strašeni, mobilizirani u nekoliko navrata, često diskriminirani, spram kojih je činjeno i nasilje... Riječju, imali su status viševrsnih neprijatelja u društvu, na što Vojislav Sekelj nije, za razliku od mnogih drugih, pristajao, postajući tako, dakako svjesno, žrtvom ne samo kada je u pitanju moguće nerazumijevanje nego i gubitak brojnih, za život važnih, preduvjeta, kao što je uposlenje. No, kada je u bila u pitanju obrana dostojanstva poniženih i uniženih, Sekelja nije interesirala cijena koju će platiti, jer mu je obrana ljudskoga dostojanstva bila daleko važnija.

Čovjek, pa makar bio on i književnik, najvažnija je neknjiževna ali ljudska pouka uzoritoga slučaja Sekelj, mora djelovati i biti određivan iz okvira humanističkih vrednota *hic et nunc* – ovdje i sada – a ne boraviti samodovoljan u nekakvom vlastitom imaginariju, živeći slijep mimo svijeta, dotičući samo ono što ne određuju sile i osovine vlasti. Na taj je način, naime, Sekelj onda strčao od većine svojih generacijskih kolega književnika u Subotici, koji su najčešće pero u tintu umakali uz, dakako sitnotaktičarsko, uračunavanje očekivanja onih koji imaju moć. Naravno, to je bila posljedica i njihova istovrsnoga djelovanja u javnosti – ne ići uz vođu vladajućih i moćnih matica, biti u barki njihovih izbora, jedra okretati spram vjetra što su ga puhali, raditi tako da se nitko od vladajućih ne naljuti, pisati onako da se sviđa moćnima... Ili, pak, stameno šutjeti!

Pozitivno vrednujući gore ocrtan Sekeljev angažman s tintom na stolu i perom u desnici spram ludila tadašnjih svakodnevnica, njegove mlađe kolege i prijatelji odlučili su isti objaviti u ovoj knjizi. Riječ je o Ljiljani Dulić Mészáros, Mirku Kopunoviću i Tomislavu Žigmanovu, koji su radili na unosu teksta, lekturi i korekturi, te priređivanju i uređivanju. To, pak, čine iz osjećanja poštovanja prema njemu i njegovu javnom djelovanju, s uvjerenjem da je ono ne samo od izuzetne vrijednosti nego je do sada bilo ne-

pravedno zapostavljeno, unatoč djelovanju brojnih nakladničkih ustanova. Razloge za takvo što ne nalazimo razgovijetnim, premda predmnijevamo da zaborav ovoga dijela stvaralaštva Vojislava Sekelja možebitno predstavlja program onih koji su u vrijeme nastanka ovih tekstova bili ili na suprotnim stranama ili su im glave bile, duboko, duboko uronjene, u pijesku.

Knjiga *Kako se branilo dostojanstvo* Vojislava Sekelja predstavlja izbor iz njegovih uvodnika, polemičkih tekstova i komentara koji su bili objavljeni u *Glasiu ravnice*¹ i *Žigu*² tijekom 90-ih godina XX. stoljeća. Pisani jednostavnim stilom, ovi britki zapisi odlično oslikavaju brojne društvene i političke devijacije u Subotici u naznačenom vremenu. Promatrani, pak, u kontinuitetu od desetak godina Sekeljevo kroničarenje predstavlja odličnu vivisekciju raspukle nam i raspale normalnosti. U knjizi su oni podijeljeni u šest tematskih cjelina, što je djelo priređivača, a u kojima su onda poredani kronologijskim redoslijedom objavljivanja. Tekstovi su još jednom podvrgnuti

---

¹ Riječ je o prvom glasilu na hrvatskom jeziku u Vojvodini izvan okrilja Katoličke crkve, nakon 1956. godine. Počeo je izlaziti u drugoj polovici 1990., nakon osnutka političke stranke Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini kao njezino glasilo. Sekelj se pojavio kao suradnik već u 4. broju, da bi ubrzo *Glasiu ravnice* bio prepoznatan kao kvalitetan list upravo prema njegovim napisima. U njima, najčešće, brani od različitih napada dijela novinara (MSV, MM, TB) i onih Hrvata koji su se početkom 1990-ih godina počeli izjašnjavati antihrvatski, jedino kao Bunjevci (AK, NB, MP) hrvatsku zajednicu i grad Suboticu. Sekelj je u *Glasiu ravnice* surađivao do 41. broja (svibanj 1994.), kada nezadovoljan prostorom slobode koji ima u glasilu jedine političke stranke napušta suradnju te s grupom mlađih kolega i prijatelja pokreće vlastiti list – subotički dvotjednik *Žig*, čiji je glavni i odgovorni urednik.

² List je imao i dodatak „subotički dvotjednik“, premda su tematizirani i događaji od šireg značaja. Veći dio tema posvećen je društvenom životu i radu hrvatske zajednice u subotičkoj općini, a značajno je mjesto posvećeno njihovoj kulturi. Njegovao je kritičko i neovisno novinarstvo, u njemu su surađivali mnogi vrsni subotički novinari, a opravdano se deklarirao kao „demokratski angažiran list“, zbog čega je bio česta meta napada Miloševićeva režima te izazivao i prijekore i osude moćnika iz mjesne hrvatske zajednice. Imao je odlučujuću ulogu u novijoj povijesti i razvoju novinarstva među Hrvatima u Subotici, napose za stvaranje novog novinarskog kadra. Bio je prepoznatan kao medij koji je hrabro branio dostojanstvo i interese hrvatske zajednice u Vojvodini polovicom devedesetih godina XX. stoljeća. To potvrđuju i do sada objavljene dvije knjige od tekstova koji su bili objavljeni u *Žigu* – riječ je knjigama Tomislava Žigmanova *Iza efemerija svakodnevlja : prilog fenomenologiji raspadanja* (Subotica, 2001.; Zagreb, 2002²) i Milivoja Prčića *I nakon desetljeća* (Subotica, 2005.).

lekturi, dok su objavljeni bez uobičajene novinske opreme teksta: izostavljene su, naime, nadnaslovi i međunaslovi tekstova.

Napominjemo da su u knjizi namjerno izostavljena tri važna Sekeljeva napisa iz *Žiga*. Riječ je o tekstovima u broju 23 od 20. svibnja 1995., str. 2, zatim u broju 30 od 26. kolovoza 1996., str. 2 i u broju 31 od 9. rujna 1996., str. 2. To činimo iz razloga što je zbog istih Vojislav Sekelj po privatnoj kaznenoj tužbi osuđen zbog kaznenog djela klevete na minimalnu novčanu kaznu u visini od 2.000 dinara (presude Općinskoga suda u Subotici br. K. 866/95 i Okružnoga suda u Subotici br. K. 281/98). Naravno, bilo je to vrijeme režima Slobodana Miloševića, a kontekst i proces vođenja postupka nepotrebno je komentirati. Svatko tko želi spomenute tekstove još jednom pročitati, može to učiniti na stranicama *Žiga*. I bit će sve jasnije.

Tomislav Žigmanov

Sadržaj

Umjesto predgovora – borba protiv mržnje

Bez mržnje 9

Ujnatoc svemu, svjedočenje normalnosti

Osjećaj mučnine postojanja 13

Nemoralni kriteriji 15

Rat nije negdje drugdje 18

Era straha 19

Zemlja u korovu 23

Od Azema do Vuka 27

Zbunite zavjese – spustio sam se! 30

Već odigrano 33

Lokalno kao univerzalno 36

Povijest srama 38

U se i u svoje kljuse 39

Brbljanje i sloboda 41

Neuslovi 43

Ajer 44

Naša borba 46

Pravedan mir 48

Dodatna bol i napor 50

Ekologija svijesti 52

Mir u tijesnim cipelama 55

Razoružanje nenaoružano pamćenjem 57

Beograd se dogodio u Beogradu 59

Proljeće, to sam ja 62

Simbolika raskrižja 63

Budućnost ponovno ima ljudski lik 66

Naš obračun s iluzijama 69

Proizvodnja kašika u padu 71

Zaštiti umjetnika i umjetnost! 73

Sruši kuću! 75

Grč 76

Novo jučer 78

Izlaziti ćemo i izdavati se do 2097., a možda i kraće 80

Pretplata kao nagrada 83

Nevolje su naša radost 85

Zemlja izoliranih laži 87

X x Y = JA	88
Sinteza teorije i prakse – XX. stoljeće	90
Mostovi	92
Zakoni neba	93
U vrtlogu bijede politike	
Quo vadis Yu?	97
Kertes: Bačka Palanaka via London	98
Nacionalna država, tj. ulica – država	100
Rađanje liberalne demokracije	102
Predsjednikov <i>salto mortale</i>	103
Krivnja za rat i mir	105
Jogging trasa „Manifest“ – „Duga“	106
Seljak: h4	108
„Sve je izmišljeno“	110
100% – 50% = 104%	113
Avlijaner ideologija	114
Između glasovanja i biranja	116
Sloboda na bonove	120
Ludilo lončića	123
Oprosti mi, pape	124
Snage ni za štrajk	127
Glasovat ću za Vojislava Šešelja	129
Politička početnica	131
Lakše se diše	133
Čestitamo	134
Traži se politički Santrač	136
Strateška taktika iliti gubitak dobitnika	138
Vlada	140
Mobilizacija	141
Pismo	142
Uvjeti za zabrinjavajuće rezultate	144
Vojvodina Carevina	147
Na braniku obrane Subotice	
Subotica – prag za Europu	151
Subotička opozicija	153
Subotica i stranački život	155
Zlatno doba bijede	159
Rješenje pisano olovnom rukom	162
A gdje je Crvenkapica?	164

Gradonačelnik štiti bivšeg načelnika	167
Gdje je zapravo Gradska kuća?	169
Ristić i magla u julu	171
Za oporbeni grad	174
Kako pomoći kazalištu? Srušiti ga!	178
Dosta njihove simbolike	180
Rušenje Subotice	182
Posrnulo novinarstvo grada	
Bunjevce u rezervat (po mogućnosti pod hitno!)	187
Otvoreno pismo „Subotičkim novinama“	189
Mržnja kao stav	194
Novinari, novinari	196
Čega se pametan stidi... ..	198
Novinarska ste sramota grada	202
Obješenjak laka stila	204
Pravila igre	208
Uzrok ludila	211
New York, New York, Hrvati, Srbi i... ..	212
Netko je oklevetao Stipana K.	214
Bunjevačke nezdravorazumske teme	
Šifra za diobu	219
Moral i čast jednog druga?	220
Kuntićeva zaprška za Bunjevce	221
Kuntić o Rajiću	225
Identitet vraćen dekretom	229
Don Quijoti u kulturi	233
Padobranska	236
S one strane morala	238
Kritičko čitanje vlastitoga	
Salaš – Bunjevci – Europa	243
Kruha i slobode	245
Ni razgovora, ni divana	246
Na pomolu nova dijeljenja?	248
Otvoreno pismo predsjedniku DSHV-a – Bela Tonković <i>ante portas</i>	251
À la carte B. Tonković	257
Bilješka o piscu	259
Pogovor: Kako se brani dostojanstvo – uзорiti slučaj Vojislava Sekelja (Tomislav Žigmanov)	
	261

Tiskanje knjige pomogli su:
Veleposlanstvo RH, Beograd
Hrvatsko nacionalno vijeće, Subotica
Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, Subotica

Stručna potpora i produkcija:
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica

Vojislav Sekelj
Kako se branilo dostojanstvo

Nakladnik:
Hrvatsko akademsko društvo

Korektor:
Mirko Kopunović

Tehničko uređenje:
dr. sc. Gábor Mészáros

Naklada: 400

Tisak
Printex, Subotica

ISBN 978-86-85103-18-6

Subotica, 2011.

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.42(497.11)-92

SEKELJ, Vojislav, 1946-

Kako se branilo dostojanstvo / Vojislav Sekelj. – Subotica
: Hrvatsko akademsko društvo, 2011 (Subotica : Printex). - 267
str. ; 21 cm

Tiraž 400. – Str. 261-264: Kako se brani dostojanstvo – uzoriti
slučaj / Tomislav Žigmanov.

ISBN 978-86-85103-18-6

COBISS.SR-ID 267244295